

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TARİH MANİFESTOSU

Jo Guldi David Armitage

Çeviren: Serpil Çağlayan

TÜRKİYE BANKASI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>
Kültür Yayınları

İNCELEME/ARAŞTIRMA

JO GULDI – DAVID ARMITAGE
TARİH MANİFESTOSU

ÖZGÜN ADI
THE HISTORY MANIFESTO

COPYRIGHT © JO GULDI AND DAVID ARMITAGE, 2014
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS'LE YAPILAN SÖZLEŞME UYARINCA BASILMIŞTIR

İNGİLİZCE ÖZGÜN METİNDEN ÇEVİREN
SERPİL ÇAĞLAYAN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2015
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
DEVİRİM ÇETİNKASAP

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM: HAZİRAN 2016, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-796-7

BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. DEVEKALDIRIMI CAD. GELİNCİK SOK. NO: 6 KAT: 3
BAĞCILAR İSTANBUL
TEL: (0212) 445 32 38 FAKS: (0212) 445 05 63
SERTİFİKA NO: 22749

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek
metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

Jo Guldi – David Armitage

Tarih Manifestosu

Çeviren: Serpil Çağlayan

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

İÇİNDEKİLER

Teşekkür.....	VII
Giriş	
Beşeri Bilimler Krizi mi?.....	1
I	
Geçmişe Bakarak İlerlemek: <i>Longue durée</i> 'nin Yükselişi.....	17
II	
Kısa Geçmiş: Ya da <i>Longue durée</i> 'nin Gerilemesi.....	45
III	
1970'lerden İtibaren İklim Değişikliği, Yönetişim ve Eşitsizlik.....	73
IV	
Büyük Sorular, Büyük Veri.....	105
V	
Sonuç: Geçmişten Ortak Geleceğe.....	139
Notlar.....	151
Dizin.....	179

Teşekkür

Tarih Manifestosu, tarihin geleceği, *longue durée*'nin geri dönüşü ve kamu kültüründe akademisyenlerin rolü üzerine pek çok tartışmadan ortaya çıktı. Jo Guldi, bu kitabın tezlerinin tohumlarını atan Jeremy DuQuesnay Adams ve Davide Nirenberg'i anarken, David Armitage, kendi görüşünün çıkış noktası olarak Alison Bashford ve Darrin McMahon'la yaptığı fikir teatilerini anımsıyor. İletişim, işbirliğini getirdi; bir seminer tezi, makaleye dönüştü ve o makale de büyüyerek bu kitabı oluşturdu. Bu kitapla ilgili çalışmaları, kişisel ve mesleki başka birçok sorumluluğun arasına sıkıştırdık: Sabır ve destekleri için, Jo Guldi özellikle Zachary Gates'e teşekkür ederken, David Armitage, Harvard Üniversitesi Tarih Bölümü personeline saygılarını sunar. Verimli ve yaratıcı araştırma asistanlığından dolayı her ikimiz de Zachary Davis'e teşekkür borçluyuz.

Tezimizin bazı kısımlarının daha eski versiyonlarının, Yale Law School'da, Brown Üniversitesi Tarih Bölümünde ve Paris'teki Reid Hall'da sunumunu yaptık. Yorumları ve bize verdikleri cesareten dolayı bu sunumlardaki seyircilere, ayrıca tepkileri ve müdahaleleri için, Jenny Andersson, Margy Avery, Omer Bartov, Peter Burke, Jennifer Burns, Harold Cook, Simon DeDeo, Matt Desmond, Paul Freedman, Stella Ghervas, John Gillis, Tom Grif-

fiths, Lynn Hunt, Daniel Jütte, Jeremy Kessler, Dan Smail, Anna Su, John Witt ve Daniel Woolf'a da çok teşekkür borçluyuz. Diğer yandan, bu kitabın 1. ve 2. Bölümlerdeki içerikten yararlanarak dergilerinde yazılan bir makaleyle ilgili yardımları için Annales dergisi editörlerine, özellikle de Etienne Anheim ve Antoine Lilti'ye de teşekkürlerimizi iletiriz.

Tarih Manifestosu kitabı, yalnızca yazarları arasında değil, yazarlar ve Cambridge University Press arasında da olağanüstü bir dayanışmanın ürünü olarak doğdu. Olağanüstü ileri görüşlü yayıncı Richard Fisher, en başından itibaren ve yayınevinin zirve toplantısından başlayarak projemizi destekledi. Liz Friend-Smith'in editörlükteki enerjisi, gayreti ve şevki olmaksızın ne bu kitabın yazımına başlamak, ne de bitirmek mümkün olurdu. Christina Sarigiannidou ve Rosalyn Scott, benzersiz yoğunlukta bir çalışma programını ağırbaşlılık ve zarafetle yönetirken, Barbara Docherty, bitiş çizgisine yönelik bu çılgın yarış sırasında örnek bir redaktör oldu ve Caroline Diepeveen, rekor sürede kusursuz bir dizin hazırladı. Başından itibaren Tarih Manifestosu'nun erişime açık olması ve çevrimiçi yayımında yayınevinin sorumluluk üstlenmesi çığır açıcı ve ilham verici oldu. Bu deneyimin üreteceği daha etraflı tartışmalara her zaman kapımız açıktır: Lütfen historymanifesto.cambridge.org adresinde tartışmaya katılın.

Giriş

Beşeri Bilimler Krizi mi?

Çağımızda bir hayalet dolaşıyor: Kısa dönem hayaleti.

Uzun dönemli düşünme kıtlığının damgasını vurduğu, hızla tırmanan bir kriz anını yaşıyoruz. Deniz seviyeleri gitgide yükselip düşük rakımlı bölgelerde yaşayan toplulukları ve kıyı bölgelerini tehdit ederken, dünya şehirlerinde atıklar birikiyor ve insan faaliyetleri, gelecek nesillerin okyanuslarını, toprağını ve yeraltı sularını zehirliyor. Uluslararası hiyerarşiler, Çin'in küresel ekonomiye en son egemen olduğu 18. yüzyıl sonundan beri görülmemiş koşullara geri dönerken, tam da ülkeler arasındaki eşitsizliklerin azaldığı bir sırada, ülkelerin kendi içlerinde ekonomik eşitsizliklerin yükselişiyle karşı karşıyayız. “Hani güvenlik, özgürlük?” diye sorabiliriz. Çocuklarımız nereyi yuva bilecek? Bu çığır açıcı değişimlere karşı (varsa) çözüm üretmeye hazırlanan, bunun için başvurabileceğimiz uzun dönemden sorumlu herhangi bir devlet dairesi bulunmuyor. Bunun yerine, insan yaşamının neredeyse her veçhesi, birkaç aylık ya da yıllık zaman dizgeleri üzerinden planlanıyor, değerlendiriliyor, ambalajlanıyor ve bütçelendiriliyor. Bu planları kısa dönem

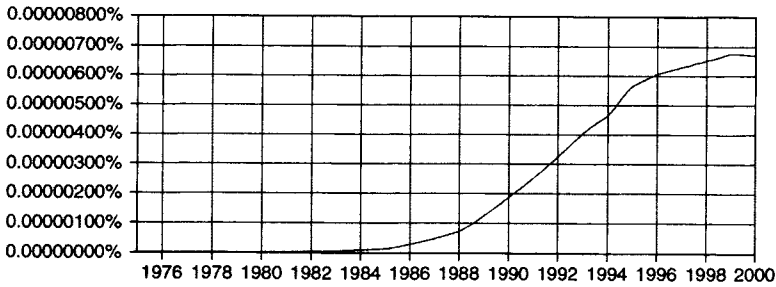
prangalarından kurtarmak için imkânlar çok kısıtlı. Uzun dönemli sorular, gündeme getirilmeye dahi değer görülüyor.

Bu sürekli kampanyalar çağında, politikacılar ancak bir sonraki seçim vaatlerine kadar geçen süre için plan yapıyorlar. Halka yönelik konuşmalarında çocuklar ve torunlardan söz edilse de, hangi meselelere ağırlık verileceği iki ilâ yedi yıllık seçim devrelerine göre belirleniyor. Sonuçta, çürüyen altyapıya ve okullara daha az, çabuk istihdam vaat eden her türlü girişime daha fazla kaynak ayrılıyor. Çoğu şirket yönetiminin gelecek planlamalarında da aynı dar ufuklu bakış açısıyla hareket ediliyor. Üç aylık döngüler, şirket yöneticilerini düzenli olarak kâr ibraz etmeye zorluyor.¹ İnsan kaynaklarındaki uzun vadeli yatırımlar bilanço tablosundan çıkarılarak ke-sintiye uğrattılıyor. Uluslararası kurumlar, insani yardım organları ve sivil toplum kuruluşları da (STK'lar) aynı mantığı izlemek ve programlarını bir ya da en fazla üç yılla sınırlı sürelerle uyarlamak zorunda. Görülen o ki, bürokratlardan şirket ve kurum yöneticilerine, seçmenlere ve uluslararası yardımları alanlara varıncaya kadar hiç kimse, kadim kısa dönemcilik tehdidinden kaçamıyor.

Elbette bu gidişata karşı çıkan bireyler de var. 1998'de Kaliforniyalı siber-ütopyacı Stewart Brand, daha geniş zaman aralıklarına dair bilinci güçlendirmek üzere Uzun Şimdi Vakfı'nı (Long Now Foundation) kurdu. Brand, "Uygarlık, dikkatin marazi biçimde kısa döneme odaklandığı bir istikamette tam gaz ilerliyor" diye yazıyor: "Bu miyopluğu düzeltecek bir tür balans ayarına; uzun vadeli bakışı ve uzun dönemli sorumluluk almayı özendiren, 'uzun dönem'in en az yüzyıllarla ölçüldüğü bir mekanizma veya söylen-ceye ihtiyaç var." Brand'ın kısa dönemcilik sorununa getirdiği etkileyici çözüm, zamanı yüzyıllar, hatta binyıllar ölçeğinde hesaplamak için tasarlanmış, 10.000 yıllık bir sayısal aralık boyunca işleyen bir mekanizma olan Uzun Şimdi Saati.²

Ancak kültürümüzdeki uzun vadeli perspektif yoksunluğu ay-nen devam ediyor. Bu illetin bir adı bile var: "Kısa dönemcilik". Kısa dönemciliğin uygulayıcısı çok, ama savunucusu az. Bu yaklaşım kurumlarımızda artık öylesine kökleşti ki, sık sık uyulan ama nadiren doğrulanan, bolca şikâyet edilen ama çok defa adı kon-

mayan bir alışkanlık haline geldi. En azından İngilizcede, ancak 1980’lerde adı kondu ve bundan sonra da kullanımı çarpıcı bir hızla arttı (bkz. Tablo 1).

Tablo 1- “Kısa dönemciliğin” kullanımı, *takribi* 1975-2000.

Kaynak: Google Ngram Görüntüleyici

Bu güne dek en iddialı kısa dönemcilik teşhisi, Oxford Martin Commission for Future Generations’dan geldi. Ekim 2013’te Dünya Ticaret Örgütü eski genel müdürü Pascal Lamy başkanlığındaki bir özel panelin sonucunda, “geleceğimizi şekillendirecek en önemli tehditleri ele alma çabalarımızın önündeki engeller olarak modern siyasette yükselen kısa dönemciliğe ve bu tıkanmayı aşmaktaki kolektif acimize odaklanan” Now for The Long Term başlıklı rapor yayımlandı. Hiç iyimser bir havası olmasa da raporun temel fikri, ileriye dönük ve gelecek odaklıydı. Düsturu, raporun başında alıntılanan ve eski Fransız başkanı Pierre Mendès’e atfedilen şu sözler, olabilir: Gouverner, c’est prévoir, yani yönetmek, ileriye görmektir.³

Uzun dönemi kısa döneme bir alternatif olarak düşünmek belki o kadar zor değildir, ama uzun dönemciliği uygulamayı başarmak görece zor olabilir. Kurumlar ya da bireyler geleceğe bakmak istediklerinde, bu işin nasıl yapılacağına dair bir yığın bilgi mevcuttur. Olgular yerine genelde teorilerden medet umarız. Örneğin bize, tarihin bir sonu olduğu ve dünyanın sıcak, düz ve kalabalık olduğu anlatılmıştır.⁴ Tüm insan etkinliklerinin, fizikten türetilmiş, ekonomi ya da siyaset bilimi tarafından tercüme edilmiş ya da geçmişe

dönüp avcı toplayıcı atalarımıza bakan bir evrim teorisiyle açıklanmış modellere indirgenebileceğini okuruz. Gazetelerin başyazıları, ekonomik modelleri sumo güreşçilerine, paleolitik antropolojiyi kur yapma âdetlerine uyarlar.⁵ Bu öğretiler haberlerde tekrarlanır ve savunucuları kanaat önderi statüsüne yükseltilir. Bunların ilkelere bakarak, dünyamızı yöneten değişmez dengelerin var olduğu düşünülebilir. Ama bunlar, günümüzde tanık olduğumuz, ekonomik hiyerarşilerdeki ya da toplumsal cinsiyet kimliğindeki değişimleri ve bankacılıktaki yeniden yapılandırmaları çözümlmekte çok etkisiz kalır. Birilerinin, etrafımızda cereyan eden, güncel konularla ilgili ve görülebilir uzun dönemli değişimlerin varlığından bahsetmesi ancak nadiren gerçekleşir. Bizi çevreleyen dünya, apaçık biçimde, modellere indirgenemeyecek bir değişim dünyasıdır. Peki, bu daha derin zamanın salınımlarını izlemek ve bunu başkalarına aktarmak üzere yetiştirilmiş olanlar kimlerdir?

Geleceği incelemekle görevli olanlar bile, genelde geçmişe bakarken fazla uzağı göremezler. Stewart Brand'in Uzun Şimdi Saatı, 10.000 yıl ilerisini gösterdiği halde, geçmişte ancak bir yüzyıl geriye bakar. Martin Komisyonu –aralarında nüfus artışı, göçteki değişimler, istihdam, eşitsizlik, sürdürülebilirlik ve sağlık hizmetlerinin de olduğu– çeşitli “mega trendler”i destekleyen bulguları araştırmış, ancak Komisyonda, bu trendlerin bir ömür süresince ya da yüzyıllar veya binyılları kapsayan hakiki uzun dönemlerde ne kadar değişmiş olduğunu anlatacak hiçbir tarihçiye yer verilmemişti. Hatta, komisyonun Uzun Şimdi Vakfı raporunda alıntılanmış örneklerden çok azı, 1940 sonlarından öncesine aitti. Raporun ilgili bölümü “İleriye Bakmak için Geçmişe Bakmak” adını taşıdığı halde, bu kendinden menkul fütürologların sunduğu bulguların çoğu son otuz yıla aitti. Böyle bir tarihsel miyopluk başlı başına, bunların alt etmeye çalıştıkları kısa dönemciliğin belirtilerinden biridir.

Gerçekten de, içinde bulunduğumuz dünya uzun dönemli düşünceye aç. Siyaset bilimi bölümlerinde ve yemek sofralarında, dünyanın dört bir yanından yurttaşlar, siyasi durgunluktan ve iki partili sistemlerin yetersizliğinden yakınıyor. Serbest piyasa (laissez-faire) kapitalizmine ciddi bir alternatif eksikliği, Dünya Banka-

sından Dünya Ticaret Örgütüne, çağdaş dünya yönetişimine damgasını vurmuş durumda. Para değerleri, uluslar ve deniz seviyeleri bir yükselip bir geriliyor. İleri ekonomilerde bundan bir nesil önce en garantili işlere girmeyi sağlayan meslekler dahi artık sallantıda. Bireyler hayat yolculuğunda böylesine istikrarsız bir koşuya ne tür bir eğitimle hazırlanır? Bir gencin yalnızca dinlemek ve iletişim kurmakla kalmayıp, aynı zamanda kurumları değerlendirmeyi, hangi teknolojilerin umut vaat edip hangilerinin yok olacağını görmeyi, devlet ve piyasa ile bunların ikisi arasındaki bağlantıları esnek biçimde değerlendirebilmeyi öğrenmesi nasıl mümkün olur? Ve bunu, nereye doğru gittiğimiz kadar nereden geldiğimizi de göz önünde tutarak nasıl yapabilir?

* * *

Geleceği görebilmek için geçmişini değerlendirmek aslında o kadar zor değildir. Çoğumuz, değişimi ilk olarak ailede, bir nesille sonraki arasında her yerde ve her zaman varolan gerilimlere bakarak fark ederiz. Bu ailevi teatilerde bile, geleceği tahmin etmek için geriye doğru bakarız. Aynı şekilde, ister aktivist ister girişimci olsun, uyanık insanlar günlük faaliyetlerini sürdürürken,, geçmişten şimdiye ve geleceğe doğru nasıl bir değişimin olacağına dair sezgilerine güvenirler. Eski bir kenar mahalleye zenginlerin taşınmaya başladığını diğer inşaatçılardan önce fark eden bir emlak spekülâtörü gibi, kişinin ekonomideki büyük bir dönüşümü kendi çağdaşlarından önce fark etmesi büyük servetler kazanmasını sağlayabilir. Siyasette bir dönüşümün, şirketlerin elinde daha önce benzeri görülmemiş bir gücün toplandığının ve eski kanunların yürürlükten kaldırıldığının farkına varılması, Occupy Wall Street gibi bir harekete zemin hazırlamıştır. Yaşımız veya gelir güvencemizden bağımsız olarak, değişen dünyayı anlamak hepimizi ilgilendiren bir iştir. Her durumda, geçmiş ve gelecek arasındaki irtibatı kavramak, gelecekteki duruma uygun hareket etmek için hayati önem taşır.

Peki bu değişimleri uzun dönemli olarak yazıya dökenler kimdir? Daha aydınlık bir gelecek arayanlara ortak geçmişimizden malzemeler temin edenler kimlerdir? Yüzyıllar ve çağlar, genelde

gazetecilerin ilgilenmeyeceği kadar derin ve geniş kapsamlı bilinmezliklerdir. Aralarında güncelle ilişkili ve görülebilir devamlılıklar olduğu, nadiren dile getirilir. Bu daha derin zamanın salınımlarını izlemek ve bunların anlamını başkalarına aktarmak üzere yetiştirilenler kimlerdir?

Üniversiteler görece uzun zaman ölçeklerine dayalı düşünmenin mekânları olmak gibi özgün bir iddiaya sahiptir. Tarihsel olarak, üniversiteler, insanların yarattığı en dirençli, sağlam ve uzun ömürlü kurumlardandır. Hindistan'ın Bihar şehrindeki Nalanda Üniversitesi, 1500 yıl önce bir Budist okulu olarak kuruldu ve şimdi bir öğrenim yuvası olarak yeniden hayata döndürülüyor. Birkaç isim vermek gerekirse, Bologna (1088), Paris (takriben 1150), Oxford (1167), Cambridge (1209), Salamanca (1218), Toulouse (1229) ve Heidelberg'in (1386) aralarında olduğu meşhur Avrupa üniversitelerinin geçmişi 11.-14. yüzyıllara dayanır ve daha 16. yüzyıl ortalarında, Harvard ve Yale'in kuruluşundan yıllarca önce, Peru ve Meksika'da üniversiteler mevcuttu. Buna karşılık, bir 20. yüzyıl şirketinin ömrünü yarılama süresi, ortalama 75 yıl olarak hesaplanmıştır: Dünyada, uzun ömürlülükte üniversitelerin çoğuyla aşık atabilecek yalnızca iki şirket mevcuttur.⁶

Üniversiteler, dini kurumlarla birlikte, geleneklerin taşıyıcıları ve derin bilginin bekçileridir. Bunların, kârlılık ya da ivedi uygulama gözetmeksizin araştırma yapılan inovasyon merkezleri olmaları beklenir.⁷ Bu görece çıkarsızlığı, üniversiteye, uzun dönemli kaynaklar ayırarak uzun dönemli sorunlar üzerinde kafa yorması için özel bir manevra alanı sağlamıştır. Okyanusya'nın en eski üniversitesi olan Sydney Üniversitesinin (1850) rektör yardımcısının söylediği gibi, üniversite “uzun dönemli, altyapı-yoğun araştırma yatırımları yapmaya muktedir tek aktör...” olmayı sürdürmektedir:

Ticari girişimlerde, genellikle birkaç yıl içinde yatırımın getirisinin alınması beklenir. Üniversiteler de benzer bir yaklaşımı benimserse, 20-30 ya da 50 yıl süreli araştırmaları küresel çapta destekleyebilecek hiçbir kurum kalmaz.⁸

Ancak, üniversitenin uzun dönemli araştırmaları beslemeye yönelik bu ayrıcalıklı gücü de, uzun dönemli düşünmenin kendisi

kadar yok olma tehlikesi altında olabilir. Üniversitelerin tarihinde çok uzun bir süre, geleneği aktarma ve onu eleştirel incelemeye tabi tutma sorumluluğu, beşeri bilimlerin omuzlarındaydı.⁹ Günümüzde dil araştırmaları, edebiyat, sanat, müzik, felsefe ve tarih de beşeri bilimlerin konuları arasındadır; ancak ilk doğduğunda, hukuk, tıp ve ilahiyat haricinde, mantık ve belagati içine alan tüm serbest meslek dışı konular bu kapsamdaydı. Zaten beşeri bilimlerin eğitimsel amacı araçsal olmamaktı: teoriler ve örnekleri incelemek, sorular ve bunların çözümü için araçlar ortaya koymak, ancak pratik hedefler ya da stratejiler önermemek. Ortaçağ üniversitesi modern araştırma üniversitesine dönüşüp, özel vakıflar kamusal denetim ve fonlamaya tabi hale geldikçe, beşeri bilimlerin amaçları gitgide daha çok sorgulanmaya başladı ve bu konuda itirazlar yükseldi. En azından geçen yüzyıl boyunca, beşeri bilimler öğretimi ve araştırmalarının olduğu her yerde, bunun “işe yararlığı” ve “değeri”ne dair tartışmalar yaşandı. Beşeri bilimlerin yüzlerce hatta binlerce yıl boyunca değerlere ilişkin soruları aktarma –ve değerleri sorgulama– misyonu, bu bilimlerin savunulması açısından can alıcı olmuştur. Kısa dönemciliğin panzehirlerini bulmaya yönelik her araştırma, işe beşeri bilimlerle başlamalıdır.

Buna rağmen, ne yana dönsük, beşeri bilimlerin “krizde” olduğu söylemiyle karşılaşırız: Örnek vermek gerekirse, Amerikan Tarih Derneği’nin (American History Association) eski başkanı Lynn Hunt, geçenlerde “yalnızca üniversite bütçelerinden birinin değil,” bir bilim alanı olarak “tarihin krizde olduğunu” savundu.¹⁰ Bu hiç de yeni bir durum değil: Tarihsel bir perspektif, beşeri bilimlerin en azından son elli yıldır tekrarlayan bir kriz içinde olduğunu bilmek gibi bir avantaj sağlıyor. Tehditler ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişiklik gösterse de, bazı düşmanlar değişmiyor. Beşeri bilimler, bulguları bakımından, “müspet” bilimlere (hard sciences) kıyasla “yumuşak” ve müphem (soft sciences) görülebilir. Ekonomi ya da hukuk gibi mesleki kariyerlere yönelten disiplinler karşısında bir lüks, hatta zevkli bir uğraş gibi algılanabilir. Yazılım, mühendislik ve ilaç sanayinin müşteri tabanıyla karlı ilişkiler sağlama yarışında nadiren rekabet edebilir. Üstelik analitik metin okuma, soyut

değerlerin öne çıkarılması ve araçsal mantığa karşı eleştirel düşünceyi destekleme gibi bu alana özgü yöntemleri anlamsız kılabilecek yeni teknolojiler karşısında kırılğan olabilir. Beşeri bilimler (araçsal değil) keyfi, (enerjik değil)demode, (teknolojiyle uyumlulaştırılabilir değil) gitgide daha savunmasızdır, ya da düşmanları ve ona şüpheyle yaklaşanlar bizim böyle düşünmemizi ister.¹¹

Üniversite krizinin şiddetlenmesinin çeşitli sebepleri vardır. Öğretim ve yayın yoluyla bilginin biriktirilmesi ve dağıtımı, son beş yüzyılın hiçbir döneminde görülmediği kadar derin değişimlere uğramaktadır. Dünyanın pek çok yerinde, ama özellikle Kuzey Amerika’da, ebeveynler ve öğrenciler, genelde fizik, ekonomi ve nörobilim gibi parlak disiplinlerin öne çıktığı, rekor sayıda makale üretmek üzere tasarlanmış ve çoğunlukla diğer öğrenim geleneklerine duyarsız, uzmanlaşmış bir bilirkişilik lokomotifini olarak revize edilmiş bir üniversite miras aldı. Bu son “beşeri bilimler krizi” bolca tartışıldı ve sebepleri uzun uzadıya ele alındı. Beşeri bilimler derslerine kayıtlar, tarihsel zirvelerinden gözle görülür bir düşüş kaydetmiş durumda. İnternet üzerinden kitlesel açık öğretim kursları (MOOC’ler), küçük gruplarla öğretimin ve öğretmen ile öğrenci arasındaki samimi etkileşim sürecinin yok olacağını sinyallerini veriyor. Beşeri bilimler ile pozitif bilim disiplinleri arasındaki sınırların yer değiştirmesi, beşeri bilimlerin bu tarzda kullanımının garip ve lüzumsuz görünmesine yol açabilir. Kamu gelirleri ve özel bağışlar üzerindeki kısıtlamaların yarattığı zorluklar, üniversite dışından ekonomik değer üretme ve içeriden de, finansal kârlılığı kanıtlama yönünde baskılar oluşturabilir. Beşeri bilim öğretenler için, içeriden ve dışarıdan gelen bu baskılarla mücadele etmek, çok başlı Hydra ile savaşma hissi verebilir: Herkülvari –ve dolayısıyla kahramanca– bir mücadele söz konusudur. Ancak, her zafer beraberinde yeni bir düşman getirdiğinden, bitmek bilmez bir savaştır bu.

İdareciler, akademisyenler ve öğrenciler bu saldırıların hepsiyle birden eşit ölçüde mücadele etmektedir. Bunlar, üniversitenin ve üniversite bünyesindeki beşeri bilimler ve tarihle ilişkili sosyal bilimlerin özgün erdemlerini korumanın yeni bir yolunu bulmaya çalışmalılar. En önemlisi de, müşteri finansmanına, sonraki yatı-

rım döngüsüne veya bir sonraki seçime aşırı bağlı disiplinlerin dar görüşlü kaygılarını aşabilecek uzmanlara ihtiyaçları var. Nitekim kısa dönemcilik krizi içindeki dünyamız, geçmiş ve gelecek arasındaki ilişkiye dair bilgilenmek için başvurabileceği bir yere ihtiyaç duyuyor. Bizler, tarihin –tarih disiplini ve onun konu malzemesinin– tam da bu kritik dönemde ihtiyaç duyduğumuz hakemlik rolünü yürütebileceğini savunuyoruz.

* * *

Çoğu üniversitenin tarih bölümlerinde, kısa dönemciliğe karşı daha kapsamlı çözüm arayışları en azından çok yakın zamana dek epey hayal kırıklığıyla sonuçlanmış olabilir. Sonraki bölümlerde belgeleyeceğimiz gibi, tarihçiler eskiden çok geniş ölçekli, kapsamlı hikâyeler anlatırlardı, ancak neredeyse kırk yıl önce, çoğunluğu değilse de pekçoğu bundan vazgeçti. Kabaca 1975-2000 yılları arası döneme rastlayan iki kuşak boyunca, tarihçiler araştırmalarının çoğunu, yaklaşık olarak yetişkin bir insanın yaşam süresine denk gelen 5-50 yıllık biyolojik zaman süreçleri üzerinden yürüttüler. Başlangıçta doktora eğitiminde Alman modelini benimseyen ve daha sonra dünyada rekor düzeyde doktora tezi üreten bir ülke olan ABD’de yürütülen doktora çalışmalarının kapsadığı tarih aralığı, tarih çalışmalarındaki zaman sıkışmasını açıkça gösterebilir. 1900 yılında ABD’de tarih alanındaki doktora tezleri ortalama 75 yıllık dönemleri konu ediyordu; 1975’e gelindiğinde, bu süre yaklaşık 30 yıla inmişti. Arşivlere hâkimiyet; aşırı şişen tarihyazımını tümüyle gözden geçirme ve giderek incelen detaylarla yeniden inşa ve analiz etme mecburiyeti: Tüm bunlar profesyonel tarihçiliğin alamet-i farikaları haline gelmişti. Kitabın ilerleyen kısımlarında, zamandaki bu sıkışmanın –kimisi buna daralma diyebilir– niçin ve nasıl gerçekleştiğini kanıtlarıyla anlatacağız. Şimdilik, kısa dönemciliğin, 20. yüzyılın son çeyreğinde bir kamusal sorun olduğu kadar akademik bir arayış haline de geldiğini belirtmek yeterli olacaktır.

Bize göre, profesyonel tarihçilerin tarihsel bilgiyi sentezleme işini konunun ehli olmayan yazarlara bırakıp, politika üzerinde eskiden var olan söz haklarını sosyal bilimler alanındaki muadillerine, en çok da ekonomistlere kaptırmaları, bu dönemde gerçek-

leşti. Akademik ve akademik olmayan tarih arasındaki uçurum büyüdü. 2000 yıldan sonra, tarihin kadim ülküsü olan kamusal yaşama yol gösterme ideali yıkılmıştı. “Tarihsel zamanın iç içe geçirilip kısaltılmasıyla... tarih disiplini, garip bir biçimde, tarihsel olmaktan çıktı.”¹² Tarih bölümleri giderek yeni ve sarsıcı zorluklarla karşılaştı: Beşeri bilimlerde nükseden ve başvuruların azalmasıyla kendini belli eden kriz; “etkili” olduklarını kanıtlamaları yönünde idareciler ve onların siyasi mutemetlerinden gelen baskıcı taleplerin sürekli artması ve sınıfları dolup taşan, görünürlükleri çok daha fazla ve kamuoyunu şekillendirmede bariz biçimde çok daha etkili olan komşu disiplinlerin yanında, kendi geçerliliklerine dair bir özgüven krizi.

Ancak bu günlerde, uzun dönemin ve uzun menzilin dönüşüne dair belirtiler var. Tarih alanındaki doktora tezlerinin kapsamı genişlemeye başladı. Profesyonel tarihçiler yeniden, 200 ila 2000 yıllık ya da daha uzun dönemleri içeren monografiler yazıyorlar. Ve 40.000 yıla yayılan insan geçmişinin “derin tarih”inden, 13,8 milyar yıl önceki Big Bang’e uzanan “büyük tarih”e kadar, tarihsel ufuklar evreni artık giderek genişliyor.¹³ Tarihçilerin zaman ölçeklerinde gözlemlenen, bizim bu kitapta hem teşhis hem de tavsiye ettiğimiz genişlemeyi biz, *longue durée*’nin (uzun dönem) dönüşü şeklinde tanımlıyoruz.¹⁴ Son onyıda, üniversitelerde “büyük verinin” yükselişi ve uzun dönemli iklim değişikliği, yönetim ve eşitsizlik gibi sorunlar, geçmişin yüzyıllar ve binyıllar ölçeğinde nasıl gelişim gösterdiğine ve bunun, gelecekte hayatta kalmamız ve gelişmemiz konusunda bize ne söyleyebileceğine dair sorulara geri dönülmesine yol açıyor. Tarihin kamusal geleceğiyle ilgili araştırmacılardan birinin belirttiği gibi, bu durum, “geçmişin hikâyesinin anlatım şeklinin, şimdiki zamanın kendi potansiyelini nasıl algılayacağını belirlediğini ve böylelikle dünyanın geleceğine yönelik bir müdahale olduğunu görmeleri gereken” tarihçilerin uğraşına, bir ivedilik fikrinin yanı sıra yeni bir sorumluluk duygusu da getirmiştir.¹⁵

Bu çalışmaların biçimi ve epistemolojisi yeni değildir. Tarih disiplininin terimlerinden biri olan *longue durée*, meşhur Fransız tarihçi Fernand Braudel’in elli yıldan uzun süre önce, 1958 yılında ortaya

attığı bir kavramdı.¹⁶ Araştırma ve yazıda zamansal bir ufuk olarak *longue durée*, bir nesil boyunca ortadan kaybolduktan sonra, yakın zamanda yeniden ortaya çıktı. Burada göstermeyi umduğumuz gibi, bu kavramın sahneden çekilişinin düşünsel olduğu kadar sosyolojik nedenleri de vardı; geri dönüşünün ardında ise hem siyasi hem de teknolojik saikler bulunmaktadır. Öte yandan, bu geri dönmüş olan *longue durée*, özgün halinden farklıdır: Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün klasikleşmiş ifadesiyle, “geçmiş tarzlara geri dönüşler, asla onlarla ‘aynı şey’ değildir, zira kendisi de onun inkârı olan bir şeyi inkâr etmeleriyle (yani inkârın inkârıyla), geri döndükleri şeyden farklılık gösterirler.”¹⁷ Yeni *longue durée* çok farklı bir düşünsel alternatifler ekosisteminde ortaya çıkmıştır. Daha önceki çeşitlemelerde olmayan bir dinamizm ve esnekliğe sahiptir. Günümüzde varolan geniş veri tabanıyla –pek çoğu dijital analizin merceğinde yeni yeni kullanılabilir hale gelen ekolojik, yönetsel, ekonomik ve kültürel nitelikli verilerle– yeni bir ilişkisi vardır. Bu bulgu rezervi ndeki artışın bir sonucu olarak yeni *longue durée* aynı zamanda, tarihçiler, diğer sosyal bilimciler, siyaset erbabı ve kamu nezdinde, çok daha büyük bir potansiyele sahiptir.

Bu yeni *longue durée*'nin kökenleri geçmişe uzanabilir, ancak artık fazlasıyla geleceğe odaklıdır. Bu anlamda, Batı'da ve dünyanın başka kesimlerinde tarihsel düşüncenin temellerinden bazılarına gerçekten de bir geri dönüşü imler. Tarih, bölümleri, yayınları, akreditasyon kurumları ve mesleğin diğer tüm resmi tuzaklarıyla akademik bir disiplin olarak profesyonelleşene dek, esas olarak eğitici hatta reformcu bir misyona sahipti. Tarih, insan topluluklarına kendilerini anlatıyordu. Liderler yetkilerini kullanırken onlara yönlendirici yardımda bulunuyor, danışmanlarına üstlerini nasıl etkileyeceklerine dair fikir veriyordu. Daha genel olarak, yurttaşlara şimdiki anlayabilecekleri ve eylemlerini geleceğe doğru yönlendirebilecekleri koordinatları sağlıyordu. Tarihin, yaşam rehberliği misyonu asla tümüyle yürürlükten kalkmadı. Artan profesyonelleşme ve tarihçiler tarafından üniversite bünyesinde yapılan akademik yayınlardaki patlama, bu misyonu gölgelemiş ve yer yer engellemişti. Ancak o şimdi, *longue durée* ve ona eşlik eden –yeni

araştırmalar ve özgün kamusal angajman için– genişlemiş olanaklarla birlikte geri dönüyor.

Uzun dönem üzerine bu kısa eseri, her biri iki bölümden oluşan iki kısma ayırdık. İlk kısım, tarihçiler arasında uzun dönemli düşünmenin yükseliş ve düşüşü; ikincisi ise, onun geri dönüşü ve eleştirel bir beşeri bilim olarak gelecek potansiyelini ana hatlarıyla anlatıyor. 1. Bölüm, tarih yazımı ve düşüncesinde yüzyılları kapsayan bir *longue durée* ve ardından on yılları kapsayan daha kısa ölçekli tarih şeklindeki iki eğilimin iniş çıkışlarını inceliyor. Başlangıçtaki eğilim, tarihin gelecek için alternatif olanaklar tasavvur etmek üzere geçmişin kaynaklarını kullanarak şimdiki zaman faaliyetleri için bir rehber olma hedefine yoğunlaşır. Diğer bir eğilim daha yakın bir geçmişte, özellikle 20. yüzyılda *Annales* (Yıllıklar) dergisi etrafında bir araya gelen çok saygın ve etkili Fransız tarihçiler grubunun çalışmasında görülen, apaçık bir *longue durée* tarihinin ortaya çıkmasıdır. *Longue durée*'nin zaman, devrim, insanın fail olarak etkisi (veya bunun yokluğu) ve insanın fiziki çevreyle, ekonomi ve siyasetin yapısal döngüleriyle olan etkileşimi bakımından ne anlama geldiğine dair alışılmadık ama kalıcı fikirleri olan Fernand Braudel, bu tarihçiler içinde başı çekiyordu. Bu bölümde, daha önceki *longue durée* modellerinden yola çıkıp onları geliştirerek, bir gelecek gereksinimi olanlara tarihin sunduğu üç yaklaşımı ortaya koyuyoruz: yazgı ve özgür irade fikri, karşılığusal düşünme ve ütopyalar üzerine düşünme. Sonraki bölümlerde göstereceğimiz gibi, tarihin bu özgürlükleri, tarihsel düşünceyi, evrimci antropologların, ekonomistlerin ve diğer toplum kuramcılarının doğa kanunu modellerinden ayrı bir yere koyar. Bu özgürlükler, kısa dönemli düşünmenin felce uğrattığı bir toplum için can alıcı önemdeki çarelerdir, zira tarihin bu gelecek odaklı araçları, olası gelecekleri anlamak için kullanılacak yeni sistem tahayyülleri yaratır.

Longue durée, 2. Bölüm'de gösterdiğimiz gibi, neredeyse adı konur konmaz yok olmaya yüz tuttu. 1970'lerden 21. yüzyılın başlarına kadar, tüm dünyada tarihçiler daha kısa zaman ölçeklerine odaklanmaya başladılar. Saikleri muhtelif: Kimi profesyonelleşme-

nin gereklerini daha iyi yerine getirmek için; kimi komşu disiplinlerden ithal edilen teorileri sınamak için arşivlerin gücünü kullandı. Bir bölümü için ise sebep, çağın hareketleriyle kesişen radikal davalara –özellikle ABD’de Sivil Haklar hareketi, savaş karşıtı muhalif eylemler ya da feminizme– olan siyasi bağlılıklarını yazıya dökmek açısından profesyonelleşme ve teorinin güvenli bir alan sunmasıydı. Bu muhtelif arzuların bir ürünü olarak yeni bir tarih türü; istisnai bireylerin “mikro tarih”ine, açıklanamaz görünen olaylara ya da önemli konjonktürlere yoğunlaşan bir tarih ortaya çıktı.

Mikro tarih, tarihsel anlamlılığı yok etmek amacıyla icat edilmiş değildi, ancak daha sonra göreceğimiz gibi, tarihçiler dahi öngörülmemiş sonuçlardan kaçamayabiliyor. Mikro tarih tekniklerini benimsemiş, kendilerini zaman ve failiğin niteliğine dair büyük teorileri sınamaya ve çürütmeye adanmış olan, İngilizce konuşulan dünyanın tarihçileri, genelde kendi siyasi fikirlerini henüz bulmakta olan okurlar ya da topluluklar için yazmaya yoğunlaştılar. Bu süreçte, mikro tarihçiler entelektüel yaşamdaki çağa özgü bir diğer büyük kuvvetin etkisine kapıldılar: Bilgide sürekli artan uzmanlaşma sonucunda akademisyenlerin içe kapanmaları. Kendi aktivist hücreleri içinde hâlâ reform tutkunu olan mikro tarihçiler, üniversitenin eskiden olan kamu hayatı ve gelecek olasılıklarına yön verme hedefine dair tartışmalardan gitgide uzaklaşıyorlardı. Bu konuda yalnız da değildiler. “Büyük anlatılar” –büyük yapılar, büyük süreçler ve kallavi karşılaştırmalar– diye adlandırılan şeyler gitgide gözden düşüyordu ve bu eğilim sırf tarihçiler arasında geçerli değildi. Büyük resmi düşünmek, geniş kesimlerce, gerileyen bir yaklaşım olarak algılanıyordu. Bu arada kısa dönemcilik yükselişteydi.

Tarihçilerin kamusal alandan çekilmesinin sonuçlarından biri, kurumların denetiminin, geleceğe dair görüşlerini tarihsel verilerden çok evrensel kalıplarla belirleyen farklı akademisyenlerin eline geçmesi oldu. Bunun sonucunda, bilhassa iktisatçıların toplumdaki görünürlüğü arttı. 3. Bölüm’de gösterdiğimiz gibi, iktisatçıları her yerdedi: Sol harekete siyaset öneriyor, sağ harekete siyaset öneriyor, dünyanın yönetimiyle ilgili büyük tartışmalara hakemlik ediyor, hatta avcı-toplayıcı atalarımızın mirasından ve onların eko-

nomik akılcılığının nasıl şimdimizi ve geleceğimizi belirlediğinden bahsediyorlardı. En az üç alanda –iklim, dünya yönetimi ve eşitsizlik tartışmaları– iktisatçıların evrenselleştirici modelleri geleceğe ilişkin tartışmalara yön vermeye başladı. 3. Bölüm’ün sonunda, insan doğasını tarihsel değil statik olarak ele alan bu görüşlerin neden kısıtlayıcı olduklarını ortaya koyuyoruz. Alternatif bir gelecek yaklaşımının ana hatlarını sunuyor ve gelecek hakkında, doğru tarihin bizce iyi becerdiği üç düşünme tarzı öneriyoruz: Gelişmesi uzun zaman alan süreçlere bakmak; geleceğe dair uydurma mitlerle savaşmak ve verilerin nereden geldiğini kurcalamak. Bu tarih anlayışı geçmiş ve geleceğin çeşitli, farklı aktörler tarafından nasıl tecrübe edildiği ve edilebileceği konusunda çoklu bakış açıları için pek çok farklı türden ve kaynaktan verilere dayanmaktadır.

4. Bölüm’de ise zamanımızın bilgi teknolojisinin –büyük verinin patlama yapması ve tüm bunları anlamak için artık erişilebilir olan araçların–kısa dönemli düşünmeyi güçleştirdiğini savunuyor, iklim kıyametçiliği ile ekonomik kaderciliğin yerini neyin almakta olduğunu anlatıyoruz. Akademisyenlerin, şirketlerin, aktivistlerin ve tarihçilerin eşitsizlik tarihi ve iklime dair bilgileri bütünleştirmek ve yeni gelecek olasılıkları tasarlamak için yeni veri gruplarını kullanma yöntemlerine dikkat çekiyoruz. Bu veri gruplarını geliştiren ve zaman içinde değişen düşüncenin nitel örneklemelerini kuran, pek çoğu tarihçiler tarafından tasarlanmış özel araçlara dikkat çekiyoruz. Geçmiş ve geleceğe dair düşünmeye yarayan bu yeni verilerin, 1930’lar ve 1950’ler arasında, bizlerin 21. yüzyılda yaşayacağımızdan çok farklı biçimde yaşamış olan insanların tüketim ve istihdam alışkanlıklarını ölçmek için geliştirilmiş göstergelere sahip eski iktisadi analiz yöntemlerini hızla geride bıraktığını ortaya koyuyoruz. Önümüzdeki onyıllarda, enformasyon bilimciler, çevreciler ve hatta finans analistleri, geleceğe bakmak istediklerinde, verilerinin ne zaman oluşturulmuş olduğunu gitgide daha çok dikkate alma ihtiyacı duyacaklar. Veri ömründeki bu değişim, tarihsel düşünürlerin büyük verinin hakemleri olarak gitgide daha önemli bir role sahip olacağı geleceğin üniversitesinde büyük bir dönüşüm yaratabilir.

Sonuç kısmını, başladığımız yere dönerek, toplumumuzda büyük resmi inşa etme ve yorumlama sorumluluğunun kime ait olduğu sorusuyla bitiriyoruz. Uluslar ve para birimlerinin istikrarsızlaştığı bir anda, yaşam biçimimizi değiştirecek zincirleme çevresel olayların zirvesinde, eşitsizlik sorunlarının yerkürenin dört bir yanında siyasi ve ekonomik sistemleri huzursuz ettiği bir zamanda bunları yazıyoruz. Yazdığımız zamana dayanarak, okurlarımıza ve meslektaşımız tarihçilere, ortak gelecek diye adlandırdığımız hedefi öneriyoruz: Bizler, hepimiz, büyük resmi işe katmalıyız ve bunu hep beraber yapmalıyız; bu da, ileriye olduğu kadar geriye de bakmamızı gerektiren bir görevdir.

Tarih, iki tarafı keskin bir kılıçtır: Bir tarafıyla gelecekteki yeni olasılıkları, diğeriyle geçmişin velvelasını, çelişkilerini ve yalanlarını deşer. Sonuç bölümünde, tarihin, geçmişe bakışta, daha çok geçmişten ve bugünden söz ederken yalanların içinden hakikati ayıklamakla ilgili üç zorunlu araç daha sunduğunu savunuyoruz. Hakikati ayıklama işlemi, mikro tarihsel araştırmanın mirasıdır, ancak büyük veri sorunlarıyla da bir o kadar ilişkilidir; her iki durumda da, tarihçiler, iddiaların esaslarını incelemede ehil hale gelmişlerdir. Tarihin özgürleştirici gücü, bizce en nihayetinde, şeylerin nereden kaynaklandığını açıklamakta, bütün resmi görebilmek için büyük süreçler ve küçük olaylar arasına teyeller atmakta ve bir yığın bilgiyi küçük ve paylaşılabılır bir hikâye içinde özetlemekte yatar. Geçmişe dair yanlış fikirlerden ve bunların geleceğe dair ortak umutlarımızı kısıtlamasından bezmiş bir topluma bu yöntemleri öneriyoruz.

Kısa dönemcilik bir kriz döneminde hâkimiyet kurana dek, kısa dönemli düşünme asla bir sorun haline gelmemiştir. Buradan dolayı olarak anlaşılacağı gibi, hepimizin uzun dönemli bakış konusunda uzmanlaşmamız, *longue durée*'ye geri dönmemiz şimdiye dek hiç bu kadar hayati önemde olmamıştı. Geçmiş ile gelecek arasındaki bağları yenilemek ve gelecek hakkında eleştirel düşünmek için geçmiş kullanmak, bugün ihtiyaç duyduğumuz araçlardır. Bunları bize en iyi sağlayabilecek olanlar, tarihçilerdir.

Geçmişe Bakarak İlerlemek: *Longue dur  e*’nin Yükselişi

Tarih disiplini hem geçmişi hem geleceğ i değerlendirmek konusunda bilhassa umut vaat eden bir alandır. Ne de olsa tarihçiler zaman içindeki değişimin uzmanlarıdır. En az son beş y   yıldır, tarihçiler, diğer şeylerin yanı sıra, otoriteye kar  i gerçekleri haykır  m  lar, devletin reformcuları ve öncüleri olmuşlar, yozlaşmış kurumların en beter sularını, kamunun soruşturması için açığa çıkarmışlardır.¹ Aynı zamanda üretken bir tarihçi olan 20. yüzyıl ortalarının usta siyasetçilerinden Winston Churchill, “Ne kadar geriye bakabilirsen, o kadar ileriye görebilirsin” demiştir.²

Tarihçiler uzun dönemli değişim konusundaki uzmanlıkları sayesinde, başkalarının belki sorgulamak için fazla eski, merak edip ara  tırlamayacak kadar uçsuz bucaksız görünen olayları ve süreçleri bağlamalarına oturtma becerisi kazanmışlardır. Öte yandan tarihçiler, davranış  iimlerini ve kurumsal   detleri farklı bir açıdan g  r  rl  r. Tercihler de alışkanlıklar da nesilden nesle değişir; yüzyıllar boyunca bunlar baştan ayağa reforma uğrar.³ Tarihçiler, na-

sıl sorusuna odaklanır: Değişimi kimler gerçekleştirdi ve faillerin onlar olduklarından nasıl emin olabiliriz? Nedensellik, eylem ve sonucun bu mantıksal analizi, çevremizdeki değişimleri fark etme konusunda tarihçileri uzman kılar.

Örneğin geçmişi anlamak için kullanılan kavramların bizatihi kendilerinin miadını doldurup doldurmadığını sorgulamak suretiyle yerleşik bilgiyi sarsma konusunda tarihçiler ayrıcalıklı bir konumdadır.⁴ Tarihçi, anlatının araçlarını kullanarak bu değişimler hakkında nasıl fikir yürütüleceğini, izahın idrak ile nasıl birleştirileceğini, özgün, özel ve benzersiz olanın irdelenmesiyle, örüntüler, yapılar ve süreklilikler bulma arzusunun nasıl buluşturabileceğini, başka bir deyişle, Alman sosyal bilimler düşünürü Wilhelm Windelband'ın “idiografik”^{*} ve “nomotetik”^{**} diye adlandırdığı ve sırasıyla beşeri bilimlerle ve fen bilimleri ile ilişkilendirdiği özgülleştirme ve genelleştirme eğilimlerini nasıl kaynaştıracığını öğrenir.⁵ Artık hiçbir tarihçi geçmişin kayıtlarından yasalar üretme çabasında değildir, ancak olayları ve bireyleri daha geniş kültür kalıpları içine yerleştirme çabalarımızda belli bir miktar genelliğe ulaşma umudumuz yine de vardır. Hem beşeri bilimlerin hem de fen bilimlerinin usulleri ve saiklerini bir araya getirmesinden dolayı, tarih, eleştirel bir beşeri bilim–yalnızca bir anlatılar derlemesi ya da şimdiki olumlayıcı bir kaynak değil, aynı zamanda bir reform aracı ve alternatif gelecekler şekillendirme yollarından biri – olmak gibi (benzersiz değilse de) ayrıcalıklı bir iddiaya sahiptir.

Yeni kuşak tarihçiler, çalışma alanlarının bir diğer unsuru olan mekân konusunda ve çalışmalarını, 19. yüzyıldan beri tarih çalışmalarının olağan kapsama sınırı olmuş ulus-devletin ötesinde ve dışında çok daha geniş mekânlara nasıl taşıyacakları; kıtalar, okyanuslar, bölgeler arası bağlantılar ve nihayet “dünya” tarihi ya da “küresel” tarihin parçası olarak tüm gezegeni kapsayacak şekilde nasıl genişletebilecekleri üzerinde epey kafa yormaktadır. Tarihçilerin çoğunun geleneksel tarih yazımının sınırlarını sorguladığı günümüzde, ulusal tarihi aşma çabası artık neredeyse bir klişe

* Bireysel farklılıkları araştıran–ç.n.

** Yasa koyucu özellikte olan–ç.n.

haline gelmiştir. Ondan çok daha yeni ve yıkıcı olabilecek bir hareket, keyfe keder zamansal sınırlandırmaların her gün daha fazla tarihçi tarafından sorgulanmaya başlamasıyla oluşan, geleneksel dönemleştirmeleri aşma hareketidir. Ulusaşırı tarih şimdi çok revaçta. Geleceğin modası ise zamanaşırı tarih olacak.⁶

Zaman, tüm boyutlarıyla, tarihinin uzmanlık alanıdır. Fernand Braudel 1958’de *longue durée* terimini ortaya attığı *Annales* adlı tarih dergisinde, “Doğrusu, tarihçi tarihteki zaman sorusundan asla kaçamaz: Zaman, bahçıvanın küreğine yapışan toprak misali tarihinin düşüncesine yapışır” demişti.⁷ Braudel, insanların içinde yaşadığı zamanın çoklu türleri –kimilerinin dediği gibi çoklu zamansallıklar– konusunun özünü kavramış bir düşünürdü. Onun bu aforizması, tarihçi için kaçınılmaz olup, beşeri ve sosyal bilimci açısından o kadar belirleyici önemde olmayan bir şeyi anlatır: Tarihçiler zaman unsurunu asla silkeleyip atamazlar. O, çalışmalarımızın önünü tıkayıp ilerlemesini güçleştirirken, bir yandan da onların mahiyetini belirler. Zaman, kazarak ilerlediğimiz, içinden bizzat tarihin fişkırdığı topraktır.⁸

Longue durée terimi krizden, Fernand Braudel’in tabiriyle, “beşeri bilimlerin genelindeki bir krizden” doğdu. Beşeri bilimler ve fen bilimlerinin geleceği konulu 21. yüzyıl tartışmalarının ışığında baktığımızda, kriz bazı yönleriyle tanıdıktı: Veri miktarının bollaşması da dahil bir bilgi patlaması; disiplinler arası sınırlara dair yaygın bir kaygı; yakın sahalardaki araştırmacılar arasında ortaklaşa çalışmanın başarılmadığı algısı; ve “sinsi ve gerici bir hümanizmin” boğucu hâkimiyeti, hepsi de çağımızda benzerleri bulunan sorunlardı. Braudel, bu krizi çözme konusunda tarihin sunduğu özgün katkırı diğer beşeri bilimlerin gözardı etmelerinden yakınıyordu; bu, Braudel’in tüm beşeri bilimler araştırmalarının odağı olduğuna inandığı toplumsal gerçeğin “anlık zamanla yavaş akan zaman arasındaki karşıtlığın” özüne inen bir çözümdü. Bu iki zıt kutup arasında, sosyal tarihçiler ile iktisat tarihçileri tarafından ve anlatısal tarihte kullanılan geleneksel zaman ölçekleri –on, yirmi, en fazla elli yıllık dilimler– yer alır. Ancak Braudel, bu ölçekler içinde anlatılan kriz ve döngü tarihlerinin, değişim süreçlerinin altında yatan daha derin

düzenlilikler ve süreklilikleri perdelediğini savunuyordu. Farklı bir zamansal ufka, yüzyıllar ve binyıllarla ölçülen bir tarihe –“uzun, hatta çok uzun dönemli tarihe” geçiş yapmak şarttı.⁹

Braudel ve bu girişiminde onun peşinden giden Annales grubundan pek çok tarihçinin amacı, faillik ve çevre arasındaki ilişkiyi *longue durée* ölçeğinde kurmaktır. Bu yaklaşım, tarihçinin işinin yüzyılları ya da en azından birkaç onyıllı kapsayan zaman dilimlerini ele almak olduğunu varsayan, 18. ve 19. yüzyılın –ve hatta çok daha öncesinin– tarih çalışmalarında göze çarpan bir eğilime dayanıyordu. Sayısal bulguların temini ve değişimin ölçülerek değerlendirilmesi suretiyle bu daha eski girişimleri daha da titiz ve hatta çürütülebilir kılma arayışında, *longue durée* anlayışları da değişimden payını alıyordu. Braudel’e göre, *longue durée*, tüm insanlık tarihini şekillendirmiş, birbirini kesen ama dışlamayan zamansallıklar hiyerarşisi içindeki birimlerden biriydi. Braudel, *La Méditerranée et le Monde méditerranéen à l’époque de Philippe II* (II. Philippe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, 1949) adlı yapıtının “Önsöz” kısmında, bu zaman ölçeklerinin klasikleşmiş bir tanımını verir ve onları eserde art arda aktarılan üç tarih anlatısı ile tarif eder: Fiziki çevreleri içindeki insanların neredeyse durağan tarihi; devletler, toplumlar ve uygarlıkların ağır tempolu hikâyesi ve daha geleneksel bir olaylar tarihi, o “kısa, hızlı, ürkek salınımlar.”¹⁰ *Longue durée*’nin pek çok özelliği Braudel’in anlatılarında sabit kaldı: Coğrafi ama pek jeolojik olmayan bir zaman söz konusuydu; o düzeyde fark edilebilir bir değişim varsa, çizgisel olmaktan ziyade döngüseldi; temelde dinamik değil, statikti; diğer tüm hareket ve faaliyet biçimlerinin temelini oluşturunuyordu.

Braudel’in *longue durée*’nin karşısına l’histoire événementielle’i (olaylar tarihini) koymasının nedeni, böyle bir tarihin yalnızca –La Méditerranée’de meşhur “köpük” ve “ateşböcekleri” benzetmeleriyle küçümsediği– gelip geçici olanı işleyebilmesi değil, olaylara fazla bağlı kalmasıydı. Bu tarih, Braudel’in, çalışmalarını güncel iş dünyasının ve kısa vadeli yönetim gereklerinin boyunduruğuna sokmakla suçladığı çağdaş ekonomistlerin çalışmalarına benziyordu.¹¹ Böylesine miyop bir tarih anlayışı, yuları iktidarın elinde olan

ve şimdiye odaklı, izahtan kaçınan ve teoriye alerjisi olan bir anlayıştı: Braudel'e göre, hem eleştirel mesafeden hem de düşünsel cevherden yoksundu. Braudel'in tüm sosyal bilimlere önerdiği çare, daha eski modellere ve problemlere, örneğin tarihsel *longue durée* temelli ilk hakiki toplumsal modelleri yaratan "deha" Marx'ın ticari kapitalizm çözümlemesine geri dönmektir. Kısacası, bundan elli yıl önce bile, bizzat Braudel *longue durée*'ye dönüşü öneriyordu.¹²

1958'e gelindiğinde, Claude Lévi-Strauss'un yapısal antropolojisi başta olmak üzere Braudel'in diğer beşeri bilimlerle gitgide daha da zıtlaşan ilişkisi, onu daha geniş yelpazedeki *longue durée* biçimlerini kucaklamaya zorladı. *Longue durée* terimi, Braudel çıkış makalesinde onu bilimsel bir terim olarak kullandığında tarihsel jargonda henüz yeni olsa da, tümüyle özgün değildi: 19. yüzyıl Fransız mülkiyet hukuku tarihçileri konuyu *longue durée* bazında ele almış, tıbbi tezlerde kronik hastalıklardan uzun süreli diye söz edilmişti ve uzun süreli işsizliği inceleyen sosyologlar ve ekonomik döngülerin izini süren ekonomistler bu tabire epeyce aşinaydı.¹³

Braudel bu terimi benimserken, yalnızca değişmeyen ve duran arka plan koşullarını takip etmesiyle değil, aynı zamanda belli fiziksel çevreler, kalıcı tarım rejimleri ve benzer etkenlerle birleşmiş Latin uygarlığı, geometrik mekân veya Aristotelesçi evren kavramı gibi, kültür *longue durée*'lerini de dikkate alışıyla, daha önceki kullanımların izinden gitmişti. Bunlar da, icat dönemlerinde ya da başka dünya görüşleri veya gelenekler onların yerini aldığı anda değişim ve kopuş gösteren insan yaratılarıydı. Hiç kuşkusuz ekonomik döngülerden daha uzun sürüyorlardı, ancak dağ ve deniz şekillerinin sezilemez biçimde değişmesinden ya da göçebelik ve yaylacılık ritimlerinden hatırı sayılır ölçüde kısıydılar. O kadar da uzun olmayan bu dönemleri yüzyıllarla ölçmek mümkündü ve sadece doğal peysajda değil insan zihninde ve insanların onlarla olan etkileşiminde de ayırt edilebiliyorlardı.

Braudel, *longue durée* konusundaki ilk fikirlerinin, 1940-45 yılları arasında Almanya'da yaşadığı savaş zamanının depresif tut-saklık deneyiminden doğduğunu kabul ediyordu. Bu düşünceler biraz da, esir kampı hayatının temposundan kaçma ve daha uzun

bir perspektifi benimseyerek umudu besleme yönünde bir çabaydı: *Longue durée* anlatımlarında, paradoksal biçimde, sık sık hapishane imgelemine kullanması bu yüzdendi.¹⁴ 1958’de *longue durée*’yi kuramlaştırdığında, bunun tüm disiplinler arası fikirler için temel ilke olduğuna ve savaş sonrasının bugüncülüğünden (presentism) çıkış için tek yol olduğuna inanmaya başlamıştı. Braudel’in o sırada düşünsel olduğu kadar kurumsal saiklerle de hareket ediyordu. Makalenin yayınlanmasından kısa süre önce, Braudel, Lucien Febvre’in 1956’daki ölümünden sonra onun halefi olarak, hem *Annales*’ın editörlüğünü, hem de École Pratique des Hautes Études’ün meşhur VI. Departmanının başkanlığını üstlenmişti. Braudel, sırf tarihin varlığını ispatlamakla kalmamalı, aynı zamanda onun diğer sosyal bilimler, özellikle de ekonomi ve antropoloji karşısındaki üstünlüğünü de göstermeliydi. Mesleki onurun yanı sıra itibar ve finansal desteğin de mevzubahis olduğu bu rekabetçi ortamda, Braudel’in elinde “matematik karşısında beşeri bilimleri birleştirme rolünün tarihe düştüğünü savunmak... gibi bir koz.” vardı¹⁵

Bu saikler aynı zamanda Fransa’da –*longue durée*’nin ileriye dönük muadili– fütürolojinin yükselişi ile de tam bir uyum içindeydi. Braudel’in dostu Gaston Berger, VI. Departmanı destekleyip Braudel’in kısa süre sonra başına geçeceği Maison des Sciences de L’Homme’un kurulmasında rol alırken, bir yandan da yüksek öğretim genel başkanı sıfatıyla fütürolojiyi destekliyordu. Bu dönemde, Atlantik’in her iki yakasında, gelecek de en az geçmiş kadar ilgi görüyordu ve –finansman sağlama, itibar ve kurumsal uygulanabilirlik bakımından– iki alanın geleceği birbirine sıkı sıkıya bağlıydı.¹⁶ Modern tarih, 19. yüzyıl Avrupa’sının devrimci ulus-devletlerine nereye doğru gittiklerini anlatmak için kurulmuştu; 20. yüzyılda modern tarih, ulusun ortadan kalkmasından sonra yerine neyin geleceğini dünyaya anlatmak üzere, yeni baştan inşa edildi.

Tarih alanında pratik eyleme ve geleceğe doğru bu yönelim, tarih yazımında hiç de yeni bir özellik değildir. Bu aslında, klasik dönemden beridir, Batılı tarih geleneğinin çok önemli bir kıs-

mına damgasını vurmuştur Tarih'in "örneklerle öğreten felsefe" olduğu düşüncesi, kadimdir; tarihin okurlara pragmatik nasihat sağlama hedefi de en az onun kadar köklüdür. Örneğin Yunan tarihçi Thukydides, Atinalılarla Spartalılar arasındaki Peloponez Savaşı'nı yazarken, bu tarihin faydalı olabileceği ve insan özünün değişmezliğinden dolayı işe yarayacağı fikriyle işe başlamıştı; geçmişin bulguları bu yüzden hiç şüphesiz gelecekte faydalı olabilirdi. Romalı tarihçiler, yozlaşmış bir dünyada insan doğasının değişmezliğine daha şüpheci yaklaşmış olabilir, ancak onların eserleri de genelde, en azından iki bakımdan -sorumlu mevkilerde olanlara ahlak dersi vermeye çalışmaları ve genelde kendilerinin ya da yurttaşlarının faaliyetlerine kafa yoran, siyasi ya da askeri görevinden emekli olmuş siyaset adamları tarafından yazılmış olmalarından dolayı- siyasiydi.

Bu anlamda tarih, hatip ve filozof Cicero'nun deyimiyle *magistra vitae*, yani yaşam rehberi idi.¹⁷ Tarih, bu ülküsünü ve bu yetkisini en az 19. yüzyıl başlarına kadar -geçmişin gelecek için paha biçilmez bir kılavuz sayıldığı 2000 yıllık bir dönem boyunca- devam ettirdi. Özellikle Romalıların kendi imparatorluklarının (genelde ahlaki yozlaşma yönüyle aktarılan) uzun dönemli tarih anlatıları ve Eusebius ve Aziz Augustinus gibi kilise tarihçilerinin bir dini cemaatin sürekliliğini anlatan tarihleriyle onların izinden gitmesi bunda etkili oldu. Augustinus bunun için Roma'ya koşut bir şehrin, Tanrı'nın Şehri'nin (*Civitas Dei*) -tüm Hristiyanların görünmez kilisesi*- yoldan çıkarıcı bir dünyadaki kutsal yolculuğunu anlatır. Ortaçağ Avrupa'sında -manastır gibi dinsel ya da kasaba gibi seküler- özel cemaatlerin tarihleri, görece küçük bir yerin ya da halkın, kümülatif yıllıkların zaman çizelgelerinde onyıllar ya da daha çok yüzyıllara yayılan mikro tarihleri olarak uzun dönemleri kapsayacak şekilde anlatılabiliyordu.¹⁸

Bizim modern Batılı tarih yazımı olarak düşündüğümüz şey, klasik modellerden yola çıkan şimdiyi ve geleceği şekillendirme arzusu ile başladı. Rönesans'ın sivil tarihleri ve Niccolò Machia-

* Burada şehir Hristiyan halkı sembolize eder-ç.n.

veli gibi danışman-tarihçiler tarafından hükümdarlar için yazılan nasihatler(mirror), ya (Machiavelli'nin Hükümdar'ında olduğu gibi) hükümdarın ya da (Machiavelli'nin Söylevler'indeki gibi) okuyucuların özümsemesi için yazılmış olup, hem hükümdarlık hem cumhuriyet rejimlerinde siyasi faaliyet kılavuzları olarak, geçmişteki örneklerden –çoğunlukla da, Machiavelli'nin Söylevler'inde olduğu gibi, Roma'nın geçmişinden– yola çıkıyordu. Bu tarih anlatılarının birçoğu belli şehirlerin kuruluşu ya da gelişmelerinin tarihini anlatırken, daha sonra ilk ulusal toplulukları ve sonra da Avrupa, Avrupa imparatorlukları ve en nihayet, 18. yüzyıldan itibaren tüm dünya tarihini içine alacak şekilde büyümüştü.

19. yüzyılda, özellikle Fransız Devrimi'nin ertesinde, gerek Fransa'da (örneğin François Guizot, Adolphe Thiers ve Jean Jaurès gibi) gerek İngiltere'de (Thomas Babington Macaulay ve Lord John Russell gibi) ulusal geleceklerini şekillendirmek için kendi devrimci geçmişlerinin tarihlerini yazan siyasi liderlerle birlikte, tarih yazımı siyasi tartışmanın gitgide önem kazanan bir aracı haline geldi. Yine bu yüzyılda, “Eski ‘pragmatik tarih’ geleneği tarihin devlet adamları ve bürokratların eğitiminde faydalı olduğu”, hatta, Cambridge'de Victoria devrinin müteveffa Kraliyet Tarih profesörü J. R. Seeley'nin tabiriyle,¹⁹ bir “devlet adamlığı okulu” olduğu fikrini destekleyecek şekilde, yeniden parlatılma imkânı buldu. Onların gelecek siyasetinin akıl hocası olarak geçmişe dair görüşleri, idari, mali ve askeri kurumlarda yöntem olarak benimsendi; öyle ki Alfred Thayer Mahan'ın The Influence of Sea Power upon History 1660-1783 (1890) gibi tarih metinleri ABD, Almanya ve Japonya'daki deniz harp okullarında askeri strateji konusunda ders kitabı oldu ve onyıllar boyunca sınıflarda okutuldu.²⁰ Bu temelden, geçmişe dönük diğer uzun erimli araştırmalar doğdu: Annales ekolünün geniş kapsamlı taramaları ve 20. yüzyılın büyük bölümünü kapsayan, reformcuların güdümlü tarihyazımı bunun örnekleridir. Sonraki bölümlerde *longue durée*'nin gerileyişi ve tekrar geri dönüşünü anlatmadan önce, onun yükselişini örneklerle ortaya koymak için şimdi bu gelişmelere bakalım.

Geçmiş uzun dönemli bakış, geleceğe dair politikalar ve kamusal tartışmalarla olan ilişkisini sürdürdü ve bu durum, uzun vadedi bakışı teşvik etti. Alfred Thayer Mahan'ın ardından 1960'lar ve 1970'lerin tarihçileri de, hedef kitle olarak siyaset adamlarına yaslanabiliyordu ve bu, genel düzlemde kalmaları için mantıklı bir gerekçeydi. Aslında tarihçiler, hala tarihin belli başlı alanlarından en az birinde –askeri tarihte– onları geleceğin generallerini strateji ve uluslararası ilişkiler konusunda eğitmekle görevlendiren askeri okullar ve deniz harp okullarına bağlılar.²¹ Bu nedenle askeri tarih, kısa dönemli bir dünyada, uzun dönemli tarihin son kalelerinden biri olmayı sürdürüyor.²² Geleceği önemseyen okurlar, bireysel biyografiler ve tek tek muharebelerin özel detaylarından beslenebilirler, ancak generaller ve diğer stratejistler, ancak yüzyıllar bazında tümüyle görülebilen değişimler konusunda büyük resme ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden, stratejik düşünürler çoklu olasılıkların peşinde olduklarından, askeri eserlerin 18. yüzyıl karşıolguşal düşüncesinin ilk kaynakları arasında olmaları ve 1836 tarihli ilk karşıolguşal romanın Napolyon ve “dünyanın fethi” konusunda yazılmış olması pek tesadüf değildir.²³

Reformcular ve devrimciler de büyük resme ihtiyaç duyarlar. Nesiller boyunca siyasi reformcular geçmişten yeniden değerlendirmek için tarihten faydalanmıştı ve bunların bazıları, geçmişin alternatifleri ve karşıolguşlarından, demokrasi, ırk ve mülkiyet kurumlarının devrimci yeni tasavvurları için dayanaklar çıkaran radikal-lerdi. Geriye doğru Karl Marx'a kadar uzanan bir gelenek içinde, tüm dünyada 20. yüzyıl tarihçileri devletlerin, bürokrasilerin ve halk hareketlerinin değişen doğasına dair yazmayı sürdürerek, uzun dönemli olay dizgeleri üzerinden cesur öngörülerde bulundular. Geçmişe bakarak ileriye görme denemelerinin şimdiye kadarki en iddialı örneklerinden birinin odağında ekonomik eşitsizlik ve devletin rolü vardı. Sınıf çatışması tarihinin Marx versiyonu çok iyi bilinir, ancak Marx'tan sonra gelen ve eşitsizlik tarihinin, reformcuların yoksullar için sınırlı fırsatlar sunan ekonomik sistemlerin yönetimini düzeltmekteki sorumluluğunu apaçık biçimde gösterdiğini düşünen birçok tarihçiyi unutmamızdır. Örneğin, 19. yüz-

yıl sonunda devlet sosyalizminin radikal tasarımcıları olan Sidney ve Beatrice Webb, çevrelerindeki kurumları değiştirmek amacıyla tarihçiliğe soyundular. İngiliz yönetimi ve onun geçmişi konusunda yazdıkları on bir ciltlik tarih eserinde, karı-koca ikili, gelecek reformlar için bir yol haritası oluşturmak amacıyla, kurumların uzun tarihini yeniden gözden geçirdiler; yoksulların himayesi ve yolların idaresinin, Tudor'lardan başlayıp, kapitalizmin zenginle yoksulun karşılıklı sorumluluklarından vazgeçmelerine yol açtığını düşündükleri şimdiki zamana uzanan tarihsel sürekliliğini ortaya koydular.²⁴ Bu kitaplar çok yoğun bir arşiv ve ikincil kaynak okuması gerektirmişti ve onlarca yıl sonra bile Gertrude Himmelbarf'ı "mitinglere nasıl zaman bulabildikleri"ne hayret ettirecek kadar etkileyiciydi. Onların kitapları, yalnızca İngiltere'de değil tüm dünyada, Fabian Cemiyeti üyelerinin siyasi eğitim ve siyasi hareketler üzerindeki etkileri konusunda başlıca eserlerden sayıldı.²⁵

Bu tarih projesi, değişen İngiltere'ye uygun bir yönetim için bir proje ve bir fikir sunuyordu. Webb'lere göre, tarih, sınıfların birbirine olan sorumluluğunun etik toplumların değişmezlerinden biri olduğunu, ancak her nesilde, kurumların ilgili taraflarca yeni baştan oluşturulması gerektiğini gösteriyordu. Bu yenilenen kurumlar, onlara göre, gitgide büyüyen bölgesel oluşumlar arasındaki ortaklığa dönüşme eğilimindeydi, böylece yönetim şeklinin, ilkin yerel yönetimden bölgesel yönetime, daha sonra bölgesel yönetimden ulusal ve uluslararası yönetime doğru genişleyerek, demokrasinin yararlarını, yalıtılmış yörelerden tüm dünyaya yayması beklenmeliydi.

Webb'lerin siyasi mantığı, çağdaşlarının birçoğununki gibi, tarihsel değişim fikriyle yoğrulmuştu. Comte, Spencer ve Darwin'in ilerlemeci düşünceleri, zaman içindeki evrimin, gerek kurumlar ve kültürler gerek organizmalar için önemini gösterirken; Theodor Mommsen, Henry Maine ve J. F. McLennan gibi yasalıcıların (legalist) etkileriyle de, kurumlar arası savaşta, çıkarlar arasındaki uzlaşmaz çatışmanın tarihsel gerçekliğini ve art arda gelen reformcu kuşakların, nasıl kanunları değiştirerek, köleliğe, kız kaçırmaya ve kız çocuklarının öldürülmesine son verdiğini öğrenmişlerdi.²⁶ Nihayet Sidney Webb, geçmişin gelecek üzerindeki etkilerine dair bu

formel fikirlere, toplumsal hareketler ve etik bilinçlenmelerin öneme dair, siyasi yaşamın “organik değişimleri” diye andığı kendi tarih anlayışını ekledi.²⁷ Bu tarih anlayışına göre, geçmiş bilmek geleceği öngörmeye yaradığı kadar, bir toplumun nasıl yönetileceği konusunda etik kararlar almak için de gerekli bir önkoşuldu.

Daha iyi bir dünya yaratma amaçlı tarih anlayışıyla hareket eden Webb’lerin tarih çalışmaları aktif bir siyasi yaşamla el ele yürüyordu. Karı-koca, Londra’nın dört bir yanında, yoksul evlere ücretsiz temiz su sağlanması gibi devrimci projelere hız verilmesi için broşür yazma, adaylık kampanyaları ve Fabian üyesi diğer sosyalistlerle toplantılar gibi faaliyetlerle uğraşıyordu. Sidney Webb, Seaham’dan milletvekili oldu, sonra Lordlar Kamarasına atandı ve Ramsay MacDonald’ın ikinci İşçi Partisi kabinesinde Sömürgeler Bakanı ve Dominyonlar Bakanı olarak hizmet verdi. Webb’lerin belki de en etkili tasarımları, Londra’nın iskân, ulaştırma ve su işlerinin –günümüzde hepsi de modern şehrin olmazsa olmazları sayılan tesislerin– planlanması işini devlete veren “Londra Programı” için yaptıkları plandı.²⁸ Webb’lerin ve arkadaşlarının, şehir yönetiminde şehir suyu şebekesinin yalnızca bir azınlığa hizmet etmesinin asla kabul edilemeyeceğine Londralıları ikna edebilmesini sağlayan şey, tarihle derin bir yüzleşmeden yola çıkarak inşa edilmiş etik bir şehircilik anlayışıydı.²⁹

20. yüzyıla gelindiğinde, *longue durée* (her ne kadar genelde bu isimle değilse de), reformun hizmetinde revizyoncu tarih yazımı için kanonik bir araç sunuyordu. Webb’ler yerel ve ulusal yönetimin reforme edilmesini hedeflerken, kazandıkları başarı, daha da büyük hedefleri olan tarihçilere ilham kaynağı oldu. Erken modern İngiltere’de köylü deneyiminin tarihçilerinden biri olan R. H. Tawney, Batı ile Çin arasındaki entelektüel köprülerden biri haline geldi. İhracat odaklı göçebe hayvancılık yapanlarla geçim odaklı yoksul çiftçiler arasındaki 15. yüzyıl mücadelelerini araştıran Tawney, 1920’lerden itibaren, tarım arazileri için mücadeleyi tüm dünyadaki yoksul köylülerin yaşadığı uluslararası bir deneyim olarak görmeye başlamıştı. İktisat tarihini daha derinlemesine öğrenmesi sayesinde Tawney, ileri kapitalizm ve uluslararası toprak reformu

çağında toprak ağalığına karşı modern mücadelelerin öncüllerini kavramaya başladı.³⁰

Gerçekten de, Tawney'nin kariyeri, o kuşağın tarihçilerinin uzun dönem düşüncesinin aktivist gündemine bir örnek oluşturur. 1931'de Pasifik İlişkiler Enstitüsü tarafından Çin'e gönderilen tarihçi, Çin'in zirai tarihi hakkında, kendisinin İngiltere konulu tarih çalışmalarıyla ilginç benzerlikler gösteren bir eser yazdı. O eserlerde de, toprak sahibi ile köylü arasındaki dramatik olaylar tarihin asıl eksenini oluşturuyor ve akılcı toprak reformuna duyulan acil ihtiyaca işaret ediliyordu.³¹ Böylelikle tarih, Tawney'nin esas olarak Lloyd George İngiltere'sinin Halk Bütçesi ve Toprak Reformu ile ilişkili savlarının tüm dünyada yayılmasını sağladı. Toprak meselesindeki sınıf dinamiklerine dair evrensel bir hakikat, Marx'ın ve Amerikan siyasi iktisatçı ve toprak vergisi reformisti Henry George'un merceğinden süzölmüş bir *longue durée* tarihi olarak anlatıldığında, özgün ulusal geleneklerle bağlantısı kurulabiliyor ve doğruluğu farklı bölgeler için sınanıp ikna edici biçimde savunulabiliyordu. Bu tip uygulamalar, Braudel'in sonradan, aşırı derecede bugüncü oldukları, iktidara eleştirel bakmadıkları, neden-sonuç ilişkisi ve yoruma dair temel sorulardan yan çizdikleri için kendi çağdaşlarını suçladığı uygulamalardan çok farklıydı. Uzun erimli tarih, modern kurumları anlamlandırmak, ütopyacı projeleri anlaşılır kılmak ve toplum için devrimci programları düşünülebilir hale getirmek için bir araçtı.

Longue durée aynı zamanda, kurumlara seslenme gibi bir arzusu olmayan, ancak siyasi değişimle yakından ilgilenenlere de hitap ediyordu. Eric Hobsbawm'un 1950'ler ve 1960'larda yayımlanan birçok eseri, uluslararası köylü toprak işgallerini, Marksist hareketleri, mülk işgalcilerini ve anarşist gezginleri, onun tabiriyle "ilkel asiler"i oluşturduğu uzun bir silsileye dahil ediyordu. Hobsbawm'un savı, ister Amerikan Barışçıl Öğrenci Koordinasyon Komitesi, ister Cezayirli, Filistinli veya Kübalı post-kolonyal hareketler olsun- bu örgütsüz öğrenci gruplarının tarihsel hezimetlerinin uluslararası bir Marksist örgütle disiplinli bir ilişkiden yoksun olmalarından kaynaklandığı iddiasını çürütüyordu. Hobsbawm,

bu iddiaya karşı, demokrasiyi kalabalıklara yaymayı talep eden ve kapitalizmin kısıtlamalarını eleştiren spontan halk hareketlerinin herhangi bir parti ya da doktrinden ziyade doğrudan halkın sağduyusundan doğmuş olup modern dönemin başından beri devrimlerin habercisi olduğunu gösteriyordu. Dolayısıyla, savaş sonrası dünyanın halk hareketleri de, Amerikan, Sovyet ya da Avrupa tarzı—artık daha ılımlı bir hal almış— anayasallık fikriyle uzlaşsa da uzlaşmasa da, aynı itibarı görmeliydi.³²

Hobsbawm 1970'ler ve 1980'ler boyunca uzun dönemli siyasi değişimin kuramcılarının biri olmayı sürdürerek, bugünkü değişimin geçmiş emsallerinin bir toplamı olarak tarihin özgürleştirici kullanımını hararetle savundu. Hobsbawm, o yıllarda Victoria devrinin kenar mahalle tasfiyesinin tipik özelliği olan zorla tahliyeler ile, otoyol inşası çağının modern kenar mahalle tasfiyeleri arasında paralellik kuran Amerikalı Lewis Mumford ve diğer kentsel tasfiye tarihçilerini destekledi. Bununla birlikte, indirgemeci tarihsel anlatıların siyasi amaçlar için kullanılmasına, örneğin geçmişe naiflikle bakarak orada daha ahlaklı bir çağ gören muhafazakâr hareketlere de o ölçüde şiddetle karşı çıktı.³³

Tawney, Webb'ler ve Hobsbawm örneklerindeki gibi, tarihin çağdaş politikalara yol göstermek için kullanılması hiç de az rastlanır bir şey değildi. İlerici politikalarla uyumlu yeni bir aidiyet ve reform vizyonu sunan reforme edilmiş ulusal tarih çeşitlemeleri dünyanın dört bir yanında boy göstermekteydi. ABD'de Charles Beard ve Arthur Schlesinger Sr., Amerikan kimliğinin *longue durée* tarihlerinin izinden giderek, Amerika'yı ırk merkezlilik yerine ırksal çoğulculuk kavramlarıyla yeniden tasavvur ettiler. Reform projesi ve sol kanat siyasal eleştiriye bağlı Amerikan tarih çevreleri içinde, Merle Curti'nin pasif direniş, arabuluculuk ve demokrasi konusunda *longue durée* tarihler kaleme aldığı 1950'lerin Wisconsin Üniversitesi Tarih Bölümü özellikle öne çıkar.³⁴

İngiltere'de radikal tarihçiler, erken modern Avrupa'da köylülerin topraklarının gasp edilmesi ışığında, yoksullar lehine bir şehir planlamasının önemini yeniden ele aldılar. Diğer tarihçiler, geleceğin reformcuları için esin kaynağı olarak yönetim reformu model-

lerine katkı sağladılar. John ve Barbara Hammond, W. G. Hoskins, Maurice Beresford ve Karl Polanyi gibi tarihçilere göre kapitalizmin ilk günahından kurtulunması gerekiyordu ve bunların geçmişi bilimleri,, kapitalizmin yoksulların elinden aldığı ve devletin yeniden sağlaması gereken yaşamsal ihtiyaçlar olarak sosyal devlet, sağlık hizmeti, parklar ve toplu konutlar önermelerinde etkili oldu.³⁵

Post-kolonyal dünyada da, 1920'lerden 1960'lara kadar, tarihe bakmak, ileriye görmenin doğal bir ön koşuluymdu. C. L. R. James ve V. D. Savarkar'ın çalışmaları başta olmak üzere, ulusal bağımsızlığa yol açan engellenmiş isyanların uzun geçmişini yorumlayan ve bu mirasın sürdürülmesinin bir kriteri olarak bazı eşitlikçi reformları, örneğin toprağın yeniden paylaşılmasını hedefleyen yeni ulusal tarihler yazıldı. Gana ve Delhi'de, başbakanlar dahi tarihçilere dönüştü (Trinidad ve Tobago'da bir tarihçi –Eric Williams– daha sonra başbakan oldu); zira bir derin geçmiş bilinci, bu yeni bağımsız milletleri yönetenlerin yönlerini belirlemeleri ve özgüven kazanmalarına ve yüzyıllar süren etnik çatışmalardan miras kalmış tarihsel partikülarizmle yan yana işleyen Batılı geleneklerle bir anayasal devamlılık anlayışı oluşturmalarına yardımcı oluyordu.³⁶

İleriye görmek için geçmişe bakanlar yalnızca tarihçiler değildi. Hannah Arendt ve Jürgen Habermas gibi, yüzyıllardan devşirilmiş bulguları birleştirerek sağlıklı yepyeni demokrasi kuramları oluşturan siyaset kuramcıları vardı.³⁷ Şehir planlama muhabiri Lewis Mumford, eyaletler arası otoyol sistemleri çağında kentsel saçaklanma ve kenar mahalle tasfiyesinin –Viktoryen kenar mahalle tasfiyesi ve ilerici hareketlerin tarihine bakarak aydınlığa kavuşturduğu günümüz politikalarının– tehlikelerini anlatmak için *longue durée* tarihçisi oldu. Onun makrokozmoz etütleri, özellikle *Technics and Civilization*, endüstrileşme, makineleşme, işçi sınıfının izole edilmesi ve zaman disiplini üzerine bütüncül kuramlar içeriyor ve çok sonra gelecek Michel Foucault ve E. P. Thompson'ın etkili kuramlarına öncülük ediyordu.³⁸

Bu isimlerin hepsi, genel bir okur kitlesi adına geleceği daha iyi kavrama ve siyasi yönetim üzerinde doğrudan etkili olma beklentisiyle geçmişe baktılar. Beard'ın ve Schlesinger'ın ders kitapları

ABD'nin her yerinde okutuldu ve birçok baskı yaptı.³⁹ Mumford'ın neşriyatı, genelde makaleler olarak, The New Republic, The New Yorker ve Harper's Magazine'de yayınlandı. Mumford, Robert Moses'ın New York City'deki kenar mahalle tasfiye politikalarına karşı çıkışıyla ve Jane Jacobs bağlantılı aktivizme sunduğu düşünsel çerçeveye, Amerika'nın ırk ve kenar mahalle tasfiyesi konulu tartışmalarının çok önemli figürlerinden biri haline geldi.⁴⁰

Bu tartışmalar, alanda çalışan tarihçilere biraz da bürokrat ve sosyal bilimcilerden oluşan ve tarihçilerin *longue durée* perspektifini kamusal reform malzemesi olarak kullanan bir okuyucu kitlesi için çalıştıklarını düşündürten bir iklim yarattı. 1930'larda Tawney'den 1980'lere kadar, hem Batı'da hem de Hindistan'da toprak meseleleri hakkında yazan profesyonel tarihçiler, bu konuya dikkat çekmek ve kurumsal aktörler ve kamusal hedeflerle ilgili daha kapsamlı soruları gündeme getirmek için *longue durée* tarihe adım attılar. Bunların, belli belgeler, olaylar ve karakterlerin ayrıntılı incelemesinin yardımıyla yüzyıllara yayılan ve ciddi oranda alandaki diğer uzmanların çalışmalarına yaslanan akademik çalışmaları, tarih disiplini ile uluslararası yönetim kurumları arasında bir diyalog oluşturdu. 1950'ler ve 1960'larda rüştünü ispatlamış akademisyenler için, uzun dönemli tarih çalışması, bürokratları ikna etmenin ve politika yapmanın bir aracı olmuştur.

Profesyonel tarihçiler, ister resmi yetkililerle ister halk hareketleriyle birlikte çalışsınlar, politika üzerinde bugün çok az tarihçiye nasip olan bir etki yaratabiliyorlardı Arthur Schlesinger, Jr., Amerikan Başkanı John Fitzgerald Kennedy ile politik sorunlar üzerinde yakın bir çalışma yürüttü. Amerikan uluslararası ilişkileri konusunda birçok kapsamlı tarih eserinin yazarı olan William Appleman Williams, kendi *longue durée* araştırmalarından yola çıkarak, Amerika'nın karmaşık Soğuk Savaş ilişkilerinin tehlikelerine dair bir eleştiri kurdu ve The Nation'da yayınlanan ve Amerikalılara siyasi eyleme geçmelerini salık veren bir dizi denemeyle ve geniş kitlelerce okunup akademik dünyada hem övgü hem yergilere hedef olan kitaplar aracılığıyla bunu kamuyla paylaştı (W.A. Williams, Kennedy yönetiminden kendisine teklif edilen bir görevi reddetti).⁴¹

Uluslararası kalkınma kurumları, özgürlük, bağımsızlık, ekonomik büyüme ve dünya ulusları arasında karşılıklı uzlaşma için bir yol haritası gerektiğinde, tarihe başvuruyordu. Örneğin Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) kurucu başkanı John Boyd Orr'un kariyerinde ilk işi, Jül Sezar'ın Britanya'yı fethi ile başlayıp 1920 Tarım Antlaşması'yla rençperlerle toprak sahipleri arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi konusuydu sona eren retrospektif bir açlık tarihi yazmaktı.⁴² 1960'lara gelindiğinde, David Landes gibi iktisat tarihçileri, Sanayi Devrimi tarihiyle ilgili çalışmalarını Yeşil Devrim'i doğrudan destekleyecek bir şekilde uyarlayarak, sürekli icatlar tarihinin ardından zenginliklerle dolu bir gelecek umudu vaat etmişlerdi.⁴³ 1970'lerde ise, tarım ekonomisti Elias Tuma ve İngiliz coğrafyacı Russell King gibi toprak reformu kuramcıları, uluslararası siyaset organlarına yol göstermek amacıyla, uzun dönemli tarihe yöneldiler. Bunlar, köylülerin antik Roma'ya kadar uzanan tarım imparatorluğuna dahil olabilmek için verdikleri yüzyıllar süren mücadelenin ışığında, günümüzdeki toprak reformunu bir bağlama oturtular ve bunu yaparken farklı tarihçilerin çalışmalarını sentezlediler.⁴⁴

Toprak politikası konulu çalışmalarında kullanabilecekleri bol miktarda *longue durée* tarih kaynağı vardı. Birleşmiş Milletler'in kurucuları dünyayı, küresel istikrara giden huzurlu bir rotaya sokmak için Küresel Güney'e yapılabilecek uygun müdahaleleri tartışırken, Atlantik'in her iki yakasında sayıları hâlâ çok olan Henry George takipçileri *longue durée*'ye yöneldiler; amaçları, toprak sahipliği tekeli modern tarihte semptomatik suç olarak okuyan ve toprağın ortak mülkiyetini onun panzehiri olarak gören bir tarih yorumu sunmaktı. 1940'lar ve 1950'lerde ortaya çıkan Georgeist tarihler, Thomas Jefferson'dan başlayarak Amerikan tarımsal geleneğinin hikayelerini oluşturdular. Georgeist tarihçiler, toprak sahiplerinin istismarlarının gelgitlerini ve popülist yönetimin bu toprak gaspları önüne set çekmesi gerekliliğini anlatmaya çabalandılar. Aynı şekilde, Alfred Noblit Chandler, kapitalistlerin toprak üzerindeki genişmiş tahakkümünün bir tarihi olan ve meselenin başlangıcını, George'un çağdaşları olan demiryolu baronlarına ve onların ABD'deki devlet destekli kamu üniversiteleri -1862'deki

Morrill Kanunu ile finanse edilen, “arazileri devlet tarafından tahsis edilmiş” üniversiteler– üzerindeki nüfuzlarına dayandıran *Land Title Origins, A Tale of Force and Fraud*'u (1945) yayımladı.⁴⁵ Benzer bir çizgide, Henry Maine, Numa Denis Fustel de Coulanges, F. W. Maitland, Paul Vinogradoff, Max Weber ve G. R. Geiger üzerinden, toprak mülkiyeti tarihi konusundaki tartışmaların uzun geçmişine dikkat çeken Aaron Sakolski, mülkiyet kanununda yaşanan peş peşe değişikliklerin uzun tarihini temel alarak Amerika'nın entelektüel tarihini anlattığı *Land Tenure and Land Taxation in America*'yı (1957) yayımladı.⁴⁶ Sakolski'ye göre, toprakla ilgili resmi kararlar en nihayetinde bir adalet kavramının yansımalarıydı ve o adaletin de özünde bir manevi ve dini değerler dizgesi vardı; bu değerler çerçevesinde, toprağa katılımcı erişim, zengin yoksul demeden her insana eşit değer veren bir öğretinin doğrudan yansımasıydı. Sakolski şöyle yazmıştı: “İlk Hristiyan kilise babalarına kadim İbrani gelenekleri aşılanmıştı ve toprak mülkiyetine dair adalet kavramları da yine bu anlayışa uygundu.”⁴⁷ Ta İncil devrine kadar geri dönülerek, sermayenin toprak sahibi seçkinlerin elinde birikmesini sorgulamaya yarayacak ahlaki öncüller bulunabiliyor ve bu öncüller ulusal ve uluslararası ölçekte meşru eylemleri destekleyecek şekilde ambalajlanıyordu.

Okurlarını toplumsal değişimin gerekliliğine ikna etmek için kurumlar ve hareketlerin derin geçmişlerini kullanan Tawney gibi toplumsal tarihçilerin klasik *longue durée*'leri, düşünce kuruluşları (think-tanks) ve STK'lar tarafından sahiplenilerek “kirli *longue durée*” denebilecek bir şeye dönüştürülmüştü. Bu kirli *longue durée*'de, tarihçi olmayan kişiler, zayıf bir dizi tarihsel bulgudan yararlanarak, ilerleme eğilimine dair kaba çıkarımlarda bulunuyorlardı. Söz konusu dönem ya da olaylar hakkında fikir üretme sürecinde, ikincil kaynaklar ya da daha eski anlatıların alıntılanması nadirdi. Çoğunlukla bunlar, Marksist ya da diğer solcu perspektifleri bir kenara itip, serbest piyasa düşüncesi, teknolojik ilerlemeye inanç ve Batı yaratıcılığının vaat ettiği parlak gelecek- le şöyle böyle uyuşan bir tarih yorumu sunuyorlardı. Elbette kirli *longue durée*'nin de, halkı eğitme rolüyle popüler tarihe bağlı olan,

geçmişî en azından Charles Dupin'in *Commercial Power of Great Britain*'ına (1825) kadar uzanan ve örneğin 1850'lerin popüler teknoloji tarihlerini kapsayan daha eski emsalleri mevcuttur.⁴⁸

Tarihin bir siyasi önyargıyı desteklemekte kullanılabilmesi hiç de yeni bir şey değildir. Yine de, yeni bir janrın doğması için, uygun siyasi ve kurumsal koşulların yan yana gelmesi şarttır. Savaş sonrası ABD'de STK'ların yaygınlaşması, Amerikan hegemonyasının ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası yönetim kurumlarının da gelişmesi ve Dünya Bankası'nın doğmasıyla birlikte, açlık, yoksulluk, kuraklık ve tiranlık gibi devasa sorunlarla nasıl baş edileceğine dair yönlendirmelere aç, geniş bir *longue durée* tarih tüketicileri sınıfının koşulları hazırды. Baby-boom kuşağı tarihçilerinin sonradan bu meselelerle doğrudan ilgilenmekten vazgeçip, ırk ve sınıfın mikro tarihine yönelmeleri sonucunda, uzun dönemli tarih, tarihçiliğin eğitimini almamış başka yazarların sahası haline geldi. Bunlardan bazıları Roma Kulübü ya da Rand Corporation tarafından istihdam edilen nüfusbilimci ya da ekonomistler, kimileri psikolog, biyolog, kendinden menkul fütürolog ya da sözde "nüfus patlaması" ve "büyümenin sınırları" çağında popüler okuyucu kitlesi için yazan amatör tarihçilerdi.⁴⁹ Kirli *longue durée* tarihi canlanmıştı, ancak bu kiri eline bulaştıranlar, tarihçi değildi.

Uluslararası yönetişimin işe yarar tarihi hikâyelere olan talebi, olağanüstü kapsayıcılıkta, geniş ölçekli sentezler üretilmesini teşvik etti. Tarihsel bilgiye olan talep ve hatta tarihsel verilerle üstünkörü mantık yürütme ve soyutlama girişimleri arttıkça arttı. Dünya tarihindeki uzun dönemli eğilimleri inceleyerek, kaynak kullanımı, çevre felaketi ve tüketime dair tartışmaları çözüme kavuşturmayı vaat eden fizikçilikten gelme bir sistem teorisyeni ve fütürolog olan Herman Kahn, bu konudaki en inanılmaz iddialardan birini öne sürdü. Kahn ve çalışma arkadaşları, geleceğin teknolojik gelişimi ve nüfus kontrolüne dair tahminlere karşı, M.Ö. 8000 yılından itibaren nüfus artışıyla ilgili tarihsel verilerin bir çizelgesini oluşturular ve bunun sonucunda "zenginlik ve bolluğun gitgide arttığı" bir post-endüstriyel dünya öngörüsüne vardılar.⁵⁰

* * *

Gelecek-odaklı bu *longue durée* tarih yazımının erken örneklerini ele alırken, daha geniş anlamda geçmiş üzerine düşünmenin geleceği konuşmakta, bilhassa ortak gelecek diye tanımladığımız mütevazı hedefleri desteklemekte bize nasıl yardımcı olabileceğine henüz değinmedik. Tarihin bize nasıl yardımcı olabileceği konusunda düşüncelerin geçmişi çok gerilere gider: Kimisi, geleceğin liderlerine yol göstermek için meşhur insanların yaşamlarını kullanmaya çalışmış antik teoloji ve siyaset felsefesine, kimisi Marksizmin mücadele veren kitlelere yardım etmek için tarihi kullanma gayretine dayanır. Bu gelenekler bizlere çok şey sunabilir: Özgür irade ve yazgının değiştirilebilirliği konusunda bir kararlılık, varolan kurumların, değerlerin ve teknolojilerin sözde sarsılmazlığını yıkmada karşılığusal düşünmenin gücünün ispatı ve şimdikinden daha iyi bir dünya resmeden geleneklere dair ütopyacı tarihler.

Aşağıda, tarih bilgisinin,—bu ister bir kurum üyesi, ister eğitimli bir reformcu ya da geleneksel olarak yönetimden dışlanmış olanların seslerini temsilen mücadele veren bir radikal olsun— herhangi bir kişiye, tercihlerini tarihi dikkate alarak değerlendirmesinde nasıl yardımcı olabileceğine dair öneriler yer alıyor. Biz, ister uluslararası ilişkiler, ister ekonomi ya da iklim bilimlerinde olsun, geleceğe dair düşünmenin bundan böyle uzmanlara bırakılmadığı, geleceği baştan kurmanın, bir kez daha, geçmişe dair hikâyeleri okuyabilen ve hakkında konuşabilen herkesin yetki alanında olduğu bir tarih öneriyoruz. Buradan yola çıkarak, kamusal ve etik olarak tarihsel düşünceyle ortak geleceğimizin şekillendirilmesinde üç yaklaşım tavsiye ediyoruz. Bu yöntemler, kader ve özgür irade, karşılığusal düşüncenin gücü ve ütopyacı düşünceye dair pratik ve gerçekçi bir söylem teşkil eder.

1. Kader ve Özgür İrade Düşüncesi

Toplumlar yıkılmaksızın fiilen yollarını nasıl değiştirirler? Ya “reform” için ne denebilir? Ham verilerin ve soyut modellerin bir araya getirilmesi, bireylerin içinde bulundukları uygarlığı yeniden biçimlendirmekte kullanabilecekleri tek yol mudur? Kendi havası

ve suyunu zehirleyerek kaynaklarını tüketme yolundaki bir uygarlık, geriye dönüp, kaynaklarını herkes için sürdürülebilir bir gelecek hedefine göre ayarlamaya karar verebilir mi? Ya da, ekonominin yasaları, kitleler için umutsuzluk, yalnızca küçük bir azınlık için mi yaşam vaat ediyor?

Gerek iklim bilimi gerekse ekonomi bizi genelde alternatif geleceklerin çok az olduğu ya da hiç olmadığı bir dünya vizyonuyla başbaşa bıraktığı müddetçe tarih, yalnızca iklim değişikliğine olan katkımıza dair verileri incelemekle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda alternatif yönlerle, ütopyacı yollarla, bu esnada gelişmiş olan alternatif tarım ve tüketim modellerine dikkat çekme rolünü de üstlenmelidir. Kültürel coğrafyacı Mike Hulme’in ifade ettiği gibi, pek çok iklim tartışmasında, “insanlar, iklim konusunda pasifçe kaderlerini bekleyen “dilsiz çiftçiler” olarak gösterilir. İnsanın faillik olanakları dipnotlara indirgenir, değişen kültürel normlar ve uygulamalar görünmez kılınır ve insan tahayyülünün yaratıcı potansiyeli görmezden gelir.”⁵¹ İklim değişikliği, evrimsel antropoloji ve ekonomiden hareketle, türümüzü bencil genlerimizin, ne pahasına olursa olsun bizleri açgözlülük ve sömürüye yönelten DNA’nın kurbanı şeklinde gösteren bir otoportre çizmek pekâlâ mümkündür, ancak tarih ve antropoloji, bize daima insani değerlerin çeşitliliğini ve karşılıklı yardımlaşma biçimlerini hatırlatır

Böyle soruları gündeme getirmesiyle, iklim bilimi geleceğe dair alternatif düşünme yollarını yeniden keşfetmenin eşliğindedir. Avustralyalı çevre tarihçisi Libby Robin’in de savunduğu “bugüne olan etkileri gitgide artan geçmiş değişimler” mefhumu son on yılın iklim tartışmalarında gündeme oturmuştur.⁵² Başka bir deyişle, iklim bilimciler ve siyasetçiler, bir akıbeti tetikleyen asıl sebepleri öncelikli ve nihai sebeplerden ayırma sorunu üzerinde çatışmaktadır. İster iklim ister siyasi rejimlerde uzun dönemli değişimi anlamak için, uzmanların farklı zaman ölçeklerini, aktörlerini, dönemlerini ve olaylarını birbirleriyle olan karmaşık ilişkileri içinde kavramaları kaçınılmaz bir gereksinimdir; bu da tarih disiplininin başlıca kabiliyetlerinden biridir. Dolayısıyla çevre söylemi –eğer hala olmadıysa–artık tarih alanında kesin bir yer edinmek üzeredir.

Eğer uzun dönemli sürdürülebilirliği gerçekten anlamak istiyorsak, geçmişe bakmamız gerekir. Bizimkinden önce binlerce uygarlık, hiyerarşik düzenlemeleri genelde başarılı biçimde sorgulamıştır. Bundan dolayı, geçmiş bilgisi gelecekte ne ölçüde özgür iradeye sahip olacağımızı anlamaya yarayan bir kaynaktır.

2. Karşılgusal (Varsayımsal) Düşünce

Sürdürülebilir ekonomilerden söz ederken, genellikle geri döndürülebilirlik kaygısı ön plandadır: Buharlı makineleri hayatımızdan kovsaydık, iklim değişikliği yönündeki gidişatı geri döndürülebilir miydik? Rüzgâr gücüyle çalışan gemilerin etkin tren yolları ile birleştirildiği Viktoryen bir ekonomiyle dünyanın herhangi büyük büyük bir bölgesinin geçimini sağlayabilir miydik? Sürdürülebilir bir tarımsal ekoloji geliştirmek için, bizatihi büyükbaş hayvancılığı yeniden gözden geçirmemiz mi gerekir? Gezegeni kurtarmak için, zamanda ne kadar geriye gitmek yeterli olurdu? Yine geçmiş hataların bir dökümü, ekonomistlerin, 21. yüzyıl ABD'sini şekillendiren ilkelerden farklı ilkeler gözeten ekonomilerin büyümeye devam edip edemeyecekleri yönündeki sorusunu sormalarında etkilidir. Su stoklarını koruyan ya da kamulaştıran Bolivya gibi toplumlar, bireysel çıkarların egemen olduğu serbest ticaret dünyasıyla rekabet edebilir mi? 19. yüzyıl kamu hizmetlerinin süper-etkin, kamusallaştırılmış bürokrasileri, modern küresel ekonomilerle yarışabilir miydi? Gerek okyanusları kurtarmak, gerekse yoksulların gıda ve su haklarını korumak konularında şimdiki hoşnutsuzluğumuzun kaynağını bulmak istesek, ne kadar geriye gitmemiz gerekir?

Bu sorular, sürdürülebilirlik çağında hiç de gereksiz spekülasyonlar değildir. Bilakis, kurucusu olduğu Missouri'deki Toprak Enstitüsü'nde son otuz yıldır sürdürülebilir ve sorumlu tarımın ilkelerini araştıran genetik bilimci Wes Jackson gibi bilim insanları, ileri bir rota belirlemenin yolu olarak, karşılgusal tarihle titizlikle ilgilenmişlerdir.⁵³ Jackson, sürdürülebilir bir tarım kurmanın yollarına dair derinlikli makalelerinde, Toprak Enstitüsü ile çalışan matematikçilerin, çiftlikte bir traktör olabilmesi için gerekli emtia

ağının boyutlarına dair kapsayıcı karşıolgusal soruları nasıl derinlemesine incelediklerini anlatır: Traktöre cıvata getirilmesini sağlayan devlet yapımı otoyollar olmasaydı ne olurdu? Hepsinden önce, traktörü inşa eden şirketin genel kurulunun toplantılarını mümkün kılan uçaklar olmasa ne olurdu? Traktöre dayalı çiftçilik, karbon çağı sonrası dünyada hâlâ mümkün olabilir mi?

Karbon krizi yaşandıktan sonra, hava koşullarının, ulaştırma ve tedarik zincirlerinin hızla değiştiği bir dünyada da şehirlerimizi besleyebilecek bir tarım biçimi için gereken malzemeyi bir araya getirmeyi hedef belirlemiş bilim insanları açısından, bunlar acil ve geçerli kaygılardır. Bunlar, tarihçilerin son derece aşına olduğu bir sorgulama biçimini ortaya koyar: Karşıolgusal mantık. Karşıolgusal düşünme, tarihçilerin, Napoléon Waterloo Savaşı'nı kaybetmeseydi ne olabileceğine ya da Birinci Dünya Savaşı'nın asla gerçekleşmemesi için gereken koşullara dair kafa yorduklarında yaptıkları iştir. Bu –Voltaire'in, Kleopatra'nın burnu daha küçük olsa dünya daha farklı bir yer olur muydu diye muzipçe sorduğu gibi– bir mantık oyunu olabilir, ama neden sonuç ilişkisine ve dolayısıyla sorumluluğa dair tarihsel düşüncenin tümünde belirleyici bir prensiptir.⁵⁴ Sürdürülebilirlik çağında, karşıolgusal düşünme herkesin meşgalesidir. Bu, iklime dirençli bir traktör üretmek isteyen mucit veya girişimci için ne kadar gerekliyse, sürdürülebilir bir dünya için tarım uygulamaları tasarlayan genetikçiler için de o kadar gerekli bir tarihsel akıl yürütme biçimidir.

Sürdürülebilirlik uzmanları, sözlü ve yazılı yayınlarda farkında olmadan tarihçilere dönüşmüşlerdir. İklim bilimcilerin ve onların etkisiyle hareket eden siyaset uzmanlarının en önemli teorik kaygıları, dönemleştirme, olaylar ve nedensellik konusundaki sorulardır; bunlar tarih felsefesinin alanına giren sorunlardı. Dünya olaylarının değişen niteliğini anlamlandırmak için gitgide daha çok tarihe başvuru bir dünyada yaşıyoruz. Peki ya gezegeni korumak, maddi refahı reddetmeyi gerektiriyorsa?⁵⁵ Bu görüş, şimdiki şirketlere ve siyasete egemen olanlardan çok farklı teorik araçlar gerektirir. Dahası, hakiki bir sürdürülebilirlik anlayışı, modern kapitalizme tarihsel gelişiminin son iki yüzyılından miras kalan ve tüm ekonomistlerin

başarı tanımlarının parçası haline gelmiş “ilerleme”, “kalkınma” ve “büyüme” gibi kavramların tersyüz edilmesini getirecektir.⁵⁶

Aynı şekilde, tarihsel olgular, siyaset erbablarının daha sürdürülebilir bir dünya yaratmaktan tam olarak ne kadar zaman önce vazgeçtiklerini belirlememize yardımcı olabilir. Paul Thompson 1980’ler ve 1990’lardaki uluslararası konsorsiyumlarla girilen sürdürülebilir politika üretiminin dökümünü çıkarırken, Brundtland Komisyonu’nun 1987 tarihli raporu *Our Common Future*’a (Ortak Geleceğimiz) yoğunlaşmıştır. Ona göre bu, ABD’nin ve Küresel Güney’in konumunu, Hindistan ve Çin’in küresel iklim değişikliği konusundaki belirsiz tutumları sebebiyle ABD’nin de harekete geçemeyeceği bir “mahkûm ikilemi”ne dönüştüren kilit bir olaydı.⁵⁷ Küresel çıkmazdan hakiki bir çıkış yolu bulmak isteyen, bilim insanlarının uyarılarını doğru kabul eden siyaset adamları ya da girişimcilere göre, bu tarihsel vakalar, nesiller boyu süren kötü politikaların kamusal söylemi kirletmekte kullandığı bilişsel zehirlerin çok önemli bir dökümüdür. Bu engelleri kaldırmaksızın –“yeşil aklamayı” (greenwashing) azaltmak, ‘mahkûm ikilemleri’nin üstesinden gelmek, sürdürülebilirliğin yalnızca gezegen ve insanlarla değil, maddi zenginleşmeyle de çatışma içinde olabileceğini kabullenmek söz konusu olmadan– iklim aktivistlerine göre pragmatik bir gelecek pek mümkün değildir.

Oysa, bu olaylar, kurumlar ve söylemlerin bilgisi, icraatçı bir gelecek olasılığını tekrar güçlendirir. Dolayısıyla bu hikayeler zamanımız için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır; bunlar berrak bir gelecek tahayyülü açısından hikayeci tarihin ne denli önemli olduğunu gösterirler. Bunlar ayrıca, şu anda en çok ne tür bir tarih anlatımına ihtiyaç duyduğumuzla ilgili önemli soruları da gündeme getirirler.

3. Ütopyacı Düşünce

Bu alternatiflerin dökümünü yapan bir projeyle uğraşan tarihçilerin sayısı sınırlı kalmıştır, zira mikro tarih, alternatif ütopyaların değil, anaakım topluma göre kurban konumunda olanların belgelenmesi kuralını geçerli kılmıştır.

Longue durée ütopyacı gelenek zengin bir gelenektir. Lewis Mumford'ın *The Story of Utopias*'ı (Ütopyaların Hikâyesi), Sir Thomas Moore'dan, 19. yüzyıl fantezi yazarı H. Rider Haggard'a, ütopyacı düşüncenin tarihini anlatır ve bu gelenek, daha eskilerde ta Platon'a ve daha ileri dönemde, çağdaş bilim kurgunun büyük kısmını teşkil eden eserlere uzandırılabilir. Mumford'a göre, makul ve absürd örnekleriyle bu metinler, özellikle kentlerin reformu konusundaki en temel düşünsel kaynaklardı ve 19. yüzyılda şehir planlamasının yükselişine katkıda bulunmuşlardı.⁵⁸ Sonraları, Wes Jackson'ın *New Roots For Agriculture*'ı (1980) antik dünyadan transandantalist akıma ve oradan da modern toprak bilimine uzanan bir geleneği etkili bir dille aktarırken, doğal döngülerle bağıni koparmış bir tarımın akıbetine dair uyarıda bulunmuş, bu yıkımları fabrika çiftçiliği ve yukarıdan aşağıya yönetim etrafında örgütlenen yeni tarımsal uygulamalarla ilişkilendirmiş ve alternatif bir organik çiftçilik hareketinin yükselişini verilerle kanıtlamıştır.⁵⁹ Bu hikâyeler, toplumların ekolojik sorunlarla savaşlarında yürütülen kurumsal mücadeleleri güncelleştirir: İklim değişikliğini, bencil genlerimize savaş açmış, bizatihi DNA'larımızın yapısına zıt, yadsınamaz bir güç heyulası olmaktan çıkarır ve onu ve sürdürülebilirliği, yeniden, toplumsal ve siyasi reformlar yoluyla karşı konulabilecek beşeri kurumlar alanına yerleştirir.

Bu yüzden günümüzde, ekonomi ya da iklim bilimle profesyonelce uğraşanlardan farklı bir düzlemde tarım ve iklim değişikliği konularıyla uğraşılacak isteniyorsa, bir reform geleneği oluşturmak çok önemlidir. Yeşil Devrim'in yarattığı sonuçları yorumlamak isteyen 1980'ler ve 1990'lardaki bilim insanları için, bilim tarihinden doğmuş olan yeni *longue durée* ataerki ve ekoloji tarihleri, uçsuz bucaksız birer ilham kaynağıydı; Francis Bacon geleneğinin fabrika çiftçiliğine uzanan yansımalarından, organik çiftçilik temelinde kurulmuş bir gelecek düşüncesiyle önemli fikirlerin sözcüsü olan muhalif bilim insanlarının çalışmalarına bu, yüzyılları kapsayan bir revizyondur. Yakın zamanda, *longue durée* tarihteki ütopyacı geleneğin canlanması, suyla ilgili kısıtlamalar nedeniyle alternatif tarımın daha 1930'lardan itibaren yasama ve resmi araştırmaların

yoğunlaştığı bir konu haline geldiği Avustralya'da, permakültür konusunda devlet destekli araştırmanın yükselişinin göstergesi olmuştur ⁶⁰ Otuz yıl önce filizlenmeye başlayan bu alternatifler bugün hızla çoğalarak, yerel koşullara ve kurumlara gereğince adapte edilmek suretiyle dünyanın farklı yerlerinde yeniden üretilebilecek, bir tür yoğun, sürdürülebilir küçük çiftçiliği destekleme amaçlı çeşit çeşit bilimler ve alternatif kurumlar doğurmuştur.

Alternatif tarıma yararlı içerik sağlayan tarihlerin bazıları, endüstriyel tarım ve ulusal yönetimlerin arşivlerindeki kısa araştırmalarla oluşturulmuştur. Öte yandan bu hikâyelerin daha büyük bir kısmı çağdaş aktivistlere, aykırı fikirlerinin aslında uzun bir mücadele geleneğinin parçası olduğunu ispatlayan, nesiller aşırı bir fikirler tarihini ortaya çıkarır. Yerel tarımın başka mekanlara ve zamanlara özgü tehditleri ve risklerini gösteren *longue durée* tarihleri kolayca bulunabilir. Kapitalizmin alternatif biçimlerine dair *longue durée* diğer araştırmalar arasında, dünya işçi-kooperatif hareketi, onun başarıları ve dış politikada uğradığı baskının olağanüstü hikayesi de yer alır. Yine bu da, daha demokratik ve daha sürdürülebilir bir gelecek için alternatif olarak kapitalizmin unutulmuş biçimlerine dikkat çeken bir *longue durée* tarihidir.⁶¹ Hızla çoğalan bu geçmişler ve alternatif toplumlar, bizi ufukta alternatif ve hızla çoğalan gelecek olasılıklarının beklediğini gösterir. Bu türden diyaloglarda, tarih, geçmişte başvurulmuş çarelerin zenginliği ve gelecek olasılıklarına dair ekonomi ve iklimbiliminin sorularına yanıt verir. Derin bir geçmiş bağlamında, derin bir gelecek üzerine fikir alışverişlerinde bulunmak yeniden olanaklı hale gelebilir. Bunların nasıl mümkün olabileceğini –ve nasıl bir dirençle karşılaşabileceklerini– bilmek için, geç 20. yüzyılda tarihçiler arasında *longue durée*'nin gözden düşmesi konusunda daha çok şey bilmemiz gerekiyor.

* * *

Tarih uğraşında, uzun dönemli argümantasyon, uzun dönemli araştırmadan çok farklı bir yöntemdir. Araştırmanın mikro tarihin genelde yapmaya meyilli olduğu gibi, tanılayıcı bir dilimi çekip almak yerine, o gelişmeler silsilesinin tümünü kapsayacak ölçekte

yapılması gerekir. Bu olayların, mevcut mikro tarih çalışmalarından yola çıkarak, tarihteki belli dönüm noktalarını ve önemli olayları, kurumları, iklimleri ve toplumları istikrarsızlaştıran devrim anlarını belirleme yönünde ilerleyen titiz bir incelemesine ihtiyacımız vardır. Bu uzun dönemli tarih, tarihte güç, hiyerarşi ve hayal gücünün açığa çıktığı o kısa uğrakların mikro tarih tarafından damıtılmış örneklemelerine muhtaçtır.

Öte yandan, bu zamansal damıtma süreci bir süredir devam etmektedir. Pek çok tarih profesörü, belli bir noktada kendini, müfredatımız kapsamındaki uzun dönemli zaman taramalarını hazırlama uğraşı içinde bulur. Tarih bölümlerinde, bu taramalar, “Dünya Uygarlığı” ya da “Amerikan Tarihi, 1760-1865” gibi isimler alır. Kitap formatındaki taramalar genelde birbiriyle pek ilişkisi olmayan ayrı dönemlerin, birbirinden kopuk birer bölüm-lük incelemeleri biçiminde olur. Ancak bu dönüm noktalarını hep yeni baştan yorumlamak söz konusudur. Daha 1987’de, William H. McNeill, küreselleşmenin esas dönüm noktasının, yeni ticaret yollarının birleşerek daha derin bir mübadele düzeni oluşturdukları M.S. 1000 civarı olduğunu öne sürdü.⁶² Ondan beridir dünya tarihçileri onyıllardır, yalnızca küreselleşmenin değil, aynı zamanda -sadece bir kaçını saymak gerekirse- ırkçılık ve ayrımcı düşünce, sınıf bilinci, uzlaşma ve demokrasinin de tarihlerini kurmak üzere ayrıntılı tarihleri karşılaştırıp analiz etmektedir.⁶³ Dönüm noktaları anlayışımızdaki tüm bu damıtmalar, mikro tarih araştırmalarının oluşturduğu derin bir temel üzerine kuruludur.

Aslında, tarihçilerin şimdiye dek öne sürdüğü dönüm noktaları ve çağların sayısı ve çeşitliliği, Jürgen Osterhammel’in varsaydığı gibi, “çağ algısının boyuna zayıflamakta olduğunu” düşündürür.⁶⁴ Zamansal düşünme biçimimizde, bir çağın diğerini izlediği yatay kronoloji, yerini, birbiriyle kesişen ve iç içe geçen “çoklu modernitelerin” topolojik bir akışına bırakmıştır; burada, neden-sonuç etkenleri, Manuel De Landa’ya göre, hepsi değişen ama bazılarının değişimi diğerlerinden hızlı olan farklı elementler –taş, su ve hava– gibi düşünülebilir.⁶⁵ Zamanın geniş perspektifli hikayelerinin doğal uzlaştırıcısı olduğu müddetçe, tarihi bekleyen zorlu görev, iklim

ve eşitsizliğin, tam da uygarlığımızın kâbusu olan hikâyelerin tarihlerini, verilere dayanan ve ilgili malzemenin, yapının ve amacın birbiriyle örtüştüğü bir içeriğe sahip, anlaşılabilir bir bilgi olarak yeni baştan yazmaktır.

Uzun dönemli bir argümanı olan hikâyeler, mitleri yıkmak ve düzmece yasaları alaşağı etmek gibi güçlü etkiler yaratabilir. Üniversitelerde tarih bölümlerinin olması ve tarihin *magistra vitae*'yi, yani yaşamın tüm yönleriyle öğretilmesini klasik misyonu kabul etmesinin nedeni budur,, yoksa eski çağlara yönelik basit bir değerbilirlik değil. O mitolojilerin şimdiki politikalarımıza ve ilişkilerimize hükmeder hale gelmemesi için yapmamız gereken geçmişte kurulmuş yalanları altüst ederek şimdiye ve geleceğe yer açma işinde, geçmişten yararlanmak zorundayız.

Longue durée tarih, uzun dönemli çapraşık yapıların ortaya çıkışını onyıllar, yüzyıllar ve hatta binyıllar ölçeğinde sorgulamak için ulusal tarihin sınırlarından dışarı adım atabilmemizi sağlar: Çağdaş küresel hoşnutsuzlukların kaynağını açıklayabilmemiz ve kavrayabilmemiz ancak sorgulamalarımızı bu süreler üzerinden ölçeklendirmekle mümkün olabilir. “Küresel” diye düşündüğümüz şey, genelde daha evrensel bir krizin parçası olarak algılanan yerel sorunların bir toplamıdır; ancak kümeleşme olgusunun –yerel krizlerin artık çoğunlukla politik ekonomi ve yönetimdeki daha kapsamlı yapısal sorunların yarattığı olgular olarak görüldüğü algısının– kendisi de, çağdaş zorlukları kavramak için daha geniş uzamsal ölçeklere doğru yönelişin bir belirtisidir. Bu zorlukların aynı zamanda daha uzun zaman ölçeklerinde ele alınması gerekir. Bu bakımdan *longue durée* etik bir amaç güder. Yalnızca beşeri bilimlerde değil, küresel sistemin bütününde de kendi kriz dönemimize özgü bilgi üretiminin gerçekleriyle yüzleşmeye çabalayan, mücadelecı bir akademik çevre öngörür.

II

Kısa Geçmiş: Ya da *Longue durée*'nin Gerilemesi

Tarih bölümünde okuyan bir lisans öğrencisi, bir iki saatliğine ders çalışmaya ara verip internette dolaşmaya başladığında, gördüklerinden kaygı duyar. Çalışmalarını üniversite dışındaki dünyayla nasıl bağdaştıracak sorunu sürekli vicdanını rahatsız edeceğinden bu onun için daimi bir derttir. Kendini bir reformcu olarak görür ve yolsuzluk, çevre kirliliği ve eşitsizlik, hakkaniyet duygusunu sarsar. Değişimi sağlayacak araçları öğrenmek, bunların nasıl işlediği konusunda kamu önünde görüş bildirmek ve bu konular üzerinde düşünmeye eğitilmiş bir öğrenci kadrosu kurmak için, bu öğrenci ne yapabilir? Öğretmenlerinin buna verdiği cevaplar, umut kırıcı tek bir sözcükle özetlenebilir: Odaklan. Sorularına odaklan, arşiv kaynaklarına odaklan. Pek çok derste bu öğrenciye, üniversite eğitiminin, büyük sorulara cevap vermek değil, bulguları analiz etme konusunda mesleki uzmanlık geliştirmek için olduğu söylenir. Geçmişe dair verilerin ayrıntılarına inmek akademik sorular sorup onları nasıl cevaplayacağını öğrenme açısından iyi ve faydalı bir

şey olmakla birlikte, zaman zaman öğrencilerimiz büyük soruların ne zaman ve nasıl ve kim tarafından sorulabileceğini bilmek ister.

1960'ların sonlarında Oxford'da okuyan öğrenciler, tarihsel sorular ve bunların yerindeliliğine dair çok farklı bir deneyim yaşıyordu. Onlar, gazetelerde öğrencilerin dayanışma içinde boy gösterdiği Paris'teki sendika grevlerine dair haberleri okuyorlardı. Cinsel devrim ve Amerikan tarihinin en büyük göçü hakkında yazılanları okuyup, mülkiyet, halisünojen maddeler ve komün yaşamı deneyimlerinin yaşandığı San Francisco'daki kamplarda bir araya geliyorlardı. Bu sırada Eric Hobsbawm gibi *longue durée* tarihçiler, Mayıs 1968'i, onun öncesindeki yüzyıllar bağlamında inceleyen direniş tarihleri yayımlıyorlardı. Onlara göre, bu olay bağlamdan kopuk değildi. Bilakis, köleler, işçiler ve kadınların asırlardır süren mücadeleleri, şimdi taleplerini açıkça dillendiren siyasi hareketlerin pek çoğunun öncülü ve belirleyicisiydi.¹ Bu yüzden, bir yanda Paris ve Prag Baharı hakkında yazılanları okuyan üniversite öğrencilerinin birçoğu onların arasına katılmaya giderken, bazı radikal-ler farklı bir yol seçerek tarihi araştırmaya yöneldi.

Almanya'nın sonraki tarihçilerinden Geoff Eley de bu öğrencilerden biri, anılarının ilk satırlarında bize söylediği gibi 'dünyadaki değişimi araştıran bir genç'ti.² O dönemdeki tarih öğrencilerinin pek çoğu gibi o da, yeni başlayan bu hareketlerin gerekçelerini ve potansiyelini anlamının en iyi yolunun, bunları uzun dönemli siyasi değişimin evveliyatı ile birlikte ele almak olduğunu düşünüyordu. Uzun vadeli değişim konusunda toplumun düşünürlere ihtiyacı olup olmadığını pek sorgulamıyordu: Değişim her yeri sarmıştı. Gündüz Tawney ve Hobsbawm okuyan ve akşam televizyondan devrim izleyen öğrenciler için, tarihin her an gerçekleşmek üzere olduğu apaçıktı. Bu kuşak için, geleceğe dair düşünmek, neredeyse otomatikman geçmişe bakma uğraşını çağırıştırıyordu. O tarih üzerine düşünmek için hangi yol seçilmiş olursa olsun, zihnin ya da hedefin sınırlanması söz konusu değildi.

1970'lerin başlarında Sussex Üniversitesinde profesyonel bir tarihçi olarak eğitim verdiği dönemde Eley'in büyük soruları yanıtlamak için seçtiği yol, bir noktaya odaklanmak ve kaynaklarının

kapsamını daraltmak oldu. Doktora tezi, Alman denizcilik tarihinin on altı yılını ele alıyordu ve Üçüncü Reich'a zemin hazırlayan onyıllarda, uluslarının milliyetçiliğe itilmesine katkıda bulunan ordu mensubu Almanların oluşturduğu küçük elit tabakaya dair arşivleri araştırdığından, ilk makaleleri, on-yirmi yıllık dönemleri işliyordu. Eley, bu elitlerin yazışmalarına, siyasi örgütlenmelerine, ulusa, halka ve dış politikaya dair söylediklerine bakmak için Freiburg cemiyet arşivini ve askeri arşivini didik didik etti.³ Eley ve onun kuşağındakilerin çoğu bir seferde bir arşiv üzerinde uzmanlaşıyorlar ve kısa geçmişe doğru yapılan bu yoğun keşif yolculuklarının şimdinin politikalarını aydınatabileceği inancıyla çalışmalarını yürütüyorlardı.

1968'den sonraki onyıllarda, bunun gibi dar zaman ölçeklerine odaklanma, çoğu üniversitenin tarih eğitiminde egemen bir eğilim haline gelmiştir. Bu, çalışmalarımızı nasıl kaleme aldığımızı, kaynakları nerede aradığımızı ve hangi tartışmalarla meşgul olacağımızı belirlemektedir. Aynı zamanda tartışmayla ilişkimizi nerede keseceğimizi de. Ancak her devrimin bir bedeli vardır. Kısa Geçmiş geçiş, örneğin Eric Hobsbawm gibi kıtaları olduğu kadar yüzyılları da olabildiğince kapsama hevesiyle öne çıkan tarihçilere özgü uzun dönemli bakış açısının eğitimini almış öğrencilerin sayısını gitgide azalttı. İster lisans, ister lisansüstü öğrencileri ya da branşın öğretim üyeleri olsun, zamana dair verilerle çalışan pek çok insan, o günden beridir, geçmiş, kurumların yükselişi ve düşüşü konusunda *longue durée*'ye özgü nesilleri aşan bir perspektifle değil, bir birey ömrü ölçeğinde incelemektedir. Sınıflarda öğrencilere kapsamı daraltmaları ve odaklanmaları söylenirken, geçmiş ve gelecekle uğraşan profesyoneller, yalnızca kaynaklarını ve verilerini değil, zaman zaman fikirlerini de sınırlamaya başlamışlardır.

Bu bölümdeki örnekler çoğunlukla İngilizce konuşulan çevrelerden alınmıştır, ancak, kısa dönemli ufukların kurumlarımızın çoğunun görüş alanlarını daralttığı günümüzde, burada ve kitap boyunca savunduğumuz argümanın tarihçilerin geneli açısından da önemli olduğuna inanıyoruz. Bazı alanlarda –örneğin tarihsel sosyolojide ya da dünya sistemleri kuramında– geniş tarihsel za-

man ölçekleri asla ortadan kalkmadı.⁴ Oysa tarih alanında –daha önce gördüğümüz gibi Fernand Braudel ve Fransız Annales tarih ekolüyle bağlantılı olan, ancak çok geçmeden geniş bir yayılım gösteren– *longue durée*’nin yıldızı önce parlarsa da sonradan sönüp gitti. Onun yerini alan Kısa Geçmiş yaklaşımının dünyayı değiştirmek yönünde genelde kendince bir radikal misyonu olsa da, onun da kendi kısıtlılıkları mevcuttu.

* * *

1968 yılı civarında yetişkin olan tarihçilerin geçmişe yaklaşımı, bir nesil öncesinin *longue durée* tarihçilerinininkinden çok farklıydı. Tarih öğrencileri ve yazarları, düşünürler ve kamu aydınlarıyla bu kuşak, kısa dönem tarihte, belki de kendilerinden önceki nesillerin hepsinden daha fazla malzeme buldu. Fransa’nın güneyi ya da İngiltere’nin kuzeyindeki işçi sendikalarının kuytu arşivleri, bunların, alt tabakadan işçi ve liderler arasındaki mikro-dinamiklere bakmalarını mümkün kıldı; böylece, grupça karar almanın nasıl ve ne zaman mümkün olduğu ve örgütlü bireylerden oluşan küçük bir grubun, miadını doldurmuş bir imtiyaz ve üretim sistemini ne zaman ve nasıl alaşağı edebildiği gibi sorular sorabildiler. Bu nesilden tarihçiler, odağı daraltmak suretiyle, büyük fikirlerle uğraşma ve güvenilir ve konuyu derinlemesine kavrayan perspektifleri topluma yayma özgürlüğü kazandılar ve bu yayınlar, ırkçılık ve milliyetçilik gibi devasa güçlerin, kamu tarafından, insan zihnini şu ya da bu biçimde ebediyen şekillendirmeye yazgılı bir doğal toplumsal düzen olmaktan ziyade yapay gelişmeler olarak görülmesine katkı sağladı.

Kısa geçmişin mikro-tarihsel bakış açısı, Geoff Eley gibi bir tarihçiyi, siyaset konusunda daha geniş biçimde düşünmeye yöneltirdi. Eley’in Almanya’nın zorunlu *Sonderweg*’i* mitine öncü ve çığır açıcı bir saldırı olan, başka bir yazarla birlikte yazdığı *The Peculiarities of German History* (1984) adlı eseri, bunun tarih alanındaki bir örneğidir.⁵ Zaman zaman kamuya yönelik olarak yazdığı tarihi *London Review of Books* gibi yayın organlarında

* ‘Özel yol’, Almanya’nın özgün tarihi koşullarının Nazi Almanya’sını kaçınılmaz olarak getirdiği görüşü-ç.n.

yayımlanan Eley, burada Holokost konusunda bir tartışmayı canlı tutarak, bunun Brixton Ayaklanmaları yıllarında Thatcher Britanya'sını sallayan ırkçılıkla ilişkilendirilmesine yardımcı olmuştu.⁶ Eley ve ekibi, sivil toplum ve uluslararası düzeni devasa zaman ölçekleri üzerinden tekrar irdelemek için beşeri bilimler de dahil akademik bilimlerin kullanımını savunan bir üniversiteye mensup-tular. Eley, kırmızı tuğla modernizmiyle o günlerde hâlâ fütürizmin simgesi sayılan Sussex Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini yaparken, o üniversitenin antropoloji, sosyoloji ve ekonomi bölümlerindeki akranları, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankasına iskân ve demokrasinin geleceği konusunda danışmanlık yapmakla meşgul-dü. Bunlar, teknoloji tarihi alanındaki yakın dönem çalışmalardan faydalanarak, uluslararası yardım ve iktisadi kalkınma program-larını yeniliyorlardı. İmparatorluk sonrası Hindistan ve Afrika'ya yeni bir gelecek tasarlamak ve teknoloji ve demokrasiyi kullanarak hepsini çukurdan çıkarmak suretiyle eski uluslar sisteminin alaşa-ğı edilebileceğine inanıyorlardı.⁷ Bu ve benzeri okullarda, geçmişe bakmanın küresel ölçekte geleceği tasarlamak için bolca malzeme sağladığı düşüncesi hâlâ netti.

Bugünü kavrayabilmek için geçmişe odaklanma ilkesinin gü-cünü, dünyayı değiştirme tutkusuna sahip bu kuşağa borçluyuz. Geoff Eley'in mesleğini öğrendiği çağda, isyan, devrim ve reformla sarmaş dolaş olan Kısa Geçmiş, kamusal söyleme ve dünyayı değiştirmeye adanmıştı. Sidney ve Beatrice Webb ile R.H. Tawney'nin kuşağından başlayıp 1960'lar ve 1970'lere uzanan dönemde, tarihçilerle toplumsal hareketler arasındaki bu bağlar epey sağlam-dı. Bunlar aynı zamanda, Amerikan diplomatik tarihçisi William Appleman Williams'ın Texas kıyısında küçük bir kasabada NAA-CP* ile çalıştığı ve işçi sınıfı tarihçisi E.P. Thompson'ın Londra'da-ki barışçıl protestolarda söylevler verdikten sonra Avrupa'nın belli başlı nükleer silahsızlanma hareketlerinden birinin kurulmasına destek olduğu yıllardı.⁸ 1970'lerde, Hobsbawm da devrime olan ilgisini geleneğin icadına yöneltti ve bu sayede, yeni İsrail devletin-

* Afro-Amerikalıların sivil hakları için mücadele eden bir örgüt-ç.n.

de antik Masada Muharebesi'nin yaşandığı meydanın kutsanışını Nazi Almanyası'ndan Gana ulusuna ve Meksika Devrimi'ne uzanan diğer icat edilmiş gelenekler bağlamında düşünebildi.⁹ 1968 zümresi yetişkin olduğunda bile, etraflarındaki kıdemli tarihçiler, şimdiyi anlamak için geçmişten yararlanarak günün siyasi olayları ve toplumsal koşullarına genelde içtenlikle tepki vermeye devam ediyorlardı. Zamanda geriye doğru bakmak ve geleceğe dair sağlam görüşler geliştirmek için geçmişten yararlanmak, sonuç itibarıyla hiç de yeni bir şey değildi. Ancak, 1970'lerde siyasi hareketler Ödipal bir kılığa bürünebiliyordu.

1970'lerde erişkinliğe ulaşan gençler, daha önceki kuşağa özgü kurumsal bağların gitgide daha kararlılıkla reddedildiği bir siyasi ekosisteme girdiler. Vietnam Savaşı döneminin ABD'sinde, birçok öğrenci hareketinin esin kaynaklarından olan anarşist Paul Goodman'a göre, düzenin kurumlarıyla olan bağlar eski kuşağın yozlaşmışlığının kanıtıydı. Goodman'a göre, "öğretim üyeleri", "halkın hizmetkârları ve polislerin dostu olmak uğruna yurttaş bağımsızlığından ve eleştiri özgürlüklerinden" vazgeçmişlerdi.¹⁰ Hakiki isyan, politikayla olan bağlarını koparmak zorundaydı.

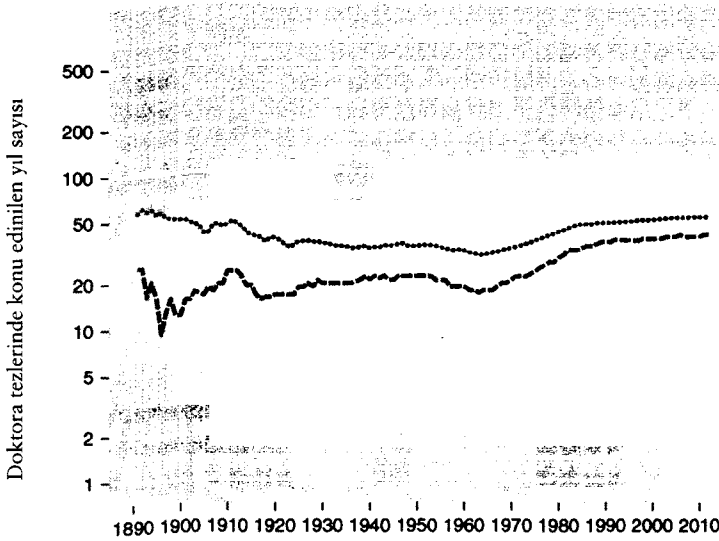
Genç tarihçiler kendilerini asiler olarak görüyorlardı. Eley'e göre, kültürel dönemeç, "konvansiyonel tarihyazımının onca kuru ve soyut çalışmasına karşı bilenmiş", teorinin "arşivin epistemolojik yaşamına canlılık kattığını" düşünen genç tarihçilerin bir tür bireysel özgürleşmesiydi. Burada, genç tarihçilerin eskiye karşı isyanı, 1960'lar ve 1970'lerde benzer güce sahip olan savaş karşıtı, ifade özgürlüğü taraftarı ve ırkçılık karşıtı hareketlerle retorik bakımından benzeşir: Bu da bir vicdani çağrının, tarih kurumunu daha eleştirel bir siyasetle aynı eksene oturtma yönünde bir kararlılığın yansımasıydı. Bu tepkinin ardında yatan 'büyük imalar'dan söz ederken Eley, lafı dolandırmaz: Onun kuşağının tarihçileri, kendi siyasetlerini uluslararası nizamın yozlaşmış organlarından, yani kuşaklar boyu *longue durée* tarihin başlıca tüketicileri olanların ta kendilerinden, bir kopuş olarak görüyorlardı.¹¹

1970'te, Kısa Geçmişin, *longue durée* düşüncesine kıyasla bir pratik avantajı daha vardı: Akademik iş piyasasının mesleki ve

ekonomik gerçekleriyle yüz yüze gelindiğinde, yeni bir koz olarak kullanılabilirdi. İş piyasasında kısıtlı beklentilere sahip bir kuşak için, gizli arşivlere hâkimiyet gitgide daha belirleyici hale geliyordu. Genç tarihçiler, arşiv ziyaretlerini sosyal ortamlarının çok büyük kısmını şekillendiren protesto ve kimlik politikalarıyla harmanladıkça, Kısa Geçmiş janrı anglofon tarihçiler arasında iyice benimsendi ; sonuç olarak,, olağanüstü düzeyde sofistike tarih monografileri üretildi.

ABD'de, 1944 tarihli G.I. Kanunu* ile yurda dönen askerlerin eğitimine verilen devlet destekleri, savaş sonrasında, tarih bölümünün de aralarında olduğu tüm alanlarda lisansüstü eğitimin patlamasına yol açmıştı. Doktora programının eğitim süresi üç yıldan altı yıla uzatılmıştı ve genelde bu süreyi dahi aşıyordu. Yeni bir Amerikan lisansüstü öğrencileri kuşağının profesyonelleşmiş bir üniversite ortamında yetişkinliğe ulaştığı 1970'lerin sonlarına gelindiğinde, Ulusal Bilim Vakfının raporuna göre “çoğu alanda akademik emek piyasası doymuştu ve Doktora derecelilerin sayısının aşırı artmasından endişe duyuluyordu”: “Yıllık doktorluk payesi sayısı, yılda yaklaşık %9'luk bir artışla, 1957'de 8611'den, 1973'te 33.755'e yükseldi.”¹² Öte yandan, tüm bu doktoralıların istihdamı için üretilen iş sayısı yetersizdi ve lisansüstü tarih mezunlarından, çareyi arşivlere yenilikçi yaklaşımlarıyla kendilerini meslektaşlarından ayırmakta bulanların sayısı gittikçe artıyordu. Amerikan tarih doktora eğitiminin ilk yıllarında, bir doktora tezi, iki yüz yıllık veya daha uzun bir dönemi ele alabilirdi; Frederick Jackson Turner'ın Kuzey Amerikan tarihinde ticaret merkezleri konulu çalışması ya da W.E.B. Du Bois'nın 1638-1870 Afrika köle ticaretinin önlenmesi konulu çalışması bunun örnekleridir.¹³ 1880'lerden beri ABD'de yazılan 8000 tarih doktora tezi üzerine 2013 yılında yapılan bir araştırma, 1900'de ele alınan tarihsel dönemlerin ortalama 75 yıllık olduğunu gösteriyordu, 1975'e gelindiğinde bu süre, yaklaşık 30 yıla inmişti. Ancak 21.yüzyılda, yeniden 75 ila 100 yıla fırladı (bkz. Tablo 2).¹⁴

* Ülkeye dönen II. Dünya Savaşı gazilerine haklar tanıyan yasa-ç.n.

Tablo 2- ABD'deki tarih doktora tezlerinin kapsadığı yıl sayısı, *takribi 1885-2012*

Not: İşlenen medyan zaman=kesik çizgi, ortalama zaman uzunluğu=noktalı çizgi.

Kaynak: Benjamin Schmidt, 'What Years Do Historians Write About?' *Sapping Attention* (9 Mayıs 2013).

Atlantik'in öteki yakasında da benzer örnekler vardı. Eley'in küçülen iş piyasasındaki yıllarına dair anıları, diğer akranlarıyla birlikte kendilerini nasıl meslekte mevki edinmek için savaşırken bulduklarını anlatır. Bu muharebede kullanılan başlıca silah, yerel detaylara gösterilen özel ilgiydi ve bu, Alman ve Britanya kent tarihlerinin emek kavgalarını sık sık kent cemaati tarihinin bir parçası olarak aktardıkları kentsel tarih geleneğinden devşirilen bir pratikti. Nitekim, Gareth Stedman Jones ve David Roediger gibi tarihçilerin çalışmalarında, aşırı yerel deneyimlerin gitgide ağırlık kazanması, toplumdaki ırk, sınıf ve iktidarın tam da böyle, işçi sınıfı hareketlerinin ulusu dönüştürmedeki başarısızlıklarının tarihçi tarafından tesadüfi olarak görülmesini sağlayan bir incelemeye olanak tanıyordu.¹⁵ Arşivleri kullanmak, tarihçi için bir rüştünü ispat ritüeline dönüşerek, metodolojiye disiplinli bir adanmışlığın, kuramsal incelmeliğin, tarihyazımsal bağlamı özümsemişliğin ve belgelere aşinalığın tespiti için başlıca göstergelerden biri haline

geldi. O zamana dek bakir kalmış bir bilgi havuzuna erişim kazanması, kişinin literatürü içindeki boşlukları tespit edebilecek kadar iyi bildiğinin ve yazarlarının kimliği ne kadar müphem ve karmaşık olursa olsun, herhangi bir tarihyazımı sicilini anlamak için tarihsel analizin tüm araçlarını kullanabildiğinin göstergesiydi. Her tarihçinin arşivlerle haşır neşir olması teşvik ediliyordu: Ellerini toza bulamamış tarihçi neredeyse tarihçi bile sayılmıyordu.¹⁶

Kısa Geçmişin tarihçileri, arşivler ve okuyucularla olan ilişkilerini gözden geçirmeye başladıkça, arşiv hâkimiyeti uzmanlaşmanın göstergesine dönüştü ve zamansal odaklanma her zamankinden daha elzem hale geldi. Birkaç istisna dışında, 1970'ler, 1980'ler ve 1990'ların klasik eserleri, belli bir olay üzerinde yoğunlaşıyordu: Örneğin psikolojide belli bir hastalığın tanınması ya da emek hareketinde belli bir ayaklanmanın analizi gibi.¹⁷ Neredeyse her toplumsal tarihçi, kurum inşasının özgün biçimlerini yakından incelemek amacıyla kısa-dönemli (short-durée) tarih yazımını bir bakımdan deneyimliyor, böylece emek, tıp, toplumsal cinsiyet ve aile hayatının uzun hikayesinde her biri belli bir parçayı tamamlıyorlardı. Psikolojik tanı örnekleri belli bir modelli örnek alıyor, her bir çalışmanın kapsadığı dönem, orijinal çalışmada yer almış doktorların yaşamıyla sınırlanıyordu: Histeri tanısı, hipnotizma çılgınlığı ya da agorafobinin doğuşu veya bir anda 'ekolojik niş'inden mahrum bırakılan yirmi yıllık bir tıbbi gelenekten yola çıkan, Ian Hacking'in *Mad Travelers*'daki (1998) fütür halleri konulu makalesi gibi.¹⁸

Beş ila elli yıllık biyolojik zaman ölçekleri, tarihte çığır açıcı çalışmalar için bir kalıp haline geldi. Mikro tarihçiler, sendikalar ve ırkçılık, beyazlığın mahiyeti ve tarih üretiminin kendisi gibi konulardaki tarih yazımında devrim yarattılar. Gerçekten de o zamandan beridir yığınla doktora tezi, yerel ve özgül olana yoğunlaştı, zira bu alanlar, tarihçinin biyografisi, arşiv okumaları ve dönemleştirme becerilerini beş ila on yıllarla sınırlı deney kabı içinde uygulayabildiği alanlardı. Kısa Geçmiş çağında, doktora danışmanları, toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf konusunda ciddi çalışmaların en güvenilir kaynağının, resmin en büyüğü değil, en küçüğü olduğuna

inanarak, genç tarihçileri sık sık, zaman ve mekân odaklarını genişletmeye değil daraltmaya ittiler. Oysa Eley'e göre, siyasal angajmana sahip toplumsal tarih projesi, büyük ölçüde bir hezimetti ve hezimetin sebebi tam da bu yerel olana aşırı odaklanma sorunuydu: "Zamanla, makro tarihin tüm toplum ölçeğindeki değişimin gidişatını yansıtmaktaki çıkarı ile bunu belli mekânlarla sınırlayan mikro tarihlerin çıkarı arasındaki yakınlık ve karşılıklılık bağı koptu." Hatta Eley, yerel toplumsal tarihin, kendi projesine benzer biçimde bugünün tarihinin "topyekûn" bir eleştirisini vaat eden siyaset odaklı bir diğer tarihle, Annales geleneğinden çıkan tarihle olan zıtlıklarını da vurguladı.¹⁹

Kısa Geçmiş, 'mikro tarih' adıyla anılan köktenci bir ekol olan, zaman ufuklarını daraltma ekolünü üretti. Mikro tarih –örneğin, Natalie Zemon Davis'in incelediği, erken modern dönem Fransa'sındaki rezil edici *şarivariler* ya da Robert Darnton'un ortaya koyduğu 18.yy Paris'indeki esrarengiz kedi katliamları gibi²⁰– belli bir olaya odaklanma uğruna, büyük anlatıdan ya da ahlaki ders verme işinden büyük ölçüde vazgeçti. Mikro tarih, Marksizm ve Annales ekolünün toptanlaştırmacı kuramlarına tepki duyulmasıyla, *longue durée* kuşklarını sinamaya yönelik bir yöntem olarak İtalya'da ortaya çıkmıştı. Şiarı, Edoardo Grendi'nin meşhur tabiriyle, "istisnai biçimde 'normal' olandı" (*eccezionalmente normale*) ve hedefi, farklı zaman ölçeklerindeki analizleri eşzamanlı olarak ifade etmektir.²¹ Dolayısıyla, günlük ve binyıllık tarihsel ölçekler arasında devinen Carlo Ginzburg'un benandanti ve cadılar şabacı araştırmasındaki gibi, yöntemi zamansal derinliğe aykırı değildi.²² Mikro tarih ayrıca ilk başlangıcında, akademi ötesinde daha büyük siyasi ve toplumsal sorunlara ilgisiz de değildi: İtalyan köklerinde, "buyurgan ve baskıcı normatif sistemlerin sınırlamalarının ötesinde olan ama dışına olmayan" bireysel eylemin dönüştürücü kapasitesine bir inanç vardı.²³ Ancak, anglofon tarih mesleğine aktarıldığı zaman, Kısa Geçmiş, gitgide daha çok kısalan zaman ölçeklerine ve daha da yoğunlaşan arşiv kullanımına dayalı bir yazma alışkanlığı üretti. Bazı durumlarda, belli belgeler ne kadar belirsizse ya da zor anlaşılırsa, o kadar iyiydi: Yazarın kültürlülü-

günü, kimlik, cinsiyet, profesyonelizm ve faillik konulu, birbiriyle yarışan zengin kuramlar çerçevesinde sınayan ne kadar sıra dışı bir arşiv söz konusuysa, o arşivin kullanımı, araştırmacının kaynaklara olan hâkimiyeti ve alana kendini adayışına o kadar kesin bir kanıt olarak görülüyordu. Büyük anlatılara yönelik bir şüphe, ayrıca meslekten olmayan okurların dahi özdeşleşebileceği geçmişte yaşamış kişilerin empati uyandıran hikâyelerine yönelimi teşvik etti; böyle “duygusal” anlatılar, çoğunlukla yazarlarına akademi içinde ve dışında şöret kazandırırken bir yandan da “daha büyük kamusal ve siyasi meseleleri gözardı etme pahasına yerel ve kişisel olana sarılma” suçlamasına yol açabiliyordu.²⁴

Sonraki kuşaklar, Kısa Geçmişin zaman ufuklarını gayet doğal kabul edeceklerdi. Tarihçi olarak iş bulmak için, geçmişe yenilikçi bir yorum getirmek gerekiyordu ve Kısa Geçmiş, pekçok yeni yoruma ve yıkıcı argümana inandırıcılık kazandırmıştı. 1968 kuşağı, süregelen bir toplumsal dönemecin, tarihe “hiyerarşinin en alt basamağından yukarı doğru” ve seçkinlerin tarihinden uzaklaşıp, sıradan insanların, alttakilerin, marjinallerin ve ezilenlerin deneyimlerine yaklaşan bir bakış getiren devrimin tam ortasına düşmüştü. Ardından dilsel dönemeç – dünyanın yapılanmasını ve toplumsal deneyimi dil ve kavramlarla ortaya koymak amacıyla tarihçilerin analitik felsefeden devşirip kendi amaçları için kullandıkları bir hareket– gerçekleşti.²⁵ Dilsel dönemeç, kültürel dönemeç ve kültürel tarihte daha kapsamlı bir canlanmayı getirdi.²⁶ O zamandan beridir, ulusaşırı, emperyal ve küresel dönemecin de çeşitli şekillerde dahil edilebileceği, ulusal tarihten uzaklaşan bir dizi dönemeç oluşmuştur.²⁷ Bu kitabın iki yazarı da, bu dönemeçler söyleminin yükselmesinden sorumludur: Biri, kısa süre önce, akademik disiplinler genelindeki “konumsal dönemecin” bir şeceresini sunmuş, diğeri ise daha özelde, düşünce tarihindeki “uluslararası dönemeç” ihtimallerini incelemiştir.²⁸ Akademik hareketlerden “dönemeçler” olarak söz etmek, o yol virajları ve kıvrımları olan dolambaçlı bir yol olsa dahi, tarihçilerin daima tek kulvarlı bir otobandan geleceğe doğru gittiklerini söylemeye çalışmaktır. Tam da bu nedenle, *longue durée*’nin geri dönüşü gibi

geri dönüşleri de gözardı etmeden, dönemeçleri bir miktar sorgulamanın sırasındır.

Tüm bu dönemeç söylemi öyle yaygın ve rahatsız edicidir ki, 2012’de –İngilizce konuşulan coğrafyalarda tarih mesleğinin öncü yayın organı sayılan *American Historical Review*, bu fenomeni incelemek için “Eleştirel Perspektiften Tarih Yazımındaki Dönemeçler” konulu bir forum düzenledi.²⁹ “Eleştirel dönemeçler” denilen şey, profesyonel tarihçilerde, kaynaklarımızı ve sorularımızı gerçekten de yeni ve farklı bir bakışla sorguladığımıza dair bir rahatlatma yaratmıştır. Ancak, *American Historical Review* yazarlarının da işaret ettiği gibi, eleştirel dönemeçler bile sıradanlaşabilir. Bunlar, yerleşmiş eski düşünce kalıplarını maskeleyebilir. Sorularımız ne kadar geniş kapsamlı olsa da, bunların her biri ne kadar insan deneyiminin– uzamsal, zamansal ya da duygusal– başka bir yönden yorumunu belgelese de, tarihin yanıtlarında yakın zamana kadar genelde ortak bir mührün, Kısa Geçmişin dar ve yoğun odağının mührünü görmek mümkündür.

Kısa Geçmiş, toplumsal tarihle, hatta Amerikan tarihçileriyle de sınırlı kalmıyordu. Aşağı yukarı aynı dönemde, Cambridge’de Quentin Skinner, her zamankinden daha katı bir sözbilimsel ve zamansal bağlamlaştırmadan yana çıkarak, Arthur Lovejoy’un diyakronik (art zamanlı) fikirler tarihi ve genelde politik kuramın öğretiminde kullanılan ‘Büyük Klasikler’i kanona dahil etmek başta olmak üzere, çeşitli uzun dönem eğilimlere karşı entelektüel tarihçiler arasında başlayan bir taarruza öncülük ediyordu. Bu taarruz, savaş sonrası Britanya’da büyük anlatıların yıkılışına, bilhassa imparatorluğun gerilemesi ve Hristiyanlığın düşüşüne bir tepki olarak yorumlanmıştır: ‘Bağlama odaklanmak, bir yandan eski ya da yeni her türlü siyasi mitolojiden uzak durmaya çabalarken, aynı zamanda daha doğru bir bilimin de garantisiydi’.³⁰ Cambridge Ekolü denilen hareketin bağlamsalcılığı, argümanları, zamana tabi olmayan fikirlerin veya kalıcı kavramların anlık tezahürleri olarak değil, kusursuz biçimde planlanmış dil oyunları ya da özgül söz edimleri içindeki hamleler olarak ele alıyor ve neredeyse sadece senkronik olana ve kısa dönemli oluşumlara odaklanıyordu.

Bağlamsalcıların asıl düşmanları Whig tarihçileri*, Marx, Namiér ve Lovejoy idi. Ancak bunların çalışmaları, anakronizme, soyutlamaya ve büyük teoriye yönelik daha genel bir saldırı olarak yorumlandı. Gelgelelim, Skinner'ın 1985'te beşeri bilimlerde "büyük teorinin geri dönüşünü" destekleme yönündeki bilfiil girişimi bir paradoks içeriyordu: Bu karşı hamleye ilham veren veya onu destekleyen düşünürlerin birçoğu—ki aralarında Wittgenstein, Kuhn, Foucault ve Feyerabend da vardı—"yerel ve arızı olanı vurgulama arzularını... ve onunla ilişkili olarak... tüm kapsayıcı teoriler ve tekil açıklama şemalarına karşı hissettikleri yoğun antipatiyi" dile getirmiş insanlardı. Büyük teorinin geri döndüğüne dair haberler, 1980'ler için abartılı görünüyordu: Geri dönmek şöyle dursun, Minerva'nın baykuşu misali, karanlığa çekilmekteydi³¹ Entelektüel tarihçiler arasında *longue durée*'ye daha yaygın bir dönüşün habercisi olarak, Skinner'ın kendisinin de daha uzun dönemli araştırmalara dönmesi 1990'lardan önce gerçekleşmeyecekti (Onun geri de Cicero ve Quintilian'a kadar uzanan bir retorik geleneği içinde Thomas Hobbes konulu eseri; Roma hukuku *Digesta*'sından** yola çıkan yeni-Romalı özgürlük kuramları hakkındaki çalışması ve ortaçağ sonrası tarihte cumhuriyetçilik, devlet ve özgürlük kavramları hakkındaki çalışması bunlar arasında sayılabilir).³²

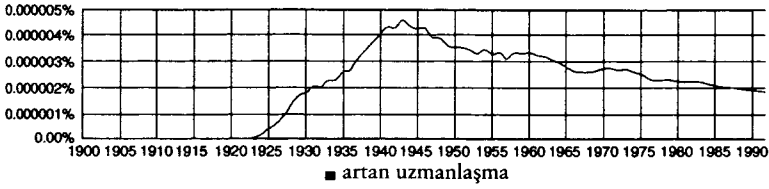
1970'lerin sonlarından itibaren, tarihçilerin çok geniş bir kesimi, sosyal tarihten düşünsel tarihe kadar pek çok sahada neredeyse aynı anda, kısa-dönemli araştırmalara yönelen bir gerileme dönemine girmişti. Tarihçinin *longue durée* sentezi ile belgesel tarih ya da biyografi hünerleri arasındaki gerilim hiç de yeni değildir. Daha kısa zaman ölçeklerinin, profesyonel tarih yazımını etkilemesinden önce de, kuşkusuz edebi bir değeri vardı. Plutarkhos'un *Lives of the Noble Greeks* (Paralel Hayatlar)'ından tutun, Samuel Smiles'in *Lives of the Engineers*'ına(1874-99) (Mühendislerin Yaşamları) kadar, biyografi, tarih yazımı açısından, özellikle bu ibretlik yaşam

* Geçmiş, daha fazla özgürlük ve aydınlanmaya doğru kaçınılmaz ve sürekli bir ilerleme olarak sunan historiyoğrafi ekolünün tarihçileri-ç.n.

** Elli kitaptan oluşan *Digesta*, kanun hükmünde olup belli olaylar için verilmiş somut hüküm ve kararları kapsamaktadır -ç.n.

öykülerinde görülen sözde diyakronik bir “karakter” türüne odaklanan öğretici bir ahlaki altyapı oluşturmuştu.³³Bundan başka, bir-biriyle çatışan uzun dönem vizyonlar arasında bir tercih yapmak için tarihe başvurulmuş her yerde, kısa dönem tarih vurgusu patlak veriyordu. Lord Acton’a göre, Michelet, Macintosh, Bucholtz ve Migne tarafından belgelerin ele geçirilmesi ve kilise arşivleri ve yerel arşivlerin altüst edilmesi Fransız Devrimi’nin mirasını tanımlama arzusu ile ilgiliydi: Fransız Devrimi “ayrık bir dönem” ve doğal otoriteye karşı bir isyan olarak mı anlaşılacaktı, yoksa “topyekün tarihin olgunlaşmış meyvesi” olarak mı yorumlanacaktı?³⁴ Bunun sonucunda bir belgeler devrimi yaşandı ve bu devrim sırasında tarihçi rol değiştirerek, anlatı ustası ve çözümleyicisi olmaktan çıkıp, kesin belgelerin eksiksiz okumalarının gücüyle, tartışmalı konuları sonuca bağlayan bir siyasi eleştirmen haline geldi. Kurumsal tarih, bu rolde, Elie Halévy’nin *L’Angleterre en 1815*’i (1913) gibi çok önemli anlar üzerine nokta atışı yapan çalışmalarla, liberal geleceği yorumlama işini üstlendi. Kısa dönem tarihler, genelde basın bildirilerine, belli fikir çatışmalarına ve tartışmalı dönemlere yoğunlaşıyordu; Birinci Dünya Savaşı başlangıcında var olan ve artık sönmeye yüz tutmuş ütopyacılığın ikinci bir savaşın başlangıcındaki uzak perspektiften yeniden ele alındığı derin düşünceler sunan Robert Graves’in *The Long Weekend*’i (1940)gibi.³⁵

Uzmanlaşma kaygısı, yani “gitgide daha az şey hakkında gitgide daha çok şey bilme” kaygısı 1920’lerden beridir önceleri bilim dallarında başlayıp sonradan her alana yayılan profesyonelleşme ve uzmanlıktaki yükselişe uzun zamandır eşlik eden bir sorundu (bkz. Tablo 3). Otuz yıl sonra, Britanyalı romancı Kingsley Amis, *Lucky Jim* (1953) adlı eserinde profesyonelliğin genç tarihçilere dayattığı sınırlamaları incelikle hicvetti. Başlığa adını veren karakter, bir taşra üniversitesinde kıdemsiz okutman olan bahtsız Jim Dixon, roman boyunca, kariyerinde bir sıçrama tahtası olmasını umduğu makalesinin kaderi için endişelenip durur. Anlatıcının acımasız eleştiri oklarına hedef olan makalenin başlığı ‘Gemi İnşa Tekniklerindeki Gelişmelerin İktisadi Etkileri, 1450-1485’ tir. Anlatıcı, bunu “Makalenin kılı kırk yaran sersemliğini, uyuklatıcı

Tablo 3- "Gitgide daha az alanda gitgide daha çok uzmanlaşma" 1900-1990

Kaynak: Google Ngram Görüntüleyici

gerçekleri cenaze alayı misali sıraya dizişini ve olmayan sorunlara tuttuğu sözde ışığı kusursuzca yansıtan bir başlıktı" diye tanımlar. Gelgelelim, Lucky Jim'in yayımlandığı yıllardan sadece birkaç yıl sonrasında, vicdan sahibi herhangi bir danışman, böylesine gülünç derecede iddialı ve geniş kapsamlı bir konuda makale yazacak birini, herhalde bu girişiminden vazgeçirirdi.³⁶

Yine de, 1970'lere gelene kadar, tüm bir profesyonel tarihçiler kuşağında *longue durée* düşünüşe karşı tek belirgin isyan, baby-boom döneminde doğan tarihçilerin, kendilerinden önceki kuşağın amaca odaklı, angaje tarihçilerine özgü bir yazım tarzını reddetmesiydi. E. P. Thomson'ın *The Making of the English Working Class*'ından (1963), Eugene Genovese'in *Roll Jordon Roll*'una (1974) Marksist tarihçiler eserlerinde, işçi sınıfı ve kölelik kültürünü ve alt tabaka ile elit tabaka arasındaki farklı tutumlardan doğan yaygın gerilimleri saptamak için, baladların, fıkraların ve söz sanatlarının incelemesi gibi folklor araştırmalarına ait tekniklerden faydalanıyordu.³⁷ Büyük uğrakları tanımlamaya yönelik o heves, 1970'lerde, Joan Wallach Scott ve William Sewell gibi emekle ilgilenen toplumsal tarihçilerin eserlerinde farklı bir odağa kaydı; bu eserlerde, tek bir fabrika ortamına ya da bir mahalledeki etkileşim modellerine yoğunlaşıldı ve sosyolojiden, bireysel aktörler ve ayrıntılarla ilgilenme alışkanlıkları alındı.³⁸ Hiç kuşkusuz bu tarihçilerin ilgilerini bir yere odaklamaları, daha geniş perspektiflerle zorunlu bir uyumsuzluk getirmiyordu: Sewell'in Fransa'da emek ve devrim çalışması 'Eski Rejim'den 1848'e uzanan onyılları kapsıyordu. Keza mikro tarihçilerin, düşüncelerine bir *longue durée* çerçeve bulmak-

sızın iş görmeleri de mümkün değildi. Öte yandan, Kısa Geçmiş tarihçileri kendi uzun tarih çeşitlemelerini yazmak yerine, 1960'lar ve 1970'lerin Alman ve Fransız toplum kuramcılarının dış desteğinden faydalanma eğilimindeydiler. Michel Foucault'nun cinsellik, disiplin, hapisane ve yönetim düzeniyle ilgili yazdığı asırları kapsayan tarihler, doğurganlık, eğitim, refah ve istatistik gibi alanlarda kısa geçmişle uğraşan pek çok tarihçi açısından, kurumsal ilerlemeye şüpheyle yaklaşan bir uzun dönem çerçevesi oluştururken, Jürgen Habermas'ın 18. yüzyıl kamu yaşamı konulu iyimser anlatısı, alternatif bir çerçeve sunuyordu.³⁹ Hapishane ve kahvehane, Kısa Geçmişin mikro tarihçilerinin kendi ince öğütülmüş ayrıntılarını boca ettikleri makro tarihin iki ayrı kutbu, modern kurumların kötümser ve iyimser tanımları haline geldi. Alıntılanmış olsun olmasın, bu kuramlar, tarih, tarihsel sosyoloji ve tarihsel coğrafyada kısa geçmişin nice ayrıntılı hikâyesine yön verdi.⁴⁰ 1968'den yaklaşık 2000 yılına kadar, bu disiplinlerde birçok araştırmacı, böylelikle geçmişe ve onun gelecek açısından anlamına dair orijinal fikirler üretme zorunluluğundan kurtuldu. Anlama uğraşı odak değiştirerek, bir toplamdan çıkarılan genellemelerden, mikro politikaya ve daha geniş çaplı sınıf mücadelelerinin içindeki belirli savaşların başarıları ya da hezimetlerine doğru kaydı.

1968'den sonraki onyıllarda, Kısa Geçmiş, üniversitede zamana dair düşünme eğitimine egemen olmaya başladı. Tarihçilere nasıl araştırma yapacaklarını öğretmek için hazırlanan modern ders kitapları –en azından ABD'de yayımlananlar –zamanın-dönemin özgüllüklerine göre soruların kapsamını daraltmanın önemini vurguluyordu. Örneğin Florence N. McCoy'un tarihçileri eğitmek için hazırlanmış 1974 tarihli ders kitabı, bir öğrencinin bir tez konusu seçme sürecini izler. Sonunda, öğrenci, çalışma konusunu (McCoy'a göre fazla kapsamlı olan) Oliver Cromwell'den, İskoçya'nın İngiltere'yle birleşmesi bağlamında Cromwell konusuna kaydırarak kapsamı daraltır. Üniversite eğitimindeki bu yaklaşıma göre, ikinci konu ilkinden daha yerindedir, çünkü öğrenciye, her biri dar bakışlılıkta alandaki diğerleriyle yarışan uzmanların yönettiği bir

toplumdaki uzmanlaşmayı taklit etmeyi öğretir. Cromwell ve Anglo-İskoç birliği konulu bu başlık, bu “neme lazımcılık” dersine çok uygundur, zira bu konu, ‘ancak Anglo-İskoç diplomatik ilişkileri uzmanlarının bildikleri bir şeyi öğrenme fırsatı sağlayacaktır’.⁴¹

Eğitimin yanı sıra, tarih alanının önkabulleri de değişti. 1970'lere kadar, tarihçilerin, çok dar bir perspektiften ele alınan bir konunun yersiz kaçabileceğine dair birbirlerini eleştirmeleri rutin bir durumdu. Bu dar bakışlılık suçlamaları, 1960'lar ve 1970'ler boyunca da bir süre daha genç tarihçilere yöneltildi durdu. İlgi alanlarını 50 yıllık kadar kısa dönemlerle sınırlayan tarihçilere, eleştirmenlerin tepki göstermesi adettendi. Paul Bew'un *Land and the National Question in Ireland '1858-82'* (1979) adlı eserinin eleştirmenlerinden biri, yaşam standartları ve maddi beklentilerle ilgili ayrıntılı araştırması için yazarı kutladığı halde, kitabın aslında 1879-1882 arasındaki üç yıla sınırlı tutulduğunu gördüğünde eserden soğumuştur.⁴² Hatta başlıkları ve giriş kısımlarıyla daha kapsamlı olduğu yanlışlığı yaratan geniş tarih dönemleri dahi, eleştiriye hedef olabiliyordu. Rodney Barker “modern Britanya” adını verdiği ama sadece bir yüzyıla eğildiği tarih eseri yayımladığında, 1979'daki eleştirmeni, sırf 1880'den 1975'e uzanan dönemi ele almasını alay konusu ederek, yazarı ‘fazla kısa bir dönemi işlemek’le suçlamıştı.⁴³

Ancak 1979'a gelindiğinde devir değişiyordu ve “fazla kısa” suçlaması artık büyük bir kusur sayılmıyordu. 1933'te Arthur Schlesinger Sr, Amerika'da ırksal çoğulculuk konulu tarih çalışması *The Rise of the City 1878-1898*'i yayımladığında, yirmi yılı konu eden bu çalışma, başlangıcından itibaren Amerika tarihinin bir taslağını çizmeyi amaçlayan çok ciltli, çok yazarlı, iddialı bir girişimin parçalarından biriydi. Giriş kısmında İran ve Roma'daki şehirlerin kapsamlı bir incelemesini sunsa da, Schlesinger'ın araştırması, kendi doğduğu tarihler civarındaki yirmi yıla damgasını vuran göçmenlik ve toplu göç motiflerine eğiliyordu. Zamansal odağın darlığından dehşete kapılan meslektaş tarihçi Carl Becker of Cornell, onu tarihi öğretici olmayacak kadar kısa dönemlere bölmekle suçlamıştı. 1960'lar ve 1970'lerin büyüyen üniversitelerinde, verilerin önemi artıyordu ve Schlesinger klasik statüsüne yükseltilmişti.

1965'te, Schlesinger öldüğünde, Harvard'lı meslektaşları Becker'e "uzun tarih aralıkları üzerinden toptancı genellemeler yaptığı" için karşı saldırıda bulunmaktaydı. Resmi başarısızlık gerekçesi 'çok kısa'dan 'çok uzun'a evrilmişti.⁴⁴

Kısa Geçmişin kural haline gelmesiyle, tarihçiler, derin zamanı gelecekle ilişkilendirme görevini gitgide daha çok gözardı eder olmuştu. En azından anglofon dünyada, mikro tarihçiler, kısa zamanlı ufuklarını genel okuyucu için bir bağlama oturtma zahmetine pek girmiyorlardı; bilginin yoğun biçimde dallanıp budaklanmasını ödüllendiren bir oyunu oynamaktaydılar. İş bölümüne daha yoğun biçimde uyulan üniversitelerde, genel okuyucuyu hedefleyen makaleler yazacak genç tarihçilere ya da bu çeşit yazımın genelde gerektirdiği derin zamansal perspektife ayrılan alan daha da azalmıştı. Bu, Amerikalı fikir tarihçisi Daniel Rodgers'ın "Fraktür Çağı" adını verdiği, esas olarak zamansal ufukların küçülmesiyle tanımlanan, büyük anlatıdan geriye doğru daha kapsamlı bir çekilişin parçasıydı: '20. yüzyılın ortasında, tarihin kütsel, önlenemez, abartılı varlığı, toplumsal söylemi bastırıyordu. Ciddi konuşmak, uzun, geniş ölçekli zaman devinimlerinden konuşmak demekti'. 1980'lere gelindiğinde, modernizasyon kuramı, Marksizm, "uzun dönemli ekonomik gelişme ve kültürel uçurum kuramları, sermaye döngüsünün acımasızlıkları ve tarihçilerin *longue durée*'si" hep birlikte, yerlerini tek bir kısa ana odaklanan görece kısalmış bir zaman algısına, şimdiki zamanın burada ve şimdisine bıraktı.⁴⁵

1980'lerde, Atlantik'in her iki yakasında tarihçiler, özele yoğunlaşmanın alanlarında şiddetli parçalanma yarattığından şikâyet etmeye başlamıştı. Kuzey Amerika uzmanı Bernard Bailyn, Amerikan Tarih Derneği'ndeki (AHA) 1981 tarihli başkanlık konuşmasında, "Tarihsel araştırmalar bir çırpıda yüzlerce kola dallanıp budaklanıyor ve aralarında hiçbir koordinasyon bulunmuyor... sentezle tutarlı bir bütüne varma, sınırlı bölgeler için dahi neredeyse imkânsız görünüyor" diyordu. Onun deyişle "Modern Tarihyazımının Sorunu" tam da, "tarihin geniş alanlarına düzen getirmek ve böylelikle...(onu) büyük konular üzerine yazılmış, öyküleyici özelliğe sahip birleşik eserlerle, daha geniş bir okur halk

kitlesine yeniden tanıtmak” idi.⁴⁶ Ondan kısa süre sonra, 1985'te bir diğer eski AHA Başkanı, demokratik devrim çağının *longue durée* tarihçisi R.R.Palmer, kendi alanı olan Fransız tarihinden yakınıyordu: ‘Uzmanlaşma aşırı seviyelere geldi... böylesine bir uzmanlaşmanın gençlerin eğitime ya da halkın aydınlanmasına ne gibi bir katkısı olabileceğini anlamak zor.’⁴⁷ Ve 1987’de genç Britanyalı tarihçi David Cannadine de yine ‘gitgide daha çok tarihinin gitgide daha az insanın gerçekten okuduğu, gitgide akademikleşen tarih eserleri yazmaları’nı getiren ‘profesyonelleşme kültü’nü suçluyordu. Cannadine, bunun sonucunda, “tarihinin kamusal eğitmenlik rolünün, umulandan çok daha yoğun biçimde, fiilen yok edildiği” uyarısında bulunuyordu.⁴⁸ Profesyonelleşme, marjinalleşmeye yol açmıştı. Tarihçiler, gitgide daha kısa zaman ölçekleri üzerinden daha dar kapsamlı konular hakkında yalnızca birbirleriyle tartıştıkça, konunun uzmanı olmayan okuyucudan gitgide daha çok kopuyorlardı.

Peter Novick, Amerikan tarih mesleği üzerine ahlak dersi veren biyografisi *That Noble Dream*’de (1988) 1980’leri, parçalanmanın bulaşıcı olduğunun ve “İsrail’de kral olmadığına” anlaşıldığı dönem olarak görüyordu. Antropolojik dönemeç ve onun ‘koyu tasvir’i öne çıkarışı; İtalya’dan Fransa dolayısıyla mikro tarihin ihracı; kimlik politikaları ve post-kolonyal teori aracılığıyla liberal öznenin istikrarsızlaştırılması; Jean François Lyotard’ın teşhis ettiği, büyük anlatılara karşı ortaya çıkan şüphecilik: Tüm bunlar tarihin dokusunu yırtıp parçalayan merkezkaç kuvvetlerdi.⁴⁹ Yine de, Bailyn, Palmer, Cannadine ve Novick gibilerin feryatları şu asıl meseleyi es geçmiş olabilir: Mesleğin çözülmesi, daha geniş çaplı bir moda olan Kısa Dönem’in çok sayıdaki semptomlarından sadece biriydi.

Arşiv hâkimiyeti, mikro tarih, olumsuzluğa ve bağlama yapılan vurgu gibi unsurların birleşmesi; büyük anlatılara yönelik şüphe, Whig’ci teleolojilere karşı bir düşmanlık ve sürekli artan bir özcülük karşıtlığından da güç alarak, tarih meslek alanının geniş kesimlerinin, senkronik ve kısa süreli olana gitgide daha fazla yoğunlaşmasına yol açtı. Vaka incelemelerinin, bireysel aktörlerin ve

söz eylemlerin vurgulanmasıyla, Braudel, Namier, Mumford, Lovejoy ve Wallerstein'in uzun dönemli modelleri, yerlerini, giderek Darnton, Davis ve diğerlerinin mikro tarihlerine bıraktı. Daha on yıl önce, Fransız bir Amerika tarihçisi, kızgınlıkla şöyle demişti: "Postmodernizmin akademisyenleri parçalı ve geçici araştırmalara ittiği günümüzde, *longue durée* yönlü bir yaklaşımın modası geçmiş görünebilir, ancak bu, günün birinde ulaşamayacak olsak da meydelebileceğimiz bir ideal olmayı sürdürüyor".⁵⁰ Gelgelelim, mikro tarihin kurucularının çok iyi kavradıkları gibi, bizi şaşırtan bir tarihin, eleştirel bir veri okumasına ve genelde pek çok farklı türden verinin irdelemesine dayanması gerekir. Bu tür bir eleştirel tarih, pek çok kaynaktan erişilebilir verilerin sentezlenmesini, kolektif geçmişimize ve onun anlamına dair şimdi serpilmekte olan yanılgıların çürütülmesini getirecek, kamusal bir hedefe hizmet eder. Fakat Kısa Geçmişin, 1968'de doğuşuna yardımcı olan büyük sorulara bağlılığını bazı yönlerden tazelemesi gerekmektedir.

Küresel ısınmanın, toprak ve su uğruna savaşların beklendiği bu çağda, bir toplum içinde ya da toplumlar arasında kaynaklar ve kaynakların paylaşımı için yapılan sınıf savaşlarının tarihine şimdi her zamankinden çok ihtiyacımız var. Son kırk yıldır, halk, uzun dönem geçmişimiz ve onun gelecek açısından anlamına dair, neredeyse hiçbirini profesyonel tarihçilerin formüle etmediği çok sayıda miti benimsemiştir. İklim felaketi, tarihin sonu ve türümüzün kapitalizme yazgılı oluşu, bu mitler arasındadır. Devlet müdahalesi olmasa felaketin kapıda olduğunu ilan eden iklim anlatısında ve serbest piyasanın, iklim değişiminin en kötü etkilerini kendiliğinden hafifletecek yeni teknoloji biçimleri üreteceğini söyleyen neoliberal anlatıda olduğu gibi, kamusal tüketimin uzun dönemli hikâyeleri genelde birbiriyle çelişkilidir. Tarihin, böyle her şeyi kapsayan anlatıları sarsma gücü vardır. Kısa geçmişin en önemli katkılarından biri, evrimsel biyoloji, ekonomi, antropoloji ve siyasetin derinine işlemiş kıtasal boyutlardaki mitolojileri altüst etmesidir. Gelişmekte olan ülkeler için politikalar tartışan ekonomistlerin 1960'lar gibi yakın bir tarihteki tartışmalarını okuduğunuzda, tarihsel geleneklerin yanı sıra ırklardan da söz edilmesi karşısında

hayrete kapılabilirsiniz. Hindistan ve Çin'in, maddi dünyayla ve dolayısıyla tüm teknoloji ve mühendislikle ilişki kurabilme kabiliyetlerinde, gelişimsel psikolojinin alanına girecek doğuştan bir kusura sahip oldukları iddia edilir. Daha çok 1975'ten sonraki on yıllarda çalışan tarihçilerin katkıları sayesinde, artık böyle düşünmüyoruz. Düzmece tıbbi verilerle oluşturulduğu ortaya konulmuş olan beyaz ırkın üstünlüğü miti; Amerikan İçsavaşı'na, kölelik düzeninin suiistimallerinden ziyade, siyasi eyalet hakları doktrininin sebep olduğu miti; Batı sömürgeciliğinin faydaları miti; Batılıların üstünlüğü miti... Bu muhtelif popüler düşünsel mitler, bir eleştirel tarihçi kuşağı tarafından didiklenmemiş, çapraz sorguya tutulmamış ve araştırma konusu edilmemiş olsaydı, dünya şu anda farklı bir yer olurdu.

Tarihçiler artık, dünyanın, ağırlıklı olarak ekonomik refah lehine, Batı imparatorluğu'nun etkisiyle şekillendirilmiş olduğuna inanmıyor, ancak ekonomistlerin pekçoğu hâlâ bu fikirde. Yirmi yıl önce, W. A. Green, bir olayın ne zaman başlayıp bittiğine dair düşüncemizi değiştiren her yeni tarih yazımının, diğer alanları tanımlayan 'düşünsel deli gömlekleri'nden kurtulmamız için fırsat sunduğunu anlatmıştı.⁵¹ Geçmişe dair verilerin en önemli yararlarından biri, inatla tekrarlanan olaylara, arşivlerde gözler önüne serilen örüntülere dikkat çekmeleridir. Geçmişimize dair uzun dönem veriler, sırf uzmanların eski uygulama ve ideoloji kalıplarına nasıl saplandıklarını göstermeleriyse, ekonomistler ve iklim bilimcilerin karmaşık tartışmaları üzerinde etkili olmaya adaydırlar. Dahası, şimdi iklim bilimciler tarafından ve politik analiz için aranıp bulunan dijital veriler –dijitalleşmiş gazeteler, parlamento kayıtları ve profesyonel gazetelerin verileri– modernitenin kurumlarının işleyişini yansıtan verilerdir. Bu arşivler dahi, son otuz yıldır üretilen pek çok uzmanlık tezinden daha uzun bir *durée*'yi ve daha yoğun bir bağlamsal okumayı destekler. Ancak onların *longue durée*'si de yine onyıllar ya da yüzyıllar süreli zaman ölçekleridir.

Bizimki gibi bir enformasyon toplumu, iklim veri çizelgeleri ve ekonomik göstergelerin nasıl değerlendirileceğine dair söz söyleyecek bilirkişilere ve sentezcilere ihtiyaç duyar. Toplanan verileri ve

onlarla ilgili anlatılan hikâyeleri ve buradan yola çıkılarak gerçekleştirilen eylemleri araştırma işini üstlenecek rehberlere muhtaçtır. Bu rehberler ayrıca, bu süreçte ortaya çıkan devamlılıklara, kopuşlara, yalanlara, kötü yönetim ve bariz yanıltmalara da dikkat çekmelidirler. Ama hepsinden önemlisi, gelecek ufuklar ve bunların anlamına dair bilgilendirmeye çalıştığı halk için, o geniş kapsamlı hikâyeleri anlaşılabilir kılmaya muhtaçtır.

Verilerini edindiği kaynaklar hakkında konuşan sofistike bir tarihin demokratik bir topluma önerebileceği çok şey vardır. Günümüz üniversitelerinin çoğunda mesleki eğitim, bireyi toplumdan uzaklaştırmaya, anlaşılmaz formüller ve şifrelerle dolu şeyler konuşan ve yazan bir ‘uzman’a dönüştürmeye hizmet eder. Oysa tarih anlatımı, uzmanlar çağından daha eski bir çağda ortaya çıkmıştır ve doğası gereği demokratik bir yapıdadır. Tıpkı hikâye anlatımı ve futbol gibi, tarih de, her erkeğin, kadının ve çocuğun erişebileceği, yerel tarih arşivleri ya da eski mezar taşlarındaki isimlerin takibiyle ya da yalnızca anahtar sözcük araştırmasıyla bile olsa, kendi kendine sürdürebileceği bir faaliyettir.⁵² Hafızayla ilişki kurmanın insani araçlarından en eskisi olan hikâye formuna bürünmüş tarih, geçmişle ilgili muazzam miktardaki veriyi aktarılabilir bir pakete sığdırır ve bu paket, yeri geldiğinde olacakları anlamak için kullanılacak zengin bir alet kutusuna dönüşebilir. Ortak geçmişimize dayanarak geleceği konuşmak, geleceğimizin ne yöne gideceği konusunda herkesin farklı bir sav sunabilmesine olanak veren bir yöntemdir. Kanıtları herkes bizzat inceleyebilir ve uzmanlarla karşı görüşte de olabilir.

Örneğin, bizimki gibi küreselleşme sürecinde olan, karmaşık bir dünyanın, iklim değişiminde, yoksulların kıtlığa terk edilmesi ve kalıcı vatansızlık veya devletsizlik durumundan başka bir noktaya varmasını istiyorsak, geçmiş ve gelecek için hangi yolları izlememiz gerektiğine dair demokratik bir fikir alışverişine ihtiyaç olacaktır. Kamu geleceğinin hizmetine verildiğinde, tarih, felaketten kaçınmanın tek yolunun servetin elitler tarafından yönetilmesi ve tüm yeryüzü sistemlerinin bilimsel olarak izlenmesi olduğunu vaaz eden ekonomistler ve bilim insanlarının tutuculuğunu aşabi-

lir. Tarih, başka seçenekler sunabilir ve halkı diyaloga ve pekçok sürüdürebilirlik olanağının yeniden tasarlanmasına dahil edebilir.

İster iklim, ister uluslararası yönetim ya da eşitsizlik konusunda olsun, popüler uzun dönem tartışmalarda, genelde, çok uzun zaman öncesine ait, çok farklı türde olaylara dayanarak akıl yürütülür. Jared Diamond'ın *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed* (2005)'i gibi popüler bir tarih eseri, arkeolojik bulguları, türlerin yok oluşu ve zoraki etnik göçün tarihiyle harmanlayarak, toplumların kaderlerini, sürükleyici bir anlatı içinde bütünleştirir. Gelgelelim böyle bir kitap bile, Natalie Zemon Davis ya da Robert Darnton gibi kısa geçmiş tarihçilerine özgü derin angajmandan yoksundur. Arşivleri yoğun biçimde kullanırken, tarihçiler pek çok veri türüyle –peri masalları, arşiv dosyaları, kitabın kendisi, ciltleri ve çizimleri– boğuşmak zorundaydı. Daha önce haklarında hiçbir şey yazılmamış olan meçhul aileler ve bireyler hakkında hikâyeler kurmak için tarihçiler, geçmişin nasıl yaşandığına dair hikâyenin boşluklarını doldurmak üzere –arkeolojik, mimari, istatistiksel, teknolojik, ekonomik, siyasi ve edebi– pekçok bulgu çeşidinden yararlanmakta ustalaştılar. Mikro tarih ve Kısa Geçmiş'teki diğer araştırmalar, geçmiş yaşantının sınırlı sorgulaması ile rafinelikte zirveye ulaştılar; bunlar çok katmanlı veri türlerini kullanmakta ustaydı. Yine Kısa Geçmiş'ten öğrenmemiz gereken şey, olabilecek en uzun dönemli perspektifin en uygun perspektif olmadığı durumlarda, tüm detaylara yakından bakabilme sanatıdır. A.J. P. Taylor'ın esriyle ifade ettiği gibi, uzun dönemli sebepler aramak, bir şoförün trafik polisine araba kazasında içten yanmalı motorun suçlu olduğunu söylemesine benzer.⁵³ Detayları göz ardı ettiğimizde, büyük resme dair sorular –artık verilerle değil, verilerin dipnotlar olarak kullanıldığı spekülasyonlarla cevaplanarak– gözden kaçabilir.

İndirgemecilik ve onun karşısının belki en parlak örnekleri, Kısa Geçmiş eğitiminin hâkim olduğu çağda yetişmiş tarihçilerin başlıca araştırma konularından biri olan Victoria devri Britanya'sındaki eşitsizlik konulu tartışmalardır. Victoria devri, hem tarih hem de ekonomi bölümlerinde araştırılan ve hakkında yazılar yazılan, en önemli uzmanlık konularından biridir. Ancak bu iki bölüm, o dö-

nemde olan bitenler konusunda tamamıyla zıt görüştedir. Her biri, ya tek bir endeksi ölçer ya da iki refah endeksini --suçluluk ve boy; eğitim ve miras; göç ve gelir--karşılaştırır. Ekonomistler bu verilere bakarak, 19. yüzyılda eşitlik, fırsat ve beslenmede iyileşmeler yaşandığı sonucuna varır. 19. yüzyılda eşitsizlik konusunu ele alan ekonomistlerin şaşırtıcı derecede büyük bir kesimi, 19. yüzyıldaki endüstrileşmenin yoksullar için daha iyi beslenmeye yol açarken, 20. yüzyıl ‘sosyalizm’inin daha yüksek vergiler ve toplumsal fırsatlarda durağanlık ürettiği sonucunu çıkarır.⁵⁴ Ekonomistlere göre, bu rakamlar 19. yüzyıl boyunca kapitalizmin eşitliği bertaraf ettiğinin ve bunu yeniden yapabileceğinin kesin göstergesidir.

Görece radikal tarihçilerin bakış açısına göre, Victoria dönemi yaşantısının ayırt edici özellikleri, polis baskısı, yoksulların yeni siyasi kurumlar tarafından şeytanlaştırılması ve istismarı ve nihayet, yoksullar ve etnik azınlıklar yararına siyasal örgütlenmeler ve sınıf bilinci yönünde sergilenen aşırı girişimlerdi. Bu yüzyıl boyunca devletin büyüdüğü ve refahın arttığına dair yoğun bulgular, başka ölçümleri ve kimi zaman sınıf ayrımının otoriter sorumlusu olarak devlete kafa tutan, kimi zaman tabandan gelen yurttaş gücünün matbaa teknolojisiyle mi yoksa yüz yüze konuşmayla mı yönlendirildiğine dair sorular soran daha tarafsız anlatıları akla getirebilir.⁵⁵ Ekonomistlerin yayımladıkları düzinelerce kitap ve makalede ele aldıkları dönem ve yerlere dair, tarihçiler onlarınkinden çok daha yoğun miktarda bulguyu incelemişlerdir. Fabrika işçilerinin günlükleri ve el ilanları, hapishanelerde dağıtılan yiyecekler, yoksulların resmi kurallara aykırı biçimde onları aç bırakan ya da kırbaçlayan yoksul yurtlarının idarecilerine karşı açtıkları davaların kayıtları bu belgeler arasındadır.⁵⁶ Veri toplamadaki bu farklı yaklaşımlarından dolayı tarihçilerin makaleleri, gelecek için (katılımcı demokrasinin önemi dahil) çok farklı öneriler geliştirir, ancak, sanayi devriminin Victoria İngiltere’sine sivil uzlaşma, görece gelir eşitliği ve fırsat eşitliği getirdiği fikrini doğruladıkları pek görülmez.

Aynı olaylar dahi, verilerin çok katmanlılığına bağlı olarak, farklı biçimlerde yorumlanabilir. Örneğin, 1870’ler boyunca işçiler için buğday fiyatlarının düşüşü 2002 tarihli bir yazıda Kaliforni-

ya Teknoloji Enstitüsü'nden ekonomistler tarafından övülür, çünkü bu, kapitalizmin 1500'den beridir derinleşen gelir eşitsizliğine rağmen nihayet, işçi sınıfı da dahil herkes için "reel alım gücü" yarattığının bir kanıtı sayılır.⁵⁷ Oysa aynı ucuz gıda vakası, yiyeceğe para yetirememeye derindeki Manchester işçilerinin onyıllarca süren emek örgütlenmesinden yola çıkan tarihçiler arasında, diğerinin tam tersi biçimde de yorumlanır. Nitekim, eşitsizliğin azaldığı 1870'ler civarındaki dönem, muhtemelen uluslararası ticaretin yükselişinden çok, onyıllardır süren devlet baskısından sonra örgütlü emeğin yükselişiyle ilişkiliydi; bu kısa dönemi mümkün kılan, fikir ve deneyimini paylaşmak ve bir siyasi reform programını örgütlemek için bıkıp usanmadan mitingler yapan işçi sınıfından insanlardı.⁵⁸ Bu hiç kuşkusuz toplumsal aktörlere dair bir hikâye olup serbest piyasa kapitalizmi hanesine yazılacak bir zafer olmadığı aşıkardır. Oysa veriler tarihsel deneyimin tek bir yönünden incelendiğinde, suiistimal edilmiş olur. Ekonominin verileri, ekonomi deneyiminin tek bir unsurunu –ücretler, buğday fiyatı veya boy–alarak, onu özgürlük, demokrasi ya da mutluluğun bir ölçütü olarak yorumlayabilmektedir.⁵⁹

Daha somut bir örnek için, tarihçiler ve ekonomistlerin, İngiliz sanayi devriminde beslenme konusunu nasıl yorumladıklarına bakılabilir. On yıl önce, Amerikalı ekonomistler, hapishaneye giren bireylerin başlangıçtaki boy ve kilolarına dair belgeleri temel alarak, 19. yüzyıl boyunca yoksul insanların beslenmesi konulu bir çalışma yaptılar. Bulgular, bu yüzyıl boyunca yoksul insanların beslenme koşullarının iyileştiğini gösterir gibiydi: Genel olarak, 1867'deki mahkûmlar, beslenme açısından 1812'deki mahkûmlardan daha iyi durumdaydı.⁶⁰ Ancak on yıl sonra, bazı Britanyalı ekonomistler, bir süre Britanya toplumsal tarihini okuduktan sonra, verileri yeniden ele aldılar. Veriler, ilk teze zıt biçimde, işçi sınıfından kadınların kilolarının aslında sanayi devrimi boyunca azaldığını destekliyordu. Şimdi anlıyoruz ki, işçi sınıfından erkeklerin anneleri ve eşleri, fabrika işçisi ya da gemi yükleme işçisi eşlerinin bu sanayi işlerini sağ salım sürdürecekleri enerjiyi onlara sağlamak için –öğünleri atlayarak, kendileri daha küçük porsiyonlar yiyerek

– kendilerini aç bırakıyorlardı. İşçi sınıfından İngiliz kadınlarının çoğu hapishaneye ilk girdikleri sırada öyle zayıf ve çelimsizdiler ki, yetkililerin, tembel dilencileri selameti hapishanede aramaktan vazgeçirecek şekilde ayarladıkları bir iki kap yavan yulaf lapasıyla kilo dahi almışlardı.⁶¹

Sanayi devrimi konusundaki neoliberal tarih çalışmalarının af-fına sığınarak diyebiliriz ki, bu hapishane araştırması bize, sınıf ve toplumsal cinsiyet ayrımının, çoğunluğun yaşantısında, girişimci inovasyonun zaferlerini nasıl boşa çıkardığını hatırlatır. Cambridge ekonomistlerinden Sara Horrell’ın Kısa Geçmiş tarihçilerini okuyuşuna borçlu olduğunu belirttiği ve “tarihin harikulade yararlılığı” diye adlandırdığı bu tür bir duyarlılık, yani yaşa ve cinsiyete duyarlılık olmaksızın, inceledikleri bu bulgular ancak, Victoria devrindeki endüstrileşmenin daha uzun boylu, daha iyi beslenmiş proleterler yarattığı şeklindeki, alanlarına özgü önkabulleri pekiştirmeye yarardı.⁶² Büyük veri alanında dahi, Kısa Geçmiş’le ilişkili olan faillğe, kimliğe ve bireyliğe duyarlılığın kullandığımız yöneme ve epistemolojimize katacağı çok şey vardır.

Eşitsizlik tartışması, yaklaşık otuz yıldan uzun süredir, bazı iktisat tarihçilerinin, ekonomiye dair onyıllar ya da yüzyıllar önce oluşturulmuş çıkarımlara nasıl saplanıp kaldıklarının yalnızca bir örneğidir. Hatta bu yönelim, diğer ekonomistlere göre de gün gibi ortadadır. Akademisyenlerin, onyıllarca geriye giderek, meslektaşlarının araştırmalarında belli bir hipotezi doğrulamak ya da matematiksel kesinlik sergilemek uğruna, bunlarla çelişen örüntüleri nasıl görmezden geldiklerini gösteren makaleleri ortaya çıkarmaları, akademik yayın ortamında gerilim yaratmıştır. 2008’de ekonomist Karl Persson, insan uygarlıklarının genelde üremeyi kontrol altında tuttuklarını ve dolayısıyla yoksulluk ve sefaletin yalnızca aşırı nüfusa değil, daha karmaşık etkenlere bağlı olduğunu gösteren kanıtlara karşılık, Persson’ın tabiriyle ‘Malthus yanılgısı’ını savunan meslektaş Greg Clark’a yüklendi. Persson, Clark’ı, tipik örnekleri inceleyerek ve teoriyi halihazırda çürütmüş ekonomi tarihçilerini görmezden gelerek, işine gelen verileri seçmekle suçladı: “Tarihsel kayıtlar Greg Clark’la çeliştiğinde, onun büyük tarih

yazma yönündeki yüce hedefi ve şaşmaz gayesinin önünü tıkamaz.” Persson şöyle devam eder: “Clark ödün vermez. Gerçeklerin büyük tarihi katletmesine izin verilmez.”⁶³ Neoliberal ekonomistler, o zaman dilimindeki pek çok etken yerine birini ölçüt aldıklarında yaptıkları şey uzun dönem düşünme değil, spekülasyondur.

Bugüne faydalı olması için, tarihin, tarihçilerin en iyi başardıkları şeyi –farklı türde verileri yan yana incelemeyi– yapabilecekleri kadar küçük olması gerekir. Geleneksel tarihte, çoklu nedensellik, farklı tarih türlerinin –düşünsel tarih, sanat tarihi ya da bilim tarihi– başlıkları altında incelenir; bu da pek çok elin şekillendirdiği bir gerçekliğin göstergesidir. Doğa kanunlarının gerçekliği ve örüntünün ağır basması, bireylerin belli bir kadere mahkum olduğu anlamına gelmez: Onu seçebilmek yine de ellerindedir. Tarihsel bir bakış açısı, topluma, geçmişteki her olayda birden çok nedenin etken olduğunu –dolayısıyla da gelecekte birden fazla olumlu sonucun mümkün olduğunu– hatırlatır.

III

1970'lerden İtibaren İklim Değişikliği, Yönetişim ve Eşitsizlik

Tarih disiplini dışında, geçmiş ve geleceğe dair uzun dönem düşünce, bilhassa iklim değişimi, uluslararası yönetim ve eşitsizlik konularında hızla yeni örnekler vermektedir. Tüm bu alanlarda, geçmiş zaten geleceği tasarlamakta bir araç olarak kullanılmaktadır.

İklim tartışmalarında, bilim insanları, çevresel yıkımın gezegenimizin geleceğini nasıl etkileyeceğine dair uyarıları formüle etmek için öteden beri geçmişe başvuruyorlardı. Kirliliğin ekolojik sonuçlarına dair Rachel Carson'un ilk uyarılarından sonraki onyıllarda, değişiklikler yapılmadığı takdirde gezegenimizde büyük tahribatlar öngören ilk ürkütücü resmi bildiriler dünya kamuoyuna açıklandı. 1968'de Amerikalı çevreci Garrett Hardin, "doğal kaynaklar trajedisi" üzerine çığır açıcı makalesini yayımlayarak, aşırı nüfuslu bir gezegeni, yabani hayvanların aşırı biçimde otladığı bakir bir doğal alana benzetti. Hardin'in anlatısı, gezegenin sınırlı taşıma kapasitesine dikkat çekmesi ve yığınları açlık ve ölümün beklediği tahmininde bulunmasıyla, Cennet Bahçesi'nden kovulma hikâye-

sine benziyordu¹ Paul Ehrlich gibi biyologlar türlerin soyunun tükenmesinin yaygın bir olgu olduğunu doğrularken, geleceğe dair korkularını onlar da Malthusçu söz dağarcığının sınama, kıyamet ve umutsuzluk sözcükleriyle anlattılar.²

1970'ler boyunca, yakın geleceğe dair bu iddialar, veriye dayalı analizlerin, siyasi tartışmaların ve sabırsızlığın tırmanmasıyla beraber yoğunlaştı ve rafineleşti. 1972'de, yeni kurulan küresel fikir kuruluşlarından Roma Kulübü, Volkswagen Vakfı sponsorluğunda, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nden bir sistem analisti olan Jay Forrester'ın yeni bilgisayar modellerini tanıtan ve çevreyle ilgili gelecek öngörülerini barındıran kışkırtıcı bir rapor olan *Limits to Growth*'unu (Büyümenin Sınırları'nı) yayımladı. Forrester, aşırı nüfus, kirlilik ve kaynakların tükenmesinin yol açtığı aşırı salınım ve yıkıma karşı uyarıda bulunuyordu. Kitap 12 milyon sattı. Bu arada, Birleşmiş Milletler Dünya Konferansı'na sunulan İnsani Çevre konulu bir bildiride, *Limits to Growth* raporundaki yaklaşan felaket tespiti doğrulanarak, hem ekonomik başarı biliminin pervasızca uygulanmaya çalışılmasına, hem de ulus devlete karşı uyarıda bulunuluyordu.³ Bilimsel, idari ve özel örgütlenmeler, acil eylem gerektiren bir ekolojik tehlikenin kapıda olduğunu, çeşitli ölçeklerde destekliyordu.

1970'lerden beridir, ekosistemle ilişkimizi yeni baştan tasarlama yönündeki baskı, endüstriyel çağda işlediğimiz günahları doğrudan uzak gelecekte bizi bekleyen kıyametle ilişkilendiren, yarı-apokaliptik bir uzun dönem düşünme şeklinin etkisindedir. Rachel Carson'ın tehlikeyi duyurduğu sıralarda, ABD'de popüler apokaliptik dinin bu son büyük canlanmasıyla neredeyse aynı anda, kıyamet kehanetinde bulunan hikâyeler piyasaya çıktı: 1970'lerde Amerikan edebiyat dışı kitaplarda en çok satanlardan olan Hal Lindsay'in çok satan Taşınma* hikâyesi *The Late Great Planet Earth* (Merhum Büyük Yeryüzü Gezegeni, 1970) bunun somut örneğiydi.⁴ Bilimsel tahminler, Amerikan popüler dininde yeni bir apokaliptik spekülasyon dalgasının başlamasına katkı sağladı.

* İsa Mesih'in müritlerini cennete götürmek için dünyaya inişi-ç.n.

Geçmiş ve gelecekle olan ilişkimize dair bu apokaliptik sap-tamalar, iklim değışiklikleriyle ilgili bilimsel tartışmalar üzerinde etkili olmayı sürdürmektedir ve iklime dair bilğimiz artmakta ve gelişmekteyken dahi, analizlerimizi şekillendirmektedir. 2000'lerin başında, entomolog E.O.Wilson'ın koloni çöküşü konulu eserini örnek alarak uygarlıklar tarihini aşırı yüklenilmiş ekosistemlere benzeten yeni bir çöküş anlatısı ortaya çıktı; bunların en dikkat çekici olanı, endüstriyel kapitalizmi Easter Adası'nın kaybolan uygarlığına benzetiyor ve insan ırkının yok olacağını öngörüyordu. 1970'lerden beri yığınla bilimsel kanıt birikmiş olduğu halde, uzun dönem düşünüşümüz, o dönemin korkularından çok da uzaklaşmış değildir. Hâlâ büyük ölçüde kıyamet terimleriyle düşünüyoruz; sanki "son yüzyılımızı" hatta "son dönemleri" yaşarken, adeta gelecekte bizi bekleyen o nihai kıyamet günü olmaksızın, sürdürülemez bir gelecekte sürdürülebilir birine geçiş için gereken kolektif cesareti toplayamayacakmışız gibi...⁵

Buradaki amacımız, bilim insanlarının 1970'lerden beridir biriktirdikleri geçmiş bulgu birikimini sorgulamaktan ziyade, bu sonuçların tarihsel yorumundaki belli örüntülere dikkat çekmektir. 1950'lerden itibaren iklim bilimi, gelişip rafineleşerek, küresel iklim şoklarının kesin olduğunu kabul ettiren yeni bir uzmanlık alanına evrildi ve bu uzmanlık, sırf kirlilik ve kaynak tükenişinin de ötesinde, gezegenin artık hem küresel ısınma hem de deniz seviyelerinin yükselişi ile karşı karşıya olduğunu ortaya koydu.⁶ Sorun, iklim bilimi camiasının bu olaylara dair verilerinin olmayışı değildir: İklim bilimciler pek çok tarihsel olay ve akımlara dair, muazzam miktarda veriye sahiptir. Buradaki sorun, bu olayları içeren kapsamlı anlatıların daha çok kıyamet anlatıları olarak kalmış olmasıdır. Bilimsel söylemde, daha fazla verinin, yeni çıkarımlar doğurması beklenir. Tarihsel hikâyelerde de, aynı şekilde, daha çok veri, rafine ve daha kapsamlı meta-anlatılar üretmelidir.⁷

Nitekim, bilim insanlarının zaman anlayışlarına yönelik eleştiriler, ekonomi disiplini cephesinde dile getirilmiştir. Britanya devleti desteğiyle hazırlanan 2006 Stern Review on the Economics of Climate Change (İklim Değişikliği Ekonomisi Hakkında Stern

Değerlendirmesi) raporunun ardından, apokaliptik uyarılar ve acil eylem çağrıları, bilim insanlarının olası gelecek modellemelerinde “zaman tercihi payının sıfıra yakın farzedilmesine” karşı feryat eden ekonomistlerin eleştirilerine hedef oldu. Başka deyişle, kaçınılmaz felaket anlatısı, yatırımcıların ansızın bugün kullanılan çok daha az sera gazı üreten, daha enerji-yoğun teknolojiler buldukları gelecek olasılıklarına pek yer bırakmıyordu.⁸ Sol eğilimli ekonomistler bile, bizi en azından elli yıl daha (kimine göre çok daha uzun süre) kısıtsız bir büyümenin beklediğini hesaplayarak, bir teoriden yola çıkıp gelişmekte olan ülkeleri makul ekonomik geleceklerinden mahrum bırakmanın ahlaksızca olacağını savunuyorlardı. Ekonomistlerin gelecek zamansallık modelleri, iklim bilimcilerinki ile çatışıyordu.

İklim bilimcilerin, yüksek karbondioksit (CO₂) oranına karşı acilen önlem alınmasını gerektiği ve iklimin değiştiği iddialarına karşı, bazı ekonomistler, 1700’den itibaren teknolojik yenilik ve ekonomik büyümedeki sürekli ilerlemeyi vurgulayan kendi geçmiş ve gelecek versiyonlarını ileri sürdüler. Ekonomistler, iklim biliminin son zamanlarda açıkladığı tehlikeler ne olursa olsun, piyasanın görünmez elinin herşeyin çaresine bakacağını savunuyorlardı.⁹ İki taraf da, diğerinin iddialarını ciddiyetle dikkate alarak kendi iddialarını doğruluğunu kanıtlama yoluna gitmek yerine, karşılıklı birbirini dışlayan, kendi sınırlı verilerine dayandırdıkları geçmiş modelleri oluşturdular.

Bu hikâyelerin sorunu, başlı başına yanlış olmalarından ziyade indirgemeci olmaları; geçmişe dair uzun dönem düşüncenin, aslında mümkün olabilecek çaptan ve nüanstan yoksun, basit karikatür versiyonları olmalarıydı. Zamana dair indirgemeci hikâyeler nerede ısrarla karşımıza çıksa -bu ister Jared Diamond gibi çevre bilimciler tarafından öne sürülmüş apokaliptik hikâyeler, ister Douglas North gibi Nobel ödüllü ekonomistlerin kornikopyan* hikâyeleri olsun- orada bilim insanlarının, hikâyelerini anlatırken kendi verilerini hesaba katmadıklarının kanıtlarını görürüz. Zaten

* Teknolojik ilerlemelerin bolluk ve zenginlik getireceğine inanan fütürist düşünce-ç.n.

aktörler, olaylar, sorumluluklar ve çözümlere dair böyle bir yorumlama, yapmak onların işi de değildir. Yeryüzünün değişmekte olduğunu biri bize bildirdiğinde, önce bunu gösteren uzun dönem iklim ve ekonomi verilerine ihtiyaç duyarız. Analizin ikinci aşaması olan sorumluluk atfetmek ve daha büyük bir felaketi önlemek için yeryüzünün nasıl reforme edilmesi gerektiğine dair tavsiyelerde bulunmak, geçmişle gelecek arasında ileri geri gidip gelme, neden sonuç ilişkilerinde birden fazla kaynak saptayarak bunları kademelendirme ve felaketin nasıl ortaya çıktığının ve dolayısıyla kime ne iş düştüğünün olabildiğince eksiksiz bir açıklamasını sunmak için bunları farklı perspektiflerden ve yaşantılardan bakarak inceleme gibi beceriler gerektirir. Reformun izleyebileceği rotaları belirlemek için vakalar derleyen bu tür bir geçmiş değerlendirmesi, bilimin ya da ekonominin değil, daima tarihin konusu olmuştur.

İklim Konulu Uzun Dönem Düşünce

Ancak kimse iklimden kaygı duyanları bu çabalarından dolayı suçlayamaz. Geçmiş ve geleceğe dair fikir yürütmekte ısrar eden iklim biliminin 1970'ten beridir farkında olduğu şey, hem insanlığı hem diğer canlı organizmaları tehdit ettiği bilinen iktisadi davranış biçimlerini gerçekten değiştireceksek, neden-sonuç ilişkilerine dair mutlaka fikir yürütmemiz gerektiridir. İster terapist koltuğunda çocukluğun hatırlanması, ister geçmişteki ulusal ya da gezegene ait günahların topluca incelenmesi, ister tarihsel karar-alım senaryolarının yeniden piyasaya sürülmesi ya da bulguları titizlikle bağlama oturtup kullanarak politika yaratmak şeklinde olsun, tarihle düşünmek, daima, geleceği yeniden şekillendirmenin bir aracı olmuştur.¹⁰

Tüm bu nedenlerden dolayı, bilim insanları, iklim değişikliğinde insan sorumluluğunu kabul ettirmek ve gelecekte eyleme geçilmesi çağrısında bulunmak istediklerinde, kendilerini tarihsel akıl yürütmenin sahasında bulmuşlardır. Ekonomistlerle iklim bilimciler arasındaki siyaset savaşlarının ortasında, tarih, her iki tarafın dar dünyamızın doğasına ve sürdürülebilir bir gelecek için gereken koşullara dair görüşlerini desteklemek amacıyla öne sürdüğü bir

koz haline gelmiştir. Hatta denebilir ki, iklim biliminin çok büyük bir kısmı artık yeni ekosistem ve biyoloji modellerinden çok, tarihsel sorunlara dair tahminlerle ilgilenmektedir. Bilim insanları artık enerjilerinin çok büyük bir kısmını, iklim değişiminde insan etkenine dair, üzerinde uzlaşmış tarihsel çizelgeler oluşturmaya harcamaktadır ki, bu, ulusal ve uluslararası çevre politikalarında değişim çağrılarına hiç uzak olmayan bir tartışmadır. ‘Antroposen’, ilk defa 2000 yılında, Nobel ödüllü atmosfer kimyageri Paul Crutzen tarafından ortaya atılan bir kavramdı; Crutzen bu çağı, dünya jeolojisinde, önceki devirlerden farklılaşması bakımından Holosen ya da Peliyosen’e benzer yeni bir devir olarak tanımlıyordu.¹¹ Avustralyalı tarihçi Libby Robin’in kaydettiği gibi, Crutzen’in bu girişimi, bilhassa, o güne kadar öne sürülenler arasında, geçmiş olduğu kadar geleceği –antropojenik (insan kaynaklı) faaliyetin birikmiş etkilerini– de kapsayan ilk jeolojik devir olmasından dolayı ”pek çok yönden cesurca bir önerme” idi.¹² Bu isimlendirme, iklim değişikliğinin 250 yıl önce buhar motoru ile mi,, 11000 yıl önce avcı insan uygarlıklarının yükselişi ve hayvan soylarının tükenişiyle mi, yoksa 5000 ilâ 8000 yıl önce tarım devrimiyle mi başladığı konusunda, hemen bir tarihsel tartışma yarattı.¹³ Tartışmanın asıl konusu, rakamlardan çok, bilim insanlarının, neden sonuç ilişkilerini geçmiş olaylarla nasıl bağdaştırdıklarıydı. İlelecekte binyıllar boyunca yetişmeyecek olan yağmur ormanlarının sonradan görülen kıyımlarının suçlusu, büyük baş hayvanların ve pirincin evcilleştirilmesi miydi? Olayların aniden farklı bir yönde gelişmesiyle, esasında tarihe dair bir tartışma, iklim bilimcilerin kamuoyu önündeki başlıca çekişme, konusu olmuştu.

Geçmiş hesabına katan fikirler, iklim değişikliği konulu tartışmalarda hala en çok çözüm sunan düşüncelerdir. Birçok bilim insanı, bugün, bunun gibi felaketlere çözüm getirmeye ehil yönetim ya da piyasa modelleri bulmak için beşeri tarihin kanıtlarına başvurarak, “yeryüzü sistemleri yönetişi” ya da “karbon ticareti” ihtiyacına vurgu yapmaktadır.¹⁴ Bunu yaparken genellikle, erken modern Hollanda’nın bentlerinden, İkinci Dünya Savaşı’ndaki Amerikan Manhattan Projesi’ne ve on yıl öncesinin Hernando

de Soto yazılarından esinlenmiş Dünya Bankası kredi programlarına, devletlerin yaşamı koruyarak geleceğe taşımak için sorumluluk üstlendikleri başka devlet altyapı projelerini kopyalamaya çalışırlar.¹⁵ Öte yandan, uygun çevresel değişim için tarihte emsal olabilecek tüm örneklerin merkezi otorite durumunda olması şart değildir. Nitekim, iklim bilimciler, gelecek için model alınacak sürdürülebilir ve sürdürülemez toprak kullanımı örneklerini ön plana çıkararak, insan kabilelerinin biyosferi şekillendirdikleri özgün yöntemlere odaklanan iklim değişikliği modelleri oluşturmaya başlamıştır.¹⁶ Hangi seçeneklerin seçileceği ve bunun ne şekilde yapılacağına dair sorular, biyolog, kimyager ve jeolog olarak eğitim görmüş yeni bir bilim insanları kuşağını, etkin kurumsal tarihçilere dönüştürmeye sevk etmiştir.

Aynı saik, ekonomi disiplini de dönüştürmeye başlamıştır. Anil Markandya gibi ekonomistler, büyümeye karşı ekoloji ikilemini aşmak için tarihsel düşünceyi kullanmışlardır. Markandya, Britanya'daki yüz elli yıllık mevzuat deneyiminden derlenmiş yeni verilerle, çevre mevzuatı sorununu yeniden ele almıştır. Ona göre, Britanya, sülfür dioksit ve diğer atıkları daha 1821 yılında, "kişi başı GSMH'de herhangi bir ciddi zarara yol açmadan," kanunlarla denetlemeye başlamıştı.¹⁷ Markandya'nın gibi tarihsel veriler, yenilik ile ekoloji arasındaki ödünleşmeye* dair eski ekonomi öğretisinin çürütülebileceğini göstermiştir.¹⁸ Böylelikle tarih, gelecekteki seçeneklere dair idrakımızı artırabildiğini ve elimizdeki tarihsel ve güncel veriler ışığında hangi gelecek kuramlarının makul olduğunu gösterebildiğini kanıtlar. Geçmişteki devasa kolektif yatırım stratejilerinin başarıları, gelecekte iklim yönetişiminin radikal biçimde yeniden tasarlanması için haklı bir gerekçe oluşturur.

Tarihsel düşünen bilim insanları ve iktisatçıların saflarına ekolojik düşünen tarihçiler de katılmıştır. Antroposen'e dair hikâyelerin baskısıyla, toprak ve su kullanımı konulu uzun dönem tarihler, ekolojik gerilimin daha önce hangi noktada gerçekleştiği, bunun nedeni ve nasıl üstesinden geldiği konusundaki anlatılarında gitgide titiz-

* Birinden birinin seçilmesini zorunlu kılan denge-ç.n.

leşmektedir. Bu çalışmaların bazıları, Batı'nın, sonunda çevresel tükenişe varan uzun bir patikada, kuşaktan kuşağa bir enerji kaynağından diğerine geçerek ilerlemiş olduğunu doğrular; bu süreç, zamanında eşi benzeri görülmemiş boyutta ve güçte bir tür "uluslararası yönetim" biçimi olan modern ulus devletin doğmasına yardım etmişti. Tarihçi Paul Warde'in, fevkalade isabetli bir çıkış sorusuna ("erken modern Avrupa, daha önce görülmemiş ölçekte bir ekolojik krizden sağ çıkmayı nasıl başarmıştı?" sorusuna) bulduğu bu yanıt için, öncelikle kuytu arşivlerdeki üç yüzyıllık enformasyondan büyük veri modellemeyi gerektiren, yeni bir tarih yapma yöntemi icat etmesi gerekmişti. Yıllar boyu Warde, bir kasabadan diğerine gidecek, yüzyıllardır gerçekleşen tüm kanun ihlallerini derledi ve bunları iklim olaylarıyla ilişkilendirerek, atalarımızın bunlara karşı nasıl çıkış yolları bulduklarını değerlendirdi. Bu hikayeye göre, çökmekte olan bir ekosistemin paylaşım kavgasının ancak yeni bir yönetim biçiminin baş edebileceği bir anarşiyle sonuçlandığı zamanlarda, çevresel tükenişe karşı yeni yönetim biçimleri önem kazanır.¹⁹

Alternatif çözümler için uzun geçmişe bakmanın benzer bir diğer örneği, üretken tarihçi ve coğrafyacı Norveçli pTerje Tvedt'in su konusundaki çalışmasıdır. Uluslararası Su Tarihi Derneği eski başkanı Tvedt, antik Çin'deki sulama idaresinden çağdaş Afrika'daki su savaşlarına altı ciltlik bir tarih eserinin yazımını üstlenmiştir.²⁰ Tvedt'e göre, varkalım sorunları, suyun yüzlerce değil binlerce yıldır yönetimleri, askeri stratejiyi, tarımı, yönetişimi ve mühendislik projelerini nasıl şekillendirdiğini öğrenerek, uygarlık tarihinde bir kaynak ve bir dert olan suyun neredeyse ansiklopedik bir ilmini geliştirmeyi gerektiriyordu. Eriyen buzullar ve yükselen deniz seviyelerinden çölleşmeye ve su savaşlarına uzanan çeşitli kriz ve çözüm örneklerine göz atan Tvedt, günümüz ekonomilerinin, yükselen deniz seviyeleri karşısındaki muazzam kırılganlığını vurgular. Dünya tarihi Tvedt için, her biri birbiriyle boy ölçüşecek, ihtimaller ve alternatif gelecek olasılıklarının toplandığı bir hazneye dönüşür ve Shenzhen, Londra ve New York gibi kıyı şehirlerinin sabit finans ve üretim merkezleri olduğu eski coğrafyayı Grönland ve Tibet gibi su zengini bölgeler lehine alaşağı eder.²¹

Benzer varkalım ve kriz sorunlarına uzun dönem ölçeğinde yoğunlaşan diğer tarihçiler, tarihi şehirlerin gelecekteki sürdürülebilir ekonomilere nasıl yeni modeller sunabildiklerini gösteren büyük veriye yönelerek, kaynak tükenişinin tüm Batı tarihi için geçerli bir kural olmadığı kanıtlarlar. Fransız tarihçiler Sabines Barles ve Gilles Billen, resmi sağlık otoriteleri ve şehir turnikelerinden veriler toplayarak, insani atık, nehir kirliliği ve nitrojen etkisi bağlamında 19.yüzyıl Paris'ini incelemişlerdir. Neden turnikeler? Çünkü ortaçağdan 19. yüzyıla kadar çok uzun bir süre, kent yetkilileri taşradan gelen vagonları şehir pazarlarına gidiş yolunda durdurup vergi almıştı. Bunlar, arkalarında, Paris şehrinin ne kadar yiyecek tükettiğinin eksiksiz bir dökümünü bıraktı. Paris'in modern kanalizasyon işlemlerine yatırım yapmaya başladığı 1860'lardan itibaren tutulan belediye sicilleri de buna eklendiğinde, şehrin yüzlerce yıl öncesine uzanan "nitrojen ayak izinin" eksiksiz bir kaydını elde ediyoruz.²² Bu, yakın atalarımızın toprakla ilişkili yaşam şekline dair daha zengin bir hikâye anlatabilmemizi sağlıyor.

Geçmiş kuşaklar boyunca elde edilen veriler, gelecekteki sürdürülebilirliğe ışık tutabilir. Barles, yerel tarım ve atıkların dönüşümü bakımından her şeye rağmen bugünkü 21. yüzyıl şehirlerinden daha sürdürülebilir bir kapitalist kent olarak 19. yüzyıl Paris'inin bize daha çok şey sunabileceğini düşünür. Kendisi, tarihsel araştırmalarının bazılarını yayımlarken, kalkınma alanında politika yapan bir okur kitlesini hedef almıştır. Aslında Barles, 19. yüzyıl yöneticilerinin büyük şehirlerde atıkların geri dönüşümü için nasıl sürdürülebilir yöntemler icat ettiklerinin hikâyesini keşfetmek için belediye sicillerini didik didik eden tarihçilerden yalnızca bir tanesidir.²³ 19. yüzyıl, eğlence, tüketim ve küresel ticaretle dolup taşmaktan geri kalmayan, buna rağmen tarım ürünlerini yanı başındaki çiftliklerden karşılayabilen, geri dönülmeye değer bir şehir paradigması sunabilir miydi? Tarih, sürdürülebilirlik konusunda ilerisi için mevcut politika ve pazar yelpazesini karbon ticareti ve dünya sistemi yönetiminden daha öteye genişleterek yeni olasılıklar kurabilir.

Derin, ya da yakın geçmişe ait vaka örnekleri, bugün faydalı sonuçlar veren geçmişin marjinal hareketlerini derleyip anlatarak, alternatif yönetim geleneklerine dikkat çekebilir. Joan Thirsk, toprak ve suyla ilgili dinamiklerin değişmesiyle daha sürdürülebilir bir tarım arayışının doğduğu şimdikine benzer dönemlerin örnekleri bulmak için, beş yüzyıllık bir geçmişi incelemiştir. Paul B. Thompson, doğal kaynakları koruma, organik tarım ve sürdürülebilir mimariyle ilgili tarihsel kaynakların çok önemli bir taslağını çıkarmıştır. Murtin Mulligan ve Stuart Hill, bir permakültür tarihi yazmışlardır.²⁴ Bu tür tarih çalışmaları önemli bir rolü yerine getirir; bunlar, yeni hareketlerin tetikleyicileridir: Alandaki bilim insanlarına ve politika üretenlere, alternatif geleceklerin nerede aranacağına dair bir bilinç kazandırır.

Gelecek modellerinin çoğunun ya iklim değişikliğinin yol açtığı kıyamet ya da görünmez bir el tarafından idare edilen düzen senaryolarına yoğunlaştığı bir dünyada, olasılıkların ve alternatif modellerin tartışmaya açılması, devrimci bir potansiyel taşır. Böylece tarihi uygarlıklar ve yeni çevre aktivistleri, siyasi irade olduğu takdirde, yoksulların beslenebileceği ve yükselen deniz seviyelerinin yarattığı mültecilerin barındırılabilceği sürdürülebilirlik modelleri sunulabileceği fikri verir. Böyle umut verici bir mesaj ve böyle bir acil eylem reçetesi, kıyamet temsillerinden ya da ya da rasyonel seçim teorisinin mantralarından sıkılan zihinlere iyi gelebilir. Geleceği şekillendirmenin bir aracı olarak fantezi ya da dogma yerine geçmiş bilgisini kullanmak, günümüzde rasyonel seçim hastalığının ilacıdır. Libby Robin'ın söylediği gibi:

Gelecek artık alın yazısı değil. Daha çok bizim "yaratığımız" bir şey... Öyleyse, geleceği yaparken, tüm yaratıcılıkları mümkün mertebe işin içine katmamız gerekir: Bilim, ekonomi, tarih ve insanın hayal gücü. Geleceği kimse önceden bilemez ama hayal gücü onun tarihle olan ilişkisine ve dünyanın şimdiki durumuna ışık tutabilir.²⁵

Geçmiş ve geleceğin irtibat noktasında yazılan tarih, yalnızca kapitalist başarıların fantezi dünyasının ya da iklim değişikli-

ği felaketiyle yanan bir dünyanın değil, bizlerin gerçekten içinde olmayı istediğimiz bir dünyaya uzanan gerçekçi alternatif yolları da içeren bir kroki çizebilir. Bu tarihler, yeni düşüncelerin ve eski kâbuslardan kaçmanın yollarını açabilir. “Antroposen, insan kibrini anlatan bir mesel değil, daha ziyade, dünyanın yöneticileri olarak potansiyelimizi ve buradaki geleceğimizi tümüyle gerçekleştirmeye bir çağrıdır”.²⁶

Zaman boyutuyla düşünme işi, işlemeyen uzun dönemli modelleri yeniden işler kılmak için, bu olumlu gelecek ihtimallerinin yanında, daha doğru, sürdürülebilir ya da ekolojik olarak uyumlu bir uygarlık yolunda tarihte önümüze çıkmış engellerin gerçekliğini de hesaba katmak zorunda kalır. Bu da yine tarihçilerin hali hazırda uğraştıkları bir konudur. Tarih aynı zamanda, suçu hasarın sorumlularına ya da devrimci süreçleri yeterince devrimci olmayan araçlarla yavaşlatmış olanlara yönelterek, sorumluları gösterebilir. Joshua Yates, sürdürülebilirlik fikirlerinin onyılları kapsayan, giriş niteliğinde bir tarihini sunarak, bu tartışmayla ilgili terimlerin nasıl Columbia Business School gibi kurumlarda imal edildiğini genel hatlarıyla anlatır. Bunlar, insanları, gezegeni ve refahı korumayı, ama bunu yalnızca dünya elitleri arasındaki tüketim kalıplarını değiştirme yoluyla başarmayı vaat eden, seri “sürdürülebilirlik şefleri” üreten kurumlardır.²⁷ Kısıtlı kaynakların, iklim değişikliğinin en kötü etkilerini (nüfusun kalan kısmı açısından sonuçlarının ne olduğuna bakmaksızın) elit bir tabaka lehine engelleyecek şekilde yönetilmesinin bir tarihi vardır. “Yeşil aklamayı” şekillendirmiş kurumlar, bireyler ve eğitim programları vardır ve bunların geçmişini incelemek, gelecek için farklı kurumları tercih etmemize yardımcı olabilir: Küçük çiftçiler için petro-kimyasal gübreler ve tarım ilaçlarına odaklanan materyallerden, yeni permakültür bilimini öne çıkaran materyallere geçen Avustralya devletinin tarımı yaygınlaştırma programı buna örnek verilebilir.²⁸

Daha uzun dönem perspektifler kullanıldığında tarih, bize daha da net yol gösterebilir. İşveçli tarihçiler Andreas Malm ve Alf Hornborg, Paul Crutzen’in iklim değişikliği anlatısındaki en önemli olayın buhar makinasının icadı ve yaygınlaşması olduğunu savu-

nurlar. İmparatorluklar ve kapitalizm tarihi bağlamında bakıldığında, buhar makinesinden sonra, kirliliğin yoğunlaşması, tarım ve tüketime doğru gelişen gidişatta, insanlığın tüm üyelerinin eşit payı yoktur. Kapitalizm ve imparatorluğun doğası üzerine onyılları kapsayan mikro tarih çalışmalarını inceleyen Malm ve Hornborg, iklimin bozulmasında pay sahibi olduğuna inandıkları bir kısım Batılı elit ailenin ve şirketlerin bunun asıl sorumlusu olduğunu gösterebilmektedir. Malm ve Hornborg'un yazdıkları gibi "Bu dönemde buhar teknolojilerine yatırım yapmanın mantığı, nüfusu büyük oranda kıyıma uğramış bir Yeni Dünya, Afro-Amerikalı köleler, fabrika ve madenlerde Britanyalı emeğinin sömürsü ve ucuz pamuklu kumaşa olan küresel talep etkenlerinin birlikteliğinden doğan fırsatlara dayanıyordu." Türümüzün tamamını iklim değişikliğinde eşit ölçüde suçlu saymak ya da onu gidermekten eşit derecede sorumlu tutabilmek mümkün değildir. Bu tarihçilere göre 'insanlığın epey bir kısmı, fosil ekonomisine hiç katılmamaktadır: yüz milyonlarcası, tüm evsel amaçlar için ağaç kömürüne, çıraya ya da gübre gibi organik atıklara bağlı yaşamaktadır'.²⁹

Tarihte, Batı'daki egemen güçlerin, topraklarını işleten yerli halkların bilgeliğini hiçe sayar biçimde uzman inşaat mühendislerini, ormancıları ve tarım uzmanlarını kullandıkları örnekler, Antroposen'in son iki yüzyılına damgasını vuran çevresel yıkımın, kapitalizm, ulus devlet ve toprak ağaları yönetimiyle nasıl doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Aydınlanmacı Avrupa'da "ilerleme" öğretisinin yükselişine dair bulgular, endüstriyel çağın başlangıcında iktidarın kısa sürede birkaç toprak ağasının elinde toplanmasında ekonomi stratejilerinin yanı sıra sınıfa ve ırksal üstünlüğe dair yeni fikirlerin de etkili olduğuna ve bunun, iktidar ile çevrenin sömürsünü birbirine bağlayan yeni bir ideolojiye öncülük ettiğine işaret eder.³⁰

Bu tarihsel bulgular birikimi dikkate alındığında, şimdi içinde bulunduğumuz çevresel felaket durumunu, doğası gereği açgözlü ve yıkıcı bir tür olarak insanın evrimsel mirası gibi dolaylı bir nedene bağlayan görüş, kabul edilebilir olmaktan çıkar. Malm ve Hornborg'un da yazdıkları gibi:

Batı dünyasının küçük bir köşesindeki kapitalistler, buhara yatırım yaparak, fosil ekonomisinin temelini attılar: İnsan türünün, tercihleri veya oylarıyla bunu belirlediği ya da mekanik bir birlik içinde ilerlediği bir tarih aralığı hiç olmadı. Bu türden aşırı-dolaylı sebepleri öne sürmek, "Japon savaş pilotlarının başarısını, insan atalarının çift mercekli görüş ya da elle kavrama yetisiyle evrimleşmelerine atfetmek gibidir. Atıfta bulunduğumuz sebeplerin sonuçlara az çok dolaysızca bağlanmasını bekleriz," aksi halde, onları hesaba katmayız... İklim değişikliğini insan türünün doğasına bağlama girişimleri, bu tür bir anlamsızlığa düşmeye mahkûm görünmektedir. Başka türlü söylemek gerekirse, tarihte, dünya pazarına ihrac edilmek üzere mekanize, buhar gücüyle mal üretimi gibi niteliksel olarak yepyeni bir düzeni açıklamak için tarihaskın -hele de tür kapsamlı- etkenlere başvurulamaz.³¹

Malm ve Hornborg'un söyledikleri doğruysa, iklim değişikliğinin beşeri tarihi, bize farklı bir istikameti -iklim değişikliğine en fazla katkıda bulunmuş olan ve ondan en fazla yarar sağlayan kalkınmış ülkelerin ve şirketlerin sorumluluğunu- işaret eder.

Bunun gibi durumlarda, tarih, endüstrilerin kanunlarla denetlenmesi ve kazanılmış hakların vergilendirilmesinin ekonomik büyümeyi kösteklediği şeklindeki basmakalıp fikirleri çürüterek, bizzat politik ekonominin planlanmasında bize yol gösterir. Bu yaklaşım, çevrecilerin daha fazla kanuni düzenleme ve uluslararası işbirliği öğütlerken, ekonomistlerin özçıkâr, teknolojik yenilik ve kuralsızlaştırma telkin ettikleri ve ilerde çevresel çözümlerin zaten bulunacağını vaat ettikleri 1990'lardaki dengeli ikilemi sarsar. Çoğu tarihçiler tarafından toplanmış olan uzun dönem süreçlere dair bulgulardan dolayı, bu denge artık sürdürülebilir değildir. Ekonomideki tarihsel bulgular, ekonomik büyümenin böyle kontrollü bir iklimde de mümkün olduğunu çoktan kanıtlamıştır. Buradaki tarihsel mantık ayrıca cezayı iklim tahribatından en çok yarar sağlamış olan çıkar gruplarına kesecek yönetim sistemlerine doğru gidilmesi gerektiğini gösterir.

Neden-sonuç, faillik ve alternatiflerle ilgili tarihsel verileri irdelemeye başladıkça, 'doğal kaynaklar trajedisi'nin kaçınılmaz bir

kural olmaktan ziyade, ortak kaynakların yok edilişine dair batılı elitlerin kendi çıkarları için tarihsel olarak inşa ettikleri bir durum olduğunu öğreniriz.³² “Taşıma kapasitesi” ve hatta “aşırı nüfus” ya da “nüfus” kavramlarının, yaban hayatının idaresi, yerlilerin ve yerel halkların idaresi, hatta Tanrı’nın tembelleri cezalandırmasına dair dinsel fikirlerin ürünleri olduğunu ve bunların hakiki doğa kanunları sayılması için eskiden düşünüldüğü kadar fazla dayanak olmadığını öğreniriz.³³ Eskimiş fikirlerin gözden geçirilmesi ve antik önyargıların hakikate etkisinin kanıtlanmasında, tarih, gelecekte konuşurken kullandığımız kavramların bazılarının nasıl önyargıların ya da köhnemiş fikirlerin izlerini taşıdığını göstererek, bunları eleştirel bir bakışla yeniden değerlendirmemizi sağlayabilir.

Robin, Yates ve Thompson’ın örneklerini verdiği tarih türü, tarihin en eleştirel halidir. Bunlar, oyunu tertipleyen oyuncuları tespit ederler; kavramların kaynağını gösterirler ve sistemdeki çelişkileri ortaya koyarlar. Eleştirel tarih, çoğu tarihçinin bugün uygulama eğitimini aldığı hikâye anlatma biçimlerinden biridir. Eleştirel tarihin yardımıyla, gelecek için hangi mantığı korumamız, hangisini terk etmemiz gerektiğini söyleyebiliriz. “Şüphenin yorumbilimi”nin etkisindeki eleştirel tarih, her ne kadar en geç Karl Marx’tan beridir süregelen zengin bir mirasa sahip olsa da, en az mikro tarih kadar 1970’lerin ürünüdür. Bu tarih, kurumsal yozlaşmanın maskesinin düşürülmesi –yükü ya da örtülü anlamlar taşıyan zehirleyici söylemlerin bulunması, sözde kurtarıcıların sahtekârlıklarının ortaya çıkarılması, imparator özentilerinin resmi giysilerinden soyulması– gibi amaçlar için uygulandığında iyi sonuç verir. Kaliteli eleştirel tarihin pek çok örneğine sahibiz. Nathan Sayre, bize “taşıma kapasitesi” tabirinin nasıl ilk olarak, kelimenin düz anlamıyla kapasiteleri aşıldığında batacak olan kayıklara uygulandığını, daha sonra, Britanyalıların av rezervleri üzerindeki kolonyal denetimi örneğinde, hayvan popülasyonları için kullanıldığını ve daha sonra da kolonyal hayvan denetiminden yerli popülasyonların yönetimi alanına aktarıldığını anlatır.³⁴ Bu kavram, nüfus üzerindeki tepeden alta devlet denetimi mantığını ima eder. Alison Bashford’un ve Mathew Connelly’nin uluslararası yönetim, nüfus

denetimi ve yeni-Malthusçuluk tarihleri de benzer bulguları öne sürmüşlerdir.³⁵ Tarih, uygulayabildiğimiz tüm denetim türleri içinde, hedeften sapması en muhtemel olanın nüfus denetimi olduğunu düşündürür.

Tüm bu gerçek ve kurgu sınıflandırmalarından, uluslararası politika namına sonsuz anlamlar çıkarılabilir. Nitekim bu tarihsel mantık, gelişmiş ülkelerin, Küresel Güney’de devam etmekte olan endüstrileşme projeleriyle ilişkilerinden dolayı iklim değişikliğinin durdurulmasında sorumluluk üstlenemeyecekleri sonucuna varan 1987 tarihli Brundtland Komisyonu’ndan beri, çoğu ülkenin benimsediği uluslararası politikayı doğrudan reddeder.³⁶ Bu örnekte –bizlerin tür olarak dayanışmamız gerektiğinde ısrar eden– tür fikri, batılı seçkinlerin iklim değişikliğine önlem alacak konumda olduklarını inkâr etmelerine yarayan bir bahane işlevi görmektedir. Hindistan ve Çin’deki elitlerin sahiplendikleri postkolonyal tarih de dahil, tarihsel mantık, batılı güçlere, hiçbir şey yapmamaya bahane olacak böyle bir ekonomik kuram maskesi sunmaz.

Uluslararası Yönetişim Fikri

Kurumların ideal biçimine dair yargıları sarsmakta tarihsel düşünmenin gücü, çevre sorunlarından öteye uzanır. Uluslararası yönetim meselelerinde de, geçmişi düşünmek, hemen hemen tüm tartışmalarda etkisini gösterir. Geriye dönüp son elli yıla bakarsak, pek çok tarihçiye göre sosyalizm tıkanmış, tarihçi Angus Burgin’in tabiriyle “büyük ikna” yoluyla katledilmiştir. Burgin’in ‘büyük ikna’dan kastı Avrupalı ve Amerikalı düşünce kuruluşlarının örgütlü biçimde savundukları serbest piyasa ilkeleridir. Temelleri liberal ekonomistler tarafından atılan bu örgütler, çoğunlukla bu ekonomistlerin düşüncelerine de aykırı biçimde eğilip bükülerek ve geliştirilerek büyük Amerikan şirketlerinin çıkarlarını savunma lobisine dönüştürülmüşlerdir.³⁷ 1970’ler ve 1980’lerdeki kurumlar arası savaşlarda yeni bir “küreselleşme” ve “neo-liberalizm” çağı doğmuştur. Sosyalizm ve işçi sendikalarının tarihe karışması, bir alternatif olarak komünizmin çöküşü, Uluslararası Para Fonu

(IMF), DTÖ (WTO), Dünya Bankası, G-7, G-8 gibi uluslararası kurumlar ve kredi, ticaret ve girişimciliği dünyaya yaymaya yönelik diğer uluslarüstü (supranasyonal) kurumların yükselişi, bu çağa damgasını vuran unsurlardır.³⁸ Bu modele göre, küresel şirket, teknoloji ve ulusal yönetim el ele yürür; bunlar, tüm toplumların sorunlarına tek makul çare olarak, sorgulanmayan doğal bir cephe oluştururlar. Bu yaklaşımla, örneğin, Google'ın CEO'su ve onun düşünce kuruluşu olan Google Ideas'ın yöneticisi, yüksek teknolojinin, yoksulluğu sona erdirmesi ve medya ve seçimleri geliştirmeyle demokratik ulusal politikanın dostu olduğunu savunmuştur.³⁹ Gelecek için çözümler öneren liderler, reformcu ya da aktivistler değil, girişimciler ve CEO'lardır.

Yakın zamana dek, bir gazetecinin ya da politik yetkilinin, bu kurumları, tarihin sorgulanabilir ürünleri olarak ele alması az rastlanır bir durumdu. Bu dönüşümlerin aslında tarihsel dönüm noktaları olarak anlaşılmaları gerekir ve ne anlama geldikleri ve işe yarayıp yaramadıkları, uzun dönemli değişime dair eleştirel düşüncenin konusudur. Oysa bu kurumlara dair tartışmaların çoğu, bunun yerine, politikada kendileri baş aktörler olan bireylerden gelmektedir. Bunların beyanları, o devrin ne getirdiğini sorgulamaktan ziyade, yeni bir tarihsel devir ilan ederek yeni kurumların ortaya çıkışını tartışmasız biçimde göklere çıkarır. En azından ABD'den bakıldığında, "sosyalizm öldü" görünür. Samuel Huntington'a göre, Avrupa'nın dünyanın kalan kısmına karşı uzun dönemli mücadeleleri, bu çatışmaların gelecekte devam edeceğinin işaretini veriyordu. Francis Fukuyama'ya göre, Sovyetler Birliği'nin yıkılması 'tarihin sonu'nun ya da kapitalizmden başka hiçbir ütopyacı projenin şimdilik düşünülemeyeceği bir evrenin göstergesiydi.⁴⁰ Geçmişe dair bu tezler içinde gerçekten doğru olan var mıdır? Bunu nasıl bilebiliriz?

Bu gibi tezler, kültürel çatışmanın kaçınılmaz olup olmadığına dair teorileri sınamak için bu verileri kullanmayı umarak dünya kültürleri ve kurumları hakkında yeni *longue durée* veriler derleyen siyaset bilimcilerin eliyle son zamanlarda büyük veri testine tabi tutulmaktadır. Huntington 1990'larda bir "medeniyetler çatışması" öngörüsünde bulunduğundan beri, siyaset bilimi ve uluslararası

ilişkiler alanında çalışan bilim insanları devletler arası çekişmelerin sıklığı ve niteliğini ölçmek için istatistiki veri tabanları oluşturmaktadır. Bu analizler, ekonomik yardım ve büyümenin genel olarak demokrasiyle pozitif korelasyon gösterdiği noktasında hemfikir olduklarında bile, çekişmenin esası ya da tarihin gidişatı konusunda pek uzlaşma sağlayamamışlardır.⁴¹ Nitekim, kendisi de Viktoryen antropolojinin özelleştirici, hiyerarşik dünya görüşünden esinlenmiş olan ve çokuluslu eğitim, ticaret ve göçün şekillendirdiği küreselleşmiş bir dünyaya uygulanabilirliği kuşkulu bir kavram olan Huntington'ın "medeniyetler" kategorisinin geçerliliği, pek çok kişi tarafından sorgulanmıştır.⁴² O halde, muazzam bir veri derlemesiyle dahi, 1990'lar ve 2000'lerde geçmiş ve geleceğimizi anlamının etkili çözümleri olarak görülen formüller, ikna edici olmaktan uzak kalır. Peki, kılavuzumuzu başka nerede arayabiliriz?

Alternatiflerden biri, alternatif yönetim sistemleri belirlemek için tarihin gücüne başvurmaktır. Bunun örneklerinden biri, David Graeber'in *Debt: The First 5000 Years*'ta (2010) sunduğu *longue durée* tarihtir. Bir tarafta, Margaret Thatcher sonrasının uluslararası araştırmalar uzmanları, kapitalizmin gerçekten bir alternatifi olmadığını savunurken, Graeber, kapitalist borç kavramlarının, borcu bireylere karşı kullanan bir kültür biçiminin son nüksedişinden başka bir şey olmadığını ve borç sistemlerinin bu güne dek birikmiş tarihsel sicilinin, insanların daha doğmadan yabancılara bağımlı kılındığı, kuşaktan kuşağa süren, kıtalararası bir kölelik zinciri olduğunu gösterir. Bu tarih çalışmasıyla Graeber, Budist manastırların ve basiretli Hristiyan mezheplerin, buldukları yerde borç zincirlerine karşı kullandıkları uygulanmış tarihsel alternatifleri, borcun düzenli aralıklarla silinmesine dayalı alternatifleri göstermeyi başarır. Graeber, hem gelişmekte olan ülkeleri Dünya Bankasına bağımlı kılan uluslararası borçlar, hem de ABD'deki üniversite mezunları ve işçi sınıfından tüketicileri gitgide daha çok prangaya vuran iç borçlar için, böyle bir af tavsiye eder. Graeber'in hikâyesi, Madagaskar Aborijinlerinden, Kwakiutl Kızılderililerine ve Amerikan İçsavaşı'nın hemen öncesindeki Atlantikaşırı Afrika-lı köle ticareti deneyimine uzanan bir yelpazede farklı ekonomik

sistemlerin, birbiriyle iç içe geçen binlerce analizine dayanır. Bu serüvenlerin hiçbiri, durağan bir sistem değildir; tersine, bunların hepsi, birbiriyle çatışmakta, okyanusaşırı ticaret ağlarında birbiriyle karşı karşıya gelmekte ve sonuç olarak saldırı ya da savunma konumunda olabilmektedir. Bu tabloyla Graeber, hediye borca, para ilişkilerinin çeşitli biçimlerinin uzun zamandır var olduğunu, birbirleriyle uyum içinde olmadıklarını ve borçlu ve köleleştirilmiş olanların, peygamberlik ve devrim de dahil, el altındaki olanakların yardımına başvurduklarını gösterebilmiştir. Bu mikro-olaylar silsilesi, daha önce sahip olduğumuzdan epeyce büyük bir makro dünya vizyonunun kapısını aralar.⁴³

Graeber’inkine benzer anlatılar, katılım ve fırsatın öne çıktığı bir demokrasi tipi için en uygunu olduğuna inandığımız borç gibi yapıları inancımızı sarsar. Huntington ve Fukuyama, tarihi, Batı’nın zaferini anlatan basit bir alegoriye çevirmekle meşgulken, uzun dönemli perspektif, yeni kapılar ve pencereler açarak, toplumumuzu düzenlemenin farklı yollarını araştırmamıza fırsat yaratır. Hatta, daha uzun bir uluslararası yönetim tarihi, kendi siyasi sistemimizin alternatiflerinin olduğunu, bu alternatiflerin, sırası geldiğinde, daha eksiksiz bir demokrasi söylemi sunabileceğini gösterebilir. Veri odaklı yeni araştırmalar, 18. yüzyıl sonlarından beridir fiilen evrenselleşmiş tek yönetim biçimi olan “Vestfalya tipi” devletin kaçınılmazlığının sorgulanmasını gündeme getirir. Söz konusu modelde, her insan böyle bir devletin üyesi olmak zorundadır –ya da bunu hedefler; neredeyse yeryüzünün her santimetresi bu devletler tarafından sahiplenilmekte ve denetlenmektedir.⁴⁴ Peki 21. yüzyılda kalıcı olabilecek güçte ve ütopyacı potansiyele sahip olan model gerçekten de bu mudur?

Bugüne gelinceye dek, dünya yönetimleri oluşturma amaçlı girişimler, gözle görülür ölçüde farklı yollar tutturdu. Milletler Cemiyeti, demokratik yönetişimin farklı seslerini birleştirmek suretiyle, kalıcı bir barış yaratma arayışına girdi. Mark Mazower’ın gösterdiği gibi, 1940’larda liderler, ulusal planlamanın erdemine olan inançla, uluslararası ortak karar organlarına katılım sorumluluğunu birleştirdiler. Birleşmiş Milletler, buna uzmanlığın gelişmekte

olan ülkelerin yararına kullanımı vizyonunu ekleyerek, gerek Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından gönderilen kooperatif uzmanları ve Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından gönderilen tarım uzmanlarıyla olsun gerekse bilgiyi küresel çapta yayan barınma ve eğitim uzmanlarıyla olsun, bu vizyonu genişletti. Dünya Bankası, ilk başlarda, dünya yönetişiminin kalkınmakta olan dünyanın ekonomik gücünü yükseltmeye yönelik bu vizyonlarına destek için örgütlenmişti, ancak 1970'lerden itibaren, Latin Amerika, Afrika ve Güney Asya ülkelerinin sözde kendi altyapılarını inşa etmelerine yardımcı olmayı amaçlayan yeni bir yol –devasa ulusal borçların süresinin uzatılmasını– benimsedi. Aslında Dünya Bankası, geniş ölçekli projeler için gerekli gelirin büyüyen bir vergi tabanı yerine uluslararası finanstan karşılanacağı, yeni bir uluslararası yönetim biçimine geçişin habercisiydi.⁴⁵ Kayıtların gösterdiklerine bakılırsa, 1970'ler civarında, demokrasiyi destekleyen uluslararası yönetim vaadi iflas etmişti. O günden beridir gördüğümüz uluslararası yönetim biçimleri, büyük şirketleri kayırdı ve kalkınma ya da demokrasiden çok, çıkarları pekiştirdi.

Uluslararası yönetim bugün herhangi bir gelecek vaat ediyor mu? Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin (BRIC ülkeleri), yükselen ekonomiler, anlaşmalardan gitgide daha fazla dışlanmakta. Küresel hareketlere ve kitlesel protesto gösterilerine tanık olduk: Arap Baharı, İşgal Et Hareketi'nin yanı sıra, İspanya'da Indignados*, İstanbul'da, Kiev'de ve Londra'da halk ayaklanmaları ve daha da geriye baktığımızda, Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDG'ler) İnsan Hakları hareketi, STÖ'lerin büyümesi, Altermondializm** ya da Via Campesina gibi köylü hareketleri bunlar arasında. Bu hareketler, küresel yönetimde yeni bir istikametın göstergesi olabilir mi? Yine bu soru da, tarihsel olgular üzerine ciddi çalışmalarla ele alınıyor. Tarihçiler 1970'lerden beridir, uluslararası bir yerli halklar hareketinin yükselişini belgeleyerek, genelde medya ve siyaset bilimi tarafından görmezden gelinen kurumların gerçekliğine dikkat çekmektedir. Bunlar, Brezilya'nın topraksız halkının hareketi

* Öfkeliiler Hareketi-ç.n.

** Alternatif Küreselleşme-ç.n.

olan Movimiento Sin Terra'nın (Topraksızlar Hareketi) ve onun demokrasiyle idare edilen halkların tarım hareketleri projesinin başarısını kanıtlamışlardır.⁴⁶

Girişim ve teknolojiye gelince; yine bu konuda da, demokrasinin önemsendiği bir ortamda, serbest bir pazar ya da ekonomik büyümenin neye benzeyeceğini tasavvur etmemize yardımcı olan daha uzun hikayeler mevcuttur. 18. yüzyılda ülkeler, karayolu ve demiryolu gibi teknolojileri ortak kaynaklar addetmeye başladılar; (devletin kamu yararı için toprağa el koyması doktrini olan “mecburi satın alma” diye de bilinen) kamulaştırma yoluyla bu teknolojilerin gelişimlerini desteklediler; fiyatları düşürerek ve daha yoksul hinterlandlara ulaştırılmalarını sağlayarak bunları yoksulların hizmetine verdiler. O zamandan beridir, büyük devletler, devlet inşası ve özgürlüklerin sınırlanması konusunda pek çok safhadan geçtiler.⁴⁷ Daha uzun hikâyeler, teknoloji, serbest piyasa ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye dair yeni sorular gündeme getirmeye başladı.

Nüfus sayımından internete, küresel demokrasinin teknolojileri, teknolojilerin devlet tarafından denetlenip kullanılabilmesinin başka yollarını göstermektedir. Günümüzde, siyasi katılım ve piyasa katılımı vaadinin kapsamını genişleten başka teknolojiler mevcuttur. Bunlar arasında, “yurttaş bilimi” gurupları, diyalog ve demokratik süreçlerin takibiyle görülen ekolojik felaketlerin katılımcı haritalandırmasının yapılması, ucuz ve bedava internet hizmetinin kırsala ve gettolara ulaştırılması, sermayeleştirmenin tüm seviyelerinde girişimciliğin teşviki için ağ tarafsızlığının uygulanması ve özel yönetilen Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) haricinde internet alan sisteminin demokratikleştirilmesi sayılabilir. Bu hareketlerin başlangıç hikayeleri, yeniliğin, hatta internet icadının kendisinin, genelde iktidarla halihazırda bağlantıları olmayanların kamu yatırımı ve geniş tabanlı siyasi katılımını anlatan bir tarihle nasıl ilişkilendirilebileceğini gösterir.⁴⁸ Ancak tarihçiler, katılımcı demokrasiye uygun bir teknoloji arayışının çok daha uzun bir tarihi olduğunu anlamaya başlamışlardır. Bu tarih Mass Observation gibi örgütlerin işsizlik konusunda kitle-kaynak (crowd-source) verileri toplamaya giriştiği ve

yurttaş-sosyal bilimcilerin Büyük Britanya'yı faşizmden korumak için istihbarat kampanyası başlattıkları 20. yüzyılın ilk onyıllarına dek uzanmaktadır.⁴⁹

Bu “denenmemiş yollar” hakkında daha fazla hikâye biriktikçe, tarihçilerin demokratik katılımı iktidardan dışlayan uzman sultası motifine dair bilgileri de artmıştır. Örneğin, Britanyalıların Hindistan'daki sulama idaresi, Britanyalıların Mısır'daki anofel sivrisineği idaresi ve kamu sağlığı üzerine araştırmalarında, tarihçiler, pek çok ulus devletin, ırk ve sınıf üzerinden yurttaş lobilerini dışlamanın bir yolu olarak uzmanlığı kullanmak suretiyle, içeriden demokrasiyi bastırdığına dair bolca kanıt bulmuşlardır.⁵⁰ Bu bulgular ayrıca, STÖ'lerin gelişmesinin, işçi sendikaları, mahalle grupları ve hatta siyasi partilerin siyasi sürecin dışına itilmeleriyle bağıntılı olduğunu göstermektedir: Sonuçta, gerek yoksulluğun giderilmesi, gerek eğitim ya da çevresel reformlar olsun, yeni projelerde finansal gücün çoğunlukla seçmenlerde olmadığı bir durum ortaya çıkmıştır.⁵¹ Hatta tarihsel deliller, kamuoyunca önemli siyasi mevkilerde ekonomistlerin sayısının artmasının, GSMH artışı ve beraberinde, istihdam, sağlık, eğitim ve siyasi katılıma verilen önemin azalmasıyla paralel gittiğini gösterir.⁵²

İklim değişikliği meselesinde ise, tarihsel veriler, örnek alınmaya değer modellerin yanı sıra, teknoloji tekellerinin ulusal pazarlar üzerindeki tehlikeli etkileri gibi konularda uyarılar sunarlar. Amerikan demiryollarının tarihi üzerine araştırmalar, devletin kontrolsüz özel şirketlere arka çıkmasının, o çıkarları kollayacak kadar büyük bir sermayenin olmadığı bir dünyada, nasıl kaynakların aşırı zorlanmasına yol açtığını gösterir. Sonuç olarak, demiryolu kodamanları kar ederken, milyonlarca aile, ekonomik bakımdan başlangıçtan itibaren akıbeti belli olan boomtown'lara* yatırdıkları servetlerini kaybetmiştir.⁵³ Devlet tekelinin gücüne dair diğer hikâyeler, son dönemlerde, Amerika'nın Latin Amerika, Filipinler ve Vietnam'a uzanan bir polis devleti kurmaya yönelik kanlı tarihi ile tekелci iktidar arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur.⁵⁴

* Çoğunlukla değerli yeraltı zenginliklerine sahip olan ve hızla büyük göç alıp büyüyen şehirler-ç.n.

Eşitsizlik

Suçların ve alternatiflerin tespitinde en hararetli tartışmalar varlıklılar ile yoksullar arasındaki uçurumu vurgulayanlardır. *Longue durée*'ye dair temelsiz mitler, şu anda sahip olduğumuz kurumların görüp görebileceğimiz tek seçenek olduğunu öne sürerek ısrarla varlığını sürdürür. Günümüzde bu mitlerin en güçlüsü, eşitsizlik konusundaki mittir. Bunun başlıca iki çeşidi vardır: Biri, geriye giderek primatlardaki alfa erkeği davranışının varlığına bakan iktisadi antropolojiyi temel alır ve ısrarla, eşitsizliğin türümüzün davranışının bilinen bir yönü olduğunu ve dolayısıyla asla ortadan kalkmayacağını savunur.⁵⁵ Eşitsizlik ve zamana dayalı bir diğer söylence, Harvard profesörlerinden ve ABD Dışişleri Bakanlığı'nın eski çalışanlarından olan Soğuk Savaş ekonomistlerinden Simon Kuznets'le bağlantılıdır. Kuznets'in Büyük Bunalım ile 1960'lar arasında çoğu Amerikalının yaşam standartlarının yükseldiği yönündeki verileri, kapitalist bir demokraside eşitsizliğin kendiliğinden ortadan kalkacağını varsayar.⁵⁶ 1970'ten sonraki 30 yıllık dönem boyunca, tarih ve beşeri bilimlerin kamusal alandan çekilmekte olduğu bir dönemde, buna benzer hikâyeler, siyaset ve akademinin pek çok alanında, itirazlara uğramaksızın dolaşımda kaldı. Ancak bugün, uzun dönemli düşüncenin geri dönüşü, akademisyenleri, zamanla biriktirilmiş olgusal verilerden güç alarak, her iki söylenceyi de sorgulamaya zorluyor.

Ekonomist Thomas Piketty'nin *Capital in the Twenty-First Century* (21.Yüzyılda Kapital)'i (2014) yayımlanmasıyla alevlenen kapitalizmdeki uzun dönemli ekonomik eşitsizlik konulu tartışmalar, bu verilerin konuyla ilgili tezleri dönüştürmekte nasıl etkili olduğunu açıkça göstermiştir.⁵⁷ Piketty, kitabının giriş kısmında, eşitsizliğe dair *longue durée* veriler toplamaya, çoğu ekonomist tarafından kanun kabul edilen bir beyanı, Kuznets'in, kapitalizmin zamanla eşitliği azaltmaya meyilli olduğu varsayımını duyması üzerine başladığını anlatır.⁵⁸ Kuznets, tezini, Piketty'nin sonraki tezi gibi yüzyıllara değil, birkaç onyıla dayandırıyordu ve bu veriler iktisadi tarihte istisnai bir dönemden –aslında son iki yüzyılda,

artan büyüme ve azalan eşitsizliğin en etkileyici dönemlerinden biri olan, Kuznets'in kendisinin de yaşadığı bir çağdan, yani ekonomik bunalım sonrası ve savaş ertesinin toparlanma döneminden- alınmıştı.⁵⁹ Ancak, Piketty; Fransa, Amerika, Britanya ve başka yerlerde eşitsizliğin iki yüzyıllık dönemdeki seyrini inceledikçe, elde ettiği bulgular, eşitsizliğin azalmasının aslında kapitalist düzende epey olağandışı olduğunu gösterdi. Onun *longue durée* analizi, kesin gerçekleri gibi görünen şeylerin hiçbir zorunluluğu olmayan birer spekülasyon olduğunu verilerin gücüyle ortaya koyarak, ekonomistlerin önyargılarını ve sözde kanunlarını sarstı.

Piketty'nin girişimi pek çok veri türünü birbiriyle kıyaslayarak değerlendirmeye dayanıyordu. Eşitsizlikle ilgili veriler beş ayrı ülkeden toplanmıştı: Fransa, Britanya, ABD, Almanya ve İsveç. Genelde, verilerin toplanmadığı yıllar zorla yaklaşık bir değere getirilmiş ve bunlar, hesaplamalarda farklı ulusal uygulamalar göz önüne alarak düzeltilmiş ya da nüfus sayımı pratiklerinin değiştiği onyıllar için geriye dönük tahminler yapılmıştı. Financial Times'ın Piketty'nin analizini sorgulaması sırasında görüldüğü gibi, bu veri hokkabazlıkları, her şeyden önce devlet rakamlarının mahiyetinin sorgulanmasını gerektiriyordu. *Financial Times*; resmi rakamlar elit tabakanın servetin yalnızca %35'ini elinde tuttuğunu söylerken, Piketty'nin Britanya'nın şimdiki servetinin %70'inin nüfusun %'1'inin elinde olduğu iddiasına nasıl vardığını soruyordu. Piketty'nin konuyla ilgili kanıtları ve açıklamalarının ortaya koyduğu gibi, kendisi bu soruları zaten derinlemesine düşünmüş ve bir dizi makaleyle ele almıştı. Britanya'da servet konusundaki resmi rakamlar kişilerin kendi bildirimleriydi ve dolayısıyla dış ülkelerde gizlenen serveti kapsamıyordu.⁶⁰

Bu türden eleştirel veri analizinin, tarih bölümlerinde, Theodor Porter ve Ian Hacking'in 1970'lerdeki çalışmalarına dek uzanan bir geçmişi vardır. Bu çalışmalar, "işsizlikten" "sokaktaki adam"a devlete ait muhtelif yaygın istatistiki tanımların, tazminatlar, refah ya da devlet reformu konularında dahi, işçi sınıfını destekleyen argümanları nasıl minimize ederek siyasi huzuru garantileme kaygısıyla hesaplandıklarını gösterir.⁶¹ Oysa verilerin uzun dönemli bir

eleştirel analizi, toplumda siyaset ya da servet paylaşım biçiminin nasıl olması gerektiğine dair eski önyargıların yıkılmasına yardım ederek, bu ortalamalar ve çizelgelerin doğruluğunu sorgulamaya açabilir. Braudel, kendi *longue durée* araştırmalarıyla, dünya tartışmalarına tam da bu tip bir müdahalede bulunmayı umuyordu.

Piketty'nin eserinin bu kadar etkili olmasının bir nedeni de, Kuznets eleştirisinde, ekonomide kısa dönemli verilere dayanarak öne sürülen tarihsel mitlerin foyasını veri odaklı yöntemlerle ortaya çıkarmasındandı. 1970'lerden beridir, ekonomi, toplumda daha fazla teknoloji ve üretkenliğin doğurduğu sonuçlar üzerine bitmeyen bir tartışmaya saplanmış haldedir: Daha fazla yenilik, herkeşe daha çok refah ve boş zaman mı getirir? Yoksa, sırf şehirlerin büyümesi bile işçilerin işlerine ulaşmak için araba sahibi olmalarını gerektirirken, daha fazla teknolojik yenilik, modern insanları, tüketim mallarını edinmek için her zamankinden daha çok zaman ve çaba harcamalarını gerektiren bir döngüye mi hapseder?⁶² Ayrıca Piketty'nin bu konudaki müdahaleleri, ileri kapitalizmde gelir eşitsizliği realitesinin vaatlerini doğru olarak ölçme amaçlı, birçok meslektaşın katıldığı ittifakın yalnızca küçük bir kısmını oluşturur. Piketty ve Emmanuel Saez liderliğinde, Paris Ekonomi Okulu, 1900'lerden itibaren devlet vergi sicillerinden verileri ülke ülke derleyerek, dünyanın dört bir yanındaki en yüksek bireysel gelirlerin *longue durée* bir veri tabanını kamuoyuna açıklamıştır.⁶³

Piketty'nin –kendinin de kabul ettiği üzere “bir ekonomi çalışması olduğu kadar bir tarih çalışması” da olan– kitabı, verilerden yola çıkan, amaca uygun tarihsel araştırmaların politika ve kamuya seslenme konusunda profesyonel tarihinkinden çok daha ötedeki gücünün bir örneğidir.⁶⁴ Daha önce doğal bir olgu kabul edilen şeyin aslında irdelenmemiş bir önyargıdan başka şey olmadığını ortaya çıkaran tarih, böyle önemli kuramsal tartışmaları gündeme getirmek gibi bir güce sahiptir. Sonuç olarak, *21.Yüzyılda Kapital* toplumumuzu yönetenlerin pek çoğunun –özellikle 2010'daki Wall-Street kurtarma paketlerinin sorumlularının– sarsılmaz inançlarını altüst etmiştir. Piketty tarihinden ilham alan bu yeni tartışmalar kapitalizmin doğası ve vaatlerine ilişkin iddiaları merkezine

olarak bunları *longue durée* ölçeğinde ve uzun vadeli analizin kısa vadeli verilere üstün geldiği bir mücadele içinde yürütür.

Söylencelerin Yaygınlaşması

Günümüzde asılsız hikâyelerin bolluğu, bir kısa dönemli düşünme krizinde oluşumuzun başlıca sebeplerindendir. Deniz seviyelerinin yükselmesi, yönetim ya da eşitsizliğe dair sorunlara hafifseyici çözümlerin sunulduğu bir çağda, büyük resme dair yetkili söz söyleyebilecek çok az insan vardır. Geçmişe dair indirgeyici hikâyelerin yaygınlaşmasının da, başka her şey gibi, bir tarihi vardır., Tarihçilerin gitgide daha kısa zaman ölçeklerine çekilmeye başlamalarıyla aşağı yukarı aynı zamanlarda, iklim, yönetim ve eşitsizliğe dair kâbus senaryoları ve köktenci söylenceler de çoğalmaya başlamıştır.

Kısa geçmişin tarihe dair tartışmaları belirlemeye başlamasıyla birlikte, *longue durée* anlayışı, onun tersine yalnızca yaşlılar ya da amatörlerin uyguladığı, bulgu ya da argümanları ustaca kullanan modern öğrencilere yakışmayan eskimiş bir hikâye anlatımı tarzı olarak gibi görülmeye başladı. Bu da, toplumsal tarihin siyaset, iktidar ve ideolojiye olan ilgisini tümüyle kaybettiği ve uygulayıcılarının “ayaklarını yerden keserek onları gerçeklikten kopardığı” suçlamasını getirdi.⁶⁵ Kısa geçmiş gitgide, tarihe bakış yöntemlerinden yalnızca biri olmaktan çıkıp,, tarihe bakışın yegâne yöntemi şeklinde tanımlanır oldu.

1970'lerin sonuna gelindiğinde, uzun dönem yaklaşımı, özsaygısı olan bir tarihçinin yapmayacağı aşağılık bir şey olarak, itibarsızlaşmaya başlamıştı. Dahası, hâlâ *longue durée* yöntemini sürdüren tarihçiler, Soğuk Savaş yıllarının uluslararası atmosferinin tipik bir özelliği olan, aşırı kutuplaşmış fikirlerin böldüğü okuyuculara hesap verme gibi baskılara maruz kalıyorlardı. UNESCO tarafından sipariş edilen ve 1954-1966 yılları arasında geliştirilen *History of Mankind* (İnsanın Tarihi) adlı çok ciltli tarih eseri projesinin editörü Caroline Ware'in yaşadıklarını düşünelim. Ware'in UNESCO'da temsil edilen milletlerin kamu görevlisi eleştirmenlerine ibraz edilen

kitabı, Rus ve Fransız okuyucular, Protestan ve Katolik eleştirmenler arasında bir ideolojik çekişmeye konu olmuş, bunların hepsi, kendi ideolojik dünya tarihi anlayışlarını yansıtacak düzeltmeler yapılması için UNESCO’da lobi faaliyetinde bulunmuştu. Bir uluslararası yönetim organı namına çalışan Ware gibi biri için, projenin başarısı, hem kapitalistler hem de komünistlerin hemfikir olacakları bir sentez oluşturmaya bağlıydı ve bunun adeta aşılmaz bir sorun olduğu anlaşılmıştı. İçerik için öyle bir kulis faaliyeti vardı ki, proje ekibi, bu çerçeve içinde işleyebilecek sentezleyici bir tarih yazma konusunda neredeyse çaresiz durumdaydı. Ware bir mektupta bizzat şöyle yazmıştı: “20. yüzyılın bir tarihini yazmak imkânsız.”⁶⁶ Uluslararası yönetim için bu tip cesaret kırıcı yazma deneyimleri *longue durée* tarih janrını daha da itibarsızlaştırdı. Ware’in uzlaştırmacı söylem oluşturmadaki başarısızlığı, arşivlerdeki mikro tarihçi meslektaşlarının tamamen sakınabildikleri bir şeydi. Bu deneyimler ve benzeri niceleri, bir tarihçiler kuşağının uzun erimli tarihten bütünüyle el çekmesine çok önemli bir gerekçe oluşturdu.

Genel olarak bu olaydan sonra tarihçi tayfası fütüristlerle ilişki kurmama eğilimine girerek, mikro tarihin aksine “kirli” olan *longue durée* tarihi, bilim denemeyecek, sınıflarda nadiren okutulan ve hemen hemen hiç tartışılmayan ve öykünülmeyen, gazeteciler ve uzmanların kullandığı bir araç olmaya terk ettiler. Mikro tarih eserleri, köylülerin yaşamlarına, kamusal ya da kişisel psikolojik dürtülerin çeşitliliğine ve insan deneyiminin inşa edilen bir şey olduğuna dair ufkumuzu genişletmiştir. Ancak bunlar aynı zamanda, tarihçi olmayanların *longue durée* ölçeğinde alternatif toplumsal oluşumlar için kaynak olarak kullanabildikleri daha geniş kapsamlı bir ahlaki eleştirinin söylemsel uygulamasına büyük ölçüde sırt çevirmişlerdir.

İdeolojik bölünmelerin çağında, özellikle Vietnam Savaşı’ndan sonra, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya’dan başlayarak dünyanın dört bir yanında modernizasyon kuramının vaat ettiği umutlar zayıflayıp yok olurken, sosyal bilimcilerin, uluslararası kalkınma kurumlarının ideolojik olarak tarafsız ya da yararlı olabileceğine dair kuşkuları gitgide artmıştı.⁶⁷ Dolayısıyla, kaynakçalarında da,

önceki kuşağının tersine, uluslararası örgütlerin şişkin kurumsal literatürünün yerine hakemli dergilerdeki yayınlar gitgide ağırlık kazanmıştı. Tümüyle inzivaya çekilmişlerdi: Ne Dünya Bankasına danışmanlık yapıyor, ne idari kurumların liderleri tarafından kullanılması gözetilen *longue durée* tarihler yazıyorlardı. Tarihçiler, antropologlar ve sosyologlar, dünya yönetim kurumları için yazmayı ve çalışmayı bıraktıkça, yerlerini ekonomistler aldı. Tarih bölümlerinin dışında, bu nüfuzlu örgütlerdeki okuyucu kitlesini kaybetmenin sonuçları başka pek çok biçimde etkisini gösterdi: Sosyal bilimlerin genelinde, bilime yönelik gitgide tırmanan bir imrenme ve onun yol açtığı modelleme ; oyun teorisi ve rasyonel aktörlere odaklanma; kısacası, kolektif ve somut olandan, bireysel ve soyut olana doğru bir kaçış. Tıptaki vaka incelemeleri kanalıyla, (temelleri 19. yüzyılda atılan) hukuk okullarından işletme okulları ve siyasal bilimler bölümlerine taşınan vaka yöntemine siyaset güdümlü bir yoğunlaşma.⁶⁸ Baby-boom kuşağı, tarihçilerin dünyayı yorumlama kabiliyetine çok şey kattı, ancak bunun bedelini, tarihçilerin yönetim kurumlarına karşı söz söyleyebilme gücünü yitirmesiyle ödedi.

Bu ışıkta bakıldığında, İngilizce tarih yazımında 1970'lerden 2000'lerin ortalarına kadar yaygın olan bir akım, çağdaş küresel meseleler ve alternatif gelecekler konusunda yorum yapmaktan içedönük bir kaçışın, bir ahlaki krizin delili gibi görülebilir. Tarihçiler bir yandan kullandıkları araçları ve toplumsal adalet anlayışlarını rafine ederken, bununla birlikte mikroskobik titizlik alışkanlıklarını kendi alanlarına bulaştırdılar ve bunun sonucunda tarihçinin yüksek bir kulede oturan astronom misali siyasi ve ekonomik peyzajdan uzak kaldığı sibir pratikle ilgisizlik anlayışı doğdu. Profesyonel danışmanlar olarak uluslararası ilişkiler ve kamusal siyaset çekişmesine dahil olma konusunda tarihçilerin gitgide artan isteksizliği, bu krizin bir parçasıydı. Bu durumda yurttaşlara ve politika yapanlara uzun dönemli değişimin ütopyacı olanakları konusunda akıl verme rolü, tarihçiler yerine büyük ölçüde ekonomi bölümlerindeki uzmanlara bırakıldı. Sonuçta, post-kolonyal ve toplumsal tarihçilerin imparatorluk ve endüstrileşme, kamu sağlığı ve çevre

tarihlerinden çıkardıkları ahlaki derslerden ya çok az etkilenen ya da bunları hiç önemsemeyerek, serbest piyasayı idealleştiren kuramlar gazete manşetlerine ve politik çevrelere egemen hale geldi.⁶⁹

1990'lara gelindiğinde, ABD'deki akademik yorumcular, tarih ve diğer beşeri bilim dallarının önemsenmeyişinden şikâyet ediyor ve 1950'lerin New York entelijansiyasını ve tarihçiler ve edebiyat eleştirmenlerinin kamusal alandaki aktif rollerini özlemle anıyorlardı.⁷⁰ Pek çok tarihçiye göre, beşeri bilimler adeta kamuya tümüyle sırt çevirmişti. Bu onyılın sonunda, baby-boom'dan hemen sonraki bir genç tarihçiler kuşağı, *longue durée* sorusunu yeniden gündeme getirmeye başladı. Bunların pek çoğu, uzun zaman aralıkları konusundaki sessizliği belki bilhassa eziyetli bulan antik çağ ve ortaçağ tarihçileriydi. Örneğin ortaçağ uzmanı Daniel Lord Smail, başka konuların yanında insan kimliğinin ve tüketimciliğin dönemselleştirilmesine dair de sorular ortaya atarak, evrimsel biyoloji ile diyaloga öncülük etmiştir.⁷¹

Longue durée konularının –küresel ısınma ile mücadele için ekonomimizin yeni bir eksene oturtulmasını ve madun deneyiminin politikaya entegre edilmesini de kapsayan–ahlaki dayanakları, tarihçilerin çevre, yönetim, kapitalizm ve sömürge sorunları da dahil (ancak bunlarla sınırlı kalmamak üzere) hakkında yazdıkları tüm insani deneyimler için olabildiğince geniş bir okuyucu kitlesi tercih etmelerini gerektirir. Bir okuyucu kitlesini insanlık ile gezegenimiz arasında uzun dönemli bir ilişki olduğuna ikna etmek gerektiğinde Antroposen'den ve özellikle de atmosfer, kırılgan ekosistemler ve kısıtlı doğal kaynaklardan dem vurmak için, elbette *longue durée* tarih devreye sokulur. Ancak bu tür tarih, Tawney ve Mumford'un yaptığı gibi kapitalizmin adaletsizlik mirası⁷² ya da çevre denetimine dair uzun mücadelelere bizleri inandırmak için de kullanılabilir.

Longue durée'nin germi dönüşü, soruların ölçeğindeki değişimle yakından ilişkilidir. Eşitsizliğin sürekli arttığı bir tarih aralığında, küresel yönetim krizleri arasında ve antropojenik* iklim değişik-

* Beşeri kaynaklı-ç.n.

liğinin etkisi altında, yaşamımızı şekillendiren koşulları asgari düzeyde kavrayabilmek için bile, sorgulamalarımızın ölçeğini büyütmemiz gerekir. *Longue durée* yeni hedeflerle ve yeni bir kılıkta geri dönerken de yine tarih metodolojisinin temel meselelerine –hangi sorunları seçeceğimiz, konumuzun sınırlarını nasıl belirleyeceğimiz ve sorunu çözmek için hangi araçları öne süreceğimize– yanıt arar. Hafızanın gücüyle, tarihin ikna etmeye, baştan tasarlamaya ve esin kaynağı olmaya yönelik bir disiplin olmasından gelen unutulmuş yeteneklerine doğrudan geri dönebiliriz. Rönesans tarihçisi Constantin Fasolt, erken modern yurttaşlık kurumları konusundaki fikirlerin büyük ölçüde, onun “tarihsel isyan” diye adlandırdığı bir yaklaşıma dayandığını savunur.⁷³ Buradan hareketle, *longue durée*nin yeni tarihçileri, çevremizdeki kurumları eleştirmek ve tarihi bir eleştirel sosyal bilim misyonuna geri döndürmek için tarihi kullanmaya teşvik edilmelidir. Tarih, sırf uzun ömürlülüğe saygı temelli anakronizmlerin reddi için gerekli dayanağı sağlayabilir. Tarihi –ama o tarihin uzun dönemleri ölçeğinde olmak koşuluyla–hesaba katan düşünce, hangi kurumları ölmüş kabullenip gömeceğimizi, hangilerini canlı tutacağımızı kararlaştırmamızda bize yardımcı olabilir.

Son onyılda, *longue durée*nin geri döndüğüne dair kanıtlara, düşünsel alanın her kesiminde rastlanabilir. Bir Latin Amerika uzmanı, alanıyla ilgili olarak “çok uzun dönemli tarihsel gidişatlara dair...teoriler öne sürmenin modası geçti” der, ancak değişimin eli kulağındadır: “Artık *longue durée* geri döndü.” Bir Avrupa kültür tarihçisi, bir konferansta meslektaşlarına, “hepimiz...az veya çok açık biçimde, bir cinsellik *longue durée*si ile kuşatılmış durumdayız” der. Amerikan araştırmaları profesörlerinden biri ise, kendi alanıyla ilgili olarak şöyle söyler: “Edebiyat araştırmaları alanında son zamanlarda kitapların, konferansların, araştırma gruplarının ve hatta alandaki müfredatın başlıklarına bakan herkes edebiyat ve kültür eleştirisini dönemselleştirmede önemli işlevi olan iki anahtar sözcüğü mutlaka fark etmiştir”: Biri coğrafi (Atlantik dünyası), diğeri “kronolojik bir birim olan *longue durée*.”⁷⁴ Son

yıllardaki çalışmalar, Soğuk Savaş ve göçü, Karadeniz ve Arap Baharı'nı, kadın tinselliği ve Avusturya tarihini, Alman oryantalizmi ve imparatorluk kavramlarını, *longue durée* perspektifine yerleştirmektedir.⁷⁵ Hatta tarih raflarına son dönemde ulaşan eserleri gelişigüzel taradığımızda bile; 500 yıllık dönemde dünya seyahatleri, Hristiyanlığın ilk 3000 yılı ve eski Mısır'dan günümüze Yahudi düşmanlığı, şempanzelerden oyun teorisine strateji, Sparta'dan Darfur'a soykırım ve 'antik dönemden günümüze' gerilla savaşı, son 15000 yılda beşeri tarihin "biçimi" vb. birçok şatafatlı konuda, geniş okur kitlelerine yönelik yığınla uzun dönemli tarih eseri bulabiliriz.⁷⁶

Gerçekten de, tarih yazımında yeni ve diriltilmiş usuller yelpazesinde, "büyük", geri dönmüştür. Bunların en haşmetlisi, bizatihi evrenin başlangıcına kadar uzanan geçmişin bir anlatısı olan "Büyük Tarih" tir.⁷⁷ Yalnızca insan geçmişini içerdiğinden görece mütevazı bir kapsamı olsa da, 40000 yılı kapsayan ve "tarih" ile "tarih öncesi" arasındaki yerleşik sınırı kasten yarıp geçen "Derin Tarih" de yine epey engindir.⁷⁸ Ve kapsamı her ikisinden de dar olan, ancak bugünkü sorunların belki en dolaysız biçimde yansıtıldığı tarih, insanların çevreyi küresel ölçekte etkilemeye yetecek güçte kolektif bir aktör haline geldiği Antroposen dönemin tarihidir.⁷⁹ Bu üç hareketin zaman ölçekleri, sırasıyla kozmolojik, arkeolojik ve klimatolojiktir: Her biri tarihsel perspektiflerde özgün bir açılımı içerir ve her birinin işleyişi, bir kuşak, bir insan ömrü ya da en son dönem tarih yazımında sınırları belirlemede kullanılan diğer kaba biyolojik zaman ölçeklerinden daha uzun –genelde çok daha uzun– ufukları kapsar.

Bu yeni uğraşlarında, çağdaş tarihçiler, bir kültürün geçmişinin incelikli yönleriyle anlaşılmasını sağlayan tarih anlatılarının oluşturduğu korunaklı örtüyü onarmaktadır. Yakın zamanda çağdaş tarihçilerden birinin söylediği gibi: tarih "disiplinini şekillendirmiş olan makro sorunlara geri dönmek suretiyle, onu mikro tarihlerin içedönüklüğünden kurtararak izah tutkusunu canlandırabilir ve bu süreçte, çalışmalarımızın kamusal yararının yeniden anlaşılmasını sağlayabiliriz".⁸⁰ İnsan deneyimini ve kurumlarını

çok yönlü ve somut biçimde kavrayışı ve çoklu nedensellik anlayışıyla tarih disiplini, evrim biyologlarının, arkeologların, iklim bilimcilerin ve ekonomistlerin uzun zamandır tek başına at koşturdukları bir alan olan zamana dair uzun dönemli tartışmalar arenasına yeniden adım atmaktadır. Bugün, bu mitolojik tarihler arasında mümkün olanın fiili sınırlarına dair yeni bir uzlaşa sağlayıp böylelikle modern uygarlıkların gelecek ve yazgı ufkunu genişleterek önyargıyı kovabilecek bir hakeme çok ihtiyacımız var. O hakem, tarih disiplini olabilir.

IV

Büyük Sorular, Büyük Veri

Toplumun bir uzun dönemli düşünme krizi içine düşmesinin bir nedeni, bilgi bombardımanı sorunudur. Bilgi bombardımanı bütünü yeni bir mesele değildir. Rönesans'ta, klasik metinlerin yeni basımları, yeni tarihler ve kronolojiler, Asya ve Amerika kıtalarının hayvan ve bitki varlığına dair yeni bilgiler bilginlerin bunları kapsamlı kuramlar ya da faydalı şemalara dönüştürebilmesini engelleyecek yoğunlukta akmaya başladığında, Avrupalı hümanistler de benzer bir bilgi bombardımanı deneyimi yaşamıştı. Araştırma ve bilgiye erişim için temel araçlarımızın pek çoğu da—dizin, ansiklopedi ve kaynakça—zaten, toplumların geçmişi sentezleyebilme ve geleceği inceleyebilme konusunda yetersizlik hissettikleri o ilk bilgi bombardımanı devrinden mirastır.¹

Bizler, insan genomu şifresinin çözülmesinden, resmi makamlar tarafından her yıl seri üretilen milyarlarca sözcük içerikli resmi raporlara varıncaya kadar pekçok alanı kapsayan bir 'büyük veri' çağında yaşıyoruz. Hesaplamalarımız eski sorunların çözümü ve yeni soruların ortaya atılmasında yeni olanaklar yarattıkça, sosyal bilimler ve beşeri bilimlerde, sosyologlar ve tarihçilerin sürekli ge-

çerlilik hevesi, yerini büyük veriye bırakmaya başlamıştır.² Büyük veri, sosyal bilimleri, gitgide daha geniş çaplı sorunlara yöneltmektedir. Tarih alanında bunlar daha çok, gitgide daha geniş zaman ölçeklerinde incelenen dünya olayları ve kurumsal gelişimle ilgili sorunlardır. İklim değişikliği, köle ticaretinin sonuçları ya da Batılı mülkiyet hukukunun çeşitlemeleri ve akıbetlerinin uzun tarihini işleyen projeler, veri kullanımında yeni imkânlar açarken aynı anda modern kaygılara yanıt verecek tarihsel sorular soran yöntemlerle, bilgisayar tekniklerinden yararlanır.³

Son on yılda dijital beşeri bilimler alanının doğuşu, ister uzman ister sıradan vatandaş olsun, uzun zaman aralıklarını yorumlamaya çalışan herkesi bunu sağlayan araçlara erişebilir hale getirmiştir. Konu modelleme (topic-modelling) yazılımları, milyonlarca resmi ya da bilimsel raporu bilgisayar okumasıyla tarayarak, ilgi alanlarımız ve fikirlerimizin onyıllar ve yüzyıllar süresince nasıl değiştiğine dair bazı temel olguları bize sunabilir. Bu araçların pek çoğunun, okunamayacak kadar büyük bir veri arşivini küçük bir görsele indirgeyebilmesi hayranlık vericidir. Günümüzde pek çok analizci, inandırıcı olabilmek için, büyük verileri, anlatımı kolay, kısa ve özlü hikâyeler şeklinde okurlar arasında dolaşabilecek biçimde yoğunlaştırmak gerektiğinin farkına varmaktadır.

Zaman çizelgeleri oluşturmak insanların yüzyıllardır denediği bir şey olsa da, büyük resmi bir görsele indirgemek, büyük verinin gitgide artan erişilebilirliği ile yeni yeni mümkün olmuştur.⁴ Bu da, bu verileri uzun mu yoksa kısa zaman ölçeğinde mi işlemek gerektiği şeklindeki ivedi soruyu gündeme getirir. Bu karar –yani daha geniş bir bağlamda bakıp bakmama kararı- tarih kayıtları açısından çok şeyi değiştirir. Sorunları giderek daha kapsamlı bir çerçeveye alma ihtiyacı, hangi verileri kullanacağımız ve onları nasıl işleyeceğimizi belirler. Bu, pek çok *longue durée* çalışmanın henüz üstesinden gelemediği bir sorundur. Büyük veri, tarihsel bilgiyle başa çıkabilmemizi kolaylaştırır. Nedenselliğin hiyerarşisini –hangi olayların tarihte dönüm noktalarını temsil ettiğini ve hangilerinin daha büyük bir örüntünün parçaları olduğunu– belirlememize yardım edebilir.

Yeni Araçlar

Yirminci birinci yüzyılın ikinci onyılında, dijital bazlı anahtar sözcük araştırması, bilimsel araştırmanın dayanaklarından biri olarak her yerde karşımıza çıkmaya başladı. Dijital bilgi bankaları çağında, çevremizdeki toplumsal değişimi analiz etmenin temel araçları artık her yerde erişilebilirdir. Uzun zaman ölçeklerindeki tarihsel değişime daha kapsamlı bir içerikle bakmak için anahtar sözcük araştırmasından yararlanma alışkanlığı, (GDO’lu mısır karşı Gujarat’taki halk tepkisi, iklim değişikliği biliminin İngiliz gazetelerindeki algılanışı, Çinli köylülerin Batı basınındaki temsili, anti-semitizmin Britanya kültüründeki sürekliliği, sosyal konut politikasının tarihi ve Britanya kömür endüstrisinin çevre kirliliği kanunlarına uyum sağlama yönündeki girişimlerinin sonuçları gibi) birbirinden çok farklı konuları analiz eden siyaset bilimi ve dil bilimi dergilerinde ortaya çıktı.⁵ 2011’de ve 2013’te iklim konulu akademik yayınlar ile kamuoyu arasındaki ilişkiyi analiz etmeye çalışan sosyal bilimciler, “küresel ısınma” ve “küresel iklim değişikliği” gibi basit metin dizgelerini Web of Science veritabanında araştırma ve daha sonra da buldukları makaleleri farklı fikirlerle olan desteklerine göre derecelendirme yöntemine başvurdular.⁶ Kısacası dijitalleşmiş veritabanlarını analiz etmeye yarayan yeni teknolojiler, farklı zamanlardan söylemlere ve sosyal topluluklara dair bilgileri (enformasyonu) bir araya toplayan bir araştırmalar bolluğu yarattı, ancak bunların çok azı anaakım tarih bültenlerinde yayımlanmıştı.⁷ Söylemlerin onyıllar ölçeğindeki toplu dönüşümlerini açıkça ölçebilecek teknolojilerle, tarih öğrencilerinin bu soruları kendi başlarına değerlendirme becerileri, isteklilikleri ve hatta cesaretleri kesişmiyordu.

Bu direncin üstesinden gelmek üzere, *longue durée* tarih araştırmaları için yaratılmış ve günümüzde devlet verilerinin hızla çoğaltılmasıyla başatmak amacıyla tasarlanmış yeni araçlar, her zaman-
kinden daha acil bir ihtiyaç haline geldi. Burada, yeni veri yığınları üzerinden soru odaklı araştırmanın getirdiği zorlukların, nasıl yeni bir aracın üretimine yol açtığına Jo Guldi’nin deneyiminden yola

çıkarak bir örnek verelim. 2012 yazında Jo Guldi, Paper Machines'i piyasaya süren bir araştırmacılar ekibine öncülük etti. Bu, aşırı miktarda belgelenmiş 20. yüzyılı ele alan kapsamlı uluslararası araştırmaların hepsinin gerektirdiği muazzam miktarda makaleyi ayırıştırma işi için tasarlanmış bir dijital yazılımdır. Paper Machines, tarihçilerin yazılı kaynaklarının kapsamı düşünülerek tasarlanmış olan--kullanıcıların çevrimiçi veri tabanında kaynakçalar oluşturmalarına ve kendi elleriyle seçip düzenledikleri kütüphanelerini kurmalarına olanak sağlayan--Zotero adlı bir programın açık kaynak nitelikli bir uzantısıdır.⁸ Amacı, beşeri ve sosyal bilimlerde son teknoloji metin araştırmasını kapsamlı teknik bilgiden ya da geniş bilgisayar kaynaklarından yoksun çeşitli disiplinlerden araştırmacılar için erişilebilir kılmaktır.

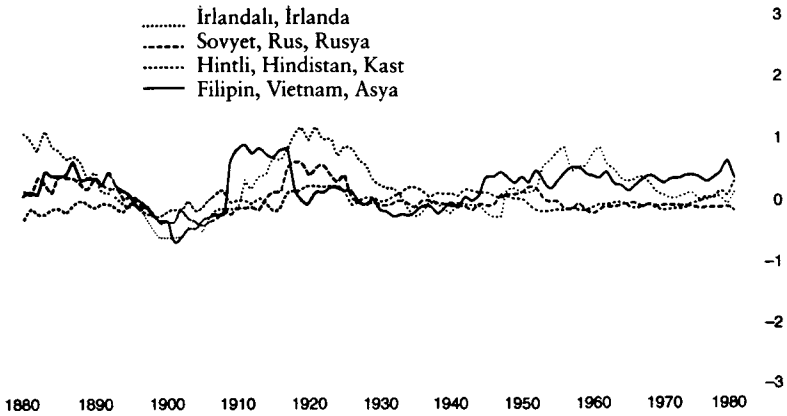
Google Books Ngram Viewer gibi yazılımlar, otomatikman Anglo-Amerikan geleneğini öne çıkaran Google Book Search'teki standart külliyattan faydalanırken, Paper Machines ister gazeteler ya da sohbet odaları gibi dijital kaynaklardan araştırılıp bulunmuş, ister devlet arşivleri gibi kâğıt kaynaklardan optik karakter tanıma (OCR) ile taranmış olsun, araştırmacıların kendi bireysel gereksinimlerine uygun olarak hazırladıkları metin koleksiyonlarıyla çalışır. Paper Machines bir sınıfın, bir uzmanlar grubunun ya da uzmanlarla aktivistlerin birlikte metin arşivlerini derleyip paylaşabilmelerine olanak sağlayabilir. Bu tür grup kütüphaneleri, derlenmekte olan materyallerin hassasiyetine ve telif hakları kısıtlamalarına bağlı olarak, kamuya açık ya da kapalı kurulabilir: Panama tarihçileri, hiçbir resmi keşif desteği verilmeyen devlet kütüphanelerinin metinlerini derlemek ve paylaşmak için bir Zotero grup kütüphanesi kullanmaktadır. Böylece uzmanlar, da, aksi durumda ihmal edilme, çürüme ve hatta kasıtlı zarara uğratılma riski altındaki tarihsel kaynakları koruma, açıklama ve keşfedilebilir kılma uğraşına katılır.

Paper Machines ile, bilimciler, basit, kullanımı kolay bir grafik arayüz kullanarak, bir metin gövdesi içinde, çok sayıda örüntünün görsel temsillerini yaratabilirler. Bu araç, kapsamlı bir fikir kümesini –örneğin son on yıl boyunca belli bir dergide tarihçilerin

söylediklerini– genellemek için kullanılabilir. Veya kütüphaneleri birbirleriyle karşılaştırarak –örneğin 19. yüzyıl Londra’sı hakkındaki romanları, 19.yüzyıl Paris’ine dair romanlarla kıyaslayarak– görselleştirebilir. Bu araçtan yararlanılarak, metin içinde çok sayıda örüntü, basit bir grafik arayüzle görünür hale getirilebilir. Paper Machines’in metin külliyatına uygulanması, araştırmacıların, fikirler, bireyler ve mesleki grupların etkisindeki *longue durée* örüntülerine dair hipotezler toplamalarını sağlar.

Uzmanlar, akımlar, fikirler ve kurumları zaman bazında birbirleriyle kıyaslayarak, normalde olduğundan çok daha büyük bir metin kütleyle uğraşabilmektedir. Örneğin, 20.yüzyıldaki küresel toprak reformu konusunda çok sayıda bürokratik metinden oluşan, elle derlenmiş bir metin külliyatına Paper Machines uygulanarak, Britanya arşivlerindeki mikro tarih araştırmalarından, bütün dünya ölçeğinde *longue durée* bir siyasi akımlar sentezine sıçramak suretiyle, Britanya tarihinde söylenenlerin, doğdukları yerdeki yerel hikâyelerden bugüne izini sürmek olanaklıdır. Dijital destekli bu araştırmada, üç aşamalı bir süreç izlenir: Geniş zaman kuşaklarının dijital olarak sentezlenmesi; hangi arşivlerin seçileceğine dair dijital bilgilendirmeyle oluşmuş bir öngörüyle mikro tarih arşivlerinin eleştirel biçimde araştırılması ve komşu alanlara ait ikincil literatürün daha kapsamlı bir şekilde okunması. Örneğin Tablo 4’te, konu modelleme algoritması MALLETT’in, toprak kanunlarına dair bir akademik metin külliyatı için kullanıldığı görülüyor. Elde edilen grafik–kimi İrlanda’ya kimi Hindistan’a değişen– fikirlerin diğerlerine göre ağırlık kazanışını gösteren, daha sonra değişiklik ve ince ayarlar yapılabilecek bilgisayar destekli bir zaman çizelgesidir. Zaman içinde değişen anlayışların bu şekilde görselleştirilmesi, 1950’ler ve 1960’lardaki külliyata, yani İrlanda’daki toprak mücadelelerinin düşünsel belleğinin o zamanki Latin Amerika politikalarına kılavuzluk ettiği dönemin belgelerine daha yakından bakması yönünde tarihiye yol gösterir.

Bu dijital odaklı araştırma, Britanya İmparatorluğu’nun en parlak döneminden günümüze kadar işçi ödenek payları ve gıda güvenliği, katılımcı yönetim ve rant denetimine dair fikirlerin izini

Tablo 4- Hindistan, İrlanda ve diğer konu başlıklarının birbirlerine göre öne çıkışı, 1880-1890. (İnce çizgiler, analize temel oluşturacak daha az belge olduğuna işaret ediyor)

Kaynak: Paper Machines, David Mimno'nun konu modelleme yazılımı
MALLET kullanımıyla.

sürerek toprak reformu hareketlerinin küresel gelişiminin hikâyesini anlatan Guldi'nin tarih monografisi *The Long Land War*'un temelini oluşturur.⁹ Paper Machines, örneğin rant denetimi, toprak reformu ve hobi bahçeciliğiyle ilişkili konu ve yer isimlerinin uzamsal haritalarını ve zaman çizelgelerini yaparak, belirli tartışmaların mahiyetini ve bunların coğrafi göndergelerini sentezlemektedir. Ayrıca, hangi arşivlerin seçileceği ve bu arşivlerin hangi kısımlarına odaklanılacağını da göstermektedir. Paper Machines, bürokrasilerin bilgisayar verilerine sızmaya arşivden belgeleri hemen bir bağlama yerleştirerek, o bürokrasilerin işleyişlerinin bir portresini çizmeye yarayan bir araç olarak tasarlanmıştı. Paper Machines kullanıcısı, araştırmasında, BM bürolarının saha ajanlarını, branş şeflerini ve genel başkanlarını, hatta hem bürokratlara hem de kuşaklarca lisans öğrencisine danışmanlık sunan Wisconsin ve Sussex Üniversitelerinin ara öğretim kadrolarını dikkate alma fırsatına sahiptir. Bu aygıt, bu organların görüşlerinin hangi noktalarda uzaklaşıp hangi noktalarda yakınlaştığını tespit ederek, her biri hakkında hemen bir fikir edinmemize olanak sağlar. Bunların hepsinde, görevliler bir modernizasyon kuramının ortak dilini ko-

nuşur ve ulusal yönetimlere, demokratik reforma, çiftçinin devlet tarafından yeni teknolojiler konusunda eğitim, talim ve idaresine ve rakamlarla kanıtlanabilir üretim artışı sağlayan yeni ekipmanın edinilmesine işaret eder.

Geleneksel araştırmalar, dijital ortama aktarılmamış arşivin büyüklüğü ve onu ayıklamak için gereken zamanın yol açtığı kısıtlılıkla, örneğin bazı tarihçilerin Ford ve Rockefeller Vakıflarının tarım ilacı yatırımlarına bakıp evrensel eğilimleri saptamaya kalkışırken yaptıkları gibi, kolayca iktidardaki kurumların ve aktörlerin tarihlerinin tutsağı haline gelirler. Paper Machines, belli bir zaman ölçeğinde birbiriyle çekişmeli konuları saptamak suretiyle, okuyucunun –örneğin sömürgeci pratikler konusunda tarım ilacı endüstrisi ile Uygun Teknoloji hareketi ya da Dünya Bankası ile Kurtuluş Teolojisi arasındaki görüş ayrılıklarına odaklanarak– belli muhalefet, hizipçilik ve ütopyacılık uğraklarını belirleyip takip etmesine olanak verir. Dijital yapılandırılmış okuma, arşiv sıralamasını tabandan tarihin amaçlarına göre yeniden oluşturarak, karşı olgulara ve arka plana itilmiş fikirlere daha fazla zaman ayırabilmeyi sağlar.

Yine buna benzer başka araçlar, bariz olandan derin olana, tarih boyunca gerçekleşen uzun dönem değişimleri anlamakta kullanılabilecek ölçümler sunabilir. Google Ngrams, fikirlerin yükselişi ve gerilemeyişi kabataslak gösteren bir rehber sunar.¹⁰ Franco Moretti gibi hümanistler ve Ben Schmidt gibi tarihçiler, zamana yayılmış değişkenleri görselleştiren araçların tasarımına çok önemli katkılarda bulunmuşlardır: Moretti, büyük metin gruplarının “mesafeli okuması” için ManyEyes yazılımını üreten IBM ile birlikte çalışarak katkı sunarken, Schmidt, Google Ngrams’ın ardındaki yazılımı programlayan genetik biyologlarla birlikte çalışmaktadır. Bu programın amacı, bazı sözcüklerin metinlerde kullanılma sıklığının kuşaktan kuşağa nasıl değiştiğine dair güvenilir tarih cetvelleri üretmektir.¹¹

Bu tip araçlar, onyıllar ve yüzyıllar ölçeğindeki toplu değişimlerin ölçümüne başvuran uzmanların kullanımına uygundur. Son on yılda kütüphanelerdeki kitlesel dijitalleştirme projelerinin ve kulla-

nıcıların kaynak teşkil ettiği çevrimiçi sözlü tarihlerin ortaya çıkışı, devasa genişlikteki bir arşiv içeriğine kolay erişimin habercisiydi. Bilgiyi soyutlamaya yönelik araçların yapıcı kullanımı ile birlikte, bu dijital külliyat, araştırmacıları, yüzyıllara yayılan zaman ölçeğinde tarihsel hipotezleri sınamaya davet eder.¹² Erişilebilir araçların niteliği ve metinlerin bolluğu, *longue durée* ve aynı zamanda arşivsel olan tarihin sorunlarını aşılabılır hale getirir. En azından, “bugün herhangi bir büyük metinsel derlemede herhalde en büyük tarihsel aralığı kapsayan” bir külliyat olan klasik Latince sonrası dönem ve Rönesans’tan beri üretilmiş belli başlı Avrupa dillerindeki kaynaklar için bunu rahatlıkla söyleyebiliriz.¹³

Niceliksel bilgileri kıyaslamaya yarayan araçlar sayesinde, modernitenin basmakalıp anlatıları sorgulanmaya başlamıştır. Michael Friendly’e göre, veri görselleştirme, politik ekonominin eski kuramlarını, geçmiş yaşantıya dair son verilerin en iyileriyle yeni den değerlendirmeyi olanaklı hale getirmiştir: William Playfair’in, buğday fiyatının Napolyon Savaşları sırasındaki ücretlere (yevmiyelere) oranını gösteren ünlü zaman serileri grafiği bu araçlara örnektir. Friendly, tarihçileri mutluluk, beslenme, nüfus ve yönetimle ilgili olabildiğince bol miktarda ölçüm toplamaya ve çoklu değişkenlerin kıyaslamalı modellenmesi konusunda uzmanlaşmaya davet eder.¹⁴ Bu beceriler aynı zamanda, tarihi, Antroposen, deneyim ve kurumlar gibi konulardaki anaakım söylemlerin hakemi haline getirecektir.

Geçmiş örneklerin değerli olması dolayısıyla *longue durée* yanıtlara özel önem verilen hukukta ve diğer kurumsal tarih biçimlerinde, bu tip çalışmaların sayıları kısa sürede artacaktır. Tarihçinin birey olarak, böylesine büyük miktarda bilgiyi sentezleyebilme becerisini artıran yeni araçlar, tarih alanında, başka alanda zaten var olan ahlaki saiklere, yönetime dair *longue durée* ölçeğindeki tartışmaların sınırlarını sorgulama saiklerine kapı açar. Avrupa hukukunun tarihi üzerine çalışan uzmanlar, dijital yöntemlerin, daha uzun zaman ölçeğindeki soruları yanıtlama imkânı sağladığını anlamışlardır. 1637-1914 arasında Britanya’da görülen davaları içeren –İngilizce konuşulan dünyada artık erişilebilir olan

ikincil kaynakların en kapsamlı derlemesi olan– Old Baily Online ve erken-modern kanun metinlerini dijitalleştirerek metin bazlı enformasyonu, hukuk hocaları ve öğrencilerinin sosyal iletişim ağı-nın devasa ölçekte bir haritasına bağlayan Colin Wilder’ın “Yazın Cumhuriyeti” projesi bunun örnekleridir. Bu ikinci proje, kamusal alan, özel mülkiyet ve hukuki mütekabiliyete dair ilk fikirlerimizin pek çoğunun kaynağı olan modern Almanya’daki hukuki değişimi kimlerin yönlendirdiğini göstermeyi amaçlamaktadır.¹⁵ Bu tür projeler, şimdiye dek görülmemiş boyutta enformasyonu bir araya getirmek suretiyle hukuk ve toplumsal tarih anlayışımızı dönüştürmeye yardım ederek, zaman ve mekânları aşan çok-araştırmacılı sorunlar üzerinde ümit verici bir hakimiyet vaat eder.

Bu yeni dijital analiz çağında, finansal olarak desteklenebilir projenin şiarı *esneyebilirlik* olmalıdır: Bu veri kümeleri başka altyapı biçimleriyle de kullanılabilecek mi? Bu metinler, uzun hikâyeyi, büyük hikâyeyi anlatmamıza –Google Books’un bıraktığı boşlukları doldurmamıza– yardım edecek mi? Yoksa bu yalnızca on-yirmi yıllık bir döneme yoğunlaşmış bir akademisyenin değerlendirebileceği bir sunumdan mı ibaret? Öğrenciler metne, dijital analiz araçlarının anlamlandırabileceği bir formatta erişmekte zorlanacak mı?

Uzun dönem düşünürleri, büyük resmi analiz etmek için dijital araçları kullanmaktan sıklıkla kaçınmaktadır. Hikâyelerinde başka yerlerden alınmış anlatıları sentezledikleri ve birbiriyle kaynaştırdıklarından dolayı, yeni *longue duré*cilerin bu pek çok disiplinin verilerini titizlikle analiz etme rolünü üstlenmeleri beklenebilir. Ancak onlar, büyük veriden çoğunlukla uzak durmakta, genelde, ikincil kaynaklar vasıtasıyla geleneksel bireşimsel anlatılar kurmayı tercih etmektedirler. Hedeflerle kaynaklar arasında böylesine büyük bir uyumsuzluk olsa da, daha kapsamlı bir ölçekte daha iddialı bir çalışma için yine de fırsatlar olabilir. Kimisi büyük resme dönüşün coşkulu çağrısına kulak vermiş, kimisi dijital araçların vaatlerinden etkilenmiştir. Ancak ikisini birden kullananların, yani uzun dönemli geçmiş ve uzun dönemli geleceğimizin sorgulanmasında geniş kaynaklar hazinesinin analizi için tasarlanmış araçlara başvuranların sayısı azdır.

Büyük Verinin Yükselişi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki altmış yılda, doğa bilimleri ve beşeri bilimlerde, nadiren yan yana getirilen ölçülebilir verilerden muazzam hazineler oluşturuldu. Kamusal tartışmaların popülerleşmesi giderek daha çok sayıda zaman bazlı veriye erişilebilirlik sağladı ve bu veriler çok benzer formatlarda hükümetler, iklim bilimciler ve başka oluşumlar tarafından kullanılabilir hale getirildi. Dünyada hepimizin içinde yüzdüğü veriler ve bu verilerin kullanımı, suiistimali, soyutlaması ve sentezine dair akılcı şeyler söyleyebilecek bilirkişilere ihtiyaç var. Bu tip veriler, yeni tezleri destekleyen on yıllarca süren araştırmalarla biriktirilmiştir; iklim değişikliği konusundaki akademik uzlaşma buna örnektir. Büyük veri, 1960'larda ilk buz çekirdeklerinin sondajlanmasından beridir sürekli birikmektedir ve bilgisayar tabanlı modeller, meteoroloji hakkında toplanan verileri, atmosferimizin çevre kirliliğiyle ilişkili olarak nasıl değiştiğine dair olası tahminleri de etkileyecek şekilde genişletmiştir.¹⁶

Tarih dergilerinde bu veri kümelerinin etkisi şimdiye dek görece az olsa da, tarihe komşu alanlarda, iklim ve atmosfer bilimciler, 20. yüzyılın küresel veri kümelerinin çizelgelerini, gezegendeki kuraklıklar ve sellerin yüzyıl boyunca artışlarının bir portresini oluşturmuşlardır.¹⁷ Ayrıntılı araştırmalar, ABD'nin Atlantik kıyısındaki, İsviçre'deki ve Hollanda'daki çiftlik ve çiftçilerin, kuruyan bataklıklara, artan sellere ve hava sıcaklığındaki artışın etkisiyle mısır ya da başka mahsullerin verimindeki değişimlere yüzyıllar boyunca nasıl tepki verdiklerini örnekler.¹⁸ Hatta bu tür araştırmalar, tarihteki belli kültürel ve toplumsal tepkileri küresel iklim değişikliği uğrakları ile ilişkilendiren veri kümeleriyle tezlerini sınamaktadır.¹⁹ *Environmental Innovation and Societal Transitions* dergisindeki bir makale, son 12000 yıllık zaman diliminde toplumsal huzursuzluk, gıda üretimi ve boş zamanı, geleceğin teknolojik yenilik beklentisiyle karşılaştırır ve Roma'nın düşüşünden dahi veri devşirir. İklim değişikliği, Çin'in bin yıllık süre içindeki yüzyıllık savaş ve barış döngülerinin, 17. yüzyılın "genel krizi"nin dayanağı ve Darfur'daki içsavaşın asıl nedeni olarak sunulmuştur.²⁰ Atmosfe-

rin uzun tarihinin biriken verilerine bakıldığında, çevre tarihi artık oldukça beşeri bir görünüm çizmektedir.

Araştırmaya başlandığında, keşfedilmemiş tarihsel veri kaynaklarını her yerde görebiliriz. Devlet kurumları, enerji, iklim ve ekonominin uzun dönemli değerlendirmelerini derler. ABD Enerji Enformasyon Yönetimi, ta 1949'dan beridir Monthly Energy Review'u (Aylık Enerji Raporu) yayımlamaktadır. Bu enerji tüketim çizelgeleri, iklim bilimciler tarafından analiz edilmektedir; tarihçiler bunu çok daha seyrek yaparlar. Nüfus, devlet giderleri bilançosu, dış borç, faiz ve döviz kurları, para arzı ve istihdam konusundaki resmi veriler, UNdata ve Euromonitor International gibi uluslararası yönetim organları ve IHS Global Insight gibi özel veritabanları tarafından dünya devletlerinden derlenerek araştırmacıların erişimine sunulur. IMF, 1972'den beri dünyadaki tüm devletlerle ilgili mali istatistikler toplamaktadır.²¹ Uzun zaman ölçekleri bazında toplanan devlet verileri, sosyoloji, iklim bilimi ve ekonomide analiz edilmektedir.²² Tarihçiler, öteden beri bu veri akışlarından daha az yararlanmışlardır, ancak bu durum muhtemelen değişmektedir. Tarihçiler gitgide daha kapsamlı zaman dilimlerini incelemeye başladıkça, yüzyıllık dönemlerde devletlerin topladığı sayısal veriler de, topluluklara ve fırsatlara göre deneyimlerin bir kuşaktan diğerine nasıl değişebildiğini gösteren önemli ölçütler sunmaya başlar.

Tarihin en son bir niceliksel dönemeçe saptığı 1970'lerde erişilmesi epey zor ya da imkânsız bir malzeme olan sayısal verilerin günümüzde aşırı bolluğu söz konusudur. Bugün araştırma yapan tarihçiler yüzlerce değilse bile onlarca yıllık uluslararası ticaret güzergâhlarını, nüfus artışlarını, ortalama geliri, yağış miktarını ve hava durumunu katmanlara ayırarak gösteren haritalarla çalışabilirler.²³ Yine bu tarihçiler, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar 12 milyondan fazla kölenin taşındığı yaklaşık 35.000 köle yolculuğu konusunda bilgi biriktirmiş, *longue durée* ölçeğinde büyük dijital projelerden biri olan Trans-Atlantic Slave Trade Database'e [Atlantikaşırı Köle Ticareti Veritabanı'na] dayalı uluslararası köle ticareti atlasının sayfalarına göz gezdirebilirler.²⁴ Google Earth'ü

kullanarak, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla Londra'nın gelişimini gösteren haritaların katmanları arasında dolaşabilir. Büyük ya da küçük her türlü araştırma için artık çalışmalarımıza bir arkaplan oluşturulan bolca veri mevcuttur.

Günümüze dek birikmiş olan verilerin henüz çok azı yorumlanmıştır. (İlk olarak 1962'de adı konulan ve devletlerin, toprak erozyonu, hava durumu, nüfus ve istihdam konularında veriler toplayarak ülkelerinin nüfus ve çevreyi düzenli biçimde kontrol ettikleri çağ olarak tanımlanan) bilgi çağı, 21. yüzyıldan başlayarak, tarihsel olarak derin verilerin birikmesi sonucunu doğurmuştur.²⁵ Zaman içinde yeterli sıklıkta toplanan bu sayılar, değişen tarihin, değişen önemli bağlamların kabataslak bir görünümünü çizer. Bunların bütününe alanlar içinde gözlemciler tarafından biraraya getirildiği nadirdir. Bu sayısal verilerin aşırı bollaşmaya başlaması, yeni bir niceliksel analiz ekolü için zengin bir alan açmıştır. Yine de bu verilerin çoğu, anlık olarak, son eğilimlere dair ekonomik bulguların kısa zaman ölçeği üzerinden değerlendirilmiştir.

Bazı araştırma üniversitelerinde, büyük resmi incelemek için makroskopik verilerin kullanımında bir devrimin ilk işaretleri belirmeye başlamıştır. Buralarda, devletin topladığı verilere olan ilgi (Yunan Musalarından Klio'dan mülhem bir adla) Kliometri denilen araştırmaların tekrar gündeme gelmesine yol açmıştır. Bu araştırmalar, tarihi, sayısal olarak ölçülebilir şeyler –refah, vergilendirilen ve sicile işlenen mallar ve hizmetler ve nüfus– üzerinden ele alır. Bu ekol, ilk olarak 1970'lerde moda olmuş, Robert Fogel ve Stanley Engerman gibi iktisat tarihçileri, ABD'nin kuzey eyaletlerindeki fabrika işçilerinin yetersiz beslenmesini Amerika'nın güneyindeki köleleriyle karşılaştırmış, bir işçi ile bir kölenin tükettikleri gıda miktarı açısından, kapitalizmin aslında *kölelik düzeninden daha kötü* olduğu savını rakamlarla desteklemişlerdi. Fogel'in ve Engerman'ın sayısal verilerine ve köleliğin piyasa düzeninden “daha iyi” ya da “daha makul” görülebildiği herhangi bir yoruma dair aksi yönde söylenebilecek çok şey vardı ve belki de bu argüman karmaşası nedeniyle, bundan sonra kliometri unutulup gitti.²⁶ O tartışmalarda galip geldiğini gördüğümüz mikro tarih, kölelik kadar

kapitalizmin izahında da birinci ağızdan deneyimlere dayanması bakımından, bilakis aşırı detaycıydı. Kusurlarından dolayı defedilen kliometri, bir süredir çoğu tarih ya da ekonomi öğrencisinin lisans eğitiminden dışlanmış durumdaydı. Ancak yeni büyük veri çağında, öncekinden çok daha fazla bulguya erişilebilmekte ve bunlar eskisinden daha fazla sayıda kurumdan toplanmaktadır.

Ölçülebilir şeylerin tarih yapımındaki yol göstericiliği, artık tam gaz geri dönmüştür ve sınıf, ırk, kimlik ve otorite meselelerinde eskiye göre çok daha büyük bir duyarlılığa sahiptir. Christopher Dyer gibi veri odaklı tarihçiler, yoksulların gözetilmesi ve kamu yararının sürdürülmesine yönelik bir değerler sisteminin var olduğunu göstermek için, geç ortaçağ İngiltere'sinin miras sicillerini yeniden kullanmaya başlamıştır.²⁷ Tarihçi Thomas Maloney, Büyük Bunalım sırasında ırkçılığın işsiz erkekler üzerindeki etkisini öğrenmek için işe koyulduğunda, unutulmuş devlet verileri havuzuna da başvurdu. Askerlik hizmetiyle ilgili ABD devlet kayıtları ve onunla birlikte ele aldığı istihdam kayıtları sayesinde Maloney, Cincinnati'de yirmi yıllık dönemin eğilimlerini ölçme ve izole edilmiş mahallelerde yaşayan erkeklerin, aslında entegrasyonun eşiğindekiilerden daha iyi bir hayat sürdüğünü öğrenme imkânı bulmuştur.²⁸ Buna benzer sorular, hepsi de uzun dönem veri kümelerinin erişilebilir hale gelişyle doğrudan ilişkili bir mikro tarihsel dönemde kuramsallaşmış irksal deneyim ve aidiyet konularında, yeni bir niceliksel dönemecin ne gibi incelikler sunabileceğini gösterir.

Öte yandan, tarih bölümleri dışında, bu veri kümeleri çok daha büyük çaplı amaçlar için kullanılır. 1970'lerden beri, Freedom House, The International Research and Exchanges Board (IREX) ve Rand Corporation gibi kâr amacı gütmeyen düşünce kuruluşları, siyaset bilimcilerin dünyanın dört bir yanındaki ülkelerde “barış” ve “çatışma”, “demokrasi” ve “otoriterlik” ya da “basın özgürlüğü” ve “insan hakları” gibi konuları içeren veri kümelerini bir araya getirme çabalarına destek vermektedir.²⁹ 1990'ların sonlarından beridir, bu veri kümelerinin bazıları, hakların yaygınlaşması konusunda ta 1800'lerden başlayıp bugüne dek uzanan vaka derlemelerinin izini sürerek, zaman verilerine de bünyesinde yer

vermektedir.³⁰ Bu veri kümelerinden bazıları kişisel ve tescilli iken, bazıları paylaşıma açıktır ve bu paylaşım, bu değişkenleri yorumlama biçimimize yenilik getirmiştir. Büyük veri ayrıca, eşitsizliğin özünü tarihsel olarak kavramamızı sağlayabilir. Ekonomi tarihçileri ve sosyologlar, halihazırda aidiyet örüntülerini araştırarak, yüzyıllar ölçeğinde ve uluslar üzerinden eşitsizliğin izini sürmektedir ve bu ön çalışmalar, yine geniş zaman ölçeklerinde, erkekler ve kadınlar, siyahlar ve beyazlar, göçmenler ve yerleşik insanların deneyimlerindeki büyük çeşitliliği kanıtlamaya başlamıştır.³¹

Uzun dönem verilerin bu denli zengin oluşu, araştırmacının zamanda belli bir uğrağı anlaması için, onun geri planındaki koşullarla ilgili ne kadar bilgiye sahip olması gerektiğine dair önemli metodik soruları gündeme getirir. Hava durumu, ticaret, tarımsal üretim, gıda tüketimi ve diğer somut maddi koşulların tarihleriyle karşılaştırmalı haritası çıkarıldığında, çevre ve beşeri koşulların iç içe geçerek bir bütünlük oluşturduğu görülür. Gerçekliğin bilinen örüntülerini üst üste koymak, dünyanın nasıl değiştiğine dair ürkütücü göstergeler ortaya koyar: Örneğin, 20. yüzyıl ortalarından itibaren Hindistan'ın bazı kesimlerinde saptanan aeresol yoğunlaşmasının, 20. yüzyılın daha sonraki dönemlerinde muson döngülerini bozduğu kanıtlanmıştır.³² Çevresel bozulmalar ve beşeri olayları birlikte ele alan haritalar, şimdiden, insanların küresel ısınma ve yükselen deniz seviyelerine nasıl tepki verdiklerini ortaya koymaktadır. Hollanda'nın bazı kesimlerinde, suların yükselmesi, tarımsal üretim modelinin ta iki yüzyıl önce değiştirmeye başlamıştı.³³ Çiftliklere dair devlet verilerini hava durumu verileriyle yanyana getirmek suretiyle, tarih, maddi değişimin insan deneyimiyle karşılıklı etkileşimini ve değişen bir iklimin zaten onyıllardır nasıl farklı kazananlar ve kaybedenler yaratmakta olduğunu görmemizi sağlar.

Bu araştırmaların getirileri muazzamdır. Amartya Sen, büyük verinin gelişinden de önce, 1981'de, görece ileri demokrasiler ile kısıtlıkların önlenmesi arasında bir ilişki olduğunu zaten tespit etmişti.³⁴ Ancak daha yakın dönemde, büyük veriyle uğraşan bilimciler, tarihsel demokrasi endekslerini ve WHO-kaynaklı hastalık,

yaşam beklentisi ve bebek ölümleri endekslerini kullanarak, 20. yüzyıl boyunca çoğu ülkenin yaşantısında demokrasiyi sağlıklı ilişkilendiren örüntüler belirlediler,³⁵ Farklı türde veriler, toplumların belli sağlık koşullarıyla ilişkilerinin bir yüzyıl boyunca nasıl çarpıcı bir değişim gösterdiğini kanıtlayarak, yüksek yaşam standardını şekillendiren bağıntıları gösterir.³⁶ Bu veriler ayrıca, tarımsal verimlilik durumunun, kötü beslenmenin izini hayat boyu taşıyan kısa boylu bir yetişkin kuşak yarattığı tarım bölgelerindeki gibi, tarihin dünyanın bir kesiminden diğerine nasıl farklı deneyimlenemediğini gösterir.³⁷ Tarihsel olarak zaman ve mekân sınırlarını aşarak birikmiş olan büyük veri, böylece eşitsizliğin risklerini ve herkesi yaşatmayı öngören yönetim ve piyasa sistemlerinin sınırlarını belirleyebilmemizi sağlayabilir.

Tüm bu çalışmalar, hepimizin veriler (demokrasi, sağlık, refah ve ekolojiyle ilgili pek çok türde verinin) içinde yüzdüğünü kanıtlıyor. Eski sistemde, verilerin değerlendirildiği birkaç farklı alan vardı: Siyasi bilimler ya da uluslararası ilişkilerde demokrasi; sosyoloji ya da antropolojide refah; yerbilim ya da evrimsel biyolojide ekoloji verileri. Ancak dünyanın her yerinde veri bilimciler, farklı türden verilerin birbiriyle tarihsel ilişkileri içinde anlaşılması gerektiğini kavramaya başlıyorlar. Aerosol kirliliği ve muson yağmurlarındaki değişim bir neden-sonuç ilişkisi içindedir. Keza deniz seviyelerindeki yükselme ve çiftçilerin göçleri de. Verilerin tümü, zaman içindeki etkileşimleriyle bütünleşmişlerdir. Bu türden arşivlerden yaratıcı biçimde faydalanmak, bizlere, çoğu ekonomist ve iklim bilimcinin gözünden kaçmış verileri sunar. Veriler genişletildiği, eleştirildiği ve tarihsel olarak çoklu bakış açılarından incelendiği takdirde, her zamankinden daha aydınlatıcı bağıntılar kurmak mümkündür.

Gizli Arşivler

Tarihçiye özgü marifetlerden biri de, “OKUMAYINIZ” yazılı dosya dolaplarının içindekileri görmeye çalışmak, resmi düşüncenin üzerini örttüğü şeyi merak etmektir. Yine bu taktik de büyük veri çağında canlanmaktadır. Zengin enformasyon, kimilerinin hal-

kın görmemesini tercih ettiği devlet meselelerine ışık tutarak, arşivdeki kasıtlı gizliliğin aydınlatılmasına yardımcı olabilir. Bunlar, durup araştırmacının gelmesini bekleyen türden arşivler değil, gizliliği kaldırılmış veya tahdidi getirilmiş belgelerin okunması suretiyle kurulması gereken Karanlık Arşivler'dir. Burada da yine büyük veri, verilerin ne kadarının, ne zaman ve neden ortadan kaybolduğunun, daha uzun, derin bir hikâyesini anlatmaya yardım edebilir.

Arşivi iktidarı sarsacak şekillerde genişletme uğraşında, tarihçiler başı çekmektedir. Tarihçi Matthew Connelly, ABD Dışişleri Bakanlığının yayımlanmamış ya da belgelenmemiş raporlarının takibinde kamuya yardımcı olmak üzere tasarlanan, "Gizliliği Kaldırma Motoru" (Declassification Engine) adını verdiği bir web sitesi kurmuştur. Kullandığı teknikler, kamuya açılması dahi gerçekleşmemiş raporları "uzaktan okumayı" olanaklı kılacaktır. Aslında, Connelly'nin araştırması, 1990'lardan beridir gizliliği kaldırılan dosyalarda muazzam bir artış olduğunu ortaya çıkarmıştır. 1990'larda ABD hükümeti, buralarda adı geçen bireyler ya da projelerden dolayı çok hassas olduğu anlaşılan özel dosyalara gizlilik derecesi vermek yerine, halkın devlet programlarına tüm erişimini otomatikman engellemeye başladı. Connelly'nin Declassification Engine'i, Freedom of Information Act (Bilgi Edinme Özgürlüğü Kanunu) taleplerinin reddini kitle kaynak yöntemiyle gidermek suretiyle, onyıllardır devam eden arşiv sansürlerini göstermeyi başardı.³⁸

STÖ'ler çağında, devlet-kaynaklı veri akışları (stream), zaman içinde, internetin kitle kaynak oluşturma gücü sayesinde, insan yaşantısı ve kurumlarına dair başka çok sayıda veri kümesi ile tamamlanmaktadır. Farklı kaynaklardan verileri toplamak ve paylaşmak için internet kullanımı, aynı zamanda, kapitalizmin gidişatını denetleyen sivil aktivist gruplar tarafından yeni veri yığınlarının biriktirilmesine yol açmıştır. Nitekim sosyal bilimciler, kuşaklar boyunca kendi veri kümelerini kendileri toplamışlardır, ancak 1990'lardan beridir o veri kümelerinin pek çoğu bilgisayara geçirilmekte, hatta paylaşılabılır hale getirilmektedir.³⁹ Sonuç, hem ulus devletleri hem de şirketleri eleştiren ve bugünün alternatif ta-

rihlerine delil sunan veritabanlarının doğmasıdır. 2012’de, dört Alman araştırma üniversitesi, finans kapitalin seferberliği sonucunda dünyanın dört bir yanında yaşanan, neredeyse gizli “toprak gaspı” konusunda bilgi toplamaya başlamak için bir araya gelerek Uluslararası Toprak Koalisyonu’nu kurdu.⁴⁰ Veri çağında, hem devletin hem de yatırımcıların anlatmak istemeyecekleri türden tarihleri bile aydınlığa çıkarabiliriz.

Uluslararası Toprak Koalisyonu için geçerli olan şey, muhtemelen pek çok grup için de geçerli: Büyük veri çağında, aktivist yaklaşımlardan biri, geleneksel hükümetlere göre gizli olan bir fenomen hakkında bilgi toplamak ve o verileri uluslararası reform için kullanmaktır. Buna benzer aktivist veritabanları, ıslıkçıların* yayımladığı meşhur ulusal belgeler derlemesi Wikileaks’te ve vergi cennetleri ile ilgili Offshoreleaks’te mevcuttur. Gazeteci Nicholas Shaxton, *Treasure Island* (2011) adlı kitabında, kârlarını ulus devletten kaçırın bireyler ve şirketler için uluslararası mevkiiler olan bu vergi cennetlerinin 20. yüzyıl ön tarihlerinden birini yazmıştır.⁴¹

Şimdilik, buna benzer veri bankalarında toplanan veriler yalnızca kısa bir tarihsel dönemi kapsamaktadır, ancak postkolonyal yabancı emlak yatırımının izini sürebilecek yeterlilikteki tarihçilerden takviyeye ihtiyaç vardır: Geriye dönülerek 1940’lar ve 1950’lerdeki doğal kaynak milliyetçiliği tarihine ve son onyılda, Romanya, Bulgaristan ve İzlanda gibi ülkelerin mülklerini uluslararası spekülasyona açmalarıyla, bu kanunların aniden tersyüz olmasına eğilinmesi gerekecektir.

Karanlık Arşivler ve ortaklaşa kurulan arşivler, şimdinin bir portresini çizmek –devletimizin şimdi neye benzediği, yatırımın nereye kaydığı ve günümüzde sosyal adaletin kaderinin ne olduğu– konusunda büyük verinin bize sunabileceklerini iyice büyütür. Yukarıda değerlendirdiğimiz konu modelleme ve başka araçlar da dahil olmak üzere, geçmişini analiz etmeye yarayan başka türden araçlarla birleştiğinde, dijital analiz, okunmak için aşırı miktarda makalenin bulunduğu bir zamanda, tarihin üstesinden gelmek için

* Çalıştığı kurumun yolsuzluklarını ispiyonlayan memur-ç.n.

uçsuz bucaksız bir araçlar dizgesi sunmaya başlar. Bizler artık bilgi bombardımanı çağında değil, yeni araçlar ve kaynakların, daha önceleri suskunlukla es geçilen devasa zaman dilimlerini kabaca tasvir etmeye başladığı bir çağdayız.

Belgelerin başkalarıyla değiştirilmesi veya hasıraltı edilmele-riyle ilgili kanıtların saklanması gerekir. Bu kanıtlar, ekonomik, siyasi ya da çevresel herhangi bir mücadelede en kırılgan ve yok olması en muhtemel olanlardır. Birkaç yıl önce, İngiltere'deki bi-yolojik çeşitlilik aktivistleri, insanın yol açtığı iklim değişiminden dolayı yok olan bilindik ve bilinmedik kayıp türler için bir anıt dikti.⁴² Eski arşivler bile, nesli tükenme olaylarıyla ilgili büyük hikâyelerin aydınlatılması gibi hızla başka amaçlara yönlendirile-bilir; Doğu Hint Adaları Kumpanyası için çalışan doğabilimciler ve başka insanlar tarafından oluşturulmuş 18.yüzyıl doğal tarih koleksiyonlarının, Antroposen'in ayırt edici özelliği olan nesli tü-kenme örüntülerini belirlemek üzere ekolojistler tarafından kul-lanılması buna örnektir.⁴³ Bitkilere, hayvanlara ve yerli halklar ve yerlerinden edilmiş ya da unutulmuş halklara dair bilgilerle dolu kütüphanelere, unutulmaya son derece elverişli hikâyelerin Ka-ranlık Arşivleri için ham verilere ihtiyacımız var. Veri kümelerinin daha büyük etik mücadeleler adına korunması ve yeniden inşası, bilim tarihçilerinin yerine getirmesi gereken değerli bir görevdir. Bunlar bize, ekonomik eşitsizlik ve çevresel yıkımı deneyimlemiş pek çok bireyin, demokrasiyi şekillendirmiş ve “modern” dünya-yı ortaya çıkarmış pek çok elin, daha zengin, daha katılımcı bir resmini verecektir.

Daha önce gördüğümüz gibi, geçmişi aydınlatmaya dönük o araçlar sıklıkla gelecek anlayışımıza yansır: Sürdürülebilir şehir in-şasının olanaklarına ya da son birkaç yüzyıldaki eşitsizliğe dair an-layışımızı değiştirir; aktivistler ve yurttaşların, ülkelerinin gidiş-a-tını ve dünya ekonomisini nasıl yorumlayacaklarını anlamalarına yardımcı olur. Tüm bu tarih yapma araçları, aynı zamanda şimdiki dünya olaylarını anlamlandırmak için de can alıcı önemdedir ve bunlar bir uzun dönemli gelecek için tarihsel zemin oluşturmaya yarayan yeni bir teknoloji işlevi görür.

O Halde Gelecek ve Geçmiş Ne Şekilde Düşünmeliyiz?

Rivayetlerin yarattığı bulanıklığı ve birbiriyle yarışan söylemlerle bölünmüş bir toplumun kafa karışıklığını aşmak için, dijitalleşme tek başına yeterli değildir. Dikkatle ve sağgörüyle, olası veriler, sorular ve konuların bir seçkisini oluşturmak gereklidir. Sentezleyici ve yerinde, metodik yenilik getiren sorular belirlemeli ve bunları geliştirmeliyiz. Gerçekten de, nedensel soruları anlayabilme, zaman konusunda inandırıcı anlatılar kurabilme becerisi, bugün bilgi endüstrisinin karşı karşıya olduğu, çözülememiş güçlüklerden biridir. Bilindiği gibi, okuyucuya, geçen yıl boyunca profil duvarındaki ya da dergilerdeki en önemli haber metnini gösterecek bir algoritma bulmakta Google da Facebook da başarılı olamamıştır. En çok okunan haberi hesaplayabilmekteler, ancak bunların en etkilisinin hangisi olduğu sorusu hala cevaplanamıyor. Gerçek hayattaki karmaşık olayları anlamlandıracak zaman çizelgeleri ile deneyler yapan TechCrunch’tan Tarik Korula ve Cornell Üniversitesinden Mor Naaman, Twitter’daki farklı etiketlerin görece “popülerliğini” anında çizelgelerle gösteren seen.co adlı bir internet sitesi kurdular.⁴⁴ Bu girişim, özel sektörde zaman–ister kısa ister uzun durée (sürelili) zamanı– anlayan uzmanlara olan açlığı ortaya koyuyor. Benzer biçimde, bir başka olay-takip sitesi olan Recorded Future, istihbarat ve kurumsal hakemlikle ilgili bir müşteri tabanıyla, belli şirketler ve yatırım sektörleri etrafında yoğunlaşarak, makaleler arasında eşzamanlılıklar ve bağlantılar belirlemektedir.⁴⁵ CEO’su Christopher Ahlberg, misyonunu “dünyadaki her türden yeni makale ve yapıyı görmelerinde insanlara yardım etmek” olarak tanımlıyor.⁴⁶ (Hepsi de geleneksel tarihin uzmanlık alanı olan)olaylardaki örüntüleri fark etme, bağıntılar ve bağlantıları tespit etme becerisi Google tarafından öylesine kârlı bir girişim olarak görüldü ki, 2014’te bununla ilgili şirkete yapıldığı bildirilen ilk yatırım 8 milyar Amerikan doları oldu.

Bir diğer örnek Paper Machines’in öyküsüdür. Paper Machines 2012’de yaratılmış ve 2013-2014 yılları boyunca geliştirilerek, pe-

dagojide ve araştırmada kullandıkları bu yazılımla olan deneyimlerini değerlendiren öğretim görevlileri ve yüksek lisans öğrencileri tarafından az sayıda makale ve çok sayıda blog girişi ve tweet'te konu edilmişti. 2013'e gelindiğinde ise, dünyanın diğer istihbarat güçlerinden gelen resmi raporların özüne dair Danimarka milli istihbaratına tavsiyelerde bulunan Danimarka'daki bir askeri istihbarat firması tarafından da benimsenmişti.⁴⁷ O devletler, tıpkı Paper Machines'in araştırsın diye tasarlandığı tarihteki yönetimler gibi, aşırı miktarda okunacak belge –aslında diğer milli hükümetlerin faydalı bir anlam çıkaramayacakları kadar fazla miktarda istihbarat– üretir. Farklı ulusal güvenlik güçlerini ilgilendiren tarihsel eğilimleri saptamanın, resmi bilginin etkin biçimde işlenmesi için hayati önemde olduğu ortaya çıkmıştır.

Gelecek onyıllarda, zamanı modelleme araçlarının en iyileri, veri bilimciler, iklim bilimciler, görselleştirme uzmanları ve finans sektörü tarafından araştırılıp bulunacak. Zamansal bir unsurun nedensellik ve bağıntıyı anlamada can alıcı olduğu çelişkili veri kümelerinin analizi için uygun standartların, tekniklerin ve teorilerin geliştirilmesinde, tarih, önemli bir rol oynayacaktır. Çeşitli sigorta, gayrimenkul, imalat, ekoloji ya da siyaset programlarının geçmişini ve gelecek beklentilerini potansiyel ortaklara anlatmaya çalışan uzmanların hepsi, konuyu zaman üzerinden tartacak uzmanlara ihtiyaç duyar. Tüm bu potansiyel izleyici kitlesi, pek çok tarihçi için, gerçek hayata ait ve pratik soruları yanıtlamaya evrilen tarih biçimlerinin yaratabileceği ahlaki sonuçlara dair kaygıları da gündeme getirir.

Büyük Veri Çağı Üniversiteyi Nasıl Değiştirecek?

Aşırı enformasyon yüklemesinin boyutları, günümüzün bilgi ekonomisinin bir gerçeğidir. Dijital arşivler ve yazılımlar son zamanlarda uzmanların, medyanın ve yurttaşların içinden çıkamaz hale geldiği resmi ve kurumsal verileri anlamlandırmayı vaat ediyor. Önümüzdeki içeriğin enginliği, uzmanlığın sınırlarını zorlayan verileri –aynı anda hem ekonomik, hem ekolojik ve hem de siyasi olan ve geçmişte, amaçları ve eğilimleri zamanla değişmiş olan

kurumlar tarafından toplanan verileri- anlamlandırmaya yardımcı olabilecek hakemler gerektiriyor. Büyük verinin üniversitenin işlevlerini değiştireceği neredeyse kesindir. Geleceğin üniversitesinin, daha fazla veri ve çok daha fazla matematik kesinliğin yanı sıra, zamanla biriken veriler için çok daha büyük çaplı bir hakemliğe ihtiyacı olduğunu düşünüyoruz.

Geçmiş ve geleceğe dair uzun dönemli araştırma için en uygun yerin üniversite eğitimi olduğu ve iklimlerin, ekonomilerin ve hükümetlerin böylesine yoğun bir değişim yaşadıkları bir anda, böyle bir eğitimin büyük talep görmesi gerektiği düşüncesi hâlâ mantıklı dayanaklara sahiptir. Üniversite, bireyler ve toplumların yaşamları üzerine derinlemesine düşünmek için çok önemli bir alan sunar. Değişkenliğin hakim olduğu bir dünyada, üniversitenin epeydir var olan tarihsel gelenek şuuru, başka toplumlarda şamanlar, rahipler ve yaşlıların koruduğu uzun dönemli düşüncenin yerini almıştır. Bizler de geleceği daha iyi anlamak için geçmişini kullanmak istediğimiz sürece bu yönlendirmeye ihtiyaç duyarız.

Yine de, modern üniversitedeki uzmanların pek çoğu, buna benzer sorularla başa çıkma konusunda donanımsızdır. Daha kısa ölçeklerde dahi, verilerle çalışmanın eğitimi görmüş bilim insanları, zaman üzerine çalışan beşeri kurumlar tarafından biriktirilmiş büyük verilerle çalışmaya başladıklarında hata yaparlar. Coğrafyacılar tarafından yazılan bir makale, ISI Web Knowledge veri tabanında “climat*” (iklim), “chang*” (değişim) ve “adapt*” (uyum) anahtar sözcüklerini aratarak, iklim değişikliğine dair verilere kamunun tepki verip vermediği sorusunu yanıtlamaya çalışmıştı.⁴⁸ Bu türden bir sözcük sayımı gerçekten de iklim değişikliğinin Amerika’da yükselen bir öncelik konusu olup olmadığı bilgisini yansıtabilir mi? Bunun gibi bir strateji, akademik bir tarih dergisinde asla uygun görülmezdi. 3. Bölüm’de gördüğümüz gibi, iklim değişikliği hakkında bilim insanları tarafından toplanmış dağlar kadar kanıt bile, akademi dışındaki dünyada herhangi bir kamusal uzlaşmanın olduğunu göstermez. Ancak çok daha detaya inildiğinde bile, bu projede tanımlanmış olan analiz sorunludur. Seçili koşullar dahi, “küresel ısınma” ve “çevresel değişim” gibi söyleme

bağlı çeşitlemeleri dışlamaktadır. Daha da önemlisi, akademisyenler arasındaki adaptasyon tartışması, dış dünyadaki siyasi eylemin bir ölçeği sayılamaz.

Amerikalıların işsizliğin geçmişi ve geleceğine dair konuşurken kullandıkları veriler, daha da çarpıcı bir örnektir. Bu ulusal ekonomik refah ölçeği, siyaseten herkes için arzulan hedefin bir özetiymiş gibi, siyaset bilimciler, ekonomistler ve uluslararası medya arasında dolaşıp durur. Ancak, toplumu değerlendirmekte kullandığımız göstergeler üzerine çalışan güvenilir bir tarihçi olduğu kadar bir finans analisti de olan Zachary Karabell'e göre, işsizlik ölçütünü kullanma şeklimiz başlı başına kısa dönemli düşüncenin önyargılarının etkisindedir. İlk defa New Deal döneminde tanımlanmış olan işsizlik kategorisi, pek çok iş türünü dışlar ve zamanının önyargılarına bağlı kalarak, kentli çiftçilerin başlattığı projeleri ve iş aramak yerine çocuklarına ya da yaşlılarına bakmayı seçmiş kadınların yaptığı tüm ev içi işleri "iş" kategorisinin dışında tutar. Bu aynı zamanda, ekonomik refahın ve belli hedeflerin ölçümünde bilhassa kısa vadeli bir ufku yansıtır. Karabell'e göre, hiçbir kurum 1959 öncesinde bizim ölçütlerimize uygun türde bir "işsizlik" istatistiği sunmadığından, başkanlık seçimlerindeki başarı ve başarısızlıklara dair "güya herkesçe bilinen gerçeklerin" pek çoğunun yanlış çıktığını yazar. Bu herkesçe bilinen gerçekler arasında, neredeyse her seçim döneminde tekrarlanan, hiçbir Amerikan başkanının % 7.2'nin üzerinde işsizlik oranıyla yeniden seçilemeyeceği tezi de vardır. Karabell, böyle uydurmaların, "taş çatlasa elli yıllık bilgiye dayalı" olduğunu yazar. Bu zaman menzili, Karabell'in gösterdiğine göre, "zamanda ancak bir ışık çakımı kadardır ve kesin ve acele sonuçlara varmak için yeterli değildir".⁴⁹

Zaman üzerine veri toplayan hemen her kurumda, o verilerin toplanma yöntemi, bir kuşaktan sonrakine gelişir ve değişir. 1941'de kurulan sivil toplum kuruluşu Freedom House, barış, çatışma ve demokratikleşme üzerine veri kümeleri toplamaya başladığında, kullandığı ölçütlerde basın özgürlüğünü öne çıkarıyordu; bundan onyıllarca sonra geliştirilen Polity Projects'in kurumsal ölçekte demokrasi ve otokrasi ölçümleri çok farklı bir standart yarattı. Siya-

set biliminde ölçütlerdeki bu değişim, farklı projeler için olsa da, Freedom House ve Polity demokrasi ölçümlerinin her ikisinin de faydalı olduğunu gösterir.⁵⁰ Ancak, başka alanlarda, demode ölçütler, verilerin faydalanılabilirliğini büsbütün güçleştirebilir. Mikro-dalga fırının icadından önceki çağdaki yaşam biçimimize dayanarak hesaplanan işsizlik, tüketici fiyatları endeksi (TÜFE), enflasyon ya da gayrisafi hasıla (GSH) gibi ölçütler kadar, o çağın kuramları ve sözde kanunları da, eski dünya aristokratları ve Presbiteryen atalarımızın inatçı önyargılarının ifadesi olabilir. Karabell'e göre, çağımızdaki finans kurumlarının, geleneksel ekonomik ölçütleri tümüyle terk ederek, şimdiki yaşama şeklimize dair bize daha fazla şey söyleyecek "özgül göstergeleri" ortaya çıkarmaları için matematikçiler ve tarihçileri görevlendirmelerinin bir nedeni de budur.⁵¹

Şimdiye dek, gelecek rotamızı belirlemek için sayılara bakmış olsak da, o sayıların *ne zamana* ait olduğuna yeterince dikkat etmemiş olabiliriz. Zamanın farklı uğraklarından veri sağlayan bir bilgi toplumunun, bu verileri uzlaştıracak zaman konusunda eğitilmiş hakemlere sahip olması hayati önemdedir. Buna rağmen, klimatologlar ve ekonomistler, zaman içindeki değişimi analiz etmeye ve Roma ya da Mayalar gibi medeniyetlerin çöküşü de dahil, buna dair büyük genellemelere girişmeye devam ediyorlar ve bunu yaparken, bunlara dair verilerin ne kadarının demokrasiyi toplumsal yıkımın kaynağı olarak suçlayan elitlerden ya da kendi zaferlerini duyurmaya çalışan sonraki imparatorluklardan geldiğini çoğunlukla sorgulamıyorlar.⁵² Aşırı enformasyon tehdidi altındaki bir çağda, içinde boğulduğumuz verilerin (hem meslekler, vergiler, toprak ve suyla ilgili resmi siciller hem de Karanlık Arşivler, gündelik yaşantı ve bastırılmış seslerin gayri resmi kayıtlarının) tarihsel bir yorumuna ihtiyacımız var.

Uzmanlararası Savaş

Verilerin hakemliği rolünde belli başlı araştırma üniversitelerinin tarih bölümlerinin elbette öncülüğü üstlenmesi beklenir; bu iş, başka hiçbir disiplinde sahip olunmayan beceriler ve eğitim

gerektirmektedir. Uzlaştırma rolü kısmen, geçmişle ilgili dünyanın dört bir yanından tarihçilerin yorumlarına bilhassa bağlı kalmayı gerektirir. Hangi verilere bakacağımıza dair ikilemlerin pek çoğu, tarihçilerin zaten çözdükleri etik sorulardır. Gerek stihbarat servislerinin, gerek finans sektörünün ve aktivistlerin yaşantımızı oluşturan uzun ve kısa vadeli olayları yorumlamaya kalktıkları bir çağda, tarihçiler bunun çok fazlasını sunabilir. Tarih bölümleri büyük veri araçlarının tasarımcılarını ve büyük veri analistlerini yetiştirdikleri takdirde, akademi içinde ve dışında bilgi üretimini en ileriye taşıyacak öğrencileri yaratmayı başarabilirler.

Tarihin verileri ölçüp tartarken kullandığı özgün araçların birçok iddiası vardır: Verilerdeki geleneksel önyargıları fark etmek, verilerin nereden geldiğini dikkate almak, farklı türden verileri karşılaştırmak, kabullenilmiş söylencelerin güçlü cazibesine direnmek ve farklı türde nedenlerin var olduğunu anlamak. Tarihçiler aynı zamanda, bürokrasinin “resmi aklının” bir kuşaktan diğerine verileri derleme ve yönetme yöntemini sorgulayan yorumcular, eleştirmenler ve şüpheler arasında başı çekerler. Verilerin geçmişi ve geleceğine dair düşünme geleneği, Harold Perkin’in meslekler tarihine ya da daha öncesinde, Max Weber’in bürokrasinin tarihi konusundaki çalışmasına uzanır.⁵³ Bu eserlerin ısrarla gösterdikleri şey, modern bürokrasinin, bilimin ve hatta matematiğin verilerinin, şaşmaz biçimde, onu üreten kurumun değerleriyle aynı çizgide olduğudur. Amerikan Mühendis Bölüğü örneğinde olduğu gibi, kimi zaman bu, projelerin çoğuna maddi destek sağlayan bölgenin lehine bir önyargı kılığına bürünür. Kimi zaman ise, uzmanların kendilerinin lehine bir önyargıdır: Piyasa ekonomisinde yoksulların zenginlik miktarının asla fazla olamayacağı önyargısı ; bilimleri büyük ölçüde sırf halihazırda servetin bir azınlığın elinde birikmesini desteklediği halde, ekonomistlerin, ekonominin kalkınmasında vazgeçilmez yardımcıları olduğu önyargısı gibi.⁵⁴ Tarihçiler, son derece farklı kaynaklardan gelmiş olsa da çeşitli türden verileri göz önüne alacak şekilde eğitilmiştir. Bunlar, diğer alanlardan analistlerin eğitiminde genelde göz ardı edilen becerilerdir. Heterojen verilerin zamansal olarak üretilmiş dilimlerinin yorumlanması, tarihçinin uzmanlık alanıdır.

Tarihe dair kabullenilmiş mitlerin eleştirisi, ‘meta anlatılar’ adıyla bilinir. 1960’lardan beridir, tarih teorisi ve felsefesindeki pek çok çalışma, tarihçinin daha eski kültürlerin önyargıları karşısında eleştirel bir perspektifi nasıl kazanacağına yoğunlaşmaktadır; Protestan, beyaz ve Avrupalı perspektiflerin daima en ileri perspektifler olduğu önyargısı bunlardan biridir. İlerlemenin evrensel kanunları konusunda şüphecilik, geçmiş ve geleceğin değerlendirmesinde en önemli araçlardan biridir. Tarihin bize öğrettiği kadarıyla bir ırkın ya da dinin bir başkasına karşı zafer kazanacağını öngören herhangi bir doğa kanunu bulunmamaktadır, olsa olsa belirli bazı kurumların belirli zamanlardaki yükselişi ve düşüşüyle paralellik arz eden (örneğin askeri teknoloji ve altyapıya daha önce görülmemiş boyutta sahip olunması gibi) daha küçük dinamikler söz konusudur.⁵⁵ Bu şüphecilik, tarihçileri, demokrasinin ya da Amerikan uygarlığının önünde sonunda diğerlerine üstün gelmesinin kaçınılmazlığını öngören köktenci düşüncelerin kışkırtıcılarından ayırır.

Yaşadığımız çağda, büyük veri, tarihimizin içine kilitlenmiş olduğumuzu, önümüzdeki gidişatı bizden önce oraya ulaşmış daha büyük yapıların belirleyeceğini düşündürüyor. Örneğin, prestijli bir dergide yer alan “Kadınlar ve Saban” başlıklı bir ekonomi makalesi, modern toplumsal cinsiyet rollerinin, tarımın kurulmasından beridir genlerimizi ve tercihlerimizi şekillendirdiğini anlatır:⁵⁶ “Ulusların Zenginliği M.Ö. 1000 Yılında Çoktan Belirlenmiş miydi?” benzer bir diğer sorudur.⁵⁷ Evrimsel biyoloji de, ekonomiye çok benzer biçimde, yığınla verinin yine yalnızca insanın etkinliğiyle ilgili bir iki hipotezle sınırlı kalarak yorumlandığı bir alan olmuştur. Suç, ya insan türüne, ya tarıma, ya da ateşin bulunuşuna atılır. Hiyerarşi ve ağgözlülüğe dayalı sistemlerimizden, toplumsal cinsiyet rollerimizden ve gezegenin sömürülmesinden, genlerimiz sorumlu tutulur. Oysa toplumsal cinsiyet rolleri ve hiyerarşi sistemleri insanlık tarihinde muazzam bir çeşitlilik arz eder.

Bazı uzmanlar bu şekilde avcı toplayıcı atalarımızdan miras aldığımız değişmez kurallardan söz ettiklerinde, birikmiş delillerin fazlalığından ikna olmuş biçimde Darwin ve Malthus üzerinden oluşturdukları kendi kuramlarının, özü itibarıyla, değişmez bir

dünyanın, insan türü de dahil tüm mahluklara, ancak kendilerini tehlikeye atma pahasına karşı gelebilecekleri sabit davranış kalıpları bahsettiğini savunan bir felsefeden ibaret olduğunu unutabilirler. Evrim biyoloğu ve neoliberal ekonomistin dünyasında, birden çok geleceği seçme ve derleme olanağının kendisi ortadan kalkmış görünür. Bunlar yalnızca, verilere dayalı kuramlar kılığında gezinen, geçmiş ve geleceğimize dair indirgeyici kurgulardır; tarihçi bunların aynı zamanda çağdışı kurgular olduğunu farkındadır.

Kimi durumda da, yinelenen hikaye, bize toplumumuzu nasıl yöneteceğimiz ve diğer insanlarla nasıl ilişki kuracağımız konusunda yol gösterir. Ekonomistler ve siyaset bilimciler Malthusçu büyüme limitlerinden ve gezegenimizin “taşıma kapasitesini” nasıl aştığımızdan söz ettiklerinde, tarihçiler, onların kanıtlanmış bir olguyu değil, teolojik temelli bir argümanı tekrarladıklarını anlar. Modern ekonomistler acımasız bir Tanrı tasvirini kuramlarından kovmuşlardır, ama onların tarih kuramı, özünde hâlâ evrenin yoksulu cezalandırmaya yönelik tasarlandığı ve zenginlerin yaşantısının, doğa kanununa uymalarının göstergesi sayıldığı bir erken 19. yüzyıl kuramıdır.⁵⁸ Günümüzde, antropologlar, sınıf ayrımlarının tahliyeler ya da açıklıkla açığa vurulmadığı, geçmişten ya da günümüzden pek çok topluma dair kanıtlar gösterebilirler.⁵⁹

Doğa kanunlarının gerçekliği ve belli örüntülerin baskın olması, bireyleri belli bir yazgıya bağımlı kılmaz: Ulaşabilecekleri bir yerde, hâlâ, geleceğin yaratılmasında etkili pek çok nedenden biri olan, bireysel faillikte cisimleşmiş bir seçebilme yetisi varlığını sürdürür. Ancak bugün pek çok disiplin, bu mantıkla hareket etmez. Geoffrey Hodgson’ın bir disiplin olarak modern ekonomiye dair analizinde açıklık getirdiği gibi “anaakım ekonomi, denge kavramına odaklanmak suretiyle, nedensellik sorununu göz ardı etmektedir.” Hodgson, “Bugün, tümüyle veri toplama ya da matematiksel model inşa etme derdindeki araştırmacılar, sıklıkla temelde yatan sorunları değerlendirmekten aciz görünmektedir” sonucuna varır.⁶⁰

Tarih bölümleri dışında, alanlarına ait çıkarımları üniversitenin diğer bölümlerindekilerle kıyaslayarak sınamak üzere eğitilmiş

akademisyen azdır. Biyologlar biyolojiyle, ekonomistler ekonomiyle uğraşır. Tarihçiler ise daima bir şeyin tarihçisidir; ister istemez, verilerin nereden geldiğini sorarlar ve bir başka tarihçiden gelmiş olsa bile (ya da özellikle o durumda) bu verilerin ne kadar doğru olduğunu sorgularlar. Geleneksel tarihte, çoklu nedensellik, tarih bölümlerinin yapısıyla bütünleşmiştir, öyle ki tarih öğrencileri, düşünsel tarih, sanat tarihi ya da bilim tarihinden –yani pek çok kişinin katkısıyla oluşmuş bir gerçekliği yansıtan çeşitli konularda– dersler alarak, tarihin olası birçok yönüne ve onun neden-sonuç ilişkilerine dair tecrübe edinir. Bugün hemen her tarihçi bu araçları birbiriyle kaynaştırma eğilimindedir: Bunlar, toplumsal deneyimi entelektüel fikirler ve diplomatik politikanın ekolojik bir bağlamı içinde ele alan tarihçilerdir. Başka bir deyişle, son iki yüzyılı işleyecekleri zaman, işçi sınıfından insanların tarihe kayıtlı deneyimlerini ele almakta, bir ekolojik felaketi hesaba katmakta ve avukatların söyledikleri ve politikacıların yaptıkları ile bir bağlantı kurmaktadır. Bu modern tarihçiler, tarihçi James Vernon’ın ileri sürdüğü gibi, en azından “çoğul sebeplere dayalı, tekil nitelikte bir küresel modernite tarihi yazmaya” çalışırlar.⁶¹ Eşitsizlik, politika ve ekosistemlere dair verileri ortak bir görüşte buluştururlar ve önemli olaylar kargaşasını, karmaşık neden sonuç ilişkilerine sahip tek bir hikâyeye indirirler.⁶²

Büyük verinin hüküm sürdüğü bir dünyada, birbiriyle bağdaşmayan, farklı sayısal ve niteliksel veri kümelerini, mahkeme kayıtlarındaki duygu ifadesi sözcükleri birbiriyle kıyaslamak, iklim değişikliğini, resmi aklın ya da girişimci aklının doğaya ve onun sömürüsüne yönelik yaklaşımlarıyla kıyaslayarak değerlendirmek gibi konularda eğitilmiş analistlere ihtiyaç vardır. İklim tartışmalarında kullanılan mantıkla, eşitsizlikten söz ederken kullanılan mantık arasındaki farklılıkları bize kim anlatabilir? Bu hikâyeler gerçekten de birbiriyle uzlaşmaz mıdır?

Tarihçilerin çoklu nedensellik kuramları olmasaydı, köktencilik ve dogmatizm yaygınlaşabilirdi. Bu küçültülmüş tarih anlayışına göre birden fazla gelecek tasavvurunun olması çok zordur. Bizler sözde antik bir geçmişin yazgısını belirlediği varlıklar olduğumuz-

dan, bu hikâyeye göre, seçeneklerimiz, ya bir çevre felaketi ya da durumdan vazife çıkaran elitlerin biyolojik ya da teknolojik olarak hüküm sürdüğü bir gelecektir. Atalarımızdan farklı biçimde düşünmeyi nasıl öğrendiğimiz sorusunu gündeme getirmek suretiyle, başka kuşağın başka amaçlar için biriktirdiği veriler ve kuramları sorgulamaksızın kullanmaktan kendimizi kurtarırız.⁶³

Tarihçiler, toplumsal değişimi bütüncül düzeyde incelemek için yeni yöntembilimlerin oluşturulmasına, öncülük etmelidir. En azından, dergilerde, siyasa tezlerinde ve haberlerdeki anahtar sözcük araştırmalarını, ekonomi raporları ve iklim verileri ile, hatta birleştirilmiş anahtar sözcük araştırmaları ve tweet'leri ile kıyaslamalıdır. Bu elektronik bilgi yığınları, zamanımızın kamusal bağlamının çok büyük kısmını oluşturmaktadır. Tarihçiler Ngram ya da Paper Machines gibi dijital araçların ideal hakemleri, verilerin nerelerden geldiğini, hangi sorulara yanıt verebileceklerini ve hangilerine veremeyeceklerini söyleyebilen eleştirmenlerdir.

Araştırma Üniversitesi Etik Bir Bakış Açısıyla Yeniden Doğuyor

Büyük veriyi bir tarihsel olaylar dizisi olarak ele alma yöntemleri hâlâ yeni. Fikirler, kişiler ve kurumların zaman içinde değişen etkilerini anlamak için araçlara ihtiyacımız var. Büyük veriyi *longue durée* tarihe dönüştürebilen ve hangi verilerin uygulanabilir, hangilerinin uygulanamaz olduğunu anlamak için tarihten yararlanabilen öğrenciler yetiştirecek üniversitelere ihtiyacımız var. Tarihçiler, *longue durée*'yi görmezden gelmek ya da onu yalnızca dolaylı işlemek yerine ona geri dönecek olurlarsa, kendilerini, burada kaba hatlarıyla özetlediğimiz çoklu veri türlerinin eleştirmenleri konumunda bulacaklardır. İklim verileri, biyoçeşitlilik verileri, son bin yıllık ya da beş yüz yıllık modern kurumlar ve kanunlara dair veriler, kültürel değişimin dilsel kanıtları, ticaret, göç ve tehcirlerin çok büyük ölçekli kanıtlarının hepsi, derlenme sürecindedir. En çok ihtiyaç duyulan şey, bunları birbiriyle ilişkili bir zaman dokusu oluşturacak şekilde işleyebilecek bir eğitimidir.

Geçmişe ve onun anlamına dair köktenci yaklaşımların çağı -o köktencilik ister iklim felaketini, avcı toplayıcı genleri, ister bir azınlığın mukadder kapitalizmini vaaz etsin- sona ermiştir. Bunun yerine, insan yaşantısı ve insan kurumlarına dair verilerini titizlikle analiz etmiş alanların öncülüğünü talep etmenin zamanı gelmiştir. Büyük veriyi, tarihe ve kurumlarımız ve toplumlarımızın geleceğine dair çoklu kaynaklardan, eleştirel biçimde inceleyen araçlara ve analiz biçimlerine yatırım yapmalıyız. Çok katmanlı bir küresel engeller çağında, yaratıcı ve akılcıca biçimde uygulanabilir bir gelecek planlama kabiliyetimiz buna bağlı olabilir.

Bu devrimlerin yaşanması için, tarihçilerin kendilerinin de değişmeleri gerekecektir. Tarihçilerin toplum adına sahiplenecekleri bir gelecekleri var. Hiç çekinmeden, büyük resim üzerine yazmaya, konunun uzmanı olmayanlara aktarılabilir bir üslupla yazmaya, verileri hakkında konuşmaya ve uçsuz bucaksız verilerinin gücünü dışardan bakan biri tarafından şıp diye anlaşılır kılacak bir biçimde bulgularını paylaşmaya başlayabilirler. İyi bir *longue durée* anlatısını neyin yarattığı, mikro tarihçinin arşiv becerilerinin makro görüşün sunduğu kapsayıcı fikirlerle nasıl kaynaştırılabileceği konularındaki tartışmalar eğitimlerine dahil edilmelidir. Yüzyılları kapsayan deneyimlerden her yüksek lisans öğrencisinin yararlanmaya başladığı *longue durée* araçlar çağında, hedef kitlenin ne olması gerektiği ve geniş ölçekli tarih incelemelerinin uygulanışına dair tartışmalar, her tarih bölümünün bünyesine alınabilir. Geçmiş bilgisinin hakemleri ve sentezcileri rolünü yeniden kazanmak için, antropologların, evrim biyologlarının, nörobilimcilerin, ticaret tarihçilerinin, tarihi ekonomistlerin ve tarihi coğrafyacıların verilerinin ayıklanmasında ve bunların, savlarını ve dayandıkları temelleri bir bağlama oturtan ve okunabilir kılan daha büyük anlatılar oluşturacak şekilde birbirine örülmesinde, tarihçiler vazgeçilmez olacaklar.

Bu zorlu görev, tarihçileri, geçmiş ve geleceğimize dair verileri yöneten pek çok kamu kurumunda -yalnızca hükümet ve aktivist veri havuzlarında değil, aynı zamanda kütüphaneler ve arşivler, özellikle de belli etnik gruplara dair belgelenmiş delillerinin tümüyle silinmesinin bazı siyasi elitlerin işine geleceği devlet inşası

projeleri ile amaçları çatışan kurumlarda - daha aktif bir rol almayabilebilir.⁶⁴ Tarihi verileri tahrifin pençesindeki toplumlar, kendi tarihlerini koruma olanakları en zayıf toplumlardır. Bizim –ve gelecek nesillerin– içinde yaşadığımız dünyayı anlamak için kullandığımız verilerden birilerinin sorumlu olması gerekir.

Tarihçiler, verilerin kamu önündeki hakemleri ve unutulmuş hikâyelerin araştırmacıları olarak bu çifte rolü üstleneceklerse, bunun yanında, verilerin korunması ve nelerin korunmakta olup nelerin korunmadığının kamuya anlatılmasında da, daha aktif bir rol almaları gerekecektir. Anglofon tartışmalar ve milliyetçi arşivlerin baskın olduğu bir dünyada, dijitalleştirme projeleri, madunların ve gelişmekte olan ulusların, azınlık dillerinin ve dijital eksiklerin temsil meselelerini gündeme getirir. Dijital belgeler için maddi destek sağlamanın (pek çok yerde olduğu gibi) ulus inşası projeleriyle bağlantılı olduğu bir ortamda, kadınlar, azınlıklar ve yoksullarla ilgili sayısal arşivlerin dijitalleştirilmemesi ya da, bu olsa bile, maddi desteğin yetersiz olması ya da hiç olmaması riski vardır. Nasıl ki kitapların çürümemesi için doğru ısı ve nem oranına ihtiyaç varsa, dijital belgeler de aynı şekilde, sunucuların devamlı finansmanına ve bakımına ihtiyaç duyar. Dijital araçların ulus devletinkinden farklı perspektifler içeren *longue durée* sentezleri yayabilmesi, devamlı kapsamlı arşivler oluşturulmasına ve bunların korunmasına bağlıdır.

Bu tip sorunlar, ayrıntıcı ve hassas delil hazinelerinin kölelik, kapitalizm ya da ev hayatının tarihlerini nasıl aydınatabileceğine odaklanan mikro tarih geleneklerinden derinlemesine yararlanır. Nitekim mikro-arşivlerin, dijitalleştirilmiş *longue durée* kayıtlarla bütünleştirilmesi yoluyla madun fikirlerinin nasıl korunacağına dair sorular, bu disiplinde yeni ve çok önemli bir cephe oluşturmaktadır. Bu muazzam emek ve ardındaki eleştirel düşünce, geleneksel *longue durée* mikro-arşiv çalışmalarıyla uğraşan bilimcilere yönelik özel derlenmiş yayınlar, burslar ve ödüllerle tanınmayı ve taçlandırılmayı hak ediyor. Bu, *longue durée* alanında bir başka kamusal çalışma olup, umumi okuyucuları ve çok satan kitapları ya da bürokratlar arasında okunmayı ikincil plana iterek, hakika-

ten önemli makro tarih hikâyeleri oluşturacak mikro arşiv zeminini yaratmak üzere, belgelerin, nesnelerin, hikâyelerin, kaynakların ve istihdamın titizlikle düzenlenmesini hedefler.

Tarihçiler –ya da edebiyat öğrencilerinden sosyologlara tarih bilincine sahip diğer araştırmacılar– bu zorlu işi üstlendikleri takdirde, kendilerini bilgi tasarımının öncü saflarında bulabilirler. Arşivcilerle, veri bilimciler, ekonomistler ve iklim bilimciler, zaman içindeki değişimi araştırmak için daha kapsamlı ve daha sentezci veritabanlarının oluşturulmasında işbirliği yapabilirler. Gelecekte, üniversitenin dışındaki sektörlerde de tarihçilerin uzmanlığı aranabilir. Tarihçiler, araç tüketicileri ve araç eğitmenleri oldukları kadar araç inşacıları ve araç eleştirmenleri haline de gelebilirler. Nitekim, öğretim üyelerinin yasama meclislerine veri analizi temin etmeleri, aktivist kampanyalara yol göstermeleri ya da Silikon Vadisi’nin yeni şirketlerine danışmanlık yapmaları ve böylece geleneksel olarak meşgul oldukları ve yeniden edinmeyi hak ettikleri kamusal rolü geri almalarıyla, bu değişimler, bazı profesyonel tarihçilerin yaşamını kökten değiştirme potansiyeline sahiptir. Diğer mesleki alanlarda harcanan zaman ya da bilgisayar bilimi eğitimi almak alan için potansiyel bir fırsat haline geleceğinden, bu gibi değişimler, müstakbel tarihçiler olarak kimleri nasıl görevlendireceğimizi etkiler.

Gelecekte bilgisayarların verileri analiz edebilme becerisinden faydalanacak dijital projelerle daha çok karşılaşacağımızı umuyoruz. Umarız tarih yazımı usulleri bu projelerin yöntemine kafa yorar ve güncel çalışmaları sentezleyerek ve bireysel araştırmacının göreceği ufukları genişleterek arşivsel okumaların ‘tek araştırmacı’ modeli tarafından üretilen tarihe müdahalelerde bulunabilir. Hep-sinden önemlisi, umarız ki çoklu –maddi, ekonomik, demografik, siyasi ve düşünsel– kaynaklardan gelen verilerle ilgili bu sorunlar birbiriyle örtüştürülerek, zamanla değişimin ve içinde yaşadığımız çağdaş dünyanın doğasına dair öngörülme-yen bulgular üretilebilir.

Geçmiş uzun dönemli bir bakış açısı, gelecekte söz edenlerin, geçmiş ve geleceğe dair 3. Bölüm’de kabaca özetlediğimiz dogmatik düşünüş tarzına direnebilmelerine yardım eder. Yaradılışçılar,

çevreciler ve serbest piyasa kuramcılarının nadiren birbirleriyle tartıştıkları bir dünyada, *longue durée* üzerinden bir bütün olarak verilerimiz hakkında konuşmaya, çevremizdeki verileri incelemeye ve karşılaştırmaya, yersiz ve uydurma olanları ayıklamaya ve neden ve nasıl böyle olduklarını açıklayacak uzmanlara ihtiyacımız var. Tarih burada bir hakem hizmeti görebilir: Neo-liberalizmi, yaradılışı ve çevreyi aynı düzlemde buluşturabilir; lisans öğrencilerinin siyasi ve ekonomik ideolojileri aşarak, pek çok uzmanın ve onların verilerinin dayandığı savların oluşturduğu tartışma kültürüne yönelik bir duyarlılığa erişebilmelerine yardım edebilir.

Verilerin kaynağına, çoklu nedenselliğe ve taraftarlığa dair eleştirel tarihsel düşünce yöntemleri, günümüzde, piyasa, devlet ve gezegenin kaderine dair doğa kanunlarıymış gibi öne sürülen söylen-celerden, kitleler için açlık ve yıkım anlamına gelen hikâyelerden bizi kurtaracak. Piyasa ya da iklimle dair, insan dostlarımızdan vazgeçmemize yol açan dogmatik düşüncenin bir tercih olduğunu ve başka dünyaların mümkün olduğunu ortaya koyacaklar. Ve bunu, gezegenimizin kaynakları, bunların kullanımı ve derin geçmişte sergilenen pek çok alternatif ve farklı gelecek olasılıklarına dair somut verilere bakarak başaracaklar.

Bu gibi perspektiflere –ve bunların çevremizdeki geleneksel kurumları nasıl altüst ederek daha bilgilenecek yurttaşlara ve daha şeffaf bir yönetime yol açtıklarına– odaklanmak suretiyle, üniversiteler, kamuya hizmetin ne demek olduğunu yeni baştan öğrenebilir. Çok kullanımlık açık-kaynak araçlar, halihazırdaki kaynakları güçlendirerek, tarihçileri ve hatta halkı, şimdinin bir tarihi için olası en önemli anlatıları bulup çıkararak, olaylara derin bağlam-ları içinde bakmaya teşvik edecektir. Çoğu kurumun planlamalarını beş yıldan kısa süreli döngülere göre yaptığı, geleceğe dair bir krizin damgasını vurduğu bir çağda, zamanla değişime dair enformasyonu sentezleme araçlarının önemi gitgide artmaktadır. Öte yandan, büyük verinin ve dijital araçların analizdeki etkinliği, hükümetlerin, aktivistlerin ve özel sektörün, uzun dönemli olasılıkları anlamaya yönelik yarışa kendi kurdukları modellerle hep birlikte katıldıkları bir geleceğin habercisidir.

Geçmişimize ve geleceğimize dair bilgiye olan bu talep, iklimin ve piyasaların nasıl değiştiği ve devletler ve kamunun deneyiminin buna nasıl tepki verdiğine dair muazzam miktarda veriyi sentezleyen araçlar için yeni bir pazar yaratabilir. Verilerin gitgide şiştiği bir çağda, bu sentez araçlarına kuşkusuz yenileri eklenecek. Gelecekte, tarihçiler veri uzmanları olarak yeni rollere adım atabilirler; kalkınma iktisatçılarının yöntemlerini iklim bilimcilerin uyarıları ile karşılaştırmak için kendi bilimlerinden faydalanarak, başka disiplinlerin verileri hakkında kamuoyu önünde görüş beyan edebilirler.

Üniversitelerde, verilerin gerçekten de üniversitenin geleceği olduğu savını kabullenmekte tereddüt edecek pek çok beşeri bilimci ve tarihçi vardır. Uzun vadenin mi yoksa kısa vadenin mi seçileceği, kabullenilmiş konsensüsün kullanılıp kullanılmayacağı ve büyük verinin nasıl kullanılacağına dair kararlar, metodolojik olduğu kadar etik de olan sorulardır. Tarihçiler olarak, bu krizlere karşı çözüm öne sürme işini, akademinin diğer alanlarındaki meslektaşlarımıza terk etmeye razı mıyız? Ya da yurttaşları, politika erbabını ve muktedirleri rehavetlerinden silkeleyecek iyi, dürüst bir tarih, Simon Schama'nın sözleriyle "insanları gece uyanık tutacak" bir tarih yazmaya çabalamak ister miyiz?⁶⁵

Sonuç:

Geçmişten Ortak Geleceğe

Tarihin ortak gelecekle ilişkisi, arşiv bilgilerinin, olayların ve kaynakların kendisiyle kıyaslanarak yorumlanabileceği *longue durée* bir bağlamsal arka plan geliştirilmesine bağlıdır. Giriş bölümünde, daimi gelenekleri ayakta tutmak ve sorgulamak için kurulmuş olan üniversitelerin, bu ortak geleceğin önündeki engellerle yüzleşmek zorunda oluşunun gerekçelerini anlattık. I. Bölüm’de, Fernand Braudel’in önerdiği ilk *longue durée* başta olmak üzere, tarihsel geleneğimizin, ne ölçüde hem kamusal hem de gelecek odaklı olduğunu gösterdik. 2. Bölüm’de, *longue durée*’nin, profesyonel tarihçiler arasında göreceli bir gerileme döneminin ardından yeniden canlandığını, ancak geri dönüşünün, dünyanın dört bir yanında kamusal kültürlerdeki en acil küresel sorunlardan bazılarıyla bağlantılı olduğunu savunduk. 3. Bölüm’de, gelecekteki iklim, küresel yönetim ve eşitsizlik tehlikelerine dair eleştirellikten uzak spekülasyonların, yetersiz biçimde ve çoğunlukla zıt amaçlarla olsa da, ortak geleceğe nasıl hizmet ettiğini gösterdik. Çare olarak, ortak bir geleceğe yönelmek gerektiğini öne sürdük. Ve 4. Bölümde, geçmişe dair verilerin yeni ve eleştirel bir analizine daya-

narak yapılmakta olan, geleceğe dair bu kolektif bilim çalışmalarının bazılarını örnekledik.

Ortak bir gelecek çağrısına yanıt vermek, geçmişe bakış yöntemimizi gözden geçirmemizi gerektirir. Büyük verinin, tarihin gölgede kalan kısımlarını aydınlatma, kabullenilmiş bilgiyi sınama ve geçmişe dair egemen kuramları sorgulama gücünden daha önce söz ettik. Ancak, ortak bir gelecek çağrısına yanıt vermek aynı zamanda, fikirlerin kolaylıkla paylaşılabilmesi,, *kamunun erişebileceği biçimde* geçmiş ve geleceğe dair yazmak ve konuşmak demektir. Bu kamuya bağlılığın, tarih yazımında üç yeni eğilimi müjdelediği inancındayız: Birincisi, uzman olmayanlar tarafından okunabilen, anlaşılabilen ve paylaşılabilen yeni anlatılara duyulan ihtiyaç; ikincisi, görselleştirme ve dijital araçların ağırlık kazanması; üçüncüsü, bir yanda arşiv çalışmalarının en iyilerini, diğer tarafta ortak kaygı konusu olan sorunlara dair büyük resmi elinde tutan ve kullanan, büyük ve küçüğün, “mikro” ve “makronun” bir kaynaşımı.

Uzun dönem tarihsel düşünce, eğer burada kendisi için önerdiğimiz vaadi yerine getirecekse, uygun beceri ve tarihsel ustalıklı büyük düşünebilmek için, bir yönergeye ihtiyacımız olacak. Uzun dönem hikâyelere bakmak için eleştirel bir gözü oluşturan şeyler nelerdir? Seçtiğimiz modellerin ayırt edici ortak özellikleri nelerdir? Genç zihinleri, zamanda uzak geçmiş ve uzak geleceği düşünme konusunda eğitecek bir okul eğitimi nasıl olmalı? Bu kitabı özetleme işinde, bir araya getirdiğimiz argümanlar üzerinden geriye bakıp, uzun dönem geleceğe dair belli başlı düşünme biçimlerini ayıkliyoruz. Bu işin, geçmişe bakma konusunda eğitilmiş, şeylerin nereden doğduğunu açıklayabilen, kısa geçmişin kesin delillerini ve büyük veri ve *longue durée*'nin kapsamlı resmini inceleyebilen ve geçmiş, şimdi ve gelecek ilişkisine dair sorumlu düşünerek, kendini kamuya hizmete adanmış uzmanların çabalarını gerektirdiğine inanıyoruz. Bu yöntemler, üniversitede değişim ve tahmin ve geleceğe müdahaleyle ilgili bilimlerin geneli için bir reçete sunabilir.

Eşitsizliğin büyüdüğü bir dönemde, küresel yönetim krizlerinin ortasında ve insan kaynaklı iklim değişikliğinin etkisi altında, yaşamlarımızı şekillendiren koşulları asgari düzeyde kavrayabil-

mek dahi, sorgulamalarımızın ölçeğini genişletmeyi gerektirir. *Longue durée*, yeni bir kılıkta, yeni amaçlarla geri dönerken, tarihsel metodolojinin en temel sorunları –hangi soruları seçtiğimiz, konu başlığımızın sınırlarını nasıl belirlediğimiz ve sorularımızı çözümlemek için hangi araçları önerdiğimiz– hâlâ yanıtlanmayı bekliyor. Geçmişin ve büyük resmin geleceğine dair yeni bir tartışmanın tohumları şimdiden atılmıştır; nitekim bunlar, Büyük Tarih, Derin Tarih ve Antroposen’in şimdiden yükselişte olmasının nedenlerini açıklıyor. Diğer alt dallarda ise, verileri nadiren açıktan açığa eleştirel bir yaklaşımla ele almasına, görselleştirme odaklılığına ve kamuya, aktivistlere ve belli bir politikaya yönelik olmasına rağmen, yeni bir sentez de oluşmuş durumdadır.

Bir kısa dönemcilik krizinin damgasını vurduğu bu dönem, geçmişe yönelik yaklaşımları yeniden ele almaya başlamak için özellikle doğru bir zaman olabilir. Geleceğe bir pencere açma amacını açıkça bildiren pek çok tarih yazılmıştır ve bazılarının –özellikle uzun dönemli kapitalizm ve çevre tarihlerinin– önerileri son derece açıktır. Modern oyun teorisinin nasıl, Soğuk Savaş’taki askeri endüstriyel kompleksten* doğduğunu gösteren bir tarih kitabı okumanın etkisini irdelerken, California Üniversitesi tarihçisi Sanford Jacoby heyecanla şöyle der: “Çok disiplinli, büyük düşünmeyi telkin eden dersler için öncülüğü biz üstlenmeliyiz.” Bir işletme okulunda eğitim veren Jacoby, burada “Öğrenciler, söylendiğine göre, ‘büyük resmi’ algılamayı başaramıyor ve şimdiki anın kavramsal prangalarından kaçamıyorlar. Tarihçilerin burada sunabilecekleri çok şey var.” diye yazar.¹ Bu tür davetlere karşılık vermek için, geleceğin bilgisiyle uğraşanalar, siyasi, ekonomik ve çevresel tarihe dair yeni araştırmaları genel okuyucu için özetleyen, hazmı kolay anlatılar üretmekten ve dolaşıma sokmaktan çekinmemelidir.

Bir ekolojik krizin ve bir eşitsizlik krizinin eşiğine nasıl geldığımızı anlatan hikâyelere toplumun ihtiyacı vardır. *Longue durée* konularının ahlaki içerimleri –küresel ısınmayla baş etmek için ekonomimizin yeni duruma adapte edilmesi ve madunların görüş-

* 1961’de Eisenhower’ın bir konuşmasında söz ettiği ABD silah endüstrisi, yasama organı ve silahlı kuvvetleri arasındaki ittifak -ç.n.

lerinin siyaset yapımına entegre edilmesi de dahil– tarihçilerin, ele aldıkları– çevre, yönetim, demokrasi ve kapitalizm sorunları da dahil (ancak kuşkusuz bunlarla sınırlı olmayan)– tüm beşeri deneyimler için olabildiğince geniş bir izleyici kitlesi seçmesini zorunlu kılar. Üniversitede, ortak geleceğimizin ortak bilgisine yoğunlaşan sorgulama biçimlerine yer açmak için, çok şeyin değişmesi gerekebilir. Ücretli üyelik engeli ardında, yalnızca belli başlı halk ve üniversite kütüphanelerine erişimi olanların erişebildikleri akademik yayınların, daha geniş küresel bir halk kitlesinin erişebildiği, erişime açık kaynaklarla desteklenmesi gerekir.² Ayrıca, araştırmalarımızla ilgili bilgilendirici görsellere, onları kamuya açmaya ve yeni, önemli ve siyaseten bilinçli bir sentez oluşturma hedefiyle, dayandıkları araştırmaları süratle ve etkin biçimde diğer tarihçilerin denetimine tabi tutmaya ihtiyacımız var.

Mikro tarih ve makro tarih –kısa dönemli analiz ve uzun dönemli genel değerlendirme– verilerin daha yoğun, duyarlı ve etik bir sentezini üretmek için birlikte çalışmalıdır. Eleştirel tarih, küçük ve bastırılmış deneyimlerin üst üste birikerek nasıl uluslar ve imparatorlukların devrilmelerine yol açtığını anlatabilmesiyle, hem makro hem de mikro tarihi aktarabilecek kabiliyettedir. Lynn Hunt’ın haklı olarak söylediği gibi “Küresel mega-uzun dönemli bir tarih, anlatılacak tek hikâye değildir,” ancak böyle uzun dönemli tarihlerin daha ayrıntılı ve daha yerel tarihlerin ürünleriyle anlatılmak zorunda olduğu bir gerçektir ve bunun tersi de aynen geçerlidir: “Çalışmanın ölçeği, yanıtlanacak soruya bağlı olarak değişir”.³ Buradan, her tür mikro tarihin ya da kısa dönemli çalışmanın önemsiz olduğu fikri katiyen çıkarılmamalıdır. Tarihin neoliberal ekonomi ve iklim felaketçiliği söylencelerine sunabileceği itirazlara dikkat çekerken, sahip olduğumuz delillerin çoğu, son derece tartışmalı sorularla araştırmalarını yürüterek, arşivlerde harıl harıl çalışan tarihçilerin eserlerinden derlenmiştir. Ancak, en azından 1970’lerden itibaren, genelde büyük resmi düşünmekten caydıran ve eleştirel okumanın belli prosedürleriyle yaklaşılan belli arşivlerden kaynaklara titiz bir yoğunlaşmayı destekleyen bir yöntem tarihçilerin eğitime hâkim olmuştur.

Mikro tarihsel ve makro tarihsel olanın birleştirilerek geçmişin sentezci bir kavrayışına ulaşma konusunda, antropoloji, genelde tarihten daha ilerdedir. James C. Scott'ın, Çin İmparatorluğu kıyısındaki Zomia adını verdiği dağlık alanların derin tarihini işleyen ayrıntılı *longue durée* Güney Asya tarihlerini düşünün. Zomia, Scott'un bulguladığına göre, insanların baskıcı siyasi ve ekonomik rejimlerden kaçışıyla doğmuştur. Bu rejimlerden ürken insanların, geçimlik-benzeri bir yaşam biçimine, bahçe tarımı yerine yabani baharatlar ve köklerin takasına, hiyerarşik değil de eşitlikçi siyaset biçimlerine, geçerli dinin yerine kehanet kültürüne ve tarihin aktarılması yerine zamansız hikâyelere dönüş yaptıkları bir yerdir. Yine bu örnekte de, dağlı insanların bir araya getirilmiş yüzlerce yıllık mikro tarihleri, imparatorluğun, merkezileşmenin, kapitalizmin ve hiyerarşinin kaçınılmazlığına dair kabullenilmiş anlatıları sarsmaya yarayan, etkili bir makro hikâye haline gelmektedir.⁴

Antropoloji muhtemelen, zorunlu olarak moderniteyi temsil eden ya da etmesi gereken kurumların verili değerlerini tümüyle altüst eden böyle uzun dönemli analizler üretebilir durumdadır; bunun en büyük nedeni, antropolojinin, tarih alanında olduğu gibi mikro-makro ayrımlarıyla yapılmamasıdır. Antropolojide, mikronun, hem kuralı doğrulayan, hem de egemen bir üstyapının nasıl alaşağı edildiğini örnekleyen bir "istisnai normal" haline gelmesine izin verilir.⁵ Madunların sesine kulak verilmesi ve arşivlerin sabırla elemenden geçirilmesi gibi önemli mikro çalışmaların tarih çalışmalarından dışlanması hiçbir beşeri bilimci savunmamalıdır. Hatta Scott, yakın zamanda, cesur makro tarih çalışmalarında,, beşeri bilimcilerin uluslar ve halklarla ilgili çalışmalarını gözden geçirerek, bunları belli aileler ve onların zaman içindeki etkileşimleri konulu çalışmalar haline getirmelerini önermiştir. Tarihçiler, aynı yöntemle, istisnai normal deneyimin bütüne ışık tutmasını sağlayan kritik geçişler, dönüm noktaları ve ipuçları araştırmalarını da yeniden alana katabilirler. İşte o zaman tarih yeniden bütünü aydınlatacaktır.

Bizim hedeflediğimiz yeniden canlanan *longue durée*, modernizasyon anlatılarını, Whig tarihçiliğini* ve diğer teolojik düşün-

* "Whig-tarihi/tarihçiliği" diye anılan İngiliz yaklaşımına göre tarih daha çok ilericiliğe, daha çok aydınlanmaya doğru önlenemez şekilde ilerleyen bir süreçtir.-ç.n.

ce biçimlerini sarsan mikro tarih faaliyetini sürdürecektir bir *longue durée*'dir. Ancak, daha kapsamlı anlatılarla tekrar bağlantı kurmayı ve neyi yıkıp neyi desteklemek istediğini dürüstçe belirtmeyi başaramayan mikro tarih, antikacılığa meyleder. Bizim hedeflediğimiz tarih, geniş bir kaynaklar yelpazesinden yararlanarak örülen daha kapsamlı bir makro hikâyeye yedirilmiş mikro tarihsel, arşivsel çalışma rolünü sürdüren bir tür tarihtir. Bu yöntemle, hakiki kişilerin yaşamlarından derlenen genelde şok edici ve öğretici olaylar, tarihçilerin, savlarını daha kapsamlı tuttuklarında dahi, yine ihtiyatla ve eleştirel analizle yaklaştıkları kaynaklar olmalıdır. *Longue durée* anlatı zincirindeki her halkayı mikro tarihsel ayrıntılarla aktarmak gerekmez; çeşitli tarihsel anların zengin anlatımıyla daha geniş bir çerçevede eritilmiş sıralı bir tarih, tüm zamanlara yayılan devamlılıkları, belli oluşumların özgünlükleriyle yan yana göstermek için uygun olabilir.⁶

Disiplinler arasında köprü kuran ve yazarın hedeflerini açıkça ortaya koyan bir *longue durée* sunumu, short-durée (kısa dönemli) arşiv araştırmasının mesajını güçlendirebilir. Ancak o *longue durée* çerçeve olmadığında, mikro tarih, tartışma içinde tümüyle kaybolabilir. Arşivlerdeki mikro tarih çalışması ve makro tarih çerçeveler, birlikte, yüzyıllar boyunca ve yerkürenin dört bir yanında olmuş olay akışlarını ve geleneksel yapıları yorumlama yetilerini bilemek isteyen tarih araştırmacılarına yeni bir ufuk sunabilir. Paul Carter, çok büyük miktarda bilgiyi şeffaf bir pakete sığdıran bir uzun dönemli tarihin, çok sayıda olguyu, “hazır çorba tableti gibi” yoğun, taşınabilir ve paylaşılabılır kılma işlevi olduğunu yazar.⁷ Herhangi bir siyasi ayrışma anında, tarihsel sentez, konsensüsün yitirildiği yerde onun oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Kamunun yeniden uzun dönemli hikâyelere ihtiyaç duyduğu bir dönemde, hikâyeleri nasıl aktardığımız, analistlerin araçları nasıl tasarladıkları ve üniversitelerin geleceğin uzmanlarına ve yurttaşlarına nasıl tarih eğitimi sundukları gibi konularda, bu analiz biçimleri önem kazanır.

Araştırmalarının kamu tüketimine yönelik özet görüntülerini üretme konusundaki bu sorun, tüm disiplinlerde yaşanmaz. Hükümet yönetimindeki yeni altyapı ve istihdam programlarına

kamusal destek sağlama amacıyla Chicago Üniversitesinden Rex Tugwell gibi sol-kanattan ekonomistlerin yeni görselleştirme yöntemlerine öncülük ettiği 1930'lardan bu yana, ekonomi disiplini, kolay aktarılabilir çizelgeler ve grafikler konusunda uzmanlaşmıştır. Bu çizelgeler ve özetler, tarihçiler gibi metne dayalı çalışan uzmanların ellerindeki yirmi sayfalık makalelerden daha özlü ve çoğaltılabilir olduklarından dolaşımda kalmış ve gazeteler, dergiler ve siyasi raporlarda tekrar tekrar yayımlanmıştır. Elbette bunların dayandıkları ilkeler genelde yerleşik çıkarları pohpohlamış ve pek bir aksaklık öngörmemiş, sınırsız büyüme vaatleri ile potansiyel hayranlarının aklını çelmiştir.⁸ Oysa çevreciler, eldeki tüm verilerine rağmen, asla vaatlerde bulunacak ya da sonraki adımları anlatacak kadar ileri gitmemişlerdir. Çevrecilerin, kuramlarını akademik çevrelerin dışında geniş bir dolaşım sağlayabilecek okunabilir çizelgeler ve grafikler halinde özetledikleri nadir görülür.

Dijital üniversitenin dünyasında, çok fazla miktarda yazıyı birleştirip yoğunlaştırarak ayrı ayrı görselleştirmelere dönüştürebilen araçlar dolaşımdadır ve bunlar, tarihçilerin, ekonomistler gibi, kendi savlarının tek karelik görsellerini –bunu eleştirenlerin verdiği isimle “şok ve dehşet görselleştirmelerini”– paylaşabilmelerini sağlar. Twitter ve bloglar, tarihçilerin nasıl alternatif yayın kanalları, kolayca elden ele gezen, virüs gibi yayılmayı başaran ve söylemleri etkili biçimde yayan kanallar arayışında olduklarını şimdiden kanıtlamaktadır. Stanford Üniversitesi, ilk Mapping of the Republic of Letters (Yazınsal Cumhuriyetin Haritalandırılması) Projesi'ni yayınladığında, Smith, Voltaire ve Franklin'in mektuplarının, siyah Avrupa haritasını boydan boya kaplayan kavuniçi renkle işaretlenmiş sosyal ağ haritalarını görmek, hepimizi afallatmıştı. Ancak bu haritanın belki de asıl önemi, daha geniş bir seyirci ortamında, örneğin *New York Times* sayfalarında dolaşıma çıkan veri-odaklı ilk dijital tarih projelerinden biri olmasıdır.⁹ Bu gerçeklikler, uzmanları, özellikle de beşeri bilimciler ve tarihçileri, sözcük-saymacı, niceliksel, konu-modellemeci ve zaman çizelgesi oluşturan diğer muhtelif görselleştirmelerin öğretilmesi, yayımlanması ve yenilerinin icadı ile ilgilenmeye itebilir.

Mikro tarihçiler uzun yıllardır, kapitalizmin eşitsizliği doğal olarak azaltacağı iddialarını çürütmek için çalışmaktadır. Nitekim, yüzyıllardır biriken veriler, bunun tersini –daha çok eşitliğe yol açmak bir yana, kapitalizmin, sınıf, hatta ırk ve cinsiyet ayrımlarını azdırmaya meyilli olduğunu– destekleyen muazzam bir delil havuzu oluşturmuştur. Kapitalizmin kalıcılaştırdığı eşitsizlikler konusunda yazılmış sayısız esere rağmen, kamuoyu bu savlara çoğunluk aldırış etmez. Ekonomistlerin, kapitalizmin işsizliğin azalması ve eşitliğin artması anlamına geldiğini savunan görselleri daha kolay dolaşım imkanı bulmaktadır. Bu pürüzsüz fikir birliğine meydan okuyabilmiş tarihsel veriler neredeyse yalnızca Piketty’nin 21. Yüzyılda Kapital adlı eserinde olup, 3. Bölüm’de ele alındığı gibi, uzun dönemde biriktirilmiş çok büyük miktarda verinin uygun görselleştirmeleri çerçevesinde ortaya konmuş tarihsel verilerdir.

Tarihe, geleceğe dair kamusal tartışmaların kılavuzu olarak bakan eski bir tarih geleneği mevcuttur. Nitekim tarihsel canlandırmaların popülerliği, tarih konulu “reality” TV, tarihsel ortamlarda geçen bilgisayar oyunları ve diziler, tarihin kamu tahayyülündeki canlılığına dair bir fikir vermektedir.¹⁰ Onun da ötesinde, yakın ya da uzak ortak geçmişimizi anlama yönündeki genel ihtiyaç, otuz yıldır, refah, çevre kirliliği ve insan doğasının kendisini anlamak için uğraş veren ekonomistler ve iklim bilimciler tarafından, tarihsel çerçeveli savların üretilmesini teşvik etmektedir. Profesyonel tarihçiler bu tartışmalara katılmaya gönüllü olsun olmasın, kamusal söylem, geçmiş ve geleceğe dair uzun dönemli bir perspektife muhtaçtır. Nitekim, bu türden bir angajmanı teşvik etmek amacıyla, Avustralya, Avrupa ve Birleşik Krallık’taki yüksek öğretim ve araştırma konseyleri, üniversite performansının ölçütleri olarak, kamusal katılımı zorunlu kılmıştır.¹¹ Bazı akademisyenler, hedef kitleleri ve konularını nasıl seçecekleri üzerindeki bu görünürdeki müdahaleyi irkiltici bulurken, diğerleri bunu hizmet için büyük bir fırsat olarak görür.

Geleceğe hizmet için geçmişe bakma araçları, gelecek riskinin iklim değişikliği ve ulus aşırı yönetim gibi benzeri görülmemiş

ölçekteki sorunlar görünümüne büründüğü bir yerde, büyük veri içinde boğulunan bir çağda, sahtelik, mit ve gürültünün hakemlerinden biri olarak üniversiteye önemli bir rol sunar. Mikro geçmiş ve makro geçmişe birlikte bakmak, son on yılda şekillenmiş kurumsal güçlerden, binlerce yıllık evrim sırasında oluşmuş iklimsel etkenlere uzanan bir yelpazedeki değişimlerin payları ve getirilerini anlamaya yarayan bir model sunar. Kamu politikası tarihçisi Pamela Cox'un belirttiği gibi, tarihçilerin, "gerektiğinde 'dönemimizin' sınırları dışına çıkmaya ve toplumsal değişimin, kaba belirlenimcilikten uzak, eleştirel, yapısal ve kuşkucu yeni 'büyük anlatılarını' resmetmek için, ince fırçalarını kalınlarla değiştirmeye hazır olmaları" gerekir.¹²

Tarihin kamusal misyona sahip eleştirel bir beşeri bilim olduğunu savunduk. Tarih, en azından genelde beşeri bilimlerdeki filoloji ve müzikoloji gibi kardeş disiplinler yerine sosyal bilimler şemsiyesi altında toplanmış olan diğer disiplinlerle –sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi– kıyaslandığında, aydınlatma misyonunda yalnız değildir. Amerikan Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi eski başkanı ve London School of Economics'in rektörü Craig Calhoun, "Kamusal katılım, doğdukları andan beridir sosyal bilimlerin baskın bir özelliğiydi" der. "Öte yandan", diye devam eder, "sosyal bilimlerin kamuyla ilintisi, uzmanlaşmayla ve bunların akademiye kapanmalarıyla birlikte azaldı." Her ne kadar Calhoun, diğer beşeri bilimler arasında tarihi özellikle telaffuz etmese de, teşhisi bizimkine benziyor. Kayıp bir ortak hedef duygusu, büyük resmi kavramada bir zafiyet; (genelde dışarıdan dayatılan değerlendirme ve 'tesir' altında) akademik üretkenlikte patlama; "tarihten" ziyade "tarihlerin" sayıca çoğalması; sentez ve kuramın yerine yenilik ve buluşun daha çok itibar kazanması: Tüm bunlar 20. yüzyıl sonu ve erken 21. yüzyılda beşeri bilimlerin yaygın özellikleridir.¹³ Tarih, başarılı profesyonelleşmeye ait sorunların pek çoğunu paylaşmaktadır. Şimdi aşılması gereken güçlük, bir yandan, sırf olumlayıcı olmayıp eleştireliliğini koruyan, daha kapsamlı bir kamusal misyonla yeniden bağlantıları kurarken, profesyonelizmin somut faydalarını da elden bırakmamaktır.

Geleceği şekillendirmek için geçmişe bakmak, bilhassa tarihçilere, tarihsel sosyologlara ve enformasyon bilimcilere önemli bir çağrı sunmaktadır. Bu aynı zamanda, daha iyi geleceklere ulaşan yolu ararken bize yol göstermesi için başvurduğumuz –devlet, finans, sigorta kurumları, gayri-resmi, öz-örgütlenmeli, yurttaş-katılımcı ve diğer– kurumlara, ileriye dönük düşünceleri için bir yol haritası sunar. O yolu arayanların yararlanabilecekleri gelenekler vardır ve bunların hepsinin de tarihçeleri bellidir. Bunların hepsi için, geçmişin, gelecekteki durumun en iyi göstergesi olduğuna inanıyoruz. Fernand Braudel, “Tarih belki de sadece duvarlarla çevrili bahçeleri incelemeye mahkûm değildir.” diye yazmıştı. “Aksi halde, güncel görevlerinden birini yerine getirmemiş, yani günümüzün kaygı verici sorunlarına cevap vermemiş olacaktır. Zamanımızda görevlerinin ve muazzam etkilerinin bilincinde olan iddialı bir tarih olmaksızın, hümanizm var olabilir mi?”¹⁴ Braudel’in bu soruları, ilk kez dile getirildikleri 1946’daki kadar güncel ve o günkü kadar önemlidir.

Geçmişin ortak geleceği hâlâ tarihçilerin ellerindedir, eğer ki “çalışma odamızın penceresinden dışarı bakıp, tarihi, uzman meslektaşların küçük loncasının bir mülkü olarak değil, milyonların meşru mirası olarak tasarlamaya razıysak”.¹⁵ Bu sözler, Amerikan tarihçi J. Franklin Jameson tarafından ilk kez Aralık 1912’de söylenmiştir, ancak tıpkı Braudel’in sözleri gibi, bugün hâlâ inatla güncelliğini korumaktadır. Geçmiş yüzyıl boyunca, tarihçilik mesleği bu kitapta daha önce anatomisini çizdiğimiz –toplumsal, kültürel, cinsiyetçi, emperyal, postkolonyal, küresel ve ulusaşırı– bir dizi dönüm noktası yaşamıştır. Artık kritik ulusaşırı ve zamanaşırı perspektiflerle donanımlı olarak, tarihçiler, dar görüşlü perspektiflere ve yerel kısa dönemciliklere karşı mesleklerinin savunucuları olabilirler. Eskiden siyasi kalkınma ve toprak reformu, refah devletinin yaratılması ve savaş sonrası uzlaşma konularında fikirlerine başvurulmuş tarihçiler, diğer beşeri bilimcilerle birlikte, küresel olduğu kadar ulusal ölçekte de, kamusal arenayı fiilen ekonomistlere ve ara ara hukukçular ve siyaset bilimcilere terk etti. (Bir tarihçinin Dünya Bankasına danışmanlık etmesi ya da BM Genel

Sekreteri'ne tavsiye vermesi bir yana, akademik makamlarından Downing Street ya da Beyaz Saray'a destek verdiğini en son ne zaman gördünüz?) O halde, bir küresel yönetim krizinde olmamız, hepimizin başıboş finans piyasalarının insafına terk edilmemiz ve insan kaynaklı iklim değişikliğinin siyasi istikrarımız ve türlerin varkalımını tehdit etmesi pek de şaşılabilecek bir şey değildir. Bu tehditleri bir perspektife yerleştirmek ve zamanımızın kısa dönemciliğiyle savaşmak için, acilen, yalnızca tarihçilerin verebileceği geniş perspektifli, uzun erimli fikirlere ihtiyacımız var.

Dünyanın tüm tarihçileri, birleşin! Kazanılmayı bekleyen bir dünya var; çok geç olmadan.

NOTLAR

GİRİŞ: BEŞERİ BİLİMLER KRİZİ Mİ?

(Sayfa 1-15)

- 1 Alfred Rappaport, *Saving Capitalism from Short-termism: How to Build Long-term Value and Take Back our Financial Future* (New York, 2011); Dominic Barton ve Mark Wiseman, 'Focusing Capital on the Long Term', *Harvard Business Review* 92,1-2 (Ocak-Şubat 2014), 44-51.
- 2 Stewart Brand, *The Clock of the Long Now: Time and Responsibility* (New York, 1999), 3: <http://longnow.org/>.
- 3 Pascal Lamy vd., *Now for the Long Term: The Report of the Oxford Martin Commission for Future Generations* (Oxford, 2013), 6, 9.
- 4 Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man* (New York, 2006); Thomas L. Friedman, *Hot, Flat, and Crowded: Why We Need a Green Revolution - And How it Can Renew America* (New York, 2008).
- 5 Bu popülerleştirmeler, şu gibi eserlerden ilham almışlardır: Steven D. Levitt ve Stephen J. Dubner, *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything* (New York, 2005); Gregory Clark, *A Farewell to Alms: A Brief Economic History of the World* (Princeton, Nj, 2007); ve Francis Fukuyama, *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution* (New York, 2011).
- 6 'The World's Oldest Companies', *The Economist* (16 Aralık 2004): www.economist.com/node/3490684.
- 7 Stefan Collini, *What Are Universities For?* (Londra, 2012); Andrew McGettigan, *The Great University Gamble: Money, Markets and the Future of Higher Education* (Londra, 2013).
- 8 Michael Spence, 'How Best to Measure the Value of Research', *The Chronicle of Higher Education* (8 Ağustos 2013): <http://chronicle.com/blogs/worldwise/how-best-to-measure-the-value-of-research/32765>.
- 9 Rens Bod, *A New History of the Humanities: The Search for Principles and Patterns from Antiquity to the Present* (Oxford, 2013).
- 10 Lynn Hunt, *Writing History in the Global Era* (New York, 2014), 1.
- 11 Yakın dönemden, Britanya ve ABD kaynaklı beşeri bilimler savunuları arasında şunlar yer alır: Louis Menand, *The Marketplace of Ideas* (New York, 2010); Martha Nussbaum, *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities* (Princeton, Nj, 2010); Jonathan Bate (ed.), *The Public Value of the Humanities* (Londra, 2011); Helen Small, *The Value of the Humanities* (Oxford, 2013).
- 12 Daniel Lord Smail, 'Introduction: History and the Telescoping of Time: A Disciplinary Forum', *French Historical Studies* 34 (2011), 1, 2.
- 13 David Christian, 'The Longest Durée: A History of the Last 15 Billion Years', *Australian Historical Association Bulletin*, 59-60 (Ağustos-Kasım 1989), 27-36; Christian, 'Big History: The Longest "Durée"', *Oster-reichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften* 20 (2009), 91-106; Tom Griffiths, 'Travelling in Deep Time: La *Longue durée* in Australian History', *Australian Humanities Review* (Haziran 2000): <http://www.australianhumanitiesreview.org/archive/Issue-June-2000/griffiths4.html>.

- 14 David Armitage ve Jo Guldi, 'Le Retour de la longue durée. Une perspective anglo-saxonne', *Annales. Histoire, Sciences sociales*, 70 (2015). Daha genel olarak, bkz. Barbara Weinstein, 'History Without a Cause? Grand Narratives, World History, and the Postcolonial Dilemma', *Inter-national Review of Social History* 50 (2005), 71-93; Penelope Corfield, 'The Big Picture's Past, Present and Future', *The Times Higher* (27 Temmuz 2007), 14; Donald A. Yerxa, 'Introduction: History on a Large Scale', Yerxa (ed.), *World History and the History of the West: Historians in Conversation* içinde (Columbia, sc, 2009), 1-12; David Christian, 'The Return of Universal History', *History and Theory* 49 (2010), 6-27; David Seiboh Aslanian vd., 'How Size Matters: The Question of Scale in History', *American Historical Review* 118 (2013), 1431-72.
- 15 Richard Drayton, 'Imperial History and the Human Future', *History Workshop Journal*, 74 (2012), 167.
- 16 Fernand Braudel, 'Histoire et Sciences sociales. La longue durée', *Annales. Histoire, Sciences sociales* 13 (1958), 725-53; çev. Braudel, 'History and the Social Sciences', Braudel, *On History* içinde (çev.) Sarah Matthews (Chicago, 1982), 25-54.
- 17 Pierre Bourdieu, 'The Field of Cultural Production, or: The Economic World Reversed', Bourdieu, *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature* içinde (ed. ve önsöz) Randal Johnson (New York, 1993), 60.

I GERİYE BAKARAK İLERİYE GİTMEK: LONGUE DURÉE'NİN YÜKSELİŞİ (Sayfa 17-43)

- 1 Michel de Certeau, *The Writing of History* (çev.) Tom Conley (New York, 1988).
- 2 Winston Churchill, Kraliyet Tıp Akademisi şerefine (2 Mart 1944): 'Prime Minister Among the Physicians', *The Lancet* 243 (11 Mart 1944), 344; Peter Clarke, *Mr Churchill's Profession: Statesman, Orator, Writer* (Londra, 2012).
- 3 Örnek olarak, Richard L. Bushman, *The Refinement of America: Persons, Houses, Cities* (New York, 1993); Norbert Elias, *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations* (çev.) Edmund Jephcott, gözden geçirilmiş baskı (Oxford, 2000).
- 4 Quentin Skinner, 'Meaning and Understanding in the History of Ideas', *History and Theory* 8 (1969), 3-53.
- 5 Wilhelm Windelband, 'Rectorial Address, Strasbourg, 1894' (çev.) Guy Oakes, *History and Theory* 19 (1980), 169-85.
- 6 David Armitage, 'What's the Big Idea? Intellectual History and the *Longue durée*', *History of European Ideas* 38 (2012), 493-507.
- 7 Fernand Braudel, 'History and the Social Sciences: The *Longue durée*' (1958), Braudel, *On History* içinde (çev.) Sarah Matthews (Chicago, 1982), 47.
- 8 William H. Sewell, Jr, *Logics of History: Social Theory and Social Transformation* (Chicago, 2005).
- 9 Fernand Braudel, 'Histoire et Sciences sociales. La longue durée', *Annales. Histoire, Sciences sociales* 13 (1958), 725-53.
- 10 Fernand Braudel, 'Preface' (1946), *La Méditerranée et le Monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* içinde (Paris, 1949), XIII.

- 11 Witold Kula tarafından hemen reddedilen bir suçlama, 'Histoire et economie. Le longue durée,' Annales. Histoire, Sciences Sociales 15 (1960), 294-313.
- 12 Braudel, 'Histoire et Sciences sociales', 735, 751.
- 13 Bkz., örneğin, Eugène Garsonnet, Histoire des locations perpétuelles et des baux à *longue durée* (Paris, 1878); Victor Lemaître, Considerations sur la paralysie ginirale de *longue durée* (Paris, 1879); Gaston Imbert, Des mouvements de *longue durée* Kondratieff, 3 cilt (Aix-en-Provence, 1956).
- 14 Peter Burke, The French Historical Revolution: The Annales School, 1929-89 (Oxford, 1990), 33; Paule Braudel, 'Braudel en captivité', Paul Carmignani (ed.), Autour de F. Braudel içinde (Perpignan, 2001), 13-25; Peter Schottler, 'Fernand Braudel als Kriegsgefangener in Deutschland', Fernand Braudel, Geschichte als Schlüssel zur Welt. Vorlesungen in Deutscher Kriegsgefangenschaft 1941 içinde (ed.) Peter Schottler (Stuttgart, 2013), 187-211. Braudel'in esir kamplarındaki dersleri 'L'Histoire, mesure du monde' başlığı altında yeniden düzenlendi(1941-4), Fernand Braudel, Les ambitions de l'Histoire içinde (ed.) Roselyne de Ayala ve Paule Braudel (Paris, 1997) 13-83.
- 15 Giuliana Gemelli, Fernand Braudel e l'Europa universale (Venice, 1990), 246-300; Maurice Aymard, 'La longue durée aujourd'hui. Bilan d'un demi-siècle (1958-2008)', Diogo Ramada Curto, Eric R. Dursteler, Julius Kirshner, Francesca Trivellato (ed.), From Florence to the Mediterranean and Beyond: Essays in Honour of Anthony Molho içinde, 2 cilt (Florence, 2009), 11, 559-60 (alıntı).
- 16 Fernand Braudel, 'Gaston Berger, 1896-1960', Annales. Histoire, Sciences sociales 16 (1961), 210-11; Gaston Berger, Phénoménologie du temps et prospective (Paris, 1964); Gemelli, Fernand Braudel e l'Europa universale, 301-62; Jenny Andersson, 'The Great Future Debate and the Struggle for the World', American Historical Review 117 (2012), 1417-18.
- 17 Cicero, De Oratore, 11.36: 'Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur?' ('Tarih-geçmiş zamanların tanığı, hakikatin ışığı, hafızanın dirliği, yaşamın kılavuzu, eski çağların elçisi--hatiplerinkinden başka kimin sözüyle ölümsüzlüğe eriştirilebilir?')
- 18 John Burrow, A History of Histories: Epics, Chronicles, Romances and Inquiries from Herodotus and Thucydides to the Twentieth Century (Londra, 2007), 163-4.
- 19 Burrow, A History of Histories, 366, 426; Deborah Wormell, Sir John Seeley and the Uses of History (Cambridge, 1980), ch. 4, 'School of Statesmanship'.
- 20 Alfred Thayer Mahan, The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783 (Boston, 1890); Mark Russell Shulman, 'The Influence of Mahan upon Sea Power', Reviews in American History 19 (1991), 522-7.
- 21 John Keegan, The Face of Battle (Londra, 1976); Peter Paret, Gordon A. Craig, and Felix Gilbert (ed.), Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age (Princeton, NJ, 1986); John Keegan, A History of Warfare (New York, 1993); Allan D. English (ed.), The Changing Face of War: Learning from History (Montreal, 1998); Azar Gat, A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War (Oxford, 2001); Jo Guldi, 'The Uses of Planning and the Decay of Strategy', Contemporary Security Policy 27 (2006), 209-36; Williamson Murray, War, Strategy, and Military Effectiveness (Cambridge, 2011); Hew Strachan, The Direction of War: Contemporary Strategy in Historical Perspective (Cambridge, 2013).
- 22 Williamson Murray and Richard Hart Sinnreich (ed.), The Past as Prologue: The Importance of History to the Military Profession (Cambridge, 2006).

- 23 Louis Geoffroy, *Napoléon apocryphe, 1812-1832: histoire de la conquête du monde & de la monarchie universelle* (Paris, 1836); Catherine Gallagher, 'What Would Napoleon Do? Historical, Fictional, and Counterfactual Characters', *New Literary History* 42 (2011), 323-5.
- 24 Sidney and Beatrice Webb, *English Local Government*, 11 cilt. (Londra, 1906-29).
- 25 Gertrude Himmelfarb, 'The Intellectual in Politics: The Case of the Webbs', *Journal of Contemporary History* 6 (1971), 3.
- 26 Adam Kuper, 'The Rise and Fall of Maine's Patriarchal Society', in Alan Diamond (ed.), *The Victorian Achievement of Sir Henry Maine* (Cambridge, 1991), 100-10; C. Hill, 'Sidney Webb and the Common Good: 1887-1889', *History of Political Thought* 14 (1993), 591-622.
- 27 Sidney Webb, 'The Basis of Socialism: Historic', in George Bernard Shaw (ed.), *Fabian Essays in Socialism* (1889) (Londra, 1948), 29, 32, 46-7.
- 28 Sidney Webb, *The London Programme* (Londra, 1891); Asa Briggs, *Victorian Cities* (Londra, 1963), 350-2.
- 29 John Broich, *London: Water and the Making of the Modern City* (Pittsburgh, 2013).
- 30 R. H. Tawney, *The Agrarian Problem in the Sixteenth Century* (Londra, 1912).
- 31 R. H. Tawney, *A Memorandum on Agriculture and Industry in China* (Honolulu, 1929); Tawney, *Land and Labour in China* (Londra, 1932); Lawrence Goldman, *The Life of R. H. Tawney: Socialism and History* (Londra, 2013), 147.
- 32 E. J. Hobsbawm, *Labouring Men: Studies in the History of Labour* (Londra, 1965); Hobsbawm, *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries* (Londra, 1965); Hobsbawm, *The Age of Revolution: Europe 1789-1848* (Londra, 1962).
- 33 E. J. Hobsbawm, 'The Social Function of the Past: Some Questions', *Past & Present* 55 (1972), 3-17; Hobsbawm, *On History* (New York, 1997); Hobsbawm, *On the Edge of the New Century* (Londra, 2000); Hobsbawm, *On Empire: America, War, and Global Supremacy* (Londra, 2008); Gregory Elliott, *Hobsbawm: History and Politics* (Londra, 2010).
- 34 Charles Beard, *American Government and Politics* (New York, 1910); Charles Beard and Mary Beard, *The Rise of American Civilization* (New York, 1928); Merle Curti, *The American Peace Crusade, 1815-1860* (Durham, NC, 1929); Curti, *Peace or War: The American Struggle* (New York, 1936).
- 35 J. L. Hammond and Barbara Hammond, *The Village Labourer, 1760-1832: A Study in the Government of England before the Reform Bill* (Londra, 1911); Karl Polanyi, *The Great Transformation* (New York, 1944); W. G. Hoskins, *The Making of the English Landscape* (Londra, 1955); M. W. Beresford, *History on the Ground: Six Studies in Maps and Landscapes* (Londra, 1957).
- 36 Jawaharlal Nehru, *Glimpses of World History* (Kitabistan, 1934); Vinayak Domodar Savarkar, *Six Glorious Epochs of Indian History* (Delhi, 1963); C. L. R. James, *State Capitalism and World Revolution* (Chicago, 1986); James, *The Future in the Present* (Londra, 1977).
- 37 Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago, 1958); Arendt, *The Origins of Totalitarianism* (New York, 1958); Arendt, *Between Past and Future: Six Exercises in Political Thought* (New York, 1961).
- 38 Lewis Mumford, *The Story of Utopias* (New York, 1922); Mumford, *Technics and Civilization* (New York, 1934); Mumford, *The Culture of Cities* (New York, 1938); Thomas P. Hughes, *Lewis Mumford: Public Intellectual* (Oxford, 1990).
- 39 Charles Beard, *American Government and Politics* (New York, 1910 ve sonraki baskılar); Arthur Schlesinger, Sr, *Political and Social History of the United States, 1829-1925* (New York, 1925 ve sonraki baskılar).

- 40 For example, Lewis Mumford, 'The Intolerable City: Must It Keep on Growing?', *Harper's Magazine* 152 (1926), 283-93; Mumford, 'Magnified Impotence', *New Republic* 49 (22 Aralık 1926), 138-40; Mumford, 'The Sky Line: Bigger Slums or Better City?', *The New Yorker* 26 (24 June 1950), 78-84.
- 41 William Appleman Williams, *The Tragedy of American Diplomacy* (New York, 1962); Kevin Mattson, *Intellectuals in Action: The Origins of the New Left and Radical Liberalism, 1945-1970* (University Park, PA, 2002), 147-51 159.
- 42 John Boyd Orr, *A Short History of British Agriculture* (Londra, 1922). Kitap pek tanınmadı, ancak kurumların tarımı nasıl devrime uğratabileceklerine dair Orr'un tarihe dayalı görüşü, sonraki on yıllarda onun katkılarıyla kurulan BM örgütleri tarafından uygulandı.
- 43 David Landes, *The Unbound Prometheus: Technological Change and Industrial Development in Western Europe from 1750 to the Present* (Londra, 1969); William J. Ashworth, 'The British Industrial Revolution and the Ideological Revolution: Science, Neoliberalism and History', *History of Science* (2014): doi: 10.1177/0073275314529860.
- 44 Elias H. Tuma, *Twenty-Six Centuries of Agrarian Reform: A Comparative Analysis* (Berkeley, 1965); Russell King, *Land Reform: A World Survey* (Londra, 1977).
- 45 Alfred N. Chandler, *Land Title Origins: A Tale of Force and Fraud* (New York, 1945).
- 46 George Raymond Geiger, *The Theory of the Land Question* (New York, 1936); Paolo Grossi, *An Alternative to Private Property: Collective Property in the Juridical Consciousness of the Nineteenth Century* (çev.) Lydia G. Cochrane (Chicago, 1981).
- 47 Aaron M. Sakolski, *Land Tenure and Land Taxation in America* (New York, 1957), 13; karşılaştı: Eric Nelson, *The Hebrew Republic: Jewish Sources and the Transformation of European Political Thought* (Cambridge, MA, 2010), 57-87.
- 48 Charles Dupin, *The Commercial Power of Great Britain (1824)* (İng. çev.), 2 cilt. (Londra, 1825).
- 49 Bkz., örneğin, Paul R. Ehrlich, *The Population Bomb* (New York, 1968); Erich Fromm, *The Revolution of Hope: Toward a Humanized Technology* (New York, 1968); R. Buckminster Fuller, *Utopia or Oblivion: The Prospects for Humanity* (Londra, 1969); Alvin Toffler, *Future Shock* (New York, 1970); Norman Borlaug, *Mankind and Civilization at Another Crossroad* (Madison, WI, 1971); Herman Kahn and B. Bruce-Briggs, *Things to Come: Thinking about the Seventies and Eighties* (New York, 1972); George Leonard, *The Transformation: A Guide to the Inevitable Changes in Humankind* (New York, 1972); Donella Meadows vd., *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind* (New York, 1972); Adrian Berry, *The Next Ten Thousand Years: A Vision of Man's Future in the Universe* (New York, 1974); Mihajlo Mesarovic and Eduard Pestel, *Mankind at the Turning Point: The Second Report to the Club of Rome* (New York, 1974); Herman Kahn, William Brown, and Leon Martel, *The Next 200 Years: A Scenario for America and the World* (New York, 1976); Wayne I. Boucher (ed.), *The Study of the Future: An Agenda for Research* (Washington, DC, 1977); Ervin Laszlo vd., *Goals for Mankind: A Report to the Club of Rome on the New Horizons of Global Community* (New York, 1977).
- 50 Herman Kahn, William Brown, ve Leon Martel, *The Next 200 Years: A Scenario for America and the World* (New York, 1976); Paul Dragof Aligica, *Prophecies of Doom and Scenarios of Progress: Herman Kahn, Julian Simon, and the Prospective Imagination* (New York, 2007); Andersson, 'The Great Future Debate and the Struggle for the World', 1416.

- 51 Mike Hulme, 'Reducing the Future to Climate: A Story of Climate Determinism and Reductionism', *Osiris* 26 (2011), 256.
- 52 Libby Robin, 'Histories for Changing Times: Entering the Anthropocene?', *Australian Historical Studies* 44 (2013), 333.
- 53 Bill Vitek ve Wes Jackson (ed.), *The Virtues of Ignorance: Complexity, Sustainability, and the Limits of Knowledge* (Lexington, KY, 2008); Wes Jackson, *Consulting the Genius of the Place: An Ecological Approach to a New Agriculture* (Berkeley, 2010).
- 54 Niall Ferguson (ed.), *Virtual History: Alternatives and Counterfactuals* (Londra, 1997); Richard Evans, *Altered Pasts: Counterfactuals in History* (Londra, 2014).
- 55 Humberto Llavador, John E. Roemer, ve Joaquim Silvestre, 'A Dynamic Analysis of Human Welfare in a Warming Planet', *Journal of Public Economics* 95 (2011), 1607-20; Llavador, Roemer, ve Silvestre, *Sustainability for a Warming Planet* (Cambridge, MA, 2015).
- 56 Ted Steinberg, 'Can Capitalism Save the Planet? On the Origins of Green Liberalism', *Radical History Review* 107 (2010), 7-24; Emma Rothschild, Paul Warde, ve Alison Frank, 'Forum: The Idea of Sustainability', *Modern Intellectual History* 8 (2011), 147-212; Joshua J. Yates, 'Abundance on Trial: The Cultural Significance of "Sustainability"', *The Hedgehog Review* 14 (2012), 8-25.
- 57 World Commission on Environment and Development, *Our Common Future* (New York, 1987); Paul B. Thompson, *The Agrarian Vision: Sustainability and Environmental Ethics* (Lexington, KY, 2010), 197-200.
- 58 Mumford, *The Story of Utopias*; Gregory Claeys, *Searching for Utopia: The History of an Idea* (Londra, 2011).
- 59 Wes Jackson, *New Roots for Agriculture* (San Francisco, 1980).
- 60 Martin Mulligan ve Stuart Hill, *Ecological Pioneers: A Social History of Australian Ecological Thought and Action* (Cambridge, 2001), 195-200.
- 61 L. C. Jain ve Karen Coelho, *In the Wake of Freedom: India's Tryst with Cooperatives* (New Delhi, 1996); John Curl, 'The Cooperative Movement in Century 21', *Affinities: A Journal of Radical Theory, Culture, and Action* 4 (2010), 12-29; John Restakis, *Humanizing the Economy: Co-operatives in the Age of Capital* (Philadelphia, 2010); John Curl, *For All the People* (Oakland, CA, 2012); John F. Wilson, Anthony Webster, ve Rachael Vorberg-Rugh, *Building Co-operation: A Business History of the Co-operative Group, 1863-2013* (Oxford, 2013); Jessica Gordon Nembhard, *Collective Courage: A History of African American Cooperative Economic Thought and Practice* (University Park, PA, 2014).
- 62 William H. McNeill, 'Organizing Concepts for World History', *World History Bulletin* 4 (1986-7), 1-4; Peter N. Stearns, 'Periodization in World History Teaching: Identifying the Big Changes', *The History Teacher* 20 (1987), 561-80.
- 63 William A. Green, 'Periodization in European and World History', *Journal of World History* 3 (1992), 13-53; Jerry H. Bentley, 'Cross- Cultural Interaction and Periodization in World History', *American Historical Review* 101 (1996), 749-70.
- 64 Jürgen Osterhammel, *The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century* (Princeton, NJ, 2014), 48. Bkz. Wolfgang Reinhard, 'The Idea of Early Modern History', in Michael Bentley (ed.), *Companion to Historiography* (Londra, 1997), 290; Penelope Corfield, *Time and the Shape of History* (New Haven, 2007), 134-8.
- 65 Manuel De Landa, *A Thousand Years of Nonlinear History* (New York, 1997).

II KISA GEÇMİŞ: YA DA *LONGUE DURÉE*'NİN GERİLEMESİ (Sayfa 45-71)

- 1 E. J. Hobsbawm, *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries* (Manchester, 1959); Hobsbawm, *The Age of Revolution, 1789-1848* (Londra, 1962); Hobsbawm, *Labouring Men: Studies in the History of Labour* (Londra, 1964); Hobsbawm, *Industry and Empire: The Making of Modern English Society, 1750 to the Present Day* (Londra, 1968); Hobsbawm, *Bandits* (New York, 1969). On 1968, bkz. Ronald Fraser, 1968: *A Student Generation in Revolt* (New York, 1988); Michael Seidman, *The Imaginary Revolution: Parisian Students and Workers in 1968* (New York, 2004); Rainer Horn, *The Spirit of '68: Rebellion in Western Europe and North America, 1956-1976* (Oxford, 2007); Martin Klimke, *The Other Alliance: Student Protest in West Germany and the United States in the Global Sixties* (Princeton, NJ, 2011).
- 2 Geoff Eley, *A Crooked Line: From Cultural History to the History of Society* (Ann Arbor, MI, 2005), ix.
- 3 Geoff Eley, 'The German Navy League in German Politics, 1898-1914' (DPhil. thesis, University of Sussex, 1974); Eley, 'Reshaping the Right: Radical Nationalism and the German Navy League, 1898-1908', *The Historical Journal* 21 (1978), 327-54.
- 4 Bkz.,örneğin, Charles Tilly, *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons* (New York, 1984); Richard E. Lee (ed.), *The Longue durée and World-Systems Analysis* (Albany, NY, 2012).
- 5 David Blackbourn ve Geoff Eley, *Mythen deutscher Geschichtsschreibung. Die gescheiterte bürgerliche Revolution von 1848* (Frankfurt, 1980); Blackbourn ve Eley, *The Peculiarities of German History: Bourgeois Society and Politics in Nineteenth-Century Germany* (Oxford, 1984).
- 6 Geoff Eley, 'Holocaust History', *London Review of Books* (3 Mart 1983), 6-9.
- 7 Gerald Bloom, 'Science and Technology for Health: Towards Universal Access in a Changing World', 2009: <http://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/123456789/2282>; Adrian Ely ve Martin Bell, 'The Original "Sussex Manifesto": Its Past and Future Relevance', 2009: <http://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/123456789/2283>; Melissa Leach, 'Sustainability, Development, Social Justice: Towards a New Politics of Innovation', Leach, *Technologies and Innovations for Development* (Springer, 2012), 19-29; Esha Shah, 'Manifesting Utopia: History and Philosophy of UN Debates on Science and Technology for Sustainable Development': 2009: <http://mobile.opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/123456789/2451>.
- 8 William Robbins, 'William Appleman Williams: "Doing History Is Best of All. No Regrets"', Lloyd Gardner (ed.), *Redefining the Past: Essays in Diplomatic History in Honor of William Appleman Williams içinde* (Corvallis, OR, 1986), 4-5; Michael D. Bess, 'E. P. Thompson: The Historian as Activist', *The American Historical Review* 98 (1993), 18-38.
- 9 E. J. Hobsbawm, 'The Social Function of the Past: Some Questions', *Past & Present* 55 (Mayıs 1972), 3-17; Hobsbawm, 'Mass-Producing Traditions: Europe, 1870-1914', in E. J. Hobsbawm ve T. O. Ranger (ed.), *The Invention of Tradition* (Cambridge, 1983), 263-307.

- 10 Paul Goodman, 'The Devolution of Democracy', *Dissent* 9 (1962), 10, Kevin Mattson, *Intellectuals in Action: The Origins of the New Left and Radical Liberalism, 1945-1970* içinde alıntı (University Park, PA, 2002), 124.
- 11 Eley, *A Crooked Line*, 129-30.
- 12 Lori Thurgood, Mary J. Golladay, ve Susan T. Hill, 'US Doctorates in the 20th Century: Special Report' (National Science Foundation, Haziran 2006), 7: <http://www.nsf.gov/statistics/06319/pdf/06319.pdf>.
- 13 Frederick Jackson Turner, *The Character and Influence of the Indian Trade in Wisconsin: A Study of the Trading Post as an Institution* (Baltimore, 1891); W. E. B. Du Bois, 'Suppression of the African Slave Trade in the United States' (PhD dissertation, Harvard University, 1895); Du Bois, *The Suppression of the African Slave-Trade to the United States of America, 1638-1870* (New York, 1896).
- 14 Benjamin Schmidt, 'What Years Do Historians Write About?', *Sapping Attention* (9 Mayıs 2013): <http://sappingattention.blogspot.com/2013/05/what-years-do-historians-write-about.html>. Bulgularının güncelleştirilmiş bir versiyonunu bizimle paylaştığı ve eğilimlerle ilgili görsellerini doktora tezinde kullanmamıza izin verdiği için Ben Schmidt'e teşekkür ederiz.
- 15 Gareth Stedman Jones, *Outcast London: A Study in the Relationship between Classes in Victorian Society* (Oxford, 1971); Stedman Jones, *Languages of Class: Studies in English Working Class History, 1832-1982* (Cambridge, 1983); David R. Roediger, *Wages of Whiteness: Race and the Making of the American Working Class* (Londra, 1991).
- 16 Arlette Farge, *Le Gout de l'archive* (Paris, 1989).
- 17 For example, R. B. Rose, 'The Priestley Riots of 1791', *Past & Present* 18 (1960), 68-88; John Bohstedt, *Riots and Community Politics in England and Wales, 1790-1810* (Cambridge, MA, 1983); Colin Haydon, *Anti-Catholicism in Eighteenth-Century England, c. 1714-80* (Manchester, 1993); Ian Haywood ve John Seed (ed.), *The Gordon Riots: Politics, Culture and Insurrection in Late Eighteenth-Century Britain* (Cambridge, 2012).
- 18 Ilza Veith, *Hysteria: The History of a Disease* (Chicago, 1965); Robert Darnton, *Mesmerism and the End of the Enlightenment in France* (Cambridge, MA, 1968); William J. McGrath, *Freud's Discovery of Psychoanalysis: The Politics of Hysteria* (Ithaca, 1986); Ian Hacking, *Mad Travelers: Reflections on the Reality of Transient Mental Illnesses* (Charlottesville, VA, 1998); Rachel Maines, *The Technology of Orgasm: 'Hysteria', the Vibrator, and Women's Sexual Satisfaction* (Baltimore, 1998); Georges Didi-Huberman, *Invention of Hysteria: Charcot and the Photographic Iconography of the Salpetriere* (çev.) Alisa Hartz (Cambridge, MA, 2003); David Trotter, 'The Invention of Agoraphobia', *Victorian Literature and Culture* 32 (2004), 463-74; Mark S. Micale, *Hysterical Men: The Hidden History of Male Nervous Illness* (Cambridge, MA, 2008.).
- 19 Eley, *A Crooked Line*, 184, 129.
- 20 Natalie Zemon Davis, *Society and Culture in Early Modern France: Eight Essays* (Stanford, 1975); Robert Darnton, *The Great Cat Massacre and Other Episodes in French Cultural History* (New York, 1984).
- 21 Edoardo Grendi, 'Micro-analisi e storia sociale', *Quaderni storici* 35 (1977), 512. See, more generally, Jacques Revel (ed.), *Jeux d'échelles. La micro-analyse à l'expérience* (Paris, 1996); Paola Lanaro (ed.), *Microstoria. A venticinque anni di l'eredita immateriale* (Milan, 2011); Francesca Trivellato, 'Is There a Future for Italian Micro-History

- in the Age of Global History?', *California Italian Studies* 2 (2011): <http://www.escholarship.org/uc/item/0z94n9hq>.
- 22 Carlo Ginzburg, *Storia notturna. Una decifrazione del sabba* (Turin, 1989).
 - 23 Giovanni Levi, 'On Micro-history', Peter Burke (ed.), *New Perspectives on Historical Writing* içinde (Cambridge, 1991), 94.
 - 24 Mark Salber Phillips, *On Historical Distance* (New Haven, 2013), 205-6.
 - 25 Richard Rorty (ed.), *The Linguistic Turn: Recent Essays in Philosophical Method* (Chicago, 1967); Gabrielle M. Spiegel (ed.), *Practicing History: New Directions in Historical Writing after the Linguistic Turn* (Londra, 2005); Judith Surkis, 'When Was the Linguistic Turn? A Genealogy', *American Historical Review* 117 (2012), 700-22.
 - 26 Victoria E. Bonnell ve Lynn Hunt (ed.), *Beyond the Cultural Turn: New Directions in the Study of Society and Culture* (Berkeley, 1999); James W. Cook, Lawrence B. Glickman, ve Michael O'Malley (ed.), *The Cultural Turn in US History: Past, Present, and Future* (Chicago, 2005).
 - 27 Antoinette Burton (ed.), *After the Imperial Turn: Thinking With and Through the Nation* (Durham, NC, 2003); Ulf Hedetoft, *The Global Turn: National Encounters with the World* (Aalborg, 2003); Winfried Fluck, Donald E. Pease, ve John Carlos Rowe (ed.), *Re-Framing the Transnational Turn in American Studies* (Hanover, NH, 2011); Durba Ghosh, 'Another Set of Imperial Turns?', *American Historical Review* 117 (2012), 772-93.
 - 28 Jo Guldi, 'What is the Spatial Turn?' (2011): <http://spatial.scholarslab.org/spatial-turn/>; David Armitage, 'The International Turn in Intellectual History', Armitage, *Foundations of Modern International Thought* içinde (Cambridge, 2013), 17-32; also Darrin M. McMahon ve Samuel Moyn (ed.), *Rethinking Modern European Intellectual History* içinde (New York, 2014), 232-52.
 - 29 Judith Surkis, Gary Wilder, James W. Cook, Durba Ghosh, Julia Adeney Thomas, ve Nathan Perl-Rosenthal, 'AHR Forum: Historiographic "Turns" in Critical Perspective', *American Historical Review* 117 (2013), 698-813.
 - 30 Emile Perreau-Saussine, 'Quentin Skinner in Context', *Review of Politics* 69 (2007), 110.
 - 31 Quentin Skinner, 'Introduction: The Return of Grand Theory', Skinner (ed.), *The Return of Grand Theory in the Human Sciences* içinde (Cambridge, 1985), 12.
 - 32 Quentin Skinner, 'The Vocabulary of Renaissance Republicanism: A Cultural *longue-durée*?' içinde, Alison Brown (ed.), *Language and Images of Renaissance Italy* (Oxford, 1995), 87-110, pointed towards Skinner, *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes* (Cambridge, 1996); Skinner, *Liberty Before Liberalism* (Cambridge, 1998); Skinner ve Martin van Gelderen (ed.), *Republicanism: A Shared European Heritage*, 2 cilt. (Cambridge, 2002); Skinner, 'A Genealogy of the Modern State', *Proceedings of the British Academy* 162 (2009), 325-70; ve Skinner ve van Gelderen (ed.), *Freedom and the Construction of Europe*, 2 cilt. (Cambridge, 2013). Compare Darrin M. McMahon, 'The Return of the History of Ideas?', in McMahon ve Moyn (ed.), *Rethinking Modern European Intellectual History*, 13-31; Armitage, 'What's the Big Idea?'.
 - 33 David Knowles, *The Historian and Character* (Cambridge, 1955).
 - 34 John Emerich Edward Dalberg Acton, *Lectures on Modern History* (Londra, 1906), 14.
 - 35 Elie Halevy, *Histoire du peuple anglais au XIXe siècle, 1: L'Angleterre en 1815* (Paris, 1913); Robert Graves, *The Long Week-End: A Social History of Great Britain, 1918-1939* (Londra, 1940).

- 36 Kingsley Amis, *Lucky Jim* (1953) (New York, 2012), 9; David Cannadine, 'British History: Past, Present and Future?', *Past and Present* 116 (1987), 177.
- 37 E. P. Thompson, *The Making of the English Working Class* (Londra, 1963); Eugene D. Genovese, *Roll, Jordan, Roll: The World the Slaves Made* (New York, 1974).
- 38 Joan Wallach Scott, *The Glassworkers of Carmaux: French Craftsmen and Political Action in a Nineteenth-Century City* (Cambridge, MA, 1974); William Sewell, Jr, *Work and Revolution in France: The Language of Labor from the Old Regime to 1848* (Cambridge, 1980).
- 39 Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* (çev.) Alan Sheridan (New York, 1979); Jürgen Habermas, *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society* (çev.) Thomas Burger with the assistance of Frederick Lawrence (Cambridge, MA, 1989).
- 40 Thomas Laqueur, *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud* (Cambridge, MA, 1990); Theodore M. Porter, *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life* (Princeton, NJ, 1995); Miles Ogborn, *Spaces of Modernity: London's Geographies, 1680-1780* (Londra, 1998); Vanessa R. Schwartz, *Spectacular Realities: Early Mass Culture in Fin-de-Siècle Paris* (Berkeley, 1998).
- 41 Florence N. McCoy, *Researching and Writing in History: A Practical Handbook for Students* (Berkeley, 1974), 3-6.
- 42 Paul Bew, *Land and the National Question in Ireland, 1858-82* (Atlantic Highlands, NJ, 1979); L. M. Cullen, 'Review', *The Agricultural History Review* 28 (1980), 140.
- 43 Rodney Barker, *Political Ideas in Modern Britain: In and After the Twentieth Century* (Londra, 1978); Leon D. Epstein, 'Review', *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 11 (1979), 189-90.
- 44 Arthur Schlesinger, Sr, *The Rise of the City, 1878-98* (New York, 1933); Donald Fleming vd., 'Arthur Meier Schlesinger: Şubat 27, 1888- Ekim 30, 1965', *The Journal of Negro History* 5 (1967), 147.
- 45 Daniel T. Rodgers, *Age of Fracture* (Cambridge, MA, 2011), 255.
- 46 Bernard Bailyn, 'The Challenge of Modern Historiography', *American Historical Review* 87 (1982), 2, 4, 7-8.
- 47 R. R. Palmer, 'A Century of French History in America', *French Historical Studies* 14 (1985), 173-4; David Armitage, 'Foreword', in Palmer, *The Age of the Democratic Revolution: A Political History of Europe and America, 1760-1800*, new edn (Princeton, NJ, 2014), XV-XXII.
- 48 Cannadine, 'British History: Past, Present - And Future?', 176, 177.
- 49 Peter Novick, *That Noble Dream: The 'Objectivity Question' and the American Historical Profession* (Cambridge, 1988), 577-92; Jean-François Lyotard, *La Condition postmoderne. Rapport sur le savoir* (Paris, 1979), 7.
- 50 Jean Heffer, 'Is the *Longue durée* Un-American?', *Review* 24 (2001), 137.
- 51 William A. Green, 'Periodization in European and World History', *Journal of World History* 3 (1992), 13.
- 52 Rebecca Amato ve Jeffrey T. Manuel, 'Using Radical Public History Tours to Reframe Urban Crime', *Radical History Review*, 113 (2012), 212-24; Jo Guldi, 'Landscape and Place', Simon Gunn ve Lucy Faire (ed.), *Research Methods for History içinde* (Edinburgh, 2012), 66-80.
- 53 Jared Diamond, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed* (Londra, 2005); A. J. P. Taylor, *The Origins of the Second World War* (Londra, 1961), 102.

- 54 Paul Johnson ve Stephen Nicholas, 'Male and Female Living Standards in England and Wales, 1812-1867: Evidence from Criminal Height Records' *The Economic History Review* 48 (1995), 470-81.; Joel Mokyr, *The Gifts of Athena: Historical Origins of the Knowledge Economy* (Princeton, NJ, 2002); Jason Long, 'Rural-Urban Migration and Socio-economic Mobility in Victorian Britain', *The Journal of Economic History* 65 (2005), 1-35; Long, 'The Surprising Social Mobility of Victorian Britain', *European Review of Economic History* 17 (2013), 1-23; Joel Mokyr, 'Entrepreneurship and the Industrial Revolution in Britain', David S. Landes, Joel Mokyr, ve William J. Baumol, ed., *The Invention of Enterprise: Entrepreneurship from Ancient Mesopotamia to Modern Times içinde* (Princeton, NJ, 2012), 183-210; Andrew Godley ve Mark Cas-son, 'History of Entre-preneurship: Britain, 1900-2000', Landes, Mokyr, ve Baumol, ed., *The Invention of Enterprise*, 243-72 içinde.
- 55 Patrick Joyce, *Work, Society, and Politics: The Culture of the Factory in Later Victo-rian England* (Brighton, 1980); Gareth Stedman Jones, *Languages of Class: Studies in English Working Class History, 1832-1982* (Cambridge, 1983); Joyce, *Visions of the People: Industrial England and the Question of Class, 1848-1914* (Cambridge, 1991); James Vernon, *Politics and the People: A Study in English Political Culture, c. 1815-1867* (New York, 1993); James Epstein, *Radical Expression: Political Language, Ritual, and Symbol in Eng-land, 1790-1850* (New York, 1994); Epstein, *In Practice: Studies in the Language and Culture of Popular Politics in Modern Britain* (Stanford, 2003).
- 56 David R. Green, 'Pauper Protests: Power and Resistance in Early Nineteenth-Cen-tury London Workhouses', *Social History* 31 (2006), J37-59; Green, *Pauper Capital London and the Poor Law, 1790-1870* (Farnham, 2010); David Englander, *Poverty and Poor Law Reform in Nineteenth-Century Britain, 1834-1914: From Chadwick to Booth* (Londra, 2013).
- 57 Philip T. Hoffman vd., 'Real Inequality in Europe Since 1500', *The Journal of Econo-mic History* 62 (2002), 322-55.
- 58 Gareth Stedman Jones, *Outcast London: A Study in the Relationship Between Classes in Victorian Society* (Oxford, 1971).
- 59 Johnson ve Nicholas, 'Male and Female Living Standards in England and Wales, 1812-1867', 470-81; Robert J. Barro, 'Democracy and Growth', *Journal of Econo-mic Growth* 1 (1996), 1-27; Jakob B. Madsen, James B. Ang, ve Rajabrata Banerjee, 'Four Centuries of British Economic Growth: The Roles of Technology and Popu-lation', *Journal of Economic Growth* 15 (2010), 263-90; Morgan Kelly ve Cormac O Grada, 'Numerare Est Errare: Agricultural Output and Food Supply in England Before and During the Industrial Revolution', *The Journal of Economic History* 73 (2013), 1132-63.
- 60 R. M Hartwell, 'The Rising Standard of Living in England, 1800-1850', *The Econo-mic History Review* 13 (1961), 397-416.
- 61 Sara Horrell, David Meredith, ve Deborah Oxley, 'Measuring Misery: Body Mass, Ageing and Gender Inequality in Victorian London', *Explorations in Economic His-tory* 46 (2009), 93-119; Sebastien Rioux, 'Capitalism and the Production of Uneven Bodies: Women, Motherhood and Food Distribution in Britain c. 1850-1914', *Trans-actions of the Institute of British Geographers*, (2014): doi: 10.1111/ tran.12063.
- 62 Sara Horrell, 'The Wonderful Usefulness of History', *The Economic Journal* 113 (2003), F180-F186.
- 63 Karl Gunnar Persson, 'The Malthus Delusion', *European Review of Economic History* 12 (2008), 165-73.

III 1970'LERDEN İTİBAREN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ, YÖNETİŞİM VE EŞİTSİZLİK (Sayfa 73-103)

- 1 Garrett Hardin, 'The Tragedy of the Commons', *Science* 162 (1968), 1243-8; David Feeny vd., 'The Tragedy of the Commons: Twenty- Two Years Later', *Human Ecology* 18 (1990), 1-19; Hardin, 'Extensions of "The Tragedy of the Commons"', *Science* 280 (1998), 682-3.
- 2 Harrison Brown, *The Challenge of Man's Future* (New York, 1954); Georg Borgstrom, *The Hungry Planet* (New York, 1965); Paul Ehrlich, *The Population Bomb* (New York, 1968); Matthew Connelly, *Fatal Misconception: The Struggle to Control World Population* (Cambridge, MA, 2008); Alison Bashford, *Global Population: History, Geopolitics, and Life of Earth* (New York, 2014).
- 3 Janine Delaunay (ed.), *Halte à la Croissance? Enquête sur le Club de Rome* (Paris, 1972); Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers, ve William W. Behrens, 111, *The Limits to Growth* (New York, 1972); Fernando Elichigority, *Planet Management: Limits to Growth, Computer Simulation, and the Emergence of Global Spaces* (Evanston, 1999); Clement Levallois, 'Can De-Growth Be Considered a Policy Option? A Historical Note on Nicholas Georgescu-Roegen and the Club of Rome', *Ecological Economics* 69 (2010), 2272; Josh Eastin, Reiner Grundmann, ve Aseem Prakash, 'The Two Limits Debates: "Limits to Growth" and Climate Change', *Futures* 43 (2011), 16-26.
- 4 Hal Lindsay, *The Late Great Planet Earth* (Grand Rapids, MI, 1970); Daniel Wojcik, 'Embracing Doomsday: Faith, Fatalism, and Apocalyptic Beliefs in the Nuclear Age', *Western Folklore* 55 (1996), 305; Karl Butzer and George Endfield, 'Critical Perspectives on Historical Col-lapse', *Proceedings of the National Academy of Science* 109 (2012), 3628-31.
- 5 Martin Rees, *Our Final Century?: Will the Human Race Survive the Twenty-first Century?* (Londra, 2003), ABD'de şu başlıkla yayımlandı: Rees, *Our Final Hour: A Scientist's Warning: How Terror, Error, and Environmental Disaster Threaten Humankind's Future in This Century - On Earth and Beyond* (New York, 2003); Jared Diamond, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed* (Londra, 2005); Vaclav Smil, *Global Catastrophes and Trends: The Next 50 Years* (Cambridge, MA, 2008); James Lovelock, *The Vanishing Face of Gaia: A Final Warning* (New York, 2009); Ian Sample, 'World Faces "Perfect Storm" of Problems by 2030, Chief Scientist to Warn', *Guardian* (18 Mart 2009): www.guardian.co.uk/science/2009/mar/18/perfect-storm-john-beddington-energy-food-climate; David R. Montgomery, *Dirt: The Erosion of Civil-izations* (Berkeley, 2012).
- 6 Clark A. Miller, 'Climate Science and the Making of a Global Political Order', Sheila Jasanoff (ed.), *States of Knowledge: The Co-Production of Science and Social Order* içinde (Londra, 2004), 46-66; Naomi Oreskes, 'The Scientific Consensus on Climate Change', *Science* 306 (2004), 1686; Mike Hulme, 'Reducing the Future to Climate: A Story of Climate Determinism and Reductionism', *Osiris* 26 (2011), 245-66; R. Agnihotri ve K. Dutta, 'Anthropogenic Climate Change: Observed Facts, Projected Vulnerabilities and Knowledge Gaps', R. Sinha ve R. Ravindra (ed.), *Earth System Processes and Disaster Management* içinde (Berlin, 2013), 123-37.

- 7 Özellikle Hulme, tarihsel faillikle ilgili makalelerinde, iklim bilimi çevrelerini 'iklim indirgemeciliği' yapmakla suçlamıştır: Richard Peet, 'The Social Origins of Environmental Determinism', *Annals of the Association of American Geographers* 75 (1985), 309-33; David N. Livingstone, 'Race, Space and Moral Climatology: Notes toward a Genealogy', *Journal of Historical Geography* 28 (2002), 159-80; Christopher D. Merrett, 'Debating Destiny: Nihilism or Hope in Guns, Germs, and Steel?', *Antipode* 35 (2003), 801-6; Andrew Sluyter, 'Neo-Environmental Determinism, Intellectual Damage Control, and Nature/Society Science', *Antipode* 35 (2003), 813-17; Christina R. Foust ve William O'Shannon Murphy, 'Revealing and Reframing Apocalyptic Tragedy in Global Warming Discourse', *Environmental Communication* 32 (2009), 151-67; Hulme, 'Reducing the Future to Climate', 246.
- 8 Nicholas Stern v.d., *The Economics of Climate Change: The Stern Review* (Cambridge, 2007); William D. Nordhaus, 'A Review of the "Stern Review on the Economics of Climate Change"', *Journal of Economic Literature* 45 (2007), 686; 'No Need to Panic About Global Warming', *Wall Street Journal*, 27 Ocak 2012, sec. Opinion: <http://www.wsj.com/news/articles/SB10001424052970204301404577171531838421366?mg=reno64-wsj&url=http%3A%2F%2Fonline.wsj.com%2Farticle%2FSB10001424052970204301404577171531838421366.html>
- 9 Ilan Noy, 'The Macroeconomic Consequences of Disasters', *Journal of Development Economics* 88 (2009), 221-31; Servaas Storm, 'Capitalism and Climate Change: Can the Invisible Hand Adjust the Natural Thermostat?', *Development and Change* 40 (2009), 1011-38; Noy and Aekkanush Nualsri, 'Fiscal Storms: Public Spending and Revenues in the Aftermath of Natural Disasters', *Environment and Development Economics* 16 (2011), 113-28; Indur M. Goklany, *Humanity Unbound: How Fossil Fuels Saved Humanity from Nature and Nature from Humanity*, SSRN Scholarly Paper (Rochester, NY, 2012): <http://papers.ssrn.com/abstract=2225298>.
- 10 Bkz., örneğin, Richard E. Neustadt ve Ernest R. May, *Thinking in Time: The Uses of History for Decision-Makers* (New York, 1986); C. A. Bayly, Vijayendra Rao, Simon Szreter, ve Michael Woolcock (ed.), *History, Historians and Development Policy: A Necessary Dialogue* (Manchester, 2011).
- 11 Paul J. Crutzen, 'Geology of Mankind', *Nature*, 415 (2002), 23; Will Steffen, Paul J. Crutzen, ve John R. McNeill, 'The Anthropocene: Are Humans Now Overwhelming the Great Forces of Nature?', *AMBIO: A Journal of the Human Environment* 36 (2007), 614-21; Steffen, J. Grinevald, Paul J. Crutzen, ve John R. McNeill, 'The Anthropocene: Conceptual and Historical Perspectives', *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences* 369 (2011) 842-67.
- 12 Libby Robin, 'Histories for Changing Times: Entering the Anthropocene?', *Australian Historical Studies* 44 (2013), 330.
- 13 Erle C. Ellis ve N. Ramankutty, 'Putting People in the Map: Anthro-pogenic Biomes of the World', *Frontiers in Ecology and the Environment* 6 (2008), 439-47; Jed O. Kaplan, Kristen M. Krumhardt, Erle C. Ellis, William F. Ruddiman, Carsten Lemmen, ve Kees Klein Goldewijk, 'Holocene Carbon Emissions as a Result of Anthropogenic Land Cover Change', *The Holocene* 21 (2011), 775-91. Ayrıca bkz. *Integrated History and Future of People on Earth (IHOF)*, uzun zaman ölçeklerindeki iklim değişikliğinin tarihçesini birleştirmek üzere iklim bilimcilerle hümanistlerin bir projesi: ihope.org.
- 14 Frank Biermann, "Earth System Governance" as a Crosscutting Theme of Global Change Research', *Global Environmental Change* 17 (2007), 326-37; Frank Biermann ve Ingrid Boas, 'Preparing for a Warmer World: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees', *Global Environmental Politics* 10 (2010), 60-88; Bier-

- mann vd., 'Navigating the Anthropocene: Improving Earth System Governance', *Science* 335 (2012), 1306-7: http://www.environment.arizona.edu/files/env/Biermann%20et%20al_2012_Science_Anthropocene.pdf
- 15 Chi-Jen Yang ve Michael Oppenheimer, 'A "Manhattan Project" for Climate Change?', *Climatic Change* 80 (2007), 199-204; Larry Lohmann, 'Carbon Trading, Climate Justice and the Production of Ignorance: Ten Examples', *Development* 51 (2008), 359-65; Jaap C. J. Kwadijk vd., 'Using Adaptation Tipping Points to Prepare for Climate Change and Sea Level Rise: A Case Study in the Netherlands', *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 1 (2010), 729-40.
 - 16 Kees Klein Goldewijk, 'Estimating Global Land Use Change over the Past 300 Years: The HYDE Database', *Global Biogeochemical Cycles* 15 (2001), 417-33; Goldewijk, 'Three Centuries of Global Population Growth: A Spatial Referenced Population (Density) Database for 1700-2000', *Population and Environment* 26 (2005), 343-67; Erle C. Ellis vd., 'Anthropogenic Transformation of the Biomes, 1700 to 2000', *Global Ecology and Biogeography* 19 (2010), 589-606; Goldewijk vd., 'The HYDE 3.1 Spatially Explicit Database of Human-Induced Global Land-Use Change over the Past 12,000 Years', *Global Ecology and Biogeography* 20 (2011), 73-86; Erle C. Ellis vd., 'Used Planet: A Global History', *Proceedings of the National Academy of Sciences* 110 (2013), 7978-85.
 - 17 Anil Markandya, 'Can Climate Change Be Reversed under Capitalism?', *Development and Change* 40 (2009), 1141.
 - 18 David I. Stern ve Michael S. Common, 'Is There an Environmental Kuznets Curve for Sulfur?', *Journal of Environmental Economics and Management* 41 (2001), 162-78; Stern 'The Rise and Fall of the Environmental Kuznets Curve', *World Development* 32 (2004), 1419-39.
 - 19 Almanya Tarihçileri, erken modern dönemde yaygınlaşan ve önce işletilecek kesilmemiş kereste, sonraları, kömür ve petrol yakıtına sahip yeni sömürgelerin aranmasını teşvik eden bir ormanlık alan krizini belgelemişlerdir. Bu çalışma kapsamında, Almanya'nın dört bir yanındaki düzinelerce yörenin mahkeme sicilleri incelenerek, kendilerine ait olmayan ağaçları kestikleri için köylülerin ne zaman ve hangi koşullar altında en yüksek cezayı aldıkları belgelenmiştir. Paul Warde, 'Fear of Wood Shortage and the Reality of the Woodland in Europe, c. 1450-1850', *History Workshop Journal* 62 (2006), 28-57; Warde, *Ecology, Economy and State Formation in Early Modern Germany* (Cambridge, 2006). Daha genel olarak, bkz. Astrid Kander, Paolo Manamina, ve Paul Warde, *Power to the People: Energy in Europe over the Last Five Centuries* (Princeton, NJ, 2014).
 - 20 Terje Tvedt, *The River Nile in the Age of the British: Political Ecology and the Quest for Economic Power* (Londra, 2004); Terje Tvedt vd., *A History of Water*, 3 cilt, (Londra, 2006); Tvedt, Terje Oestigaard, ve Richard Coopey, *A History of Water*, Series II, 3 cilt, (Londra, 2010).
 - 21 Terje Tvedt, *A Journey in the Future of Water* (Londra, 2014).
 - 22 Sabine Barles, 'Feeding the City: Food Consumption and Flow of Nitrogen, Paris, 1801-1914', *Science of the Total Environment* 375 (2007), 48-58; Barles ve Laurence Lestel, 'The Nitrogen Question: Urbanization, Industrialization, and River Quality in Paris, 1830-1939', *Journal of Urban History* 33 (2007), 794-812; Barles, 'Urban Metabolism of Paris and Its Region', *Journal of Industrial Ecology* 13 (2009), 898-913; Gilles Billen vd., 'The Food-Print of Paris: Long-Term Reconstruction of the Nitrogen Flows Imported into the City from Its Rural Hinterland', *Regional Environmental Change* 9 (2009), 13-24; Billen vd., 'Grain, Meat and Vegetables to Feed Paris: Where Did and Do They Come from? Localising Paris Food Supply Areas from the Eighteenth to the Twenty-First Century', *Regional Environmental Change* 12 (2012), 325-35.

- 23 Christopher Hamlin, 'Sewage: Waste or Resource?', *Environment: Science and Policy for Sustainable Development* 22 (1980), 16-42; E. Marald, 'Everything Circulates: Agricultural Chemistry and Recycling Theories in the Second Half of the Nineteenth Century', *Environment and History* 8 (2002), 65-84; Timothy Cooper, 'Peter Lund Simmonds and the Political Ecology of Waste Utilization in Victorian Britain', *Technology and Culture* 52 (2011), 21-44; Peter Thorsheim, 'The Corpse in the Garden: Burial, Health, and the Environment in Nineteenth-Century London', *Environmental History* 16 (2011), 38-68.
- 24 Joan Thirsk, *Alternative Agriculture: A History from the Black Death to the Present Day* (Oxford, 1997); Martin Mulligan and Stuart Hill, *Ecological Pioneers: A Social History of Australian Ecological Thought and Action* (Cambridge, 2001); Paul B. Thompson, *The Agrarian Vision: Sustainability and Environmental Ethics* (Lexington, KY, 2010).
- 25 Robin, 'Histories for Changing Times', 339-40.
- 26 Joshua J. Yates, 'Abundance on Trial: The Cultural Significance of "Sustainability"', *The Hedgehog Review* 14 (2012), 22.
- 27 Yates, 'Abundance on Trial', 12.
- 28 Mulligan ve Hill, *Ecological Pioneers*.
- 29 Anil Agarwal ve Sunita Narain, *Global Warming in an Unequal World: A Case of Environmental Colonialism* (New Delhi, 1991); Andreas Malm ve Alf Hornborg, 'The Geology of Mankind? A Critique of the Anthropocene Narrative', *The Anthropocene Review* (2014): doi: 10.1177/2053019613516291. Çevre tarihine yönelik suçlamanın önemi konusunda karşıt bir görüş için, bkz. Paul S. Sutter, 'The World with Us: The State of American Environmental History', *Journal of American History* 100 (2013), 98.
- 30 Kenneth Pomeranz, *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy* (Princeton, NJ, 2000); Fredrik Albritton Jonsson, *Enlightenment's Frontier: The Scottish Highlands and the Origins of Environmentalism* (New Haven, 2013).
- 31 Malm ve Hornborg, 'The Geology of Mankind?', 3. Buradaki alıntı için, bkz. John Lewis Gaddis, *The Landscape of History* (Oxford, 2002), 96.
- 32 Peter Linebaugh, 'Enclosures from the Bottom Up', *Radical History Review* 108 (2010), 11-27; Anant Maringanti vd., 'Tragedy of the Commons Revisited (1)', *Economic and Political Weekly* 47 (2012), 10-13; Michael Heller, 'The Tragedy of the Anticommons: A Concise Introduction and Lexicon', *The Modern Law Review* 76 (2013), 6-25; Kenneth R. Olwig, 'Globalism and the Enclosure of the Landscape Commons', Ian D. Rotherham (ed.), *Cultural Severance and the Environment: The Ending of Traditional and Customary Practice on Commons and Landscapes Managed in Common* içinde (Dordrecht, 2013), 31- 46. Ortak malların tarihi konusunda bol miktarda bilimsel kaynak için, ayrıca bkz: Elinor Ostrom vd., *Digital Library of the Commons*: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/>. Ostrom'un ortak mallar konusunda kendi çalışması, tarihsel süreklilikten çok, bu ortak malların en dayanıklılarına özgü görünen soyut ilkeleri konu ediyordu. Burada, Avrupalı ortak mülklerin özelleştirilmesi konusundaki literatürü düşünen faydalı olur: Leigh Shaw-Taylor, 'Parliamentary Enclosure and the Emergence of an English Agricultural Proletariat', *Journal of Economic History* 61 (2001), 640-62.
- 33 Marsha L. Weisiger, *Dreaming of Sheep in Navajo Country* (Seattle, 2009).
- 34 Nathan F. Sayre, 'The Genesis, History, and Limits of Carrying Capacity', *Annals of the Association of American Geographers* 98 (2008), 120-34.
- 35 Connelly, *Fatal Misconception*; Bashford, *Global Population*.

- 36 Michael Redclift, 'Sustainable Development (1987-2005): An Oxy-moron Comes of Age', *Sustainable Development* 13 (2005), 212-27; Chris Sneddon, Richard B. Howarth, and Richard B. Norgaard, 'Sustainable Development in a Post-Brundtland World', *Ecological Economics* 57 (2006), 253-68; Paul B. Thompson, *The Agrarian Vision: Sustainability and Environmental Ethics* (Lexington, KY, 2010), 197-200.
- 37 Angus Burgin, *The Great Persuasion: Reinventing Free Markets Since the Depression* (Cambridge, MA, 2012).
- 38 David Harvey, *A Brief History of Neoliberalism* (Oxford, 2005); Wolf-gang Streeck, *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism* (Londra, 2014).
- 39 Eric Schmidt ve Jared Cohen, *The New Digital Age: Transforming Nations, Businesses, and Our Lives* (New York, 2014).
- 40 Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man* (New York, 1992); Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remak-ing of World Order* (New York, 1996).
- 41 Errol Henderson, 'Culture or Contiguity? Ethnic Conflict, the Similar-ity of States, and the Onset of Interstate War, 1820-1989', *Journal of Conflict Resolution* 41 (1997), 649-68; Henderson, 'The Democratic Peace through the Lens of Culture, 1820-1989', *International Studies Quarterly* 42 (1998), 461-84; Manus I. Midlarsky, 'Democracy and Islam: Implications for Civilizational Conflict and the Democratic Peace', *International Studies Quarterly* 42 (1998), 485-511; Eric Weede, 'Islam and the West: How Likely Is a Clash of These Civilizations?', *International Review of Sociology* 8 (1998), 183-95; Bruce M. Russett, John R. Oneal, ve Michaelene Cox, 'Clash of Civilizations, or Realism and Liberalism Deja Vu? Some Evidence', *Journal of Peace Research* 37 (2000), 583-608; Giacomo Chiozza, 'Is There a Clash of Civilizations? Evidence from Patterns of International Conflict Involvement, 1946-97', *Journal of Peace Research* 39 (2002), 711-34; Tanja Ellingsen, 'Toward a Revival of Religion and Religious Clashes?', *Terrorism and Political Violence* 17 (2005), 305-32; Kunihiko Imai, 'Culture, Civiliza-tion, or Economy? Test of the Clash of Civilizations Thesis', *Inter-national Journal on World Peace* 23 (2006), 3-26; Mustafa Aydın ve Çınar Özen, 'Civilizational Futures: Clashes or Alternative Visions in the Age of Globalization?', *Futures, Special Issue: Futures for Multiple Civilizations*, 42 (2010), 545-52; Alexis Pasichny, 'Two Methods of Analysis for Huntington's "Clash of Civilizations"', *Challenges of Modern Technology* 3 (2012): <http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-ddff88f7-7650-49d5-8164-033422b0de1e/c/Pasichny.pdf>
- 42 Shireen Hunter ve Huma Malik, *Modernization, Democracy, and Islam* (Westport, CT, 2005).
- 43 David Graeber, *Debt: The First 5,000 Years* (Brooklyn, NY, 2010).
- 44 David Armitage, *The Declaration of Independence: A Global History* (Cambridge, MA, 2007); Andreas Wimmer ve Yuval Feinstein, 'The Rise of the Nation-State Across the World, 1816 to 2001', *American Sociological Review* 75 (2010), 764-90.
- 45 Michael Goldman, *Imperial Nature: The World Bank and Struggles for Social Justice in the Age of Globalization* (New Haven, 2005); Amy L. Sayward, *The Birth of Development: How the World Bank, Food and Agriculture Organization, and World Health Organization Changed the World, 1945-1965* (Kent, OH, 2006); Mark Mazower, *Governing the World: The History of an Idea* (Londra, 2012); Patricia Clavin, *Securing the World Economy: The Reinvention of the League of Nations, 1920-1946* (Oxford, 2013).
- 46 Angus Lindsay Wright, *To Inherit the Earth: The Landless Movement and the Struggle for a New Brazil* (Oakland, CA, 2003); Wendy Wolford, *This Land Is Ours Now: Social Mobilization and the Meanings of Land in Brazil* (Durham, NC, 2010).

- 47 Jo Guldi, *Roads to Power: Britain Invents the Infrastructure State* (Cambridge, MA, 2012).
- 48 Fred Turner, *From Counterculture to Cyberculture: Stewart Brand, the Whole Earth Network, and the Rise of Digital Utopianism* (Chicago, 2006); Matthew Hilton, 'Politics Is Ordinary: Non-Governmental Organizations and Political Participation in Contemporary Britain', *Twentieth Century British History* 22 (2011), 230-68; Jo Guldi, 'Can Participatory Maps Save the World?' (talk at Brown University, 7 Kasım 2013): https://www.youtube.com/watch?v=tYL4pVUW7Lg&list=PLTiEfrOcz_7MwEs-7L79ocdSIVhuLXM22&index=11.
- 49 Penny Summerfield, 'Mass-Observation: Social Research or Social Move-ment?', *Journal of Contemporary History* 20 (1985), 439-52; David Matless, 'Regional Surveys and Local Knowledges: The Geographical Imagination in Britain, 1918-39', *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 17 (1992), 464-80; Matless, 'The Uses of Cartographic Literacy: Mapping, Survey and Citizenship in Twentieth-Century Britain', içinde Dennis E. Cosgrove (ed.), *Mappings* (Londra, 1999), 193-212; James Hinton, *The Mass Observers: A History, 1937-1949* (Oxford, 2013).
- 50 David Ludden, 'Patronage and Irrigation in Tamil Nadu: A Long-Term View', *Indian Economic & Social History Review* 16 (1979), 347-65; Christopher Hamlin, *Public Health and Social Justice in the Age of Chadwick: Britain, 1800-1854* (Cambridge, 1998); Timothy Mitchell, *Rule of Experts: Egypt, Techno-Politics, Modernity* (Berkeley, 2002); Rohan D'Souza, *Drowned and Damned: Colonial Capitalism and Flood Control in Eastern India* (New Delhi, 2006).
- 51 Terje Tvedt, 'NGOs' Role at "The End of History": Norwegian Policy and the New Paradigm', *Forum for Development Studies* 21 (1994), 139-66; J. Petras, 'Imperialism and NGOs in Latin America', *Monthly Review - New York* 49 (1997), 10-27; Akira Iriye, 'A Century of NGOs', *Diplomatic History* 23 (1999), 421-35; Diana Mitlin, Sam Hickey, and Anthony Bebbington, 'Reclaiming Development? NGOs and the Challenge of Alternatives', *World Development* 35 (2007), 1699-720.
- 52 John Markoff ve Veronica Montecinos, 'The Ubiquitous Rise of Economists', *Journal of Public Policy* 13 (1993), 37-68; Marion Fourcade, 'The Construction of a Global Profession: The Transnationalization of Economics', *American Journal of Sociology*, 112 (2006), 145-94.
- 53 Richard White, *Railroaded: The Transcontinentals and the Making of Modern America* (New York, 2011).
- 54 Nick Cullather, '"The Target Is the People": Representations of the Village in Modernization and US National Security Doctrine', *Cultural Politics: An International Journal* 2 (2006), 29-48; Cullather, 'The Foreign Policy of the Calorie', *The American Historical Review* 112 (2007), 337-64; Greg Grandin, *Fordlandia: The Rise and Fall of Henry Ford's Forgotten Jungle City* (New York, 2009); Cullather, *The Hungry World: America's Cold War Battle Against Poverty in Asia* (Cambridge, MA, 2010).
- 55 Richard R. Nelson ve Sydney G. Winter, *An Evolutionary Theory of Economic Change* (Cambridge, MA, 1982); Nelson ve Winter, 'Evolutionary Theorizing in Economics', *Journal of Economic Perspectives* 16 (2002), 23-46.
- 56 Zachary Karabell, *The Leading Indicators: A Short History of the Numbers that Rule Our World* (New York, 2014), 52-72.
- 57 Thomas Piketty, *Le Capital au XXIe siècle* (Paris, 2013); Piketty, *Capital in the Twenty-First Century* (çev.) Arthur Goldhammer (Cambridge, MA, 2014).
- 58 Piketty, *Capital in the Twenty-First Century*, 11-17.

- 59 Simon Kuznets ve Elizabeth Jenks, *Shares of Upper Income Groups in Income and Savings* (Cambridge, MA, 1953); Simon Kuznets, 'Economic Growth and Income Inequality', *American Economic Review* 45 (1955), 1-28.
- 60 Chris Giles, 'Data Problems with Capital in the 21st Century': <http://blogs.ft.com/money-supply/2014/05/23/data-problems-with-capital-in-the-21st-century>; Thomas Piketty, 'Technical Appendix of the Book, Capital in the 21st Century (21 Mayıs 2014): <http://piketty.pse.ens.fr/files/capital21c/en/Piketty2014TechnicalAppendixResponse-toFT.pdf>.
- 61 Ian Hacking, *The Emergence of Probability: A Philosophical Study of Early Ideas About Probability, Induction and Statistical Inference* (Cambridge, 1975); Theodore M. Porter, *The Rise of Statistical Thinking, 1820-1900* (Princeton, NJ, 1986); Ian Hacking, *The Taming of Chance* (Cambridge, 1990); Porter, *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life* (Princeton, NJ, 1995); Alain Desrosieres, *The Politics of Large Numbers: A History of Statistical Reasoning* (Cambridge, MA, 2002); Michael Ward, *Quantifying the World: UN Ideas and Statistics* (Bloomington, IN, 2004); Karabell, *The Leading Indicators*.
- 62 Sebastian De Grazia, *Of Time, Work, and Leisure* (New York, 1962); Ivan Illich, *Toward a History of Needs* (New York, 1978).
- 63 Facundo Alvaredo, Anthony Atkinson, Thomas Piketty, ve Emmanuel Saez, 'The World Top Incomes Database': <http://topincomes.parisschoolofeconomics.eu/>.
- 64 Piketty, *Capital in the Twenty-First Century*, 33.
- 65 Tony Judt, 'A Clown in Regal Purple: Social History and the Historians', *History Workshop Journal* 7 (1979), 84-5 (Scott ve Sewell, v.d hakkında). Ancak Judt, Braudel'in *longue durée*'sinin 'tarihsel olayın tamamen parçalanması'na olan etkilerini eleştiriyordu. Bunun sonuçlarından biri, çok küçük ve marjinal meseleler hakkında yazılmış bolca makaledir': a.g.e., 85.
- 66 Grace V. Leslie tarafından alıntılanmış, 'Seven Hundred Pages of "Minor Revisions" from the Soviet Union: Caroline Ware, the UNESCO History of Mankind, and the Trials of Writing International History in a Bi-Polar World, 1954-66', New Orleans, Louisiana'da, American Historical Association'ın yıllık toplantısında sunulan bildiri, 3 Ocak 2013; UNESCO projesinin geneli hakkında, bkz. Gilbert Allardye, 'Toward World History: American Historians and the Coming of the World History Course', *Journal of World History* 1 (1990), 26-40.
- 67 Frederick Cooper ve Randall M. Packard (ed.), *International Development and the Social Sciences: Essays on the History and Politics of Knowledge* (Berkeley, 1997); Gilbert Rist, *The History of Development: From Western Origins to Global Faith* (New York, 2002); Nils Gilman, *Man-darins of the Future: Modernization Theory in Cold War America* (Baltimore, 2007).
- 68 Jean-Claude Passeron ve Jacques Revel, 'Penser par cas. Raisonnement à partir de singularités', Passeron ve Revel (ed.), *Penser par cas içinde* (Paris, 2005), 9-44.
- 69 Markoff ve Montecinos, 'The Ubiquitous Rise of Economists'; Gerald D. Suttles ve Mark D. Jacobs, *Front Page Economics* (Chicago, 2011).
- 70 Elegies for this moment include Russell Jacoby, *The Last Intellectuals: American Culture in the Age of Academe* (New York, 1987); Michael Berube ve Cary Nelson (ed.), *Higher Education under Fire: Politics, Economics, and the Crisis of the Humanities* (New York, 1995); Richard A. Posner, *Public Intellectuals: A Study of Decline* (Cambridge, MA, 2003); Jo Guldi, 'The Surprising Death of the Public Intellectual: A Manifesto', *Absent 1* (2008): <http://archive.org/details/TheSurprisingDeathOfThePublicIntellectualAManifestoForRestoration>.

- 71 Daniel Lord Smail, *On Deep History and the Brain* (Berkeley, 2008); Smail, 'Beyond the *Longue durée*: Human History and Deep Time', *Perspectives on History*, 50 (2012), 59-60.
- 72 Denis E. Cosgrove, *Apollo's Eye: A Cartographic Genealogy of the Earth in the Western Imagination* (Baltimore, 2001); John R. Gillis, *The Human Shore: Seacoasts in History* (Chicago, 2012).
- 73 Constantin Fasolt, *The Limits of History* (Chicago, 2004), 19.
- 74 Jeremy Adelman, 'Latin American Longues Durées', *Latin American Research Review* 39 (2004), 224; Thomas W. Laqueur, 'Sexuality and the Transformation of Culture: The *Longue durée*', *Sexualities* 12 (2009), 418; Susan Gillman, 'Oceans of Longues Durées', *PMLA* 127 (2012), 328.
- 75 Matthew Connelly, 'The Cold War in the *Longue durée*: Global Migration, Public Health, and Population Control', in Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad (ed.), *The Cambridge History of the Cold War*, 3 cilt, (Cambridge, 2009), 111 466-88; William M. Johnston, *Visionen der langen Dauer Österreichs* (Vienna, 2009); Suzanne L. Marchand, 'Orientalism and the *Longue durée*', Marchand, *German Orientalism in the Age of Empire: Religion, Race, and Scholarship içinde* (Cambridge, 2009), 1-52; Laurence Lux-Sterritt ve Carmen M. Mangion, 'Gender, Catholicism and Women's Spirituality over the *Longue durée*', Lux-Sterritt ve Mangion (ed.), *Gender, Catholicism and Spirituality: Women and the Roman Catholic Church in Britain and Europe, 1200-1900 içinde* (Basingstoke, 2011), 1-18; Alexander A. Bauer and Owen P. Doonan, 'Fluid Histories: Culture, Community, and the *Longue durée* of the Black Sea World', in Ruxandra Ivan (ed.), *New Regionalism or No Regionalism?: Emerging Regionalism in the Black Sea Area* (Farnham, 2012), 13-30; Dirk Hoerder, 'Migrations and Belongings: A Longue-Durée Perspective', in Emily S. Rosenberg (ed.), *A World Connecting, 1870-1945* (Cambridge, MA, 2012), 444-67; Julia Clancy-Smith, 'From Sidi Bou Zid to Sidi Bou Said: A *Longue durée* Approach to the Tunisian Revolutions,' Mark L. Haas ve David W. Lesch (ed.), *The Arab Spring: Change and Resistance in the Middle East içinde* (Boulder, CO, 2013), 13-34; Jorn Leonhard, 'Introduction: The *Longue durée* of Empire: Comparative Semantics of a Key Concept in Modern European History', *Contributions to the History of Concepts* 8 (2013), 1-25.
- 76 Ben Kiernan, *Blood and Soil: A World History of Genocide and Extermination from Sparta to Darfur* (New Haven, 2007); Diarmaid MacCulloch, *A History of Christianity: The First Three Thousand Years* (Londra, 2009); Ian Morris, *Why the West Rules - For Now: The Patterns of History, and What They Reveal About the Future* (New York, 2010); Max Boot, *Invisible Armies: An Epic History of Guerrilla Warfare from Ancient Times to the Present* (New York, 2012); Joyce E. Chaplin, *Round About the Earth: Circumnavigation from Magellan to Orbit* (New York, 2012); Lawrence Freedman, *Strategy: A History* (Oxford, 2013); Morris, *The Measure of Civilization: How Social Development Decides the Fate of Nations* (Princeton, 2013); David Nirenberg, *Anti-Judaism: The Western Tradition* (New York, 2013); Francisco Bethencourt, *Racisms: From the Crusades to the Twentieth Century* (Princeton, NJ, 2013).
- 77 Cynthia Stokes Brown, *Big History: From the Big Bang to the Present* (New York, 2007); Fred Spier, *Big History and the Future of Humanity* (Chichester, 2010); David Christian, *Maps of Time: An Introduction to Big History*, new edn (Berkeley, 2011). Harriet Swain (ed.), *Big Questions in History'de* (Londra, 2005) ele alınan sorular, zorunlu olarak büyük zaman ya da mekan alanlarını kapsadıklarından değil, genel anlamında 'büyük'türler.

- 78 Andrew Shryock ve Daniel Lord Smail (ed.), *Deep History: The Architecture of Past and Present* (Berkeley, 2011); Smail ve Shryock, 'History and the Pre', *American Historical Review* 118 (2013), 709-37.
- 79 Dipesh Chakrabarty, 'The Climate of History: Four Theses', *Critical Inquiry* 35 (2009), 197-222; Chakrabarty, 'Postcolonial Studies and the Challenge of Climate Change', *New Literary History* 43 (2012), 1-18; Fredrik Albritton Jonsson, 'The Industrial Revolution in the Anthropocene', *The Journal of Modern History* 84 (2012), 679-96; Alison Bashford, 'The Anthropocene is Modern History: Reflections on Climate and Australian Deep Time', *Australian Historical Studies* 44 (2013), 341-9.
- 80 James Vernon, *Distant Strangers: How Britain Became Modern* (Berkeley, 2014), 132.

IV BÜYÜK SORULAR, BÜYÜK VERİ (Sayfa 105-137)

- 1 Ann Blair, 'Reading Strategies for Coping with Information Overload ca. 1550-1700', *Journal of the History of Ideas* 64 (2003), 11-28; Brian W. Ogilvie, 'The Many Books of Nature: Renaissance Naturalists and Information Overload', *Journal of the History of Ideas* 64 (2003), 29-40; Daniel Rosenberg, 'Early Modern Information Overload', *Journal of the History of Ideas* 64 (2003), 1-9; Ann Blair, *Too Much to Know: Managing Scholarly Information Before the Modern Age* (New Haven, 2010).
- 2 Prabhakar Raghavan, 'It's Time to Scale the Science in the Social Sciences', *Big Data and Society* 1 (2014): doi:10.1177/2053951714532240.
- 3 Bkz.,örneğin, David Geggus, 'Sex Ratio, Age and Ethnicity in the Atlantic Slave Trade: Data from French Shipping and Plantation Records', *The Journal of African History* 30 (1989), 23-44; Thomas C. Peterson ve Russell S. Vose, 'An Overview of the Global Historical Climatology Network Temperature Database', *Bulletin of the American Meteorological Society* 78 (1997), 2837-49; Stephen C. Trombulak ve Richard Wolfson, 'Twentieth-Century Climate Change in New England and New York, USA', *Geophysical Research Letters* 31 (2004), 1-4; Indra De Soysa ve Eric Neumayer, 'Resource Wealth and the Risk of Civil War Onset: Results from a New Dataset of Natural Resource Rents, 1970-1999', *Conflict Management and Peace Science* 24 (2007), 201-18; David Eltis, 'The US Transatlantic Slave Trade, 1644-1867: An Assessment', *Civil War History* 54 (2008), 347-78; Nathan Nunn, 'The Long-Term Effects of Africa's Slave Trades', *The Quarterly Journal of Economics* 123 (2008), 139-76; Kenneth E. Kunkel vd., 'Trends in Twentieth-Century US Snowfall Using a Quality-Controlled Dataset', *Journal of Atmospheric and Oceanic Technology* 26 (2009), 33-44; Nathan Nunn and Leonard Wantchekon, *The Slave Trade and the Origins of Mistrust in Africa* (National Bureau of Economic Research, 2009): <http://www.nber.org/papers/w14783>; David Eltis ve David Richardson, 'The Trans-Atlantic Slave Trade Database Voyages: "Introductory Maps"', Map (Emory University: Digital Library Research Initiative, 1 Ocak 2010): <https://saylor.longsight.com/handle/1/12201>; Lakshmi Iyer, 'Direct versus Indirect Colonial Rule in India: Long-Term Consequences', *The Review of Economics and Statistics* 92 (2010), 693-713; Adrian M. Lister, 'Natural History Collections as Sources of Long-Term Datasets', *Trends in Ecology & Evolution* 26 (2011), 153-4; Enric Tello ve Marc Badia-Miro, 'Land-Use Profiles of Agrarian Income and Land Ownership Inequality in the Province of Barcelona in Mid-Nineteenth Century', Ocak 2011: <http://repositori.uji.>

- es/xmlui/handle/10234/20513; Patrick Manning, 'Historical Datasets on Africa and the African Atlantic', *Journal of Comparative Economics, Slavery, Colonialism and Institutions Around the World*, 40 (2012), 604-7; Colin F. Wilder, 'Teaching Old Dogs New Tricks: Four Motifs of Legal Change from Early Modern Europe', *History and Theory* 51 (2012), 18-41; G. S. J. Hawkins vd., 'Data Rescue and Re-Use: Recycling Old Information to Address New Policy Concerns', *Marine Policy* 42 (2013), 91-8.
- 4 Edward Tufte, *The Visual Display of Quantitative Information*, 2nd edn (Cheshire, CT, 2001); Daniel Rosenberg ve Anthony Grafton, *Carto-graphies of Time* (New York, 2010).
 - 5 Tomiko Yamaguchi ve Craig K. Harris, 'The Economic Hegemonization of Bt Cotton Discourse in India', *Discourse & Society* 15 (2004), 467-91; Anabela Carvalho ve Jacquelin Burgess, 'Cultural Circuits of Climate Change in UK Broadsheet Newspapers, 1985-2003', *Risk Analysis* 25 (2005), 1457-69; Francis L. F. Lee, Chin-Chuan Lee, ve Nina Luzhou Li, 'Chinese Peasants in the Process of Economic Reform: An Analysis of New York Times s and Washington Post's Opinion Discourses, 1981-2008', *Communication, Culture & Critique* 4 (2011), 164-83; Alan Partington, 'The Changing Discourses on Antisemitism in the UK Press from 1993 to 2009: A Modern-Diachronic Corpus-Assisted Discourse Study', *Journal of Language and Politics* 11 (2012), 51-76; Bruno Turnheim ve Frank W. Geels, 'Regime Destabilisation as the Flipside of Energy Transitions: Lessons from the History of the British Coal Industry (1913-1997)', *Energy Policy, Special Section: Past and Prospective Energy Transitions - Insights from History*, 50 (2012), 35-49.
 - 6 John Cook vd., 'Quantifying the Consensus on Anthropogenic Global Warming in the Scientific Literature', *Environmental Research Letters* 8 (2013): doi:10.1088/1748-9326/8/2/024024.
 - 7 Brad Pasanek ve D. Sculley, 'Mining Millions of Metaphors', *Literary and Linguistic Computing* 23 (2008), 345-60; D. Sculley ve Bradley M. Pasanek, 'Meaning and Mining: The Impact of Implicit Assump-tions in Data Mining for the Humanities', *Literary and Linguistic Computing* 23 (2008), 409-24; Frederick W. Gibbs ve Daniel J. Cohen, 'A Conversation with Data: Prospecting Victorian Words and Ideas', *Victorian Studies* 54 (2011), 69-77; Joanna Guldi, 'The History of Walking and the Digital Turn: Stride and Lounge in London, 1808-1851', *The Journal of Modern History* 84 (2012), 116-44; Matthew Lee Jockers, *Macroanalysis: Digital Methods and Literary History* (Urbana, 2013); Ted Underwood, 'We Don't Already Understand the Broad Outlines of Literary History', *The Stone and the Shell* 8 (2013): <http://tedunderwood.com/2013/02/08/we-dont-already-know-the-broad-outlines-of-literary-history/>.
 - 8 <http://papermachines.org/>; www.zotero.org/.
 - 9 Jo Guldi, *The Long Land War: A Global History of Land Reform, c. 1860- Present* (forthcoming).
 - 10 Daniel Rosenberg'in Google Books külliyatı üzerine çalışması, Ngrams'da çıkan eğilimlerin nedenlerinin, Google Books için seçilen külliyatla çok ilgili olduğunu ileri sürer. Her şeye rağmen, Ngrams, 'holocaust' ve 'shoah' gibi sözcüklerin İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça ve İbranicedeki artışını karşılaştırarak, kıtalararası, zama-naşırı karşılaştırmalar yapmak, 'için yine de faydalı bir araçtır. Ancak toplamda, başka tür hikaye-anlaımlarının desteğiyle, soyutlama ve sentez araçları, bize modern dünyayı bahşeden temel olaylar ve mücadelelere dair bir kavrayış da sunabilir. Geof-

* İbranicede soykırım-ç.n.

- frey Nunberg, 'Counting on Google Books', *Chronicle of Higher Education* (16 Aralık 2010): <http://chronicle.com/article/Counting-on-Google-Books/125735>; Anthony Grafton, 'Loneliness and Freedom', *AHA Perspectives* (Mart 2011): <http://www.historians.org/Perspectives/issues/2011/1103/1103pre1.cfm>; Erez Aiden ve Jean-Baptiste Michel, *Uncharted: Big Data as a Lens on Human Culture* (New York, 2013); Daniel Rosenberg, 'Data Before the Fact', in Lisa Gitelman (ed.), 'Raw Data' Is an Oxymoron içinde (Cambridge, MA, 2013), 15-40.
- 11 Franco Moretti, *Graphs, Maps, Trees: Abstract Models for a Literary History* (New York, 2007); Ben Schmidt, *Sapping Attention*: <http://sappingattention.blogspot.com/>.
 - 12 <http://books.google.com/ngrams>; www.wordle.net/; <http://papermachines.org/>.
 - 13 Artık dijital analiz için kullanılabilen post-klasik Latince'de 1 milyar sözcük için, bkz. David Bamman ve David Smith, 'Extracting Two Thousand Years of Latin from a Million Book Library', *Journal on Computing and Cultural Heritage* 5 (2012), 1-13.
 - 14 Michael Friendly, 'A.-M. Guerry's "Moral Statistics of France": Challenges for Multivariable Spatial Analysis', *Statistical Science* 22 (2007), 368-99; Friendly, 'A Brief History of Data Visualization', Chun-hou Chen, Wolfgang Hardle ve Antony Unwin, *Handbook of Data Visualization* içinde (Berlin, 2008), 15-56; Friendly, Matthew Sigal, ve Derek Harmanansingh, 'The Milestones Project: A Database for the History of Data Visualization' (2012): <http://datavis.ca/papers/MilestonesProject.pdf>.
 - 15 Tim Hitchcock ve Robert Shoemaker, 'Digitising History from Below: The Old Bailey Proceedings Online, 1674-1834', *History Compass* 4 (2006), 1-10: <http://www.oldbaileyonline.org/%20https://sites.google.com/site/colinwilder/>.
 - 16 Central Intelligence Agency, *Potential Implications of Trends in World Population, Food Production and Climate*, Report No. OPR-401 (Washington, DC, 1974); Crispin Tickell, *Climate Change and World Affairs* (Cambridge, MA, 1977), 64; Jill Williams (ed.), *Carbon Dioxide, Climate and Society* (Oxford, 1978); Council of Environmental Quality, *Global Energy Futures and the Carbon Dioxide Problem* (Washington, DC, 1981); Sheila Jasanoff, 'Image and Imagination: The Formation of Global Environmental Consciousness', Clark Miller ve Paul N. Edwards (ed.), *Changing the Atmosphere* içinde (Cambridge, MA, 2001), 309-37; Paul N. Edwards, *A Vast Machine: Computer Models, Climate Data, and the Politics of Global Warming* (Cambridge, MA, 2010); Mike Hulme, 'Reducing the Future to Climate: A Story of Climate Determinism and Reductionism', *Osiris* 26 (2011), 245-66.
 - 17 G. van der Schrier vd., 'A scPDSI-Based Global Data Set of Dry and Wet Spells for 1901-2009', *Journal of Geophysical Research: Atmospheres* 118 (2013), 4025-48.
 - 18 Benjamin S. Felzer, 'Carbon, Nitrogen, and Water Response to Climate and Land Use Changes in Pennsylvania During the 20th and 21st Centuries', *Ecological Modelling* 240 (2012), 49-63.
 - 19 C. J. Caseldine ve C. Turney, 'The Bigger Picture: Towards Integrating Palaeoclimate and Environmental Data with a History of Societal Change', *Journal of Quaternary Science* 25 (2010), 88-93.
 - 20 Joseph A. Tainter, 'Energy, Complexity, and Sustainability: A Historical Perspective', *Environmental Innovation and Societal Transitions* 1 (2011), 89-95; Geoffrey Parker, *Global Crisis: War, Climate Change and Catastrophe in the Seventeenth Century* (New Haven, 2013); Harry Verhoeven, 'Climate Change, Conflict and Development in Sudan: Global Neo-Malthusian Narratives and Local Power Struggles', *Development and Change* 42 (2011), 679-707.
 - 21 www.eia.gov/totalenergy/data/annual/; <http://data.un.org/>; <http://www.euromonitor.com/>; <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=18674.0>.

- 22 Robert C. Allen vd., 'Preliminary Global Price Comparisons, 1500-1870', paper presented at the XIII Congress of the International Economic History Association, Buenos Aires (Temmuz 22-26), 2002: <http://www.iisg.nl/hpw/papers/lindert.pdf>; Livio Di Matteo, 'The Effect of Religious Denomination on Wealth: Who Were the Truly Blessed?', *Social Science History* 31 (2007), 299-341; Kunkel vd., 'Trends in Twentieth-Century US Snowfall', 33-44; W. Bradford Wilcox vd., 'No Money, No Honey, No Church: The Deinstitutionalization of Religious Life Among the White Working Class', *Research in the Sociology of Work* 23 (2012), 227-50; Tobias Preis vd., 'Quantifying the Behavior of Stock Correlations Under Market Stress', *Scientific Reports* 2 (2012); Carles Boix, Michael Miller, ve Sebastian Rosato, 'A Complete Data Set of Political Regimes, 1800-2007', *Comparative Political Studies* 46 (2013), 1523-54; Peter H. Lindert ve Jeffrey G. Williamson, 'American Incomes Before and After the Revolution', *The Journal of Economic History* 73 (2013), 725-65.
- 23 Allen vd., 'Preliminary Global Price Comparisons, 1500-1870'; Konstantinos M. Andreadis vd., 'Twentieth-Century Drought in the Conterminous United States', *Journal of Hydrometeorology* 6 (2005), 985-1001; Kees Klein Goldewijk, 'Three Centuries of Global Population Growth: A Spatial Referenced Population (Density) Database for 1700-2000', *Population and Environment* 26 (2005), 343-67; Kyle F. Davis vd., 'Global Spatio-Temporal Patterns in Human Migration: A Complex Network Perspective', *PLoS ONE* 8 (2013): e53723; Manning, 'Historical Datasets on Africa and the African Atlantic', 604-7; Zeev Maoz ve Errol A. Henderson, 'The World Religion Dataset, 1945-2010: Logic, Estimates, and Trends', *International Interactions* 39 (2013), 265-91.
- 24 David Eltis ve David Richardson, *Atlas of the Transatlantic Slave Trade* (New Haven, 2010): www.slavevoyages.org/tast/index.faces.
- 25 Blair, *Too Much to Know*, 2, crediting the invention of the term 'information age' to Fritz Machlup, *The Production and Distribution of Knowledge in the United States* (Princeton, NJ, 1962).
- 26 Robert William Fogel ve Stanley L. Engerman, 'The Relative Efficiency of Slavery: A Comparison of Northern and Southern Agriculture in 1860', *Explorations in Economic History* 8 (1971), 353-67; Fogel ve Engerman, *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery* (Boston, 1974); Fogel, 'The Limits of Quantitative Methods in History', *The American Historical Review* 80 (1975), 329-50; Herbert G. Gutman, *Slavery and the Numbers Game: A Critique of Time on the Cross* (Urbana, 1975); Samuel P. Hays, 'Scientific versus Traditional History: The Limitations of the Current Debate', *Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History* 17 (1984), 75-8; Fogel, *The Slavery Debates, 1952-1990: A Retrospective* (Baton Rouge, LA, 2003).
- 27 Christopher Dyer, 'Poverty and Its Relief in Late Medieval England', *Past & Present* 216 (2012), 41-78. Miras sicilleriyle yapılan diğer ölçümler, on dokuzuncu yüzyılda en zengin kesimin hangi dini tarikatlara tercih ettiklerini analiz etmiştir.
- 28 Thomas N. Maloney, 'Migration and Economic Opportunity in the 1910s: New Evidence on African-American Occupational Mobility in the North', *Explorations in Economic History* 38 (2001), 147-65; Maloney, 'Ghettos and Jobs in History: Neighborhood Effects on African American Occupational Status and Mobility in World War I-Era Cincinnati', *Social Science History* 29 (2005), 241-67.
- 29 J. Foweraker ve R. Krznaric, 'How to Construct a Database of Liberal Democratic Performance', *Democratization* 8 (2001), 1-25; Scott Gate vd., 'Institutional Inconsistency and Political Instability: Polity Duration, 1800-2000', *American Journal of Political Science* 50 (2006), 893-908; Lee B. Becker, Tudor Vlad, ve Nancy Nusser, 'An

- Evaluation of Press Freedom Indicators', *International Communication Gazette* 69 (2007), 5-28.
- 30 Sara McLaughlin vd., 'Timing the Changes in Political Structures: A New Polity Database', *The Journal of Conflict Resolution* 42 (1998), 231-42; Tatu Vanhanen, 'A New Dataset for Measuring Democracy, 1810-1998', *Journal of Peace Research* 37 (2000), 251-65; Nils Petter Gleditsch vd., 'Armed Conflict 1946-2001: A New Dataset', *Journal of Peace Research* 39 (2002), 615-37; Andreas Wimmer ve Brian Min, 'The Location and Purpose of Wars Around the World: A New Global Dataset, 1816-2001', *International Interactions* 35 (2009), 390-417; Michael A. Elliott, 'The Institutional Expansion of Human Rights, 1863-2003: A Comprehensive Dataset of International Instruments', *Journal of Peace Research* 48 (2011), 537-46.
 - 31 Jeffrey G. Williamson, *Winners and Losers over Two Centuries of Global-ization* (National Bureau of Economic Research, 2002): <http://www.nber.org.revproxy.brown.edu/papers/w9161>; Peter H. Lindert ve Jeffrey G. Williamson, 'Does Globalization Make the World More Unequal?', in *Globalization in Historical Perspective* (University of Chicago Press, 2003), 227-76: www.nber.org.revproxy.brown.edu/chapters/c9590.pdf; David R. Green vd., *Men, Women, and Money: Perspectives on Gender, Wealth, and Investment 1850-1930* (Oxford, 2011); Emily R. Merchant, Brian Gratton, ve Myron P. Gutmann, 'A Sudden Transition: House-hold Changes for Middle Aged US Women in the Twentieth Century', *Population Research and Policy Review* 31 (2012), 703-26; Peter H. Lindert ve Jeffrey G. Williamson, *American Incomes 1774-1860* (National Bureau of Economic Research, 2012): www.nber.org.revproxy.brown.edu/papers/w18396; John Parman, 'Good Schools Make Good Neighbors: Human Capital Spillovers in Early 20th Century Agriculture', *Explorations in Economic History* 49 (2012), 316-34; 'Intergenerational Occupational Mobility in Great Britain and the United States Since 1850: Comment', *The American Economic Review* 103 (2013), 2021-40; Jan Luiten van Zanden vd., 'The Changing Shape of Global Inequality 1820-2000; Exploring a New Dataset', *Review of Income and Wealth* 60 (2014), 279-97.
 - 32 Massimo A. Bollasina, Yi Ming, ve V. Ramaswamy, 'Earlier Onset of the Indian Monsoon in the Late Twentieth Century: The Role of Anthropogenic Aerosols', *Geophysical Research Letters* 40 (2013), 3715-20.
 - 33 Aiguo Dai, Kevin E. Trenberth, ve Taotao Qian, 'A Global Dataset of Palmer Drought Severity Index for 1870-2002: Relationship with Soil Moisture and Effects of Surface Warming', *Journal of Hydrometeorology* 5 (2004), 1117-30; Francisco Alvarez-Cuadrado ve Markus Poschke, 'Structural Change Out of Agriculture: Labor Push versus Labor Pull', *American Economic Journal: Macroeconomics* 3 (2011), 127-58; Urs Gimmi, Thibault Lachat, ve Matthias Burgi, 'Reconstructing the Col-lapse of Wetland Networks in the Swiss Lowlands 1850-2000', *Land-scape Ecology* 26 (2011), 1071-83; Hans de Moel, Jeroen C. J. H. Aerts, ve Eric Koomen, 'Development of Flood Exposure in the Netherlands during the 20th ve 21st Century', *Global Environmental Change, Special Issue on The Politics and Policy of Carbon Capture and Storage*, 21 (2011), 620-7; Tello ve Badia-Miro, 'Land-Use Profiles of Agrarian Income and Land Ownership Inequality in the Province of Barcelona'; Benjamin S. Felzer, 'Carbon, Nitrogen, and Water Response to Climate and Land Use Changes in Pennsylvania During the 20th and 21st Centuries', *Ecological Modelling* 240 (2012), 49-63; Peter Sandholt Jensen ve Tony Vittrup Sorensen, 'Land Inequality and Conflict in Latin America in the Twentieth Century', *Defence and Peace Economics* 23 (2012), 77-94; Robert H. Bates ve Steven A. Block, 'Revisiting African Agriculture: Institutional Change and Productivity Growth', *The Journal of Politics* 75 (2013), 372-84.

- 34 Amartya Sen, *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation* (Oxford, 1981).
- 35 Alvaro Franco, Carlos Alvarez-Dardet, ve Maria Teresa Ruiz, 'Effect of Democracy on Health: Ecological Study', *British Medical Journal* 329 (2004), 1421-3.
- 36 M. Rodwan Abouharb ve Anessa L. Kimball, 'A New Dataset on Infant Mortality Rates, 1816-2002', *Journal of Peace Research* 44 (2007), 743-54; Tanya L. Blasbalg vd., 'Changes in Consumption of Omega-3 and Omega-6 Fatty Acids in the United States During the 20th Century', *The American Journal of Clinical Nutrition* 93 (2011), 950-62; Jean M. Twenge, 'Generational Differences in Mental Health: Are Children and Adolescents Suffering More, or Less?', *The American Journal of Ortho-psychiatry* 81 (2011), 469-72; Johan P. Mackenbach, Yinnan Hu, ve Caspar W. N. Looman, 'Democratization and Life Expectancy in Europe, 1960-2008', *Social Science & Medicine* 93 (2013), 166-75.
- 37 Joerg Baten ve Matthias Blum, 'Why Are You Tall While Others Are Short? Agricultural Production and Other Proximate Determinants of Global Heights', *European Review of Economic History* 18 (2014), 144-65.
- 38 'Declassification Engine': www.declassification-engine.org/.
- 39 R. Rudy Higgins-Evenson, 'Financing a Second Era of Internal Improvements: Transportation and Tax Reform, 1890-1929', *Social Science History* 26 (2002), 623-51. Higgins-Evenson uses data from Richard Sylla, John B. Legler, ve John Wallis, *Sources and Uses of Funds in State and Local Governments, 1790-1915* (machine-readable dataset) (Ann Arbor, MI, 1995), who archived their data at the Inter-university Consortium for Political and Social Research (ICPSR).
- 40 <http://landmatrix.org/en/about/>.
- 41 <http://offshoreleaks.icij.org/search>; <https://wikileaks.org/>; Nicholas Shaxson, *Treasure Islands: Tax Havens and the Men Who Stole the World* (Londra, 2011).
- 42 Rosemary Randall, 'Loss and Climate Change: The Cost of Parallel Narratives', *Ecopsychology* 1 (2009), 118-29.
- 43 Adrian M. Lister, 'Natural History Collections as Sources of Long-Term Datasets', *Trends in Ecology & Evolution* 26 (2011), 153-4; Ryan Tucker Jones, *Empire of Extinction: Russians and the North Pacific's Strange Beasts of the Sea, 1741-1867* (New York, 2014).
- 44 <http://seen.co/>.
- 45 <https://www.recordedfuture.com/>.
- 46 Quentin Hardy, 'Crushing the Cost of Predicting the Future', *Bits Blog*, *The New York Times*: http://bits.blogs.nytimes.com/2011/11/17/crushing-the-cost-of-predicting-the-future/?_php=true&_type=blogs&_r=0.
- 47 Stephan de Spiegeleire, personal correspondence to Jo Guldi (2 Ocak 2014).
- 48 Lea Berrang-Ford, James D. Ford, ve Jaclyn Paterson, 'Are We Adapting to Climate Change?', *Global Environmental Change* 21 (2011), 5-33.
- 49 Zachary Karabell, *The Leading Indicators: A Short History of the Numbers That Rule Our World* (New York, 2014), 44.
- 50 Tatu Vanhanen, 'A New Dataset Compared with Alternative Measurements of Democracy', Hans-Joachim Lauth, Gert Pickel, ve Christian Welzel (ed.), *Demokratiemessung: Konzepte und Befunde im internationalen Vergleich içinde* (Wiesbaden, 2000), 184-206.
- 51 Karabell, *The Leading Indicators*, 125, 130-5, 147-9.
- 52 Richard Grove ve Vinita Damodaran, 'Imperialism, Intellectual Networks, and Environmental Change: Unearthing the Origins and Evolution of Global Environmental History', Sverker Sorlin ve Paul Warde (ed.), *Nature's End: History and the Environ-*

- ment içinde (Basingstoke, 2009), 23-49; Sorlin ve Warde, 'The Problem of the Problem of Environmental History: A Re-Reading of the Field', *Environmental History* 12 (2007), 107-30.
- 53 Harold Perkin, *The Third Revolution: Professional Elites in the Modern World* (Londra, 1996); Max Weber, *Science as a Vocation* (1917), Weber, *The Vocation Lectures* içinde(ed.) David Owen ve Tracy B. Strong (Indianapolis, 2004), 1-31.
- 54 Frederic Lebaron, 'Economists and the Economic Order: The Field of Economists and the Field of Power in France', *European Societies* 3 (2001), 91-110; Stephen Turner, 'What Is the Problem with Experts?', *Social Studies of Science* 31 (2001), 123-49.
- 55 Karl R. Popper, *The Poverty of Historicism* (New York, 1961); Hayden White, *Meta-history: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (Baltimore, 1975).
- 56 Alberto Alesina, Paola Giuliano, ve Nathan Nunn, 'On the Origins of Gender Roles: Women and the Plough', *The Quarterly Journal of Economics* 128 (2013), 469-530.
- 57 Diego Comin, William Easterly, ve Erik Gong, 'Was the Wealth of Nations Determined in 1000 BC?' (National Bureau of Economic Research, 2006): www.nber.org/papers/w12657.ack. Bkz. Enrico Spolaore ve Romain Wacziarg, 'Long-Term Barriers to Economic Development' (National Bureau of Economic Research, 2013): <http://www.nber.org/papers/w19361>.
- 58 Boyd Hilton, *The Age of Atonement: The Influence of Evangelicalism on Social and Economic Thought, 1785-1865* (Oxford, 1992).
- 59 Marshall Sahlins, *Stone Age Economics* (Chicago, 1972); David Graeber, *Toward an Anthropological Theory of Value: The False Coin of Our Own Dreams* (New York, 2001); Graeber, 'A Practical Utopian's Guide to the Coming Collapse', *The Baffler* 22 (2013), 23-35.
- 60 Geoffrey M. Hodgson, 'Darwin, Veblen and the Problem of Causality in Economics', *History and Philosophy of the Life Sciences* 23 (2001), 385-423.
- 61 James Vernon, *Distant Strangers: How Britain Became Modern* (Berkeley, 2014), 133.
- 62 Bu argümanın en biçimsel aksiyomu için bkz. William H. Sewell, Jr, *Logics of History: Social Theory and Social Transformation* (Chicago, 2005); George Steinmetz, "'Logics of History" as a Framework for an Integrated Social Science', *Social Science History* 32 (2008), 535-53. Christophersen'e özgü alternatif sebepler için, bkz. J. Donald Hughes, 'Three Dimensions of Environmental History', *Environment and History* 14 (2008), 319-30.
- 63 Geçmişin çoklu nedenselliği ve çoklu geleceklerin yoruma açıklığı konusunda benzerlikler için karşılaştır: David J. Staley, *History and Future: Using Historical Thinking to Imagine the Future* (Lanham, MD, 2007)
- 64 Bazı yeni örnekler için, bkz. Helen Shenton, 'Virtual Reunification, Virtual Preservation and Enhanced Conservation', *Alexandria* 21 (2009), 33-45; David Zeitlyn, 'A Dying Art? Archiving Photographs in Cameroon', *Anthropology Today* 25 (2009), 23-6; Clifford Lynch, 'Defining a National Library in a Digital World: Dame Lynne Brindley at the British Library', *Alexandria* 23 (2012), 57-63; Jian Xu, 'A Digitization Project on Dongjing: Redefining Its Concept and Collection', *Micro-form and Digitization Review* 41 (2012), 83-6; Tjeerd de Graaf, 'Endangered Languages and Endangered Archives in the Russian Federation', in David Singleton, Joshua A. Fishman, Larissa Aronin, ve Muir O Laoire (ed.), *Current Multilingualism: A New Linguistic Dispensation* (Berlin, 2013), 279-96; John Edward Philips, 'The Early Issues of the First Newspaper in Hausa Gaskiya Ta Fi Kwabo, 1939-1945', *History in Africa* 41 (2014), 425-31.
- 65 Simon Schama, 'If I Ruled the World', *Prospect* (21 Ağustos 2013): <http://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/if-i-ruled-the-world-september-2013-simon-schama/#.U7SBrKjXqBw>.

SONUÇ: GEÇMİŞTEN ORTAK GELECEĞE (Sayfa 139-149)

- 1 Sanford M. Jacoby, 'History and the Business School', *Labour History* 98 (2010), 212.
- 2 Peter Suber, *Open Access* (Cambridge, MA, 2012); Martin Paul Eve, *Open Access and the Humanities: Contexts, Controversies and the Future* (Cambridge, 2014).
- 3 Lynn Hunt, *Writing History in the Global Era* (New York, 2014), 120.
- 4 James C. Scott, *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia* (New Haven, 2009)
- 5 Matti Peltonen, 'Clues, Margins, and Monads: The Micro-Macro Link in Historical Research', *History and Theory* 40 (2001), 347-59; Marshall Sahlins, 'Structural Work: How Microhistories Become Macrohistories and Vice Versa', *Anthropological Theory* 5 (2005), 5-30.
- 6 Braudel ve *longue durée*'ye saygı duruşunda bulunan bu metodun örnek niteliğinde bir uygulaması için, bkz. Saliha Belmessous, *Assimilation and Empire: Uniformity in French and British Colonies, 1541-1954* (Oxford, 2013); *Longue durée* düşünsel tarihte buna paralel 'seri bağlamaştırıcılık' için ayrıca bkz. David Armitage, 'What's the Big Idea? Intellectual History and the *Longue durée*', *History of European Ideas* 38 (2012), 493-507.
- 7 Paul Carter, *The Road to Botany Bay: An Essay in Spatial History* (Londra, 1987), XXIII. Carter takes the image from James Boswell's Journal.
- 8 John Markoff ve Veronica Montecinos, 'The Ubiquitous Rise of Economists', *Journal of Public Policy* 13 (1993), 37-68.
- 9 <http://republicofletters.stanford.edu/>; Patricia Cohen, 'Humanities Scholars Embrace Digital Technology', *New York Times* (16 Kasım 2010): www.nytimes.com/2010/11/17/arts/17digital.html; Cohen, 'Digit-ally Mapping the Republic of Letters', *New York Times Artsbeat Blog* (16 Kasım 2010): <http://artsbeat.blogs.nytimes.com/2010/11/16/digitally-mapping-the-republic-of-letters>.
- 10 Jerome de Groot, 'Empathy and Enfranchisement: Popular Histories', *Rethinking History* 10 (2006), 391-413.
- 11 Andrew Davies ve Julie-Marie Strange, 'Where Angels Fear to Tread: Academics, Public Engagement and Popular History', *Journal of Victorian Culture* 15 (2010), 268-79.
- 12 Pamela Cox, 'The Future Uses of History', *History Workshop Journal* 75 (2013), 17-18.
- 13 Craig Calhoun, 'Social Science for Public Knowledge', Sven Eliaeson ve Ragnvald Kalleberg (ed.), *Academics as Public Intellectuals* içinde (Newcastle upon Tyne, 2008), 299-318.
- 14 Fernand Braudel, 'Preface' (1946), in *La Méditerranée et le Monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* (Paris, 1949), XIV.
- 15 J. Franklin Jameson, 'The Future Uses of History', *American Historical Review* 65 (1959), 70, Cox, 'The Future Uses of History' içinde alıntılanmış, 18.

Çok önemli ve zihin açıcı bir kitap. Epey uzun zamandır, tarih araştırmalarında olduğu kadar sosyal bilim disiplinleri arasında da, giderek artan bir uzmanlaşma gerçekleşti. Armitage ve Guldi haklı olarak 'uzun dönem'e dönülmesini savunuyorlar. İklim değişikliği, kapitalizmin geleceği ve eşitsizlikler gibi büyük meselelere daha global, uzun erimli ve disiplinler arası yaklaşımları gerekli görüyorlar. Kitapları bu doğrultuda önemli kilometre taşlarından birisi olacak. Mutlaka okunmalı.

Thomas Piketty, 21. Yüzyılda Kapital kitabının yazarı.

Bu kitapta yazarlar tarihin amacı ve göreviyle ilgili bir teze sahipler ve taraf tutuyorlar: Tarih sadece akademik bir disiplin olamaz; ortak bir geleceğin imkânlarını ortaya çıkarmak amacıyla, kabul edilmiş bilgileri sınamak ve geçmişe egemen kuramları sorgulamak gibi bir kamusal misyon yüklenmelidir. Yazarların deyişyle: "Geçmişin bilgisi, gelecekte ne ölçüde özgür iradeye sahip olacağımızı anlamaya yarayan bir kaynaktır."

Son kırk yıldır kısa tarihsel dönemler üzerine yapılan çalışmaların ağırlık kazandığı disiplinde, uzun dönem anlayışına geri dönülmesi gerektiğini savunan yazarlar, yazdıkları bu manifestoda Braudel'in *longue durée* [uzun dönem] kavramına merkezi bir yer veriyorlar; uzman olmayanlar tarafından okunup paylaşılabilecek yeni anlatılara duyulan ihtiyacı vurguluyorlar.

Jo Guldi, Brown Üniversitesi'nde öğretim görevlisidir. Bir diğer kitabı, *Roads to Power: Britain Invents the Infrastructure State and What is the Spatial Turn?*

David Armitage, Harvard Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Yazarlığını ve editörlüğünü yaptığı on üç kitabı arasında şunlar sayılabilir: *The Ideological Origins of the British Empire* (2000), *British Political Thought in History, Literature and Theory* (2006), *Foundations of Modern International Thought* (2013).